

**TÜRKÇE EĞİTİMİ BAĞLAMINDA ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNİN
SÖZLÜ KÜLTÜR ÜRÜNLERİNE YÖNELİK FARKINDALIKLARI VE
BUNLARI KULLANIM DURUMLARI**

Meltem ÇELİK DOĞAN

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
TÜRKÇE EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI**

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

OCAK, 2016

TELİF HAKKI ve TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU

Bu tezin tüm hakları saklıdır. Kaynak göstermek koşuluyla tezin teslim tarihinden itibaren 12 (on iki) ay sonra tezden fotokopi çekilebilir.

YAZARIN

Adı: Meltem

Soyadı: ÇELİK DOĞAN

Bölümü: Türkçe Eğitimi

İmza:

Teslim tarihi:

TEZİN

Türkçe Adı: Türkçe Eğitimi Bağlamında Ortaokul Öğrencilerinin Sözlü Kültür Ürünlerine Yönelik Farkındalıkları ve Bunları Kullanım Durumları

İngilizce Adı: Awareness of Middle School Students Regarding Oral Culture Products and The Cases of Their Use Within The Context of Turkish Education

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Tez yazma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyduğumu, yararlandığım tüm kaynakları kaynak gösterme ilkelerine uygun olarak kaynakçada belirttiğimi ve bu bölümler dışındaki tüm ifadelerin şahsıma ait olduğunu beyan ederim.

Yazar Adı Soyadı: Meltem ÇELİK DOĞAN

İmza:

Jüri onay sayfası

Meltem ÇELİK DOĞAN tarafından hazırlanan “**Türkçe Eğitimi Bağlamında Ortaokul Öğrencilerinin Sözlü Kültür Ürünlerine Yönelik Farkındalıkları ve Bunları Kullanım Durumları**” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği/oy çokluğu ile Gazi Üniversitesi Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Öğr. Gör. Dr. Ülker ŞEN

.....

Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi

Başkan: Prof. Dr. Necati DEMİR

.....

Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi

Üye: Yrd. Doç. Dr. Özkan AYDOĞDU

.....

Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı, Cumhuriyet Üniversitesi

Üye:

.....

(Anabilim Dalı, Üniversite Adı)

Tez Savunma Tarihi: 29/01/2016

Bu tezin Gazi Üniversitesi Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans tezi olması için şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürü

Prof. Dr. Tahir ATICI

.....

TEŞEKKÜR

Tez konusunu belirlememde düşünceleriyle katkıda bulunan, araştırma sırasında değerli bilgi ve görüşleriyle bana rehberlik edip önerilerini benden esirgemeyen tez danışmanım Sayın Öğrt. Gör. Dr. Ülker ŞEN'e; tezimle ilgili istatistik verilerin yorumlanmasında bana yardımcı olan sevgili eşim Yrd. Doç. Dr. Yasin DOĞAN'a; birikimleri ve destekleriyle tezin hazırlanmasında benden yardımlarını esirgemeyen Doç. Dr. Fatih ALKAYIŞ, Doç. Dr. Serdar YAVUZ ve Doç. Dr. Ahmet KARA'ya; bulmakta zorlandığım kaynak kitapları temin etmede bana yardımcı olup kitaplarını benimle paylaşan Doç. Dr. Birol AZAR ve Doç. Dr. Ahmet AKKAYA'ya; anketi dolduran tüm öğrencilere ve her şeyden önemlisi teze zaman ayırırken birlikte geçireceğimiz kıymetli zamanından çaldığım hâlde küçücük yaşına rağmen bana anlayış gösteren biricik kızım ZEYNEP BEGÜM'e teşekkürü bir borç bilirim...

**TÜRKÇE EĞİTİMİ BAĞLAMINDA ORTAOKUL
ÖĞRENCİLERİNİN SÖZLÜ KÜLTÜR ÜRÜNLERİNE YÖNELİK
FARKINDALIKLARI VE BUNLARI KULLANIM DURUMLARI
(Yüksek Lisans Tezi)**

**Meltem ÇELİK DOĞAN
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
Ocak, 2016**

ÖZ

Bu araştırmada ortaokul beş, altı, yedi ve sekizinci sınıf düzeyinde öğrenim gören öğrencilerin sözlü kültür ürünlerinden atasözü, deyim, bilmece, tekerleme ve mâniye yönelik farkındalıklarını ve bu ürünleri kullanım durumlarını tespit etmek amaçlanmıştır. Bu araştırma ile öğrencilerin sözlü kültür ürünlerine yönelik farkındalıkları yaşa, cinsiyete, sınıf seviyesine, anne-baba mesleğine, anne-baba eğitim durumuna, kitap okuma, televizyon seyretme ve interneti kullanma durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiştir. Ayrıca araştırmaya katılan öğrencilerin sözlü kültür ürünlerinden atasözü, deyim, mâni, bilmece, tekerleme türlerinden hangilerini bildikleri ve bu öğrencilerin, sözlü kültür ürünlerine yönelik farkındalıklarının oluşmasında hangi unsurların etkili olduğu tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda öncelikle dil-kültür ilişkisine değinilmiş, sözlü kültür ve araştırma kapsamındaki sözlü kültür ürünleri hakkında bilgi verilmiş, öğretim programlarının sözlü kültür ürünlerine ne derece yer verdikleri incelenmiştir. Ayrıca dört temel dil becerisi ile dil bilgisi öğrenme alanında bu kültür ürünlerine nasıl yer verilebileceği üzerinde durulmuştur. Araştırma betimsel tarama modeli ile yürütülmüştür. Nicel araştırma yaklaşımıyla yürütülen araştırmada anket yoluyla veriler çalışma grubundan elde edilmiştir. Araştırmanın uygulaması, 2013-2014 eğitim-öğretim yılında Milli Eğitim Bakanlığına bağlı Adıyaman il merkezinde bulunan yedi ortaokulda öğrenim gören sekiz yüz yetmiş dokuz öğrenciyle yürütülmüştür. Araştırmaya ilişkin hazırlanmış olan anket formundaki sorularla ortaokul öğrencilerinin sözlü kültür ürünlerinden atasözü, deyim, bilmece, tekerleme ve mâniye yönelik farkındalıkları ve bu ürünleri kullanım durumları tespit edilmeye çalışılmıştır. Araştırma sonucunda en fazla farkındalığın deyimlerde sağlandığı, mâni türüne yönelik farkındalığın ise çok az olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca araştırma sonucunda, öğrencilerin günlük konuşmalarında ve yazılı anlatımlarında sözlü kültür ürünlerini kullanma durumunda cinsiyet, anne-baba eğitim durumu, anne-baba mesleği, aylık gelir düzeyi ve günlük internet kullanım sıklığının herhangi bir farklılaşmaya neden olmadığı; beşinci sınıf düzeyinde öğrenim gören öğrencilerin üst sınıflardaki öğrencilere göre sözlü kültür ürünlerini gerek günlük konuşmalarında ve gerekse yazılı anlatımlarında daha çok kullandıkları; bir saatten az TV

izleyen, her zaman kitap okuyan ve sokak oyunları oynayan öğrencilerin diğerlerine göre günlük konuşmalarında ve yazılı anlatımlarında sözlü kültür ürünlerini daha çok kullandıkları; öğrencilerin günlük konuşmalarında yazılı anlatımlarına göre atasözü, deyim ve bilmeceye daha çok yer verdikleri; öğrencilerin günlük konuşma ve yazılı anlatım sürecinde deyim ve atasözlerini yeterince kullandıkları, ancak özellikle mâni başta olmak üzere tekerleme ve bilmecelerin öğrenciler tarafından kullanım oranlarının düşük olduğu; öğrencilerin deyimlere yönelik farkındalıklarının diğer sözlü kültür ürünlerine göre daha iyi olduğu, oyun/sayısmaca tekerlemelerine yönelik beş ve altıncı sınıf, telaffuz tekerlemelerine ise yedi ve sekizinci sınıf öğrencilerinin farkındalıklarının daha fazla olduğu; yazılan tekerlemelerden sadece bir tanesinin masal tekerlemesi olduğu; öğrencilerin büyük bir çoğunluğunun mâniyi bilemediği; atasözü ve deyimleri öğrenme kaynağı olarak öğretmenin ve kitapların (ders kitabı dışında) etkili olduğu; öğrencilerin yarısından azının atasözü ve deyimleri ders kitabından öğrendikleri; bilmece, mâni ve tekerleme öğrenme kaynağı olarak öğrencilerin en çok arkadaşlarını gösterdiği ortaya çıkmıştır.

Bilim Kodu:

Anahtar Kelimeler: Dil, Kültür, Türkçe Eğitimi, Sözlü Kültür Ürünleri, Farkındalık

Sayfa Adedi:

Danışman: Öğr. Gör. Dr. Ülker ŞEN

ABSTRACT

AWARENESS OF MIDDLE SCHOOL STUDENTS REGARDING ORAL CULTURE PRODUCTS and THE CASES OF THEIR USE WITHIN THE CONTEXT OF TURKISH EDUCATION (Master's Thesis)

Meltem ÇELİK DOĞAN
GAZI UNIVERSITY
INSTITUTE OF EDUCATION SCIENCES
January, 2016

The objective of this study is to identify the awareness of the students studying in the fifth, sixth, seventh and eighth grades of secondary school regarding the products of the oral culture such as proverbs, idioms, riddles, rhymes and verse, and to identify the use cases of these products. In this study, it was examined whether the awareness of the students regarding the products of oral culture differentiated according to age, gender, grade level, parents' profession, parental education status, reading, watching television and the Internet use. Furthermore, the attempts were made to determine which one of the oral culture products such as proverbs, idioms, verse, riddles and rhymes the students participating in the study knew, and which elements were effective in the formation of the awareness of these students regarding the products of oral culture. Within this context, at first, the language-culture relation was mentioned, information on the oral culture and the products of the oral culture within the scope of this study was provided, it was examined at what degree the curriculums include the products of the oral culture. In addition, the emphasis was put on how these culture products could be included in the grammar learning domain with the four basic language skills. The study was conducted using the descriptive survey model. In the study conducted using the quantitative research approach, the data were obtained from the study group by the means of a survey. The study application was conducted with eight hundred seventy-nine students studying in seven secondary schools in the center of Adıyaman province affiliated to the Ministry of National Education, in 2013-2014 school years. The awareness of the secondary school students regarding the products of the oral culture such as proverbs, idioms, riddles, rhymes and verse, and the use cases of these products were tried to be determined by the questions prepared for the survey in the questionnaire form. As a result of the research, it was found out that awareness was provided at the most in idioms, and the awareness regarding the verse type was much less. In addition, the study revealed that; gender, parental education status, parents' profession, the level of monthly income and the frequency of the daily Internet use did not cause any significant difference in the use of the oral culture products in the daily

conversations and written expressions of the students; the students studying in the fifth grade used the oral culture products both in their daily conversations and in their written expressions more than the students in the upper grades; the students who watch TV less than an hour, who always read books and play outdoors used the oral culture products in their daily conversations and written expressions more than the others; students used proverbs, idioms and riddles more in their daily conversations compared to their written expressions; students used idioms and proverbs adequately in the process of their daily conversations and written expressions; but the students' usage rates of especially verses, rhymes and riddles were low; the awareness of the students regarding idioms was better than regarding the other oral culture products; the awareness of the fifth and sixth grade students regarding the play/counting rhymes and the awareness of the seventh and eighth grade students regarding pronunciation rhymes were higher; only one of the rhymes written was a fairy tale rhyme; the majority of the students did not know verses; teachers and books (apart from textbooks) were effective as the source of learning proverbs and idioms, less than a half of the students learned the proverbs and idioms from textbooks; students mostly showed their friends as the source of learning riddles, verses and rhymes.

Science Code:

Keywords: Language, Culture, Turkish Education, Oral Culture Products, Awareness

Page Number:

Supervisor: Dr. Ülker ŞEN

İÇİNDEKİLER

TELİF HAKKI ve TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU	i
ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI.....	ii
JÜRİ ONAY SAYFASI.....	iii
TEŞEKKÜR	iv
ÖZ.....	v
ABSTRACT.....	vii
İÇİNDEKİLER.....	ix
TABLolar LİSTESİ.....	xii
SİMGELER ve KISALTMALAR LİSTESİ.....	xv
BÖLÜM 1.....	1
GİRİŞ.....	1
1.1. Problem Durumu	1
1.2. Araştırmanın Amacı.....	2
1.3. Araştırmanın Önemi	4
1.4. Sayıtlar.....	6
1.5. Araştırmanın Sınırlılıkları.....	6
1.6. Tanımlar	6
BÖLÜM 2	9
KAVRAMSAL ÇERÇEVE.....	9
2.1. Dil.....	9
2.2. Dil ve Kültür.....	13
2.3. Sözlü Kültür ve Sözlü Kültür Ürünleri	19
2.3.1. Atasözü.....	26
2.3.2. Deyim	32

2.3.3. Bilmece	36
2.3.4. Tekerleme	41
2.3.5. Mâni	47
2.4. Dil Becerileri ve Sözlü Kültür Ürünleri.....	50
2.4.1. Dinleme Eğitimi ve Sözlü Kültür Ürünleri.....	52
2.4.2. Konuşma Eğitimi ve Sözlü Kültür Ürünleri.....	53
2.4.3. Okuma Eğitimi ve Sözlü Kültür Ürünleri	57
2.4.4. Yazma Eğitimi ve Sözlü Kültür Ürünleri	58
2.4.5. Dilbilgisi ve Sözlü Kültür Ürünleri	60
2.5. Öğretim Programlarında Sözlü Kültür Ürünleri	64
2.5.1. Türkçe Dersi Öğretim Programında Sözlü Kültür Ürünleri.....	65
2.5.2. Dil ve Anlatım/ Türk Edebiyatı Öğretim Programı	71
2.5.3. Seçmeli Halk Kültürü Dersi Öğretim Programı	72
2.6. İlgili Araştırmalar.....	76
BÖLÜM 3.....	81
YÖNTEM.....	81
3.1. Araştırmanın Modeli	81
3.2. Çalışma Grubu.....	81
3.3. Veri Toplama Aracı.....	86
3.4. Veri Toplama Süreci.....	88
3.5. Verilerin Çözümlemesi ve Analizi.....	89
BÖLÜM 4.....	91
BULGULAR VE YORUMLAR.....	91
4.1. Birinci Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Yorumlar	91
4.2. İkinci Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Yorum.....	103
4.3. Üçüncü Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Yorum	108
4.4. Dördüncü Alt Probleme Ait Bulgular ve Yorum.....	137
BÖLÜM 5	143
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	143
5.1. Birinci Alt Probleme İlişkin Sonuçlar.....	143
5.2. İkinci alt probleme ilişkin Sonuçlar.....	145

5.3. Üçüncü Alt Probleme ilişkin Sonuçlar.....	146
5.4. Dördüncü Alt Probleme İlişkin Sonuçlar.....	154
5.5. Öneriler.....	156
KAYNAKLAR.....	161
EKLER.....	169
EK 1. Sözlü Kültür Ürünlerine Yönelik Farkındalık ve Bunları Kullanma Durumu	
Anketi	170
EK 2. Araştırma İzin Belgesi.....	174
EK 3. Atasözleri Listesi.....	175
EK 4. Deyimler Listesi.....	186
EK 5. Bilmeceleer Listesi.....	201
EK 6. Tekerlemeler Listesi.....	220
EK 7. Mâniler Listesi.....	231

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo1. İlkokul (1-5. sınıflar) Türkçe Öğretim Programında Sözlü Kültür Ürünleri.....	66
Tablo 2. İlköğretim 2. Kademe (6-8.sınıflar) Türkçe Öğretim Programında Sözlü Kültür Ürünleri.....	67
Tablo 3. Halk Kültürü Dersinde İşlenen Sözlü Kültür Ürünlerinin Dağılımı.....	73
Tablo 4. 6. Sınıf Halk Kültürü Dersi Programında Yer Alan Sözlü Kültür Ürünleri.....	74
Tablo 5. 7. Sınıf Halk Kültürü Dersi Programında Yer Alan Sözlü Kültür Ürünleri.....	74
Tablo 6. 8. Sınıf Halk Kültürü Dersi Programında Yer Alan Sözlü Kültür Ürünleri.....	75
Tablo 7. Araştırmaya Katılan Okullar ve Öğrenci Sayıları.....	82
Tablo 8. Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Cinsiyetleri.....	82
Tablo 9. Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Sınıf Düzeyleri.....	83
Tablo 10. Anne ve Baba Eğitim Durumu.....	83
Tablo 11. Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Anne ve Babalarının Meslek Durumu.....	84
Tablo 12. Ailelerin Aylık Gelir Düzeyi.....	85
Tablo 13. Günlük İnternet Kullanım ve TV İzleme Sıklığı.....	85
Tablo 14. Katılımcıların Kitap Okuma ve Çocuk Oyunu Oynama Sıklığı.....	86
Tablo 15. Okullara Göre Öğrencilerin Sözlü Kültür Ürünlerini Kullanım Durumları.....	92
Tablo 16. Öğrencilerin Sözlü Kültür Ürünlerini Kullanım Durumlarının Öğrenim Görülen Okul Değişkenine Göre ANOVA Sonuçları.....	92
Tablo 17. Sözlü Kültür Ürünlerini Kullanma Durumlarının Cinsiyete Göre T- testi Sonuçları.....	93
Tablo 18. Sınıf Düzeyi Değişkenine Göre Öğrencilerin Sözlü Kültür Ürünlerini Kullanım Durumlarına Yönelik Ortalama Puanları.....	93
Tablo 19. Öğrencilerin Sözlü Kültür Ürünlerini Kullanım Durumlarının Sınıf Düzeyi Değişkenine Göre ANOVA Sonuçları.....	93
Tablo 20. Anne Eğitim Durumu Değişkenine Göre Öğrencilerin Sözlü Kültür Ürünlerini Kullanım Durumlarına Yönelik Ortalama Puanları.....	94

Tablo 21. Öğrencilerin Sözlü Kültür Ürünlerini Kullanım Durumlarının Anne Eğitim Durumu Değişkenine Göre ANOVA Sonuçları.....	94
Tablo 22. Öğrencilerin Sözlü Kültür Ürünlerini Kullanım Durumlarının Anne Mesleği Değişkenine Göre Ortalama Puanları.....	95
Tablo 23. Öğrencilerin Sözlü Kültür Ürünlerini Kullanım Durumlarının Baba Eğitim Değişkenine Göre Ortalama Puan Sonuçları.....	96
Tablo 24. Öğrencilerin Sözlü Kültür Ürünlerini Kullanım Durumlarının Baba Eğitim Durumu Değişkenine Göre ANOVA Sonuçları.....	96
Tablo 25. Öğrencilerin Sözlü Kültür Ürünlerini Kullanım Durumlarının Baba Mesleği Değişkenine Göre Ortalama Puanları.....	97
Tablo 26. Öğrencilerin Sözlü Kültür Ürünlerini Kullanım Durumlarının Baba Mesleği Değişkenine Göre ANOVA Sonuçları.....	97
Tablo 27. Öğrencilerin Sözlü Kültür Ürünlerini Kullanım Durumlarının Aylık Gelir Düzeyi Değişkenine Göre Ortalama Puanlar.....	98
Tablo 28. Öğrencilerin Sözlü Kültür Ürünlerini Kullanım Durumlarının Aylık Gelir Düzeyi Değişkenine Göre ANOVA Sonuçları.....	98
Tablo 29. Öğrencilerin Sözlü Kültür Ürünlerini Kullanım Durumlarının Günlük TV İzleme Sıklığı Değişkenine Göre Ortalama Puan Sonuçları.....	99
Tablo 30. Öğrencilerin Sözlü Kültür Ürünlerini Kullanım Durumlarının Günlük TV İzleme Sıklığı Değişkenine Göre ANOVA Sonuçları.....	99
Tablo 31. Öğrencilerin Sözlü Kültür Ürünlerini Kullanım Durumlarının Günlük İnternet Kullanım Sıklığı Değişkenine Göre Ortalama Puan Sonuçları.....	100
Tablo 32. Öğrencilerin Sözlü Kültür Ürünlerini Kullanım Durumlarının Günlük İnternet Kullanım Sıklığı Değişkenine Göre ANOVA Sonuçları.....	100
Tablo 33. Öğrencilerin Sözlü Kültür Ürünlerini Kullanım Durumlarının Günlük Kitap Okuma Sıklığı Değişkenine Göre Ortalama Puan Sonuçları.....	101
Tablo 34. Öğrencilerin Sözlü Kültür Ürünlerini Kullanım Durumlarının Günlük Kitap Okuma Sıklığı Değişkenine Göre ANOVA Sonuçları.....	101
Tablo 35. Öğrencilerin Sözlü Kültür Ürünlerini Kullanım Durumlarının Sokak Oyunları Oynama Sıklığı Değişkenine Göre Ortalama Puan Sonuçları.....	102
Tablo 36. Öğrencilerin Sözlü Kültür Ürünlerini Kullanım Durumlarının Sokak Oyunları Oynama Sıklığı Değişkenine Göre ANOVA Sonuçları.....	102

Tablo 37. Sözlü Kültür Ürünlerini Kullanma Durumlarının Kaynak Kitaba Sahip Olma Durumuna Göre T- Testi Sonuçları.....	103
Tablo 38. Günlük Konuşmalarda ve Yazılı Anlatımda Atasözü Kullanım Durumu.....	104
Tablo 39. Günlük Konuşmalarda ve Yazılı Anlatımda Deyim Kullanım Durumu.....	105
Tablo 40. Günlük Konuşmalarda ve Yazılı Anlatımda Tekerleme Kullanım Durumu....	105
Tablo 41. Günlük Konuşmalarda ve Yazılı anlatımda Bilmece Kullanım Durumu.....	106
Tablo 42. Günlük Konuşmalarda ve Yazılı Anlatımda Mânî Kullanım Durumu.....	107
Tablo 43. Öğrencilerin Bildikleri Atasözü Sayısı.....	108
Tablo 44. Sınıf Düzeyinde Sıkça Bilinen Atasözlerine Yönelik Bulgular.....	109
Tablo 45. Öğrencilerin Bildikleri Deyim Sayısı.....	114
Tablo 46. Sınıf Düzeyinde Sıkça Bilinen Deyimlere Yönelik Bulgular.....	115
Tablo 47. Öğrencilerin Bildikleri Bilmece Sayısı.....	119
Tablo 48. Sınıf Düzeyinde Sıkça Bilinen Bilmecelere Yönelik Bulgular	120
Tablo 49. Öğrencilerin Bildikleri Tekerleme Sayısı.....	124
Tablo 50. Sınıf Düzeyinde Sıkça Bilinen Tekerlemelere Yönelik Bulgular	125
Tablo 51. Öğrencilerin Bildikleri Mânî Sayısı.....	130
Tablo 52. Sınıf Düzeyinde Sıkça Bilinen Mânilere Yönelik Bulgular	131
Tablo 53. Atasözlerinin Öğrenilmesinde Faydalanılan Kaynaklara Yönelik Görüşler....	138
Tablo 54. Deyimlerin Öğrenilmesinde Faydalanılan Kaynaklara Yönelik Görüşler.....	139
Tablo 55. Bilmecelerin Öğrenilmesinde Faydalanılan Kaynaklara Yönelik Görüşler....	140
Tablo 56. Mânilerin Öğrenilmesinde Faydalanılan Kaynaklara Yönelik Görüşler.....	141
Tablo 57. Tekerlemelerin Öğrenilmesinde Faydalanılan Kaynaklara Yönelik Görüşler.....	142

SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ

Çev.	Çeviren
MEB	Millî Eğitim Bakanlığı
TDK	Türk Dil Kurumu
TTKB	Talim Terbiye Kurulu Birimi
s.	Sayfa
S.	Sayı
vb.	Ve benzeri
vd.	Ve diğerleri
&	Ve
$\bar{x}$	Ortalama

BÖLÜM I

GİRİŞ

Bu bölümde araştırmanın problem durumuna, amacına, önemine, sayılıtlara, sınırlılıklara ve tanımlara ilişkin bilgilere yer verilecektir.

1.1. Problem Durumu

Dil, insanlar arasında iletişimi sağlayan en önemli güçtür. Bu gücün doğru ve etkili kullanılması, insanların ait olduğu millet içerisinde birlik ruhuyla uyumlu yaşamasını sağlayacaktır. Bu uyum ve birliktelik için bireylerin yaşadığı millete ait kültürel kimliği de taşıyor olması, bunun için de milletin kültürel değerleriyle yoğrulması gerekir. Çocukları millî kültür çerçevesinde bilinçlendirmek ve onlara ait oldukları milletin kültür hazinesini koruyabilecek bir nefer olmasını sağlamak eğitim ve kültürle ilgilenen herkesin zorunlu bir görevidir.

Modern çağ olarak nitelendirilen 21. yüzyılda küreselleşme ve sonucunda millî kültür yerine popüler kültürün yaygınlaşması, dil ile kültür arasındaki güçlü bağı gören kişileri bu alanda daha fazla araştırma yapmaya yöneltmiştir. Dil ve kültürün ayrılmaz bir bütün olduğu gerçeğinden hareketle gerek millî kültürü koruma gerekse kültürel değerleri gelecek nesillere ulaştırma amacıyla eğitim programları, ders kitaplarıyla ilgili araştırmalar yapılmış; bu konularla ilgili makaleler yazılmış; bildiriler sunulmuştur. Türkçe ve Türk kültürü sevdalıları millî kültürü korumak adına önerilerde bulunmuştur.

Kültür ürünleri ait olduğu geleneğe bağlı olarak sözlü ve yazılı olmak üzere ikiye ayrılır. Sözlü kültür ürünleri halkın düşüncesinin, yaşayışının bir yansıması; ait olduğu dilin zenginliğinin bir göstergesidir. Bu ürünlerin hafızalardan silinmesi ve gelecek nesillere aktarılamaması kültür erozyonunun ve millî kültür yerine popüler kültürün yerleşmeye başladığının göstergesidir.

Sözlü kültür ürünleri Türk dilinin ve kültürünün sırlarına ulaşabilecek bir hazine odasıdır. Birey henüz bebekken annesinden dinlediği ninnilerle bu odanın kapısını aralamaya başlayacak daha sonra karşılaştığı masal, fıkra, tekerleme, bilmece, mânî, deyim, atasözleri vb. diğer sözlü kültür ürünleriyle hayatına renk katıp kültür aktarımına hizmet edecektir. Ayrıca çocukluk çağında dinlediği ve sonrasında kendisinin de bilinçli bir şekilde kullandığı bu sözlü ürünlerle hem anlama hem de anlatma gücünü artıracak, deyim yerindeyse yaşadığı toplumda anlatıma Fransız kalmayacaktır.

Sözlü kültür ürünlerine yönelik oluşturulan farkındalık ve bu ürünlerin kullanımı millî kültürün anlaşılmasını, bu kültürün korunarak gelecek nesillere aktarılmasını ve dış etkenlere karşı millî bilincin oluşmasını sağlayacaktır. Sözlü kültür ürünlerinin bireyleri birbirine bağlamadaki gizli gücünün farkına varılmalı, dil bilincini de oluşturacak bu ürünler korunmalıdır. Bunun için de gerek formal gerekse informal eğitim ortamlarında bu ürünlere yönelik farkındalık oluşturulmalı, bu ürünlerin kullanımı yaygınlaştırılmalıdır.

1.2. Araştırmanın Amacı

Sözlü kültür ürünleri, Türk dilinin ve kültürünün sırlarına vâkıf olmak için insanoğlunun sırtını dönemeyeceği hazine odasıdır. Yıldırım'a göre mazi hasreti ile yanıp tutuşan milletler geçmişlerini keşfetmek, millî şuur ve millî kimliklerini kanıtlamak ve başka milletlerden üstün niteliklerini bulup ortaya çıkarmak arzusuyla sözlü kültür araştırmalarına yer verirken son yüzyılda daha çok insanları ve milletleri kendi özellikleriyle tanımak, onların birbirleriyle daha iyi ilişkiler kurmalarını sağlamak sözlü kültür araştırmalarının temelini oluşturmaktadır (Yıldırım, 1998, s. 40-41). Yıldırım'ın sözlü kültür araştırmalarının sebebiyle ilgili söyledikleri, bu araştırmanın da bir boyutunu oluşturduğu muhakkaktır.

Binlerce yıl geçmişi olan Türkçenin ve Türk kültürünün yok olmaması, varlığını daha nice yıllar devam ettirebilmesi için sağlam bir zemin gereklidir. Bu sağlam zeminin oluşması için de programların düzenlenmesi ve yenilenmesi, düzenlenmiş ve yenilenmiş programlar çerçevesinde ders kitaplarının yazılması gerekir. Hazırlanacak programlarda hangi sözlü kültür ürünlerine hangi yaş seviyesinde yer verilmesi ve bu ürünlerin nasıl öğretilmesi gerektiğini uzmanların planlaması gerekmektedir. Bu aşamaların doğru işleyebilmesi aynı zamanda zemin taramasıyla mümkündür. Bu nedenle öğrencilerin bu ürünlere yönelik hazır bulunuşluğunun da tespit edilmesi gerekmektedir. Bu düşünceden hareketle bu

araştırmada öğrencilerin sözlü kültür ürünlerine yönelik farkındalıkları ve bu ürünleri kullanım durumları tespit edilmeye çalışılmıştır.

Geçmişle gelecek arasında bir köprü görevini üstlenecek sözlü kültür ürünlerine özellikle programlarda ve bu programlar doğrultusunda yazılan ders kitaplarında çok az yer verilmesi hatta bazı ürünlere hiç değinilmemesi; daha önce yapılmış çalışmaların daha çok bu ürünlerin öğretim aşamasıyla ilgili olması araştırmacıyı bu çalışmaya yöneltmiştir. Ayrıca bu çalışmayla sözlü kültür ürünlerine dikkat çekmek, gerek derslerde gerekse okul dışındaki sosyal ortamlarda bu ürünlerin kullanımına ayrıca bir önem verilmesi gerektiğini ön plana çıkartmak istenmektedir.

Sözün yazıyla korunabileceği ve nesiller sonrasına yazıyla aktarılabilceği düşüncesinden hareketle bu tezle sözlü kültür ürünlerini yazıya geçirerek bir nebze de olsa onların kalıcılığına hizmet etmek de araştırmacının amaçları arasındadır.

Türkçe derslerinde sözlü kültür hazinesinin gücünden faydalanarak hem anadilinin inceliklerinin hem de yaşadığı toplumun kültürel değerlerinin farkına varan bireyler yetiştirilebilir. Yapılan bu araştırmada ortaokul öğrencilerinin sözlü kültür ürünlerine ilişkin farkındalıkları ve bu ürünleri kullanım durumları incelenmeye çalışılacaktır.

Yukarıda ifade edilenlerden hareketle çalışmamızın ana problem cümlesi “ortaokulda okuyan öğrencilerin sözlü kültür ürünlerine yönelik farkındalıkları ve bunları kullanım durumları nasıldır?” şeklinde belirlenmiştir. Bu ana probleme yönelik aşağıda ifade edilen alt problemlere cevaplar aranmıştır:

1. Araştırmaya katılan ortaokul öğrencilerinin sözlü kültür ürünlerine yönelik farkındalıkları sınıf seviyesine, okul bölgesine, cinsiyete, anne-baba eğitim durumuna, anne-baba mesleğine, ailenin gelir düzeyine, kitap okuma, televizyon seyretme, interneti kullanma, sokak oyunu oynama ve kültür ürününe yönelik kaynak kitaba sahip olma durumuna göre farklılaşmakta mıdır?
2. Araştırmaya katılan ortaokul öğrencilerinin sözlü kültür ürünlerine yönelik kullanım durumları nedir?
3. Araştırmaya katılan ortaokul öğrencilerinin sözlü kültür ürünlerinden atasözü, deyim, mânî, bilmece, tekerleme türlerine yönelik farkındalıkları ne düzeydedir? Araştırmaya katılan ortaokul öğrencileri sözlü kültür ürünlerinden atasözü, deyim, mânî, bilmece, tekerleme türlerinden hangilerini bilmektedirler?

4. Araştırmaya katılan ortaokul öğrencilerinin sözlü kültür ürünlerine yönelik farkındalıklarının oluşmasında hangi unsurların etkisi vardır?

1.3. Araştırmanın Önemi

İnsanların iletişim kurmaları, bilgi edinmeleri, kendilerini her yönden geliştirmelerinde ve bağlı bulundukları milletin yaşamasını sağlayabilmede dil en önemli araçtır. İçinde yaşadığı milletin dilini doğru, güzel ve etkileyici kullanan insanlar hem diğer insanlarla daha sağlıklı iletişim kurmuş hem de bulundukları toplumda her zaman haklı bir değer görmüştür. Bu nedenle öğrencilerin dil denilen mucizevi dünyayı doğru bir şekilde tanıyıp bu dünyanın kendisine sunmuş olduğu imkânları en iyi şekilde kullanması gerekmektedir.

Dilin doğru, güzel ve etkili bir şekilde kullanılabilmesi için eş zamanlı olarak kültürel değerlere ve kültür ürünlerine yönelik bireylerde farkındalık oluşturulması gereklidir. Küreselleşmenin hız kazandığı 21. yüzyılda bir milletin varlığını devam ettirebilmesi kültürel değerlere ve kültür ürünlerine sahip çıkmasıyla mümkündür. Kültürel değerler ve kültür ürünleri çocuklara aşılalmazsa, onların benliklerine nakşedilmezse sonraki dönemlerde karşılaşacakları yabancı kültürler karşısında millî benlikleri eriyip gidecektir. Millî benliğin korunması ve yaşatılması, sözlü kültür ürünlerine yönelik farkındalığın artırılmasıyla mümkündür. Bunun için beşikten mezara kadar sözlü kültür ürünlerine yer verilmeli; onların uygun zaman dilimlerinde kullanılıp gelecek nesillere aktarılması sağlanmalıdır.

Sözlü kültüre yönelik farkındalık ve bunların kullanımı sadece bir milletin varlığını devam ettirebilmesi için gerekli değildir. Sözlü kültür olarak nitelendirebileceğimiz ninni, atasözü, deyim, mânî, masal, fıkra, bilmece, tekerleme vb. türler, bireylerin kelime hazinesinin zenginleşmesini sağlayarak anlama ve anlatma becerilerinin gelişmesine hizmet edecektir. Buna bağlı olarak bireylerin ana dilini etkili bir şekilde kullanmasını; toplumda sağlıklı iletişim kurmasını sağlayacaktır. Bu nedenle sözlü kültür ürünlerini yaşatmak adına her birey üzerine düşen görevi yerine getirmelidir. Eğer her birey bu bilinçle sözlü kültür ürünlerini fark edip bu ürünlere gündelik hayatında yer verirse, gelecek nesillere bu ürünleri aktarabilirse üzerine düşen görevi layıkıyla yerine getirmiş olacaktır.

Sözlü kültür ürünlerine yönelik farkındalığı artırmak ve bunların etkin bir şekilde kullanımını sağlamak Türkçenin öğretimiyle ilgilenen herkesin görevidir. Günümüzde sözlü kültür ürünlerine yönelik birçok araştırma yapılmış olmakla birlikte bu ürünlerden

daha çok atasözü ve deyimler çalışma konusu olarak seçilmiştir. Bu çalışmaların çoğu da sözlük çalışması, derleme veya bu türlerin öğretim/uygulama aşaması ile ilgilidir. Mühendisler herhangi bir yere ev yapmadan önce ev yapılan arazinin zemin etüdünü çıkartmak zorundadırlar. Dil öğretimi ve bağlantılı olarak kültür aktarımında da durum benzer nitelikte olmalıdır. Sözlü kültür ürünlerini öğrencilere nasıl kazandırılacağına öncesinde onların bu konuyla ilgili birikimi kontrol edilmelidir. Hedef kitlenin seviyesi belirlendikten sonra yöntem ve teknikler üzerine çalışmalar yapılabilir. Bu nedenle bu araştırmada öğrencilerin sözlü kültür ürünlerine yönelik farkındalık dereceleri ve bu ürünleri kullanım durumları tespit edilmeye çalışılmıştır.

Yapılan bu araştırma ortaokulda öğrenim gören öğrencilerin atasözü, deyim, bilmece, tekerleme ve mânilere yönelik farkındalıklarını ve bu ürünleri kullanım durumlarını tespit etmeye yöneliktir. Bu tezde birden fazla sözlü kültür ürününün incelenmesi bu çalışmanın önemini artırmaktadır. Bu çalışmada küreselleşme sonucunda yavaş yavaş yok olma sürecine giren sözlü kültür ürünlerine dikkat çekmek, öğrencilerin bu türlere karşı farkındalıklarını ve bu türleri kullanım durumlarını tespit etmek istenmiştir. Ayrıca bu araştırma sonuçları doğrultusunda kültür aktarımının (sözlü kültür ürünleri konusunda) ne derece başarılı-başarısız olduğu ortaya çıkacaktır.

Araştırma sonuçları, Türkçenin eğitim ve öğretimiyle ilgilenen herkes için yararlı olabilir. Diğer sözlü kültür ürünlerine yönelik farkındalıkları tespit etmeye yönelik yapılacak araştırmalara ışık tutabilir.

Her ne kadar araştırmanın önemi eğitim öğretim boyutuyla ön plana çıksa da Yıldırım'a göre (1998, s. 79-80) sosyal yapıyı tanımada, sanayi ve teknolojiye doğan yeni hayatın getirdiği problemleri çözmede, kitleler arasında iletişim ve dayanışmayı geliştirmede, kimliğin yeni ihtiyaçlara cevap verecek biçimde aslını kaybetmeden oluşturmada, kalkınma hamlesine hız kazandırmada, ekonomik yapıya çeşitli yönlerden güç kazandırmada, iç ve dış pazarlamada, eğitim ve eğlence hayatında sözlü kültür ürünlerinden ve bu ürünler üzerinde yapılmış araştırmalardan geniş ölçüde istifade edilebilir. Bu nedenle bu ve buna benzer sözlü kültür ürünlerine yönelik araştırmalar birçok alanda kullanılabilecek verileri sunacaktır.

1.4. Sayıtlar

Araştırma aşağıdaki varsayımlar dikkate alınarak yürütülmüştür:

1. Araştırmaya katılan ortaokul öğrencilerinin “Kişisel Bilgi Formu”nda verdikleri bilgiler doğrudur.
2. Araştırmaya katılan ortaokul öğrencilerinin “Sözlü Kültür Ürünlerine Yönelik Farkındalık ve Bunları Kullanma Durumu Anketi” ne verdikleri bilgiler doğrudur.
3. Araştırmaya katılan ortaokul öğrencilerinin “Sözlü Kültür Ürünlerine Yönelik Farkındalık ve Bunları Kullanma Durumu Anketi” ne verdikleri cevaplar gerçek seviyelerini yansıtmaktadır.

1.5. Araştırmanın Sınırlılıkları

1. Bu araştırma, 2013-2014 Eğitim Öğretim yılında Adıyaman il merkezinde öğrenim gören 5, 6, 7 ve 8. sınıf öğrencileriyle,
2. Bu öğrencilere uygulanacak “Sözlü Kültür Ürünlerine Yönelik Farkındalık ve Bunları Kullanma Durumu Anketi” ile,
4. Sözlü kültür ürünlerinden atasözü, deyim, bilmece, tekerleme ve mâni ile,
3. Kişisel Bilgi Formu ile sınırlandırılmıştır.

1.6. Tanımlar

Atasözü: Uzun deneme ve gözlemlere dayanılarak söylenmiş ve halka mal olmuş, öğüt verici nitelikte söz (Türk Dil Kurumu [TDK], 2005, s. 140).

Bilmece: Bir şeyin adını anmadan niteliklerini üstü kapalı söyleyerek o şeyin ne olduğunu bulmayı dinleyene veya okuyana bırakan oyun (TDK, 2005, s. 272).

Değer: Bir toplumun varlık, birik ve devamının sebebi olan ve korunmaya çalışılan inanışlar bütünü (Özbay, 2002, s. 114).

Deyim: Genellikle gerçek anlamından az çok ayrı, ilgi çekici bir anlam taşıyan kalıplaşmış söz öbeği, tabir (TDK, 2005, s. 516). Asıl anlamlarından uzaklaşarak yeni kavramlar meydana getiren kalıplaşmış sözler (Elçin, 1993, s. 642).

Farkındalık: Farkında olma durumu (TDK, 2005, s. 681).

Farkında olmak (olmamak): Görülmesi veya bilinmesi gereken şeylerden haberi bulunmak(bulunmamak),kavranması gereken bir şeye dikkat etmek (etmemek) (TDK, 2005, s. 681).

Halk bilimi (folklor): Doğumdan ölüme kadar insanın yaşantısında yer alan maddi ve manevi bütün kültür öğelerini bilimsel olarak derleyen, sınıflandıran, değerlendiren ve bunların sistematik bir açıklamasını yaparak halk kültürünün genel gelişme ve değişme kurallarını inceleyen, kültürler arasındaki benzerlikleri ve farklılıkları belirleyip ortaya koyan, gerektiğinde elde ettiği sonuçları halkın yararına olacak biçimde düzenleyip halka aktaran ve birtakım uygulamalar öneren bir bilim dalıdır (Halk Kültürü Programı ve Kılavuzu, 2006, s. 4).

Mâni: Anonim halk şiirinin en kısa nazım şekillerinden olup doğa, sevgi, ayrılık ve nefret gibi konular yanında dinleyeni yürekte sarsan, umulmadık bir sürprizle sonuçlanan küçük ve bağımsız bir şiir türüdür (Yardımcı, 1999, s. 21).

Norm: Kaynağını değerlerden alan ve toplumun devamlılığını sağlamaya yönelik kurallardır. Normlar bir toplumda yaşayan insanların neyi, ne zaman ve nasıl yapmaları gerektiğini bildiren kaidelerdir (Özbay, 2002, s. 114).

Tekerleme:

- Tekerlemek işi.
- Çoğunlukla basmakalıp söz.
- Birbiriyle uyumlu hazır söz kalıbı.
- Çoğunlukla masalların genellikle başında bulunan “bir varmış bir yokmuş. Evvel zaman içinde kalbur saman içinde “ gibi uyaklı giriş veya ara sözler (TDK, 2005, s. 1936).

BÖLÜM 2

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Dil

İnsanları doğadaki canlı ve cansız varlıklardan ayıran, insanlara özgü en temel anlaşma aracı olan dille ilgili bugüne kadar birçok tanım yapılmış; bu konuyla ilgili kitap, makale yazılmıştır. Bu çalışmalarda dil ile ilgili yapılmış olan tanımlardan öne çıkanlar şunlardır:

Dil ile alakalı en kapsamlı tanımlardan birini yaptığını düşündüğümüz Ergin, dili canlı bir varlık olarak düşünmüştür: “Dil, insanlar arasında anlaşmayı sağlayan tabî bir vasıta, kendisine mahsus kanunları olan ve ancak bu kanunlar çerçevesinde gelişen canlı bir varlık, temeli bilinmeyen zamanlarda atılmış gizli antlaşmalar sistemi, seslerden örülmüş içtimaî bir müessesedir" (Ergin, 1993, s. 3).

Aksan dili “bir anda düşünemeyeceğimiz kadar çok yönlü, değişik açılardan bakınca başka başka nitelikleri beliren, kimi sırlarını bugün de çözemediğimiz büyü bir varlık” olarak tanımlar. Ona göre “gerek insan, gerek toplum gerekse insan ve toplumdan ayrı düşünülemeyecek olan bilim, sanat, teknik gibi bütün alanlarla ilgili bulunan, aynı zamanda onları oluşturan bir kurumdur” (Aksan, 1995, s. 11).

Dil, iletişim kuracak öznelerin aktarmak istedikleri bilgileri kodlayarak, birbirlerine iletmekte kullandıkları şifreler bütünüdür. Bu şifrelerin anlamının tam olarak idrak edilebilmesi için o toplumun bir parçası olunması gerekir (Ünal, 2010, s. 2).

Özbay dili tanımını yaparken daha çok iletişim kavramı üzerinde durmuş, dil meselesini iletişim bağlamı içerisinde çözümlemek ve tanımlamak istemiştir. “Dil çeşitli düşünceleri, duyguları, inançları, tutumları değer yargılarını ifade etmede ve öğretmede; görüp algılanan, yaşanan olaylarla ilgili kültür birikimini nakletmede; soru sormada, emir

vermede, istekte bulunmada vb. kullanılan çok önemli ve vazgeçilmez bir iletişim aracıdır” (Özbay, 2001, s. 98).

Yukarıdaki tanımlardan hareketle, dilin en önemli işlevinin insanlar arasında iletişimi sağlayan temel araç olduğu anlaşılmaktadır. İnsanlar, dili kullanmadan da iletişim kurabilir; fakat dilsiz kurulan her iletişimde bir şeylerin eksik kalacağı da bir gerçektir. Sağlıklı bir iletişim, ancak dil ile kurulabilir.

Dilin temelde insanlar arasında iletişimi sağlamakla birlikte, birey ve toplum açısından değerlendirilecek birçok özelliği vardır. Özbay’a göre “dil, millî kültürün temel unsuru olma, milleti meydana getiren bireylerin ortak yanını oluşturma, en önemli iletişim ve düşünce aracı olma, millî değerleri gelecek nesillere aktarma görevi görme gibi temel özelliklere sahiptir” (Özbay, 2002, s. 116).

Dilin, aynı toplum içerisinde yaşayan bireylere aitlik duygusu kazandırarak onlara millî kimlik kazandırdığı; bu bireyleri birbirine bağlayarak bir iletişim aracı olmaktan daha çok şey ihtiva edeceği de bir gerçektir. Bu nedenle bir iletişim aracı olmanın dışında dil, “bir anda düşünemeyeceğimiz kadar çok yönlü, değişik açılardan bakınca başka başka nitelikleri beliren, kimi sırlarını bugün de çözemediğimiz büyümlü bir varlıktır” (Aksan, 1995, s. 11).

Aksan’ın kimi sırlarını bugün de çözemediğimiz büyümlü varlık diye nitelendirdiği dil “bir insanın yetişmesinde, zihnî bakımdan gelişmesine de yardımcı olur. Çünkü insan dille düşünür ve dil aracılığıyla hisseder” (Aktaş ve Gündüz, 2003, s. 9); hayatı kullandığı dille algılar.

Dil bireyin toplumla bütünleşmesini sağlar, dil vasıtasıyla kişi toplum ile ilişki kurar veya kuramaz. “Toplumun bir üyesi olarak insanın toplumla bütün ilişkileri dille sağlanır; insan da ancak dil vasıtasıyla toplumun bir parçası olur” (Özbay, 2003, s. 1). Dil insanlar için sosyal bir ihtiyaç, millet için de varlığının en temel unsurudur. “İnsanlar toplum halinde yaşamamış olsalardı, dile ihtiyaç duyulmaz; dil olmasaydı, o zaman da insanların bir arada yaşayarak bir toplum oluşturmaları söz konusu olmazdı. Bu itibarla dil, tek bir insan varlığının olduğu kadar toplum varlığının da ayrılmaz bir parçası ve temel taşlarından biridir” (Korkmaz vd., 2003, s. 7).

Dil, milleti tarif ederken kullanılan en önemli kriterlerden (Alperen, 1989, s. 1); toplulukları millet yapan en önemli değerlerden (Balcı, 2008, s. 58) biridir. Çünkü bir

araya gelmiş insan topluluklarının millet olabilmesi için ortak bir dili kullanmaları gerekmektedir. Ortak dil, bu topluluktaki insanları birbirine yaklaştıracak, bu insanları birbirine kenetleyecek, böylece bireyler arasındaki birliğin sağlanması ve bu birliğin devamı kolaylaşacaktır. Turhan’a göre “ortak bir dilin dayanışma yaratma gücü son derece önemlidir” (Turhan’dan aktaran Alperen, 1989, s. 2). “Milleti meydana getiren fertler, konuştukları ortak dil sayesinde ortak duygu ve düşünceye sahip olurlar ve bunları toplum olarak paylaşırlar” (Ünalan, 2010, s. 101). Ünalan’ın da belirttiği gibi, bir toplulukta bütünleşmenin sağlanması ve o topluluğun millet haline gelebilmesi; bu milletin de varlığını ve birliğini koruyabilmesi ancak ortak dile sahip olmasıyla mümkün olacaktır (Ünalan, 2010, s. 144).

Dil, fert ve millet hayatında hayati bir öneme sahiptir. İnsanların dillerine sahip çıkmaları, kendi geleceklerini teminat altına almaları demektir. Ünalan’a göre (2010, s. 14) insanların dolayısıyla da toplumların varlığı dille mümkündür. Eğer dil yoksa toplumda yoktur. Dil, bir toplumun kültür kimliği olduğu için ait olduğu toplumu sarıp sarmalayacak, ona biçim verecek ve aynı zamanda onun biçiminden de etkilenecektir.

Toplumun eseri olan dil, sosyal bir kurum olup bir millete ait olma özelliğiyle de aynı zamanda millîdir. Bireyleri birbirine bağlama özelliğiyle millî birliğin teminatıdır. Bir milleti ayakta tutan, bir milletin varlığını devam ettiren dil, bireye bir millete mensup olma şuurunu kazandırır. “Milletin, istiklalin, hürriyetin temeli millî şurudur. Milli şuurun en kuvvetli kaynağı ve belirtisi ise millî dildir” (Ergin, 1993, s. 10).

Türkçenin Türk milleti için önemini Atatürk, şu sözlerle dile getirmektedir:

“Türkiye Cumhuriyetini kuran Türk halkı Türk milletidir. Türk milleti demek Türk dili demektir. Türk dili Türk milleti için en kutsal bir hazinedir, çünkü Türk milleti geçirdiği nihayetsiz felâketler içinde ahlakının, an’anelerinin, hâtıralarının, menfaatlerinin, kısacası bugün kendi milliyetini yapan her şeyinin dili sayesinde muhafaza olunduğunu gösteriyor. Türk dili; Türk milletinin, kalbidir, zihnidir” (İnan, 1998, s. 19).

“Bir toplumu ulus yapan bağların en güçlüsü, dildir. Bireyleri ulusuna, yurduna, geçmişine sıkı sıkıya bağlar; kuşaktan kuşağa aktararak gelen dil, bireyi geçmişle gelecek arasındaki zincirin bir halkası durumuna getirir” (Aksan, 1995, s. 13). Bu ifadelerde bahsedilen dil tabii ki ana dilidir. Bir insanın daha doğmadan annesinden, doğduktan sonra ise yakın çevresinden duyduğu, edindiği dil ana dilidir. Aksan’a göre ana dili “başlangıçta anneden ve yakın aile çevresinden, daha sonra da ilişkili bulunulan çevrelerden öğrenilen, insanın bilinçaltına inen ve bireyin bir toplumla en güçlü bağlarını oluşturan dildir” (Aksan, 1975, s. 427).

Ana dili bireyin dünyayı tanimasındaki temel dayanak noktasıdır. İnsan beyni, fabrikanın kumanda odası, bilgisayarın bellek bölümü ne ise birey için de ana dili o işlevi görmekte, o nispette değer kazanmaktadır. Bir bireyin ana dilini öğrenme süreci 4-5 yaşlarına kadar sürebilse de dil edinimi ömür boyu devam etmektedir. “Ana dilinin temelleri ilk on beş yılda atılıyor; sonraki on beş yıl onun üzerine kurulan bina, daha sonraki on beş yıl ise, yapılan binanın (düşünce davranış kontrol merkezi, iman ve sezgi evi) döşenmesi, bezenmesi, zenginleştirilmesi yıllarıdır” (Tural, 2000, s. 4). Buna bağlı olarak ana dili edinimini bebeklik döneminde başlatmakla birlikte çocukluk döneminde temelin atıldığı bir süreç olduğunu söylemek mümkündür. Ünalın’a göre (2010, s. 6-7) ana dili, insanın kişiliğinin gelişmesinde, bilgi ve becerilerinin artmasında ve yaşanan topluma uyum sağlamada önemli bir etkidir. İnsan ana dilini başlangıçta anne ve babasından, akrabalarından kazanır. Daha sonra da iletişim içinde olduğu diğer kişilerden öğrenir. Değişen bir varlık olarak insan bu yolla ilk kültür birikimini elde etmeye başlar. Milletler ana dillerine sahip çıkıp onu işledikleri oranda yeryüzünde kalıcı olurlar.

Ana dili eğitimi, “bir ülkenin geleceğini oluşturacak olan bireylerin zihinsel yapılanmasında, dünyayı ve ülkesini doğru anlamasında, milli birlik ve bütünlüğün devamında, eğitim ve öğretim aldıkları alanlardaki başarılarının sağlanmasında büyük önem taşıdığı söylenebilir” (Ayaz, 2007, s. 2). Bu nedenle ana dil, eğitim ve öğretimin vazgeçilmezidir.

İnsanlar için vazgeçilmez bir araç olan dil ifade şekli bakımından sözlü ve yazılı olmak üzere ikiye ayrılır. Dil, başlangıçta sözlü dil olarak ortaya çıkmıştır. İnsanoğlu yazıyı bulmadan önce sözlü dili etkin bir şekilde kullanmıştır. Gerek tarihî temellerinin daha eskiye dayanması gerekse sözlü anlatımda karşılıklı etkileşimin daha fazla olması sözlü dilin yazılı dilden daha üstün tutulmasını sağlamıştır.

Sözlü dil birçok yönüyle yazılı dilden üstün tutulsa da yazılı dile de gereken önemin verilmesi gerekmektedir. Unutulmamalıdır ki “dil kalıcılığı yazı ile ortaya çıkmaktadır” (Tuna, 2003, s. 41). Nitekim 8. yüzyılda yazılmış olan Orhun Abideleri yazı dili sayesinde bugüne ulaşmış; Türkçenin o dönemde bile zengin bir anlatımının olduğu yazı dili sayesinde tespit edilmiştir.

Dünyadaki tüm milletler, geçmişte kullanmış oldukları gerek sözlü gerekse yazılı kültür ürünlerini hem yaşadığı döneme hem de geleceğe kullandığı dil sayesinde taşıyacaktır. Bu nedenle dil geçmiş ve gelecek arasında önemli bir köprü görevi görür. “Dilin bakımı ve

muhafazası iyi yapılmazsa, nesiller arasında zihinler arası kavram kopukluğu bir yabancılaşmayı da beraberinde getirecektir” (Ünalın, 2010, s. 11). Bu nedenle bir köprü görevi gören dil korunmalı ve ona gereken önem verilmelidir.

2.2. Dil ve Kültür

“Dil, edebiyat veya kültür, inançları kalabalıklara yayarak onları yakıp yıkan bir fırtına haline getirebilir veya onlara karanlık gecelerinde yol gösteren bir ışıık olur.”

Mehmet KAPLAN

“Kültür kavramının kökeni tarımla ilgilidir, bu kavram önce ürünleri yetiştirmeyi ve ‘ekme’yi işaret etmiştir” (Briggs, 2009, s. 9). Kelime boyutu açısından 18. yy’dan beri kullanılan kültür kelimesinin anlam boyutu ve içeriği insanların birlikte yaşamasıyla başlamıştır. Latin asıllı olan bu kelimenin ilk bilimsel tanımını da İngiliz bilim adamı Edward Tylor yapmıştır. Tylor, 1871 yılında kültürü “toplumun bir üyesi olarak insanoğlunun öğrendiği, yani kazandığı bilgi, inanç, sanat, ahlâk, gelenek-görenek ve benzeri yetenek, beceri ve alışkanlıkları içine alan karmaşık bir bütün” diye tanımlar (Tylor’dan aktaran Kasır, 1993, s. 17).

Ziya Gökalp’in hars olarak nitelendirdiği kültür “milletin dinî, ahlâkî muakalevî (aklî, rasyonel), bedîî (estetik), lisanî (dile ait), iktisadî, fennî(teknik) hayatlarının ahenkdâr bir mecmuasıdır” (Gökalp’ten aktaran Balcı, 2007, s. 60).

Türk Dil Kurumu tarafından hazırlanan Türkçe Sözlük’te kültür kelimesi şu şekilde tanımlanmıştır:

1. Tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü, hars, ekin;
2. Bir topluma ve halk topluluğuna özgü düşünce ve sanat eserlerinin bütünü;
3. Muhakeme, zevk ve eleştirme yeteneklerinin öğrenim ve yaşantılar yoluyla geliştirilmiş biçimi;
4. Bireyin kazandığı bilgi;
5. Tarım;
6. Uygun biyolojik şartlarda bir mikrop türünü üretme” (TDK, 2005, s. 1282).

“Kültür, insan olarak bildiklerimiz, inandıklarımız ve yaşadıklarımızın bir bütünüdür. Yani bir hayat şekli, yaşam tarzıdır” (Kasır, 1993, s. 20). Dünya üzerinde yer alan her ülkenin belirli tercihleri sonucunda (dil, din, sanat, edebiyat, değer yargıları, gelenek ve görenekler, giyim kuşam...) yaşam tarzları belirlenir, kültürleri şekillenir. Elçin’e göre ise bir milletin

hayatında, doğumdan ölüme kadarki devrede, sürekli devam eden birikim kültürü oluşturur (Elçin, 1985, s. 10).

Kültürü, “birikim” kelimesinden yola çıkarak açıklayan Mehmet Kaplan bunun servet, zenginlik, tasarruf demek olduğunu; bu birikimi öğrenmekle tarihi ve millî şuura ulaşmanın mümkün olabileceğini öne sürer (Kaplan, 1996, s. 114).

Bugüne kadar kültür ile ilgili yapılmış olan açıklamalardan yola çıkılarak kültürün ortak bir tanımı yapılacak olursa bu, “bir millet içerisindeki bireyleri birbirine bağlayan, onlarda mensubiyet şuuru oluşturan, aynı zamanda ait olunan milletin pek çok özelliğini barındırmakla birlikte bu milleti diğer milletlerden ayıran maddi ve manevi değerler bütünü” şeklinde olabilir.

Ortak tanımdan hareketle kültür, kendisini oluşturan öğelerin nitelikleri bakımından maddi kültür ve manevi kültür olmak üzere iki grupta değerlendirilebilir. “Aynı kültürü paylaşan insanların gözlenebilen davranışları, yaşayış şekli, ihtiyaçlarına yönelik araç gereçleri vb. maddî kültürdür. Manevî kültür ise örf, adet, gelenek, görenek, inanç, sanat, dil, dille yapılmış eserler ve ahlak gibi kültürel unsurları kapsar, kısaca bir toplumun ruhudur” (Özbay, 2006, s. 5). Her toplumun kendine özgü seçmiş olduğu kültür unsurları hayatın ta kendisidir ve Elçin’in de belirttiği gibi kültür yabancılardan iğreti bir elbise gibi alınamaz. Çünkü kültür içinde yaşanılan hayattır (Elçin, 1985, s. 9). Her kültür, içinde yaşadığı toplumun ölçülerine uyum gösterir.

Kasır, “Kültür Bilinci” adlı eserinde kültürlerin ortak özelliklerine yer vermiş olup bu özellikleri şöyle sıralamıştır: Kültür, sosyal bir mirastır. Kültür, bir yaşama biçimidir. Kültür edinmenin ve yaşatmanın bir yolu da eğitim-öğretimdir. Kültür sosyal bir olgudur. Kültür değişebilir. Kültür bütünleştiricidir. Kültür geliştiricidir. Kültür, beşeri ihtiyaçları gidericidir. Kültür ilahi kaynaklıdır. Kültür, insan ürünüdür (Kasır, 1993, s. 47-50).

Güneş, dilin tanımını yaparken kültür ve dil arasındaki ilişkiyi de en öz şekilde ortaya koymaktadır. Güneş’e göre dil “insanın şahsiyetini oluşturan, zekâsını işleten, dehasını ortaya koyan, ilmî gücünü artıran, kültürünü ayakta tutup besleyen; o kültürün bütün muhtevasını sinesinde saklayan ve tarihin derinliklerine uzanan kökleriyle asırların mirasını bünyesinde barındıran muhteşem bir sistem, tükenmeyen bir kaynak ve mucizevî bir kuvvettir” (Güneş, 2000, s. 20). Bu mucizevi kuvvet ve kültür bir milleti diğer milletlerden ayırdığı gibi bir millet içerisindeki bireyleri birbirleriyle kaynaştırır. Onların anlaşabilmelerini ve uyum içerisinde yaşamalarını sağlar. Çünkü kültür ve dil bir bina

yapımında tuğlaları bir arada tutan harç görevini görerek, bir milleti meydana getiren bireyleri bir arada tutar. Onların birbirine kenetlenmesini sağlar.

Dilin toplumdaki insanların anlaşır birbirine kenetlenmesini sağlamasının yanında üstlendiği birtakım görevler vardır. Bunların başında da taşıyıcılık görevi gelir.

“Dil, kelimelerin örgüsü içinde bir milletin fikirlerini, hayallerini, duygularını daha geniş manasıyla ruhunu ve hayatını taşır” (Ünalan, 2010, s. 4). Üçüncü’ye göre “dil bir kültürün dizini gibidir. Ait olduğu toplumun yüzyıllar boyu ürettiği bütün soyut ve somut kavram, kurum ve değerlerin tümü dil hazinesi içinde yer alır. Bir nehir gibi kaynağından denize ulaşınca kadar kat ettiği havzanın tortusunu, birikimini ve zenginliğini taşır” (Üçüncü, 2004, s. 1). Dil bu taşıyıcılık göreviyle kültürel değerleri gelecek nesillere aktarılmasını ve aktarmış olduğu bu değerlerin korunmasını üstlenecektir. Dilin aktarma ve koruma eyleminin bir milletin varlığının korunabilmesinin anahtarı olduğu unutulmamalıdır. Dilin bir diğer özelliği de aktarım sistemi olma özelliğidir. Dili meydana getiren unsurlar, toplumu bir arada tutan özelliklerini aktarım özelliği sayesinde bir yerden başka bir yere aktarabilmektedir. Böylelikle dil sayesinde birey, geçmişini geleceğe taşıyabilmektedir.

Bir millete ait kültür ürünlerinin varlığının devamı ve bu ürünlerin gelecek nesillere aktarılması için korunan bir dile ihtiyaç vardır. Çünkü dil olmazsa kültür aktarımının gerçekleşmeyeceği bir gerçektir. “Kültürün nesilden nesile geçmesi, böylece devamı ve yaşaması kültür taşıyıcı eserler, eğitim ve öğretim yolu ile olur. Onun içindir ki kültür eserleri, eğitim ve öğretim kültürün hayat şartıdır. Dolayısıyla eğitim ve öğretimin esas görevi kültürün intikali ve devamını sağlamaktır” (Özbay, 2002, s. 115).

Bir toplumun sözlü ve yazılı kültür değerleri dille aktarıldığı için, dil sosyal yapının ve kültürün sadık bir aynası durumundadır (Korkmaz vd., 2003, s. 23). Kaplan, kültür denildiğinde ilk akla gelen şeyin dil olduğunu söylemekle birlikte dilin bir milleti birleştirdiğini de belirtmektedir. Ona göre dil “duygu ve düşüncüyü insana aktaran bir vasıta olduğu için insan topluluklarını bir yığın veya kitle olmaktan kurtararak, aralarında ‘duygu ve düşünce birliği’ olan bir cemiyet, yani millet hâline getirir” (Kaplan, 1996, s. 35).

Dil kültürün, kültür de dilin gelişiminden ve değişiminden sorumludur. Bu nedenle Ünalan da (2010, s. 30) dil ile kültürü birbirinden ayıramaz bir bütün olarak görür. İkisi birlikte gelişir ve birbirini geliştirir. Birindeki üstünlüğün diğerinde de üstünlüğü getireceği muhakkaktır. Dilin bu değişim ve gelişim özelliğine bağlı olarak dili ve kültürü canlı bir

varlık olarak görmek mümkündür. Bir dilde kelimeler doğar, yeni eklerle kelimeler türetilir, üstlendiği yeni anlamlarla yaşamına devam eder. Zamanla bu kelimeler unutulup gidebilir, hatta konuşur sayısının azalmasıyla veya tamamen kaybolmasıyla dil canlılığını yitirip ölebilir. Kültür ürünleri de zamanla değişikliğe uğrayabileceği gibi zamanla unutulup giden kelimeler gibi belleklerden silinebilir. Kısacası, dilin değişim ve gelişimi ile kültürdeki değişim ve gelişim iç içedir. Kültürü değişen bir toplumun dili de değişecektir. Dili değişen bir toplumun zamanla kültürel yapısı da değişecektir.

Toplumlar veya milletler, aynı dili konuşan insanların oluşturduğu sosyal gruplardır. Bir dil etrafında kümelenen insanlar, benzer sosyal yapılara ve kültür özelliklerine sahiptir. Bu nedenle dilin toplum ve kültür ile ayrılmaz bir ilişkisi vardır (Erdem ve diğerleri, 2015, s. 39). “Hayata renk katan dil, her toplumun ruhunun aynasıdır. Bir toplumun kültür seviyesini ve dünya görüşünü tespit etmek isteyenlerin, o toplumun dilini incelemeleri yeterlidir” (Ünal, 2010, s. 32). Çünkü Aksan’ın (1995, s. 13) da belirttiği gibi bir toplumun birçok özelliği, yaşayışı, gelenekleri, dünya görüşü, yaşam felsefesi, inançları, bilim, teknik ve sanata katkıları o toplumun diline yansımaktır. Bu alanlardaki değişimler ve gelişmeler o toplumun dilinden izlenebilir. Bundan bin yıl sonra Türkler hakkında hiçbir bilgisi, Türklerle hiçbir ilişkisi olmayan yabancı bir bilim adamı önce Türkçeyi öğrenerek daha sonra Türkçenin sözvarlığını inceleyerek Türkler hakkında ve dönem hakkında bilgi sahibi olacaktır. Türk toplumunun yapısını ortaya çıkaracaktır. Nitekim Türklerin henüz yerleşik hayata geçmediği dönemlerde söylenmeye başlanan atasözlerinde, destanlarında, şiirlerinde o dönemin kültürüne dair izler görmek mümkündür. Yerleşik hayata geçtikten sonraki dönemde dil içerisinde değerlendirilen söz varlığında da farklılaşma meydana gelmekte, yeni yaşam tarzına uygun kelimeler türetilip kullanılmaktadır. Çevre ve yaşam tarzı sözvarlığına doğrudan etki etmektedir.

Ünal’a göre (2010, s. 106) söz varlığı sadece bir dildeki simgeler, kodlar değildir. Söz varlığı o dili konuşan toplumun kavramlar dünyası, maddi ve manevi kültürünün yansıtıcısı, dünya görüşünün bir kesitidir. Kısacası bir milletin dilinin incelenmesi, sözvarlığının değerlendirilmesi o milletin kültürünün incelenmesiyle eşdeğerdir. Bu bağlamda dil ile kültür arasındaki ilişkiye bakarak dili kültürün temel taşı saymak pek tabiidir. Dil bir kültürün temelini oluşturduğuna göre, milletin düşünce yapısını, hayata bakış açısını, inançlarını kısacası kültüre dair her ne varsa bu değerleri dilden öğrenmek mümkündür.

Alperen de (1989, s. 5) dil ve davranışlar arasında bağlantı olduğunu ifade eder. Bu bağlamdan hareketle çocuklar hangi toplumda doğmuşsa o toplumun dilini ve kültürünü öğrenecek ve bu kültür dünyası çerçevesinde bireylerin davranışları şekillenecektir, denebilir. Bu davranışları şekillendirecek olan ana kavramlar ise değer, norm ve sosyal kontroldür. “Toplumun değer, norm ve sosyal kontrol unsurları arasında çok sıkı bir ilişki vardır. Çünkü bir toplumun değer, norm ve sosyal kontrol unsurları, o toplumun kültürünü oluşturur. Kültürün de en önemli unsuru dildir” (Ünal, 2010, s. 37). Bu bağlamda kültür unsurlarının nesilden nesile dil ile aktarılacağını ifade eden Özbay (2002, s. 114) da değer, norm ve sosyal kontrol unsurlarının nesilden nesile dil ile aktarılacağını dile getirir. Özellikle araştırma kapsamında yer alan atasözleri ve deyimler değer, norm ve sosyal kontrol unsurlarını çok belirgin bir biçimde üzerinde taşıyan sözlü kültür ürünleridir. Sözlü kültür ürünlerinden atasözleri içerisinde yer alan ve öğrencilerin çoğu tarafından yazılmış olan “damlaya damlaya göl olur” tutumlu olmayı; “bir elin nesi var iki elin sesi var” birliğin önemini ifade eden sözlerdir. Türkler için tutumlu olmak ve birlik içerisinde yaşamak önemlidir. Ayrıca Türklerde komşuluk kavramı da önemlidir. “Ev alma komşu al”, “komşu komşunun külüne muhtaçtır” Türk kültüründe komşuluğun önemini belirten sözlerdir. Türk milleti bu sözler çerçevesinde davranışlarını şekillendirecek ve hayatını düzenleyecektir.

Tuna’ya göre (2003, s. 42-43) bir toplumun kültürünün kodlanarak ortak bir toplum paydasında kullanıma açılmasını dil sağlayacaktır. Dil ve kültür sayesinde toplumun kendisini tanıması ve tanıtmayı ayrıca bu toplumun diğer toplumlardan farklılığını algılaması sağlanacaktır. Çünkü bir milleti diğer milletlerden ayıran, toplumun birliğini sağlayan dil ve kültürdür. Bu nedenle dil öğrenilirken kültür de öğrenilir.

Dilin öğrenilmesi ve kullanılması aynı zamanda kültürün de öğrenilmesiyle eş değerdir. Dildeki her kelime, her cümle, kültüre ait bir göstergeyi temsil etmektedir (Özbay, 2002, s. 115-116) denilebilir. Bir dile tam anlamıyla vakıf olabilmek için o dilin konuşulduğu milletin kültürünün de öğrenilmesi gerekmektedir. Bu nedenle “modern dil öğretim yaklaşımlarında dil öğretiminin yanında o dili kullanan insanların kültürünün de öğretiminin başarıya ulaşmada önemli olduğu belirtilir” (Barın, 2004, s. 25).

İnsanlar kurmuş oldukları sosyal münasebetler sonucunda bir sonraki nesile kültürel değerlerini devredecektir. Bu değerlerin devri başlangıçta aile içinde daha sonra örgün

eğitim kurumları (okullar) ya da yaygın eğitim kurumları (camii, eğlence ve kültür merkezleri, radyo, televizyon...) ile gerçekleşecektir (Ünalın, 2010, s. 150).

“Kültürlenme bireyin kendi değerlerini edinme sürecidir” (Kalfa, 2013, s. 169). Balcı, kültürlenme süreciyle ilgili olarak şunları dile getirirken kültürel değerlerin hangi ortamlarda kazanılacağını da aktarır : “Bireylerin ait oldukları toplumun değer yargıları ve kültürel birikimlerini kazanmaları ömür boyu sürer. Bu kazanımın en önemli devresini de çocukluk yılları oluşturur. Çocuk önce aile yanında kültür ve kimlik kazanmaya başlayacak bu kazanım okulda da devam edecektir” (Balcı, 2007, s. 60).

Kültürün kazanımında süreklilik esas olmakla birlikte Briggs’a göre (2009, s. 9), bir kişi hemen kültürlenmez. Antropolojik yaklaşım çerçevesinde kültür; bir nesilden diğerine semboller, el sanatları, kayıtlar ve yaşayan gelenekler yoluyla aktarılır. Bu iletim esnasında kesintiler yaşanabilir. Bu kesintiler sonucunda da kültürel çözümler başlayacağından kültürlenme sekteye uğrayabilir. Bu konuyla ilgili mâniler örnek verilebilir. Mânî söylenen ortamların, mânî söyleme geleneğinin ortadan kalkmasıyla kültürlenme sürecinde bu sözlü kültür ürünüyle ilgili çözümler başlayacaktır. Eğer önlem alınmazsa da bu çözümme süreci sonunda bu ürün yok olacaktır.

Artun’a göre, bilişim ve bilgisayar teknolojileri geliştikçe kültürel değişim ve kaynaşma hızlanmaktadır. Kültürel değişim ve kaynaşma küreselleşmeyi ortaya çıkarmaktadır. “Küreselleşme kavramının Batı dillerindeki karşılığı; bir şeyi dünya ölçeğinde kılma, dünyaya mal etme düşüncesidir. Küreselleşme; bizde olanı başkasına vermek, başkasında olanı almaktır” (Artun, 2009, s. 1569-1570).

Küreselleşme; iletişim, ulaşım gibi alanlardaki gelişmeler neticesinde ortaya çıkan, dünya üzerindeki sınırları ortadan kaldıran, millet olma bilincini hafızalardan silerek bireyselliği ön plana çıkaran millî kültür karşısında yer alan bir olgudur. “Küreselleşme her kültürden birçok değeri ortadan kaldırmaktadır; ancak kültürel erozyon, küresel dinamikleri ellerinde bulunduramayan ülkelerin kültürlerinde olmaktadır. Hızlı küreselleşme olgusu gelecekte birçok kültürü yok edecektir” (Artun, 2009, s. 1571). Bu durum maddi ve manevi değerlerin bütünü olan kültürlerin geleceği açısından bazı olumsuzlukları da beraberinde getirmektedir.

Küreselleşmenin doğurmuş olduğu olumsuzlukların önüne; ancak maddi ve manevi değerlere sahip çıkıp onları gelecek nesillere aktararak, kültürel değerleri genç dimağlara işleyerek geçilebilir. Buna bağlı olarak kültür aktarımının ve dil öğretiminin her geçen gün

önemi bir kat daha artmaktadır. Haklı olarak belirli bir program dâhilinde toplumun tüm bireylerine maddi ve manevi değerlerinin kazandırılması amaçlanmalıdır.

Toplum içerisindeki bireylerin birbiriyle bütünleşip kaynaşmasını, birlikte hareket etmesini sağlayan kültür harcıdır. Daha önce de belirtildiği gibi, ana dilinin temelleri ilk on beş yılda atılmaktadır. Bu temel atılırken kültür harcı mutlaka kullanılmalıdır. Bu harç içerisinde kullanılacak kültür ürünleri ne kadar fazla olursa temel de bir o kadar sağlam olacaktır.

Ünalan'ın da belirttiği gibi, mikroba karşı nasıl aşı yapılıyorsa milleti oluşturan fertlere de dışarıdan gelebilecek ve bünyeye zarar verebilecek mikroplara karşı “kültürel aşı” yapılmalıdır (Ünalan, 2010, s. 181). Özellikle küreselleşme karşısında bir milletin varlığını koruyabilmesinde temeli oluşturacak olan ana dili şuurunun oluşması, kültür ürünlerine yönelik farkındalığın sağlanması, benliklerde millî kimliğin oluşması “kültürel aşı” yapılırken ulaşılmak istenen nokta olmalıdır.

2.3. Sözlü Kültür ve Sözlü Kültür Ürünleri

Kültürü, aktarıldığı ortamın özelliğine bağlı olarak sözlü kültür ve yazılı kültür olarak ikiye ayırmak mümkündür. Nitekim Yıldırım da “Türk Bitiği” adlı eserinde kültür unsurlarını taşıdıkları gelenek esas alınarak sözlü kültür ve yazılı kültür olarak ikiye ayırmıştır (Yıldırım, 1998, s. 38).

Toplumsal bir varlık olan insanların iletişim kurmadan hayatlarını devam ettirmeleri oldukça zordur. İnsanlar birçok yola başvurarak hayatın temelini oluşturan iletişimi gerçekleştirir. Bu iletişim yolları içerisinde dil vazgeçilmez bir araçtır. “İnsanların yaşadığı her yerde dil vardır; dilin kullanıldığı her yerde de konuşulduğu ve işitildiği için dilin temelini ses dünyası oluşturur” (Sierttsema’dan aktaran Ong, 1995, s. 19).

“Söz ruhu büyüler, idraki açar; söyleme güç katar. Söz hakiki güçtür” (Ünalan, 2010, s. 23). Azar da sözün çok önemli olduğunu belirterek dili iletişimin temel vasıtası olarak sayar. Azar’a göre “iletişimin sağlanmasına yardımcı olan söz göndericiden alıcıya iletişimi sağlayan en etkin vasıta. Sözün etkisi icra edildiği anda yapılan mimikler, vurgulamalar ve taşlamalarla daha da güçlüdür. Bu gücün, etkinin yazı ile sağlanması oldukça zordur” (Azar, 2007, s. 19).

Söz, yazının icat edilmiş olmasıyla farklı ifade şekillerine bürünerek varlığını devam ettirir. “Yazı hiçbir zaman sözlü nitelikten bağıni koparamaz” (Ong, 1995, s. 20). Çünkü

yazılı bir metin oluşturmak için de söze ihtiyaç vardır. Yazılı bir metni anlayabilmek için de okumak gereklidir. Okumak da sözün kendisidir. Yağcı'nın da belirttiği gibi sözlü anlatım, yazısız da var olur ve her sözlü dil yazılı değildir; ancak yazı, sözlü anlatım olmaksızın hiçbir zaman var olamaz (Yağcı, 2005, s. 39). Ong'a göre (1995, s. 22) de yazı, sözlü kültürün gelişmesini sağlayacaktır. Sözlü kültür ürünleri yazı sayesinde gelişip gelecek nesillere eksiksiz ulaşacaktır. Böylece kuşaklar arasındaki kültür aktarımı gerçekleşecek ve sonraki nesil, bir öncekini anlayabilecektir.

Ong'a göre (1995) dilin temelde sözlü oluşu değişmeyen bir olgudur. Türkçe Sözlük'te (2005, s. 1806) "sözlü" kelimesi için " sözle, konuşma biçiminde yapılan, ağızdan, şifahi, yazılı karşıtı" olarak tanımlanır. Bu bağlamdan hareketle sözlü kültüre, temelinde söz bulunan ve sözlü gelenek ortamından beslenen kültür de denilebilir.

Yıldırım, sözlü kültür ve sözlü gelenek ile ilgili şunları dile getirir:

"Sözlü gelenekte yer alan tamamen söz ile kısmen söz ile ve tamamen sözsüz yaratılan, ama sözlü geçiş ve iletişimle fertler arasında dolaşan veya nesilden nesile geçen tüm unsurları, yapı muhteva, biçim ve fonksiyonları ne olursa olsun sözlü kültür kapsamına alacağız. Bunların her biri oluştukları sözlü ortam toplumunun 'ortak' kabulleri olarak kendilerine mahsus bir gelenek yaratmışlardır. Her unsurun nitelikleri bu gelenek içinde kendini korur, geliştirir veya değiştirir. Her unsur, kavram ve kapsamını bu gelenek içinde ifade etme imkânı kazanır. Gelenek kendini ortak kabul sahibi olan topluluğun -teoride en az iki kişi- veya milleti meydana getiren fertlerin ihtiyaçlarına cevap verdiği ölçüde yaşatır" (Yıldırım, 1998, s. 39).

Ong, Sözlü ve Yazılı Kültür adlı eserinde yazı ve matbaa kavramlarının henüz bilinmediği, iletişimin yalnızca konuşma dilinden oluştuğu kültürleri "birincil sözlü kültür" olarak adlandırırken; günümüz ileri teknolojiyle yaşantıya girmiş olan telefon, radyo, televizyon ve diğer elektronik araçların sözlü nitelikleri, üretimi ve işlevi önce yazı ve metinden çıkıp sonra konuşma diline dönüştüğü için "ikincil sözlü kültür" olarak adlandırır (Ong, 1995, s. 23-24). Ong'a göre "yeni sözlü kültür daha amaçlı ve bilinçlidir; temelini araçların, üretimi, işleyişi ve kullanımı için gerekli olan yazı ve matbaa oluşturur" (Ong, 1995, s. 161).

Bugün her ne kadar birincil sözlü kültür pek kalmamış olsa da pek çok kültürde birincil sözlü kültürün izleri mevcuttur. Çünkü söz henüz daha varlığını devam ettirmekte, gücünü korumaktadır. Birincil sözlü kültürden ikincil sözlü kültüre geçiş olsa da söz ve konuşmanın önemi hiçbir zaman azalmamıştır. Nitekim daha önce de değinildiği gibi yazılı anlatımın varlığı da söze bağlıdır.

Ersoy'a göre de sözlü kültür ortamının bir sonraki aşaması yazılı kültür ortamıdır. Yazılı kültür ortamında, söz konusu ürünler kısmen yazıya aktarılacak zamana bağlanmış ve bir

yandan da sözlü gelenekte varlığını sürdürmüştür. Yazılı ortamdan sonraki aşama ise; elektronik kültür ortamıdır ki, işte bu aşamada sözel metinlerin ses ve görüntü vasıtası ile bu ortama aktarımı sağlanarak zamana bağlanması mümkün olmuştur (Ersoy, 2004, s. 86-87).

Yıldız’a göre sözlü kültür, yazıyı bilmeyen, iletişimin konuşma ile sağlandığı ve birincil ilişkilerin hâkim olduğu kültürün adıdır. Yazının var olmasına karşın sözlü geleneği canlı bir şekilde sürdüren toplumlarda da sözlü hareket tarzı hâkim olabilir. Özellikle kırsal kesimde bir ölçüde varlığını sürdüren sözlü aktarımlar, sözlü kültür ortamının masal, bilmece, efsane, türkü ve benzeri türlerinin yaşandığı bir “sohbet” ortamıdır (Yıldız, 2008, s. 54-55).

Köker’in de belirttiği gibi sözlü kültür, bir yanıyla insanlığın uzun geçmişinin izi zor sürülebilecek deneyimlerinin ve eylemlerinin bilgisini içerirken, diğer yandan yazıyla belgelenen ve görsellikle biçimlenen modern zamanların egemen olmayan katman, kesim ve sınıflarının dayanışmalarını güçlendiren deneyimlerine dayanmaktadır (Köker’den aktaran Yıldız, 2008, s. 56).

Kuşaktan kuşağa kültürel ürünlerin aktarımında taşıyıcılık işlevini sözlü kültür ve gelenek yapar. Bu bağlamda;

“sözlü kültür veya sözlü gelenek, kültürel malzemelerin ve geleneklerin bir kuşaktan başka bir kuşağa sözlü olarak aktarımıdır. İletişim veya ifadeler türküler, halk hikâyeleri, atasözleri, deyimler, destanlar gibi anlatılarla sözlü/sözel olarak taşınır, aktarılır ve üretilir. Böylece, toplumlarda yazı sistemi olmasa da edebiyat, tarih, hukuk ve diğer bilgilerin nesiller arasında iletimi de gerçekleşir” (Gümüş, 2011, s. 10).

Sözlü kültür ürünleri temelde söze dayanmakla birlikte sözlü anlatım biçimiyle ortaya çıkmış olup, asıl gücünü sözle kazanan kültür ürünleridir. Kalfa da sözlü kültür ürünlerini toplumların belleğinde yer etmiş ortak kabullerin, değerlerin, yaşam tarzlarının sözle yaratılmış, kuşaktan kuşağa sözle aktarılacak yaşatılmış ve bireysel kabul hâline gelmiş hâlleri olarak tanımlar. Ona göre sözlü kültür ürünlerinden ninni, masal, bilmece, efsane farklı kültürlerin hayatı kendilerine göre yorumlayış tarzını ortaya çıkarır. Bu unsurlar yaratıldığı kültürel bağlamda şekillenir (Kalfa, 2013, s.171-172).

Kalfa, sözlü kültür ürünlerini dünyanın farklı yerlerinde farklı adlarla yer alan ve her toplumun kendi düşünce sisteminin ve kültürel yapısının izlerini taşıyan unsurlar olarak görür. Ona göre ortak duyguların ifade biçimlerindeki farklılıkları yansıtan bu unsurlar aynı zamanda bütün bir toplumun uzun zaman içinde yarattığı değerlerinin dile yansımış kodlarıdır (Kalfa, 2013, s. 172). Nesilden nesile, ağızdan ağıza geçerek varlığını koruyan

atasözleri, deyimler, tekerlemeler, bilmece, masallar, mâniler, fıkralar gibi ürünler sözlü kültür ürünlerinin başında gelir. Milletlerin millî kimliklerini oluşturan ortak kabuller geniş ölçüde sözlü kültür içinde teşekkül ettiğinden (Yıldırım, 1998, s. 38) bu ürünler Türklerin ortak duygularının ifade edildiği, uzun zaman içerisinde yaratılan değerlerin dile yansımış kodlarıdır. Bu ürünler geçmişten bugüne milletlerin hayatından önemli ipuçları veren ve kuşaklar arasındaki kültür bağlarını güçlendiren temel değerlerdir.

Bir milletin sözlü kültür ürünlerinin de temeli dile dayalıdır. İnsanlar sözlü kültür ürünlerini dil aracılığıyla aktarır. Nesilden nesile ulaştırır. “ Bir milletin yüzyıllar boyu yaşadığı hayat tecrübesi, yazıya geçse de geçmese de onun diline, atasözlerine, hikâyelerine, masallarına yansır. Konuşma dili de kültür taşıyıcısıdır” (Ünal, 2010, s. 22). Sözlü kültürün temelinde yer alan konuşma, geçmişten bugüne bugünden de geleceğe kültür ürünlerini taşıma görevini üstlenmiştir.

Sözlü kültür ürünlerinin varlığı, ait olduğu toplumda kullanılan dilin işlendiğinin ve zengin söz varlığına sahip olduğunun göstergesidir. Çünkü sözlü kültür ürünlerinin temeli söze dayanmakla birlikte bunların toplum tarafından kabul görmesi için uzun bir zaman diliminin geçmesi gerekir. Bu ürünler sözlü gelenek ortamında üretilip işlenmesiyle zenginleşir.

Sözlü kültür kavramı birçok yerde folklor kavramı yerine kullanılmaktadır. Nitekim Yıldırım da folklor kavramı için sözlü kültür kavramının kullanılabileceğini söylemektedir (Yıldırım, 1998, s. 39). Sözlü kültür kavramı folklor kavramıyla eş değerde görüldüğünden folklor kavramına da yer vermek gerekir.

Uysal ve Günay’a göre, bir toplumun veya grubun üyeleri arasında çeşitli varyantlar hâlinde söz ve hareketle yaşayan, dolaşan kültür ürünlerinin toplamına folklor denir. Folklor ürünlerinin dört önemli özelliği vardır. Bu özellikler ise şunlardır:

- Folklor ürünleri anonimdir,
- Sözlü gelenekte yaşarlar ve bu yolla yayılırlar,
- Kalıplaşmış ifadelerdir,
- Çeşitli varyantları bulunur (Uysal ve Günay, 2009, s. 265-266).

Bu tanımdan ve sıralanan özelliklerden hareketle, incelenen sözlü kültür ürünlerini folklorun yani halkbiliminin konusu içerisinde değerlendirmek mümkündür.

Folklorun bir alt disiplini olarak değerlendirilen halk edebiyatının kuşaktan kuşağa aktarılan sözlü unsurlardan meydana geldiğini dile getiren Uysal ve Günay’a göre “halk

edebiyatı; edebî zevk, düşünce ve anlatım gücüne ulaşmış âşık ve tekke tarzı eserlerle; malzemesi dile dayanan destan, efsane, halk şiiri, mâni, ağıt, türkü, bilmece, masal, halk hikâyesi, fıkra, atasözü, deyimler, tekerlemeler gibi sözlü gelenekte yaşayıp kuşaktan kuşağa aktarılan anonim ürünlerden oluşur” (Uysal ve Günay, 2009, s.267). “Halk şiiri Türk insanının dünya görüşünü onun yaşam felsefesini, toplumsal ve bireysel sorunlarını, duygu ve düşüncelerini yalın ve doğal bir ifade ile ele alıp işlemiştir” (Yardımcı, 1999, s. 20). Bu şiirler, halkın ortak değerlerini yansıtan numunelerdir. “Ortak bir tarihi birlikte yaşamış, ortak bir dili kullanarak sevinçlerini, üzüntülerini ve kederlerini paylaşmış toplulukların kendiliğinden ürettikleri her türlü yazılı ve sözlü ürün halk edebiyatının alanına girmektedir” (Yalçın ve Aytaş, 2005, s. 53).

Tüm bunlara bağlı olarak araştırma kapsamında yer alan sözlü kültür ürünleri halkın ortak değerlerini yansıttığı için folklorun bir alt birimi olan anonim halk edebiyatı ürünleri içerisinde de değerlendirilir. “Edebiyat millî kültürün başlıca unsurlarından biridir ve bir milletin geçmişte yaşamış, bugün yaşamakta olan ve gelecek kuşaklarını birbirlerine, süreklilik bilinci kazandırarak, bağlayan bir köprü sayılır” (Cunbur ve Parlatır, 2009, s. 204). Buna bağlı olarak sözlü kültür ürünleriyle zenginleştirilecek edebî ürünleri kültürel farkındalığı sağlayarak gelecek nesillere kültür aktarımını üstlenen unsurlar olarak saymak mümkündür.

Bu ürünlerin anonim olması bunların halkın ortak ürünleri olduğunun göstergesidir. Anonim ürünler ilk olarak kimin tarafından söylendiği belli olmayan, zamanla toplum tarafından benimsenerek özellikle sözlü gelenekte ağızdan ağıza sözlü olarak yayılan millî zenginliklerdir. Halk tarafından benimsenip halkın ortak duyuş, düşünüş ve yaşayışını ifade eden bu ürünler kabul görüldüğü ve kullanıldığı bireyler arasında mensubiyet şuuru oluşturur.

Yalçın ve Aytaş, halk edebiyatının birçok ürününü çocuk edebiyatının ana malzemesi olarak görüp, halk edebiyatı ürünlerinin çocuklar için önemini ve onlara sağlayacağı faydaları maddeler hâlinde sıralarken dolaylı olarak sözlü kültür ürünlerinin de önemini dile getirir. Onlar halk edebiyatının önemini maddeler hâlinde şöyle sıralar:

1. Türkçenin etkili ve güzel kullanılmasında, halk edebiyatı ürünlerinin önemli bir yeri vardır. Bu önemli iki ayrı alt bölüm olarak değerlendirmek mümkündür:
 - a) Tekerlemeler, ninniler ve halk şarkılarını çocukların etkili ve standart bir dili, dilin ses unsurlarını eksiksiz ve başarılı bir biçimde kullanılabilmek becerileri bakımından,
 - b) Dili, yaratıcı zekâ ürünleri ile birleştirerek kullanma yeterliliği bakımından.
2. Halk edebiyatı ürünleri, içinde yüzlerce yıllık geçmişe ait ortak söyleyiş unsurları olan atasözleri, deyimler, şiirler ve söyleyiş kalıplarını barındırır. Bu unsurların çocuklar tarafından

öğrenilmesi ve kullanılması, toplum içinde iletişim kurma ve anlaşma zeminini oluşturur ve güçlendirir.

3. Halk öyküleri ortak kültür unsurlarının gelişmesine ve canlı bir biçimde toplum ilişkilerinde kullanılmasında çocuğa yardımcı olduğu için toplum içindeki dayanışmayı ve kardeşlik duygusunu geliştirir ve güçlendirir.

4. Çocukların kendilerine özgü tutum ve davranışları ile kültürel kimliklerini taşıyabilmelerini ve içinden çıktıkları topluma sevgiyle bağlı olmalarını sağlar.

5. Çocukların hayal güçlerinin zenginleşmesine katkıda bulunur. Halk edebiyatı içinde bulunan olağanüstülüklerin çocukların yaratıcı zekâ ve hayal güçleri üzerindeki olumlu etkileri, onların yapıcı ve yaratıcı nitelikler kazanmasını sağlar.

6. Olağanüstülükler dışında genellikle sözlü bir gelenekten kaynaklandıkları için, dil süzülerek berraklaşmış ve sade bir söyleyiş biçimini almıştır. Bu özelliklerin çocuklara öğretilmesi onların anlatma becerileri üzerinde birçok bakımdan olumlu etki yaratır (Yalçın ve Aytaş, 2005, s. 53-54).

Şen de sözlü edebiyat ürünlerinin çocuklara fayda sağlayacağı görüşündedir. Ona göre (2011, s. 725) sözlü edebiyat ürünleri çocukların kelime servetini geliştirecek; onlara düzgün cümleler kurma, akıcı konuşma ve düşüncelerini rahatça açıklama alışkanlığı kazandıracaktır. Onların eleştirel düşünme, yorumlama, sonuç çıkarma becerilerinin gelişmesine katkı sağlayacaktır.

Ersoy'a göre sözlü ortam zaman içerisinde kurumsallaşarak sürekliliğini devam ettirmiştir:

“Sözlü ortam, yazılı ortam sonrası uğradığı bütün değişme ve dönüşmelere rağmen, ortadan kalkmamıştır. Sözlü kaynaklar da bu ortam içerisinde biçim ve içerik kazanmış, geçişlerini yapmış ve zaman içerisinde sürekliliklerini koruyucu kurumlaşmalara gitmişlerdir. Bu kurumlaşmalar da sosyal hayatın ve toplumun sürekliliğini sağlamada temel işlevler üstlenmiştir” (Ersoy, 2004, s. 86).

Sözlü kültür ürünleriyle yazılı olarak karşılaşmak mümkündür; ancak sözlü iletişim kurulduğunda hem konuşan hem de dinleyen aynı bağlamda bulunacağından daha güçlü bir iletişim, etkileşim ortaya çıkacaktır.

Başlangıçta sözlü ortamda doğup sözlü geleneğe bağlı olarak yayılmış ve daha sonra yazıya geçirilmiş olsa da sözlü kültür ürünleri yazılı kültür ürünleri olarak adlandırılamaz. Çünkü bu ürünler zenginliğini ve asıl değerini sözlü ortamda ağızdan ağıza, kulaktan kulağa sözlü olarak aktararak kazanmış; bu sözlü ortamlarda toplumun ortak malı hâline gelerek uzun yıllar yaşamıştır. Nitekim Yıldırım da (1998, s. 41-77) sözlü kültür ürünlerinin başlıca özelliklerini sözlülük, gelenek, değişme ve versiyon yaratma kabiliyeti, ortak yaratıcılığın eseri olmaya ve kalıplaşmaya yatkınlık gösterme olarak sıralarken ilk özellik olarak sözlü olma özelliğine yer vermiştir.

Günay'a göre nitelik ve nicelik bakımından çok zengin olan sözlü kültür ürünleri yazılı kültüre aktarılarak; Türk ruhu, hayal dünyası, yaratıcılığı, estetiği ve felsefesi gelecek nesillere hissettirilerek, sezdirilerek öğretilir (Günay'dan aktaran Zengin ve Zengin,

2003, s. 46). Bu nedenle her ne kadar asıl zenginliğini sözlü oluşuyla kazansa da sözlü kültür ürünleri yazılı hâle getirilmelidir. Sözlü kültür ürünleri bu aktarımdan gücünden bir şey kaybetmeyecektir. Asıl gücünü ses ile kazanan bu ürünler yazılı ürünler hâline getirilerek gelecek nesillere kaybolmadan kolay bir şekilde ulaşması sağlanacaktır.

“Fiziksel yapısı sestten oluştuğu için, söylenen söz insanın içinden gelir ve insanları birbirlerine bilinçli içyapılar, kişiler olarak bağlar, birbirine sınıksız bağlı insan kümeleri oluşturur” (Ong, 1995, s. 93). Nitekim sözlü kültür ürünleri de toplum içerisinde yer buldukça insanlar arasında güçlü bağlar oluşacak, millî birliğin oluşması sağlanacaktır.

Yukarıda anlatılanlara bağlı olarak gerek nitelik gerekse nicelik bakımından oldukça zengin olan sözlü kültür ürünleri yazılı ürünler hâline de getirilmelidir. Bu bağlamda sözlü kültür ürünleriyle yazılı olarak da karşılaşacak nesiller bu ürünlerden haberdar olacak ve onların bu ürünlere yönelik farkındalıkları sağlanacaktır.

Sözlü gelenek ürünü oldukları için ezbere dayalı olan bu ürünlerin uzun süre hafızada kalabilmesi için bu ürünlerde kalıp sözlere, asonans ve aliterasyona, vezin ve kafiye sıklıkla yer verildiği görülür. Bunların yer alması çocuklarda estetik zevkin oluşmasını kolaylaştırır. Özellikle uyaklı sözlerden oluşan sözlü kültür ürünleri hem çocukların ilgisini çekecek hem de eğitim ve öğretimi zevkli hale getirecektir. Onlarda estetik zevk ve heyecan oluşturacaktır.

Ünalan’ın da belirttiği gibi görsel malzemenin çoğalmasıyla sözlü kültür ve sözün gücü azalmıştır (Ünalan, 2010, s. 23). Günümüzde özellikle televizyon karşısında, çoğu zaman konuşmadan oturan bireyler arasında iletişim kopma noktasına gelmiş olup söz gücünü yitirmiş ve sözlü kültür ürünleri eski önemini ve etkisini kaybetmiştir. Bir milletin varlığının teminatı olduğu için dil ve kültüre gereken önem verilmeli; gerek aileler gerekse örgün ve yaygın eğitim kurumları bu konuyla ilgili üzerine düşen görevleri yerine getirmelidir.

Sözlü kültür ürünlerinden halk hikâyesi, destan, masal, tekerleme, bilmece, atasözü, mânî, deyim, fıkra vb. ana dili eğitiminde kullanılabilecek ideal ürünlerdir. Dil edinimiyle kültür edinimi sağlanacağı için çocukların bu ürünlerle sık sık karşılaşması, millî kimliğini kazanması sağlanmalıdır. Böylece milletlerin varlığını devam ettirmesi teminat altına alınmalıdır.

Sözlü kültürün ne olduğu ile ilgili tanım ve görüşlere yer verildikten sonra sözlü kültür ürünlerinden atasözü, deyim, tekerleme, bilmece ve mâni ile ilgili bilgiler sunulması çalışma kapsamı bakımında yerinde olacaktır.

2.3.1. Atasözü

*Durub-ı emsâl ki hikmet ül-avâmdır, lisanından sâdır
olduğu milletin mahiyet-i efkârına delâlet eder.
Durub-ı emsâl-i Osmaniyye ise cümleten mânidardır.*

*Atasözleri ki halk hikmetleridir, halk felsefesidir;
dilinden çıktıkları milletin nasıl düşündüğünü, yani
fikirlerinin ne mahiyette olduğunu anlatırlar. Osmanlı
– Türk atasözlerinin ise hepsi manalıdır.*

Şinasi

Sözlü kültür ürünleri içerisinde yer alan, daha önceki dönemlerde sav, darbimesel, mesel olarak adlandırılan atasözleri ait olduğu milletin bilgi birikimini, hayata bakış açısını, tecrübelerini, kısacası kültürünü yansıtan sözlerdir.

Toplumun ruhi özelliklerini yansıtan, sözlü kültür ortamının ilk ürünlerinden olan atasözleri, ilk yaratıcıları unutularak toplumun ortak malı olmuştur (Gümüş, 2011, s. 61).

Kısa, bir o kadar da yoğun bir anlatıma sahip olan, öğreticilik yanı ağır basan bir sözlü kültür ürünü olan atasözlerinin bugüne kadar birçok kaynakta çeşitli tanımları yapılmış olup, bu tanımlardan birkaçı aşağıda sıralanmıştır:

Uzun denemeler sonucu ortaya çıkan özlü sözler olarak değerlendiren Aksoy’a göre; “Atalarımızın, uzun denemelere dayanan yargılarını genel kural, bilgece düşünce ya da öğüt olarak düsturlaştıran ve kalıplaşmış biçimleri bulunan kamuca benimsenmiş özlü sözlerdir” (Aksoy, 1993, s. 37).

Elçin, atasözlerinin tecrübelerden ibaret olduğunu ifade eder: “Hayatımızda dini hükümler ve hukukî prensipler yanında saygı gören, belli bir dil, kültür, mantık, tecrübe ve muhakeme sonunda meydana gelmiş yüksek sözlerdir” (Elçin, 1985, s. 21). Dereli ise atasözünü “söyleyeni belli olmayan, topluma öğüt veren, halka mal olmuş; kısa özlü sözler” olarak tanımlamaktadır (Dereli, 1989, s. 5).

Kavas ise atasözlerini farklı tanımlamalarıyla ortaya koyar: “Türk insanının asırlar boyunca karşılaştığı hadiseleri ve bunlardan edindiği tecrübeleri benimseyip kendilerinden sonra gelecek yeni nesillere devrettikleri ibret tabloları, nasihat salkımları, yol gösterici

birer rehber, cemiyette ve tabiatla ortaya çıkan hadiselerin nasıl sonuçlandığını gösteren sağlam vesikalardır” (Kavas, 1991, s. 4).

Türkçe Sözlük’te ise “uzun deneme ve gözlemlere dayanılarak söylenmiş ve halka mal olmuş, öğüt verici nitelikte söz, darbimesel” olarak tanımlanmaktadır (Türkçe Sözlük, 2005, s. 140) .

Gözler ise atasözünü “nesilden nesile geçerek pratikte Türk insanına çoğunlukla değişmez yargılar aracılığıyla atalarımızın hayat tecrübelerini, ilmî ve felsefî gerçekleri öğütler halinde sunan, az sözle çok anlam ifade eden kalıplaşmış ve çoğu mecazî olan sözler topluluğu” olarak tanımlar (Gözler, 1982, s. 2012).

Aksan (2006, s. 189) atasözünü, “bir toplumun yaşamında yüzyıllarca biriken deneyimlerini, dünya görüşünü, maddi ve manevi kültürünün kimi yönlerini o toplumun diline yansıtan özlü, ders veren sözvarlığı öğeler” olarak tanımlayarak atasözlerinin kültürle bağlantısını da kurar.

Ünalan’a göre bir toplumu tanımak için atasözlerine bakmak yeterlidir: “Bir kültür hazinesi olan atasözleri, toplum bilgeliğinin ürünleridir. Her milletin dünyayı algılama ve olayları yorumlama şekli kendine özgüdür. İnsan ilişkileri ve bu ilişkilerin ortaya çıkardığı tesirleri ifade eden atasözlerimizden hareketle, toplumumuzdan sosyal durumu hakkında bilgi sahibi olmak mümkündür” (Ünalan, 2010, s. 108). Türk toplumunda görülen herhangi bir ayıbın örtülmesi gerektiği inancının “gözün ile gördüğünü eteğin ile ört” atasözüyle ifade edilmesi toplumun dünyayı algılayışının söze yansımasıdır.

Bozkaplan’ın da kültür hazinesi olarak gördüğü atasözleri dünden bugüne uzanan bir köprü, geçmişin habercisi, dün ile bugün arasındaki kopmaz bir bağıdır (Bozkaplan, 2004, s. 512).

Kavas, halkın gönlünden ve zihninden çıkıp çevreye yayılan sözlü mahsuller arasında en yaygın, en derin manalı tür olan atasözlerini bir milletin hayat pınarları, canlı birer ibret vesikaları olarak nitelendirir. Ona göre yaşanan kültürün ve hayat şeklinin özü, kalıplaşmış bir şekli olan atasözleri dünü bugüne, bugünü düne bağlayan ecdat yadigârıdır (Kavas, 1991, s. 26-35).

Yılar, atasözleri maddi ve manevi kültürün ürünü olarak değerlendirir: “Atasözleri, o dili konuşan toplumun dünya görüşünü, yaşam biçimini, gelenek görenek ve inançlarını, önem verdiği varlık ve kavramları, nükte ve buluşlarını, kısaca maddî ve manevî kültürünü

yansıtan sözlerdir. Bu kalıplaşmış sözler, milletlerin düşünce tarihini aydınlatmada önemli veriler sunar” (Yılar, 2006, s. 42; Yılar, 2007, s. 42). Ong’a göre (1995) dünya üzerinde derlenmiş pek çok atasözü, tamamen insana özgü konuşma olayının ilk biçimi olmakla beraber asıl gücünü hayata dair gözlemlerden alır. Bu nedenle atasözleri ait olduğu milletin hayata bakış açısını yansıtır.

Kalıplaşmış bir cümle ile uzunca bir olayın, durumun ifade edildiği atasözleri ait olduğu toplumun kültürel yapısını yansıtır. Çünkü Aksoy’un da belirttiği gibi atasözlerinde bir ulusun düşünceleri, yaşayışları, inanışları, gelenekleri vardır. Atasözleri, ulusların varlığı ve benliğinin aynasıdır (Aksoy, 1993, s. 27).

Ait olduğu toplumun yapısını, hayata bakış açısını yansıtan; insanların ortak bakış açısıyla oluşmuş olan atasözlerinin birtakım özellikleri vardır. Dereli’ye göre atasözlerinin özellikleri şunlardır:

1. Kalıplaşmış haldedirler.
2. Kısa ve öz sözlerdir.
3. Zaman ve kip yönünden, genellikle geniş zaman ve emir kipi ile kurulurlar.
4. Gözlem ve denemelerden doğarlar.
5. Öğüt verirler.
6. Genellikle mecaz anlamlıdır.
7. Aykırı anlamlı olabilirler.
8. İki yargılı olabilirler (Dereli, 1989, s. 5-6).

Aksoy, eserinde atasözlerini biçim ve kavram özellikleri olmak üzere iki bölümde değerlendirir. Aksoy atasözlerinin biçim özelliklerini şöyle sıralar:

1. Atasözleri kalıplaşmış (klişe) sözlerdir: Çalma elin kapısını, çalarlar kapını sözündeki kelimelerin yerine eş anlamlı-yakın anlamlısı kullanılamayacağı gibi bu sözdeki sözcüklerin yerleri de değiştirilemez.
2. Atasözleri kısa ve özlü sözlerdir: Dikensiz gül olmaz, oldukça kısa olmakla beraber yoğun bir anlatıma sahip Türk atasözüdür.
3. Atasözlerinin çoğu bir-iki cümledir. Daha uzun olanları azdır: Vakit nakittir, son pişmanlık fayda etmez vb. gibi (Aksoy, 1993, s. 15-17).

Aksoy’a göre atasözlerinin kavram özellikleri ise şunlardır:

1. Sosyal olayların nasıl olageldiklerini tarafsızca bildiren atasözleri vardır: Sütten ağzı yanan, yoğurdu üfleyerek yer.

2. Tabiat olaylarının nasıl olageldiklerini-uzun bir gözlem sonucu- belirten atasözleri vardır: Mart kapıdan baktırır, kazma kürek yaktırır.
3. Toplumsal olayların nasıl olageldiklerini uzun bir gözlem ve deneme sonucu olarak bildirirken bundan ders almamızı hatırlatan atasözleri vardır: Ağlamayan çocuğa meme vermezler.
4. Denemelere ve mantığa dayanarak doğrudan doğruya ahlak dersi ve öğüt veren atasözleri vardır: Ayağını yorganına göre uzat.
5. Birtakım gerçekler, felsefeler, bilgece düşünceler bildirerek yol gösteren atasözleri vardır: Taşıma su ile değirmen dönmez.
6. Töre ve gelenekleri bildiren atasözleri vardır: Kız beşikte, çeyiz sandıkta.
7. Kimi inanışları bildiren atasözleri vardır: Akacak kan damarda durmaz (Aksoy, 1993, s. 17-19).

Gözler ise konuları bakımından atasözlerini yedi ana bölümde tasnif eder ve bu bölümleri şöyle sıralar:

1. Eğitimle ilgili atasözlerimiz
2. Sosyal konulara ait atasözlerimiz
3. Şahsi değerlerle ilgili atasözlerimiz
4. Ekonomik kavramları dile getiren atasözlerimiz
5. Türk milletinin genel karakter ve niteliklerine dair atasözlerimiz
6. Türk halkının nefret duyduğu ve tiksindiği olaylar ve davranışlara ait atasözlerimiz
7. Atalarımızın çeşitli konulardaki görüş ve düşüncelerini belirten atasözlerimiz (Gözler, 1982, s. 193).

Bozkaplan ise atasözleriyle ilgili şöyle bir sınıflandırma yapar:

1. Zıtlıkla kurulmuş atasözleri
2. Tekrarlı atasözleri
3. Kafiyele atasözleri
4. Aynı veya yakın seslerle kurulmuş atasözleri
5. Sıfatlarla atasözleri
6. Sayılarla atasözleri
7. Eksiltile cümlelerle kurulmuş atasözleri
8. Emir cümleli atasözleri
9. Mukayeseli atasözleri
10. İkilemeli atasözleri

11. Sorulu atasözleri
12. Paralel anlatımlı atasözleri
13. De- fiiliyle kurulmuş atasözleri
14. Devrik cümleli atasözleri (Bozkaplan, 2004, s. 514).

Dil canlı bir varlıktır. İnsanlar gibi doğup gelişir ve ölür. Atasözleri de dilin bir ürünü olarak doğup gelişir, değişir ve kullanımdan düştüğü, unutulduğu anda da ölür. Bozkaplan'ın da belirttiği gibi (2004, s. 513), Orhun Abidelerinden başlamak üzere Türk dilinin yapı taşları olan Divan-ı Lügati't-Türk, Kutadgu Bilig gibi eserlerde de atasözlerine rastlanmaktadır. Bu eserlerde yer alan bazı atasözlerinde değişiklik meydana gelse de bunlar günümüze dek yaşamını sürdürmüştür.

Ergin'in (1996, s. 48-88) Orhun Abideleri kitabında Bilge Kağan Abidesi'nin kuzey cephesinde yer alan “Türk budun tokurkak sen. Açsar tosık ömez sen, bir todsar açsık ömez sen”, “Türk milleti, tokluğun kıymetini bilmezsin. Acıksan tokluk düşünmezsin. Bir doysan açlığı düşünmezsin” şeklindeki cümle Türkiye Türkçesindeki “aç doymam, tok acıkmam sanır” atasözünün ilk sürümü sayılabilir.

XI. yüzyılda Divan-ı Lügati't- Türk'te geçen “yitiğlig anası koyun açar” , “buzdan suv tamar” unutulmuş atasözlerinden sayılırken yine aynı eserde “avçı neçe al bilse adhıg ança yol bilir” biçiminde olan ve günümüzde “avcı ne kadar hile bilirse ayının da o kar yol bildiği”ni ifade eden söz dokuz yüz yıldan fazla bir süredir dilde yaşamaktadır. Tag taga kafişmaz, kişi kişigga kafışır” sözü bugün “dağ dağa kavuşmaz, insan insan kavuşur” biçimiyle; “ atası acı alma yisa oğlının tişi kamar” ise “babası ekşi elma yese, oğlunun dişi kamaşır” biçimiyle kullanılmaktadır. Dede Korkut'ta geçen “kaadır Tengri virmeyince er bayımas” sözü ise “vermeyince Mabud, ne yapsın Mahmud” şekliyle günümüzde yaşamaktadır (Aksan, 2001, s. 147- 148; Kavas, 1991, s. 30-31; Elçin, 1993, s. 637; Millî Kütüphane Genel Müdürlüğü, 1992, s. IX). Çok uzun seneler yaşamış olup biçim açısından birtakım değişiklikler meydana gelse de özünde aynı olan atasözleri ait olduğu toplumun zenginliğidir.

Atasözlerinin canlı bir varlık olmasının yanı sıra Türk atasözlerinin en belirgin özelliklerinden biri de Aksan'ın (2006, s. 113) da belirttiği gibi konulardaki çeşitlilik ve anlatımda somutlaştırmaya başvurulmasıdır. Türk atasözleri hayatın her alanına yönelik çeşitli konulardan oluştuğu muhakkaktır. Öğrencilerin yazmış olduğu “dünyayı sel bassa ördeğe vız gelir” , “kedi uzanamadığı ciğere murdar der”, “balık baştan kokar” gerçekleri

özellikle hayvanların niteliklerine dayanarak somut bir biçimde dile getiren atasözlerindendir. Ayrıca “dağ başından duman eksik olmaz”, “boş çuval dik durmaz”, “ateş olmayan yerden duman çıkmaz” gibi atasözleri de gerçekleri doğadaki diğer nesneler kullanılarak dile getiren sözlerdir.

Şiirde kullanılan ölçü, uyak, asonans, aliterasyon ve tekrarların özellikle sözlü kültür ürünlerinde de kullanılması bu ürünlerin anlatım gücüne güç katmakta, akılda kalıcılığını artırmakta, onların kolay hatırlanıp sözlü gelenekte gelecek kuşaklara daha kolay bir şekilde ulaşmasını sağlamaktadır. Öğrencilerin çoğu tarafından yazılmış olan “bir elin nesi var; iki elin sesi var”, “sakla samanı gelir zamanı” gerek uyaklı oluşu gerekse tekrarlara yer verilmesi nedeniyle kolay hatırlanan sözler olmuştur.

İnsanların hayata, dünyaya bakış açısını yansıtan atasözlerinin benzerlerini farklı dillerde görmek mümkündür. Özellikle toplumların kültürel etkileşimi, hayata aynı pencereden bakışları neticesinde bazı dillerde benzer veya ortak olan atasözlerinin tespitini mümkün kılmıştır. Özellikle son zamanlarda ulaşım ve iletişimin kolaylaştığı bir dönemde bu olağan bir durumdur. İki veya daha fazla dilde geçen aynı atasözünün temelde hangi dilde olduğunu tespit etmek de oldukça zordur.

Bulut’a göre Türkçenin bilinçli, düzgün, anlaşılır bir şekilde kullanılması; Türk ve dünya edebiyatında önemli yer edinmiş olan ürünlerin tanınması; Türk kültürünün benimsenmesi; anlama ve anlatma becerilerinin öğrencilere kazandırılıp geliştirilmesi atasözleri ve deyimlerden yoğun olarak faydalanmayı gerekli kılmaktadır (Bulut, 2013, s. 564).

Yılar’a göre atasözlerinin eğitim değeri yalnızca bunların içerdikleri mesajla sınırlı kalmaz. Bu sözler çocukların eleştirel ve yaratıcı düşünme yeteneklerini geliştirmekle beraber beyin fırtınası yöntemine elverişli malzemeler olarak nitelendirir. Bu ürünler sadece dil derslerinde değil ilköğretimin birinci kademesinden liseye kadar hayat bilgisi, sosyal bilgiler, tarih, güzel yazı, sağlık bilgisi gibi derslerde hatta fen bilgisi derslerinde bile kullanılabilir. Çünkü özellikle atasözleri yalnızca toplumsal kuralları barındırmaz. Tabiat ile ilgili gözlem ve tecrübeleri de içeren öğütler ve bilgiler barındırır. Bu sözlerin derslerde kullanılması kalıcı ve etkili bir öğrenme sağlarken zevkli bir öğrenme sürecine de katkıda bulunur (Yılar 2006, s. 44; Yılar, 2007, s. 19-20).

Atasözleri toplumun deneyimlerinin, yaşam şekillerinin, gözlemlerinin bir ürünü olup gelecek kuşaklara kılavuzluk edecek miraslardır (Nuhoğlu, 2007, s. 188). Özellikle örgün

eğitim kurumları, bu mirasın aktarılması için en uygun ortamlardır. Türkçe dersleri ise bu mirasın aktarılması için en uygun derstir.

Yılar, ders kitaplarında atasözlerine çok az yer verildiğini, bu durumun da dile en güzel, en ince anlatım olanakları sunan bu söz varlıklarından yeterince faydalanmamayı beraberinde getirdiğini dile getirir (Yılar, 2006, s.45). Kazıcı'ya göre ise deyim ve atasözlerinin öğretimi Türkçe programlarında yer almış olsa da ders kitaplarına bakıldığında yeterli etkinliklerle karşılaşılmamaktadır. Hatta yapılandırmacı yaklaşımla hazırlanan son ders kitapları incelendiğinde bile atasözü ve deyimlere yönelik etkinliklerin yetersiz olduğu görülmektedir (Kazıcı, 2008, s. 40). Bu durum da kültür hazinelerine yönelik farkındalığın oluşmasını engellemektedir.

2.3.2. Deyim

Sözlü kültür ürünleri içerisinde yer alan deyimler, atasözlerine göre günlük hayatta çok daha geniş bir kullanım alanı bulur. Günlük hayatta çok sık kullanılan deyim kavramıyla ilgili çeşitli kaynaklarda, çoğu birbirine benzer, pek çok tanıma rastlanmaktadır. Bunlardan bazıları şöyle sıralanabilir:

Türkçe Sözlük'te (2005, s. 517) deyim maddesi “genellikle gerçek anlamından az çok ayrı, ilgi çekici bir anlam taşıyan kalıplaşmış söz öbeği, tabir” olarak açıklanır.

“Deyim bir kavramı, bir durumu ya çekici bir anlatımla ya da özel bir yapı içinde belirten ve çoğunun gerçek anlamlarından ayrı bir anlamı bulunan kalıplaşmış sözcük topluluğu ya da tümcedir” (Aksoy, 1993, s. 52).

“Deyim bir kavramı, bir düşüncüyü, bir olayı az sözle belirtmek ve daha etkili kılmak için başvurulan anlatım yollarından biridir” (Özdemir, 1997, s. 5).

Elçin ise deyimleri asıl anlamlarından uzaklaşarak yeni kavramlar meydana getiren kalıplaşmış sözlerdir olarak tanımlar (Elçin, 1993, s. 642).

Kaya'ya göre ise deyim, “bir durumu, olayı, düşüncüyü özetleyen, en az bir kelimedenden oluşan ve genellikle gerçek anlamının dışında ayrı bir anlama sahip olan, özel anlamları belirli bir kurala bağlanamayan kalıplaşmış söz”dür (Kaya, 2007, s. 234).

Daha geniş kapsamlı bir tanım yapan Aksan, açıklamasında deyim ile kültür arasındaki ilişkiyi de dile getirir. Aksan'a göre deyim;

“Bir dili konuşan toplumun dünya görüşünü, yaşam biçimini, çevre koşullarını, gelenek, görenek ve inançlarını, önem verdiği varlık ve kavramları, kısacası maddi ve manevi kültürünü

yansıtan o toplumun düşünce biçimini, hatta nükte ve buluşlarını ortaya koyan, dilbilim açısından olduğu kadar yazın ve halkbilim açısından da önemli olan sözlerdir” (Aksan, 2001, s. 91).

Genel bir tanımla deyimler, az sözle çok şey anlatan, anlatımı çekici kılıp zenginleştiren, kullanıldığı milletin hafızasında değer kazanan en az iki sözcükten oluşan kelime gruplarıdır. Bu kelime grupları, birden bire ortaya çıkmış ürünler değildir. Deyimlerin ortaya çıkması için belirli bir zaman diliminin geçmesi ve kullanıldığı yerde kabul görmesi gerekir.

Deyimler, millet hayatında önemli görevler üstlenir. Elçin bu konuyla ilgili olarak şunları dile getirir: “Asıl manalarından uzaklaşarak yeni manalar getiren bu kalıplaşmış sözler, dile ve ifade zenginlik getirdiği gibi, adet, anane, töre gibi davranış ve müesseseleri beraberinde taşıdıkları için bizleri hissetmeden birbirimize bağlar” (Elçin, 1985, s. 20). Deyimlerin bireyleri birbirine bağlama özelliğiyle ilgili Kavas da şu sözleri dile getirir: “Deyimler bir milletin söz yaratma kudretinden doğar. Millî mührümüzü taşıyan ve dil varlıklarımız olan deyimler, bizi keder ve kıvançta birbirimize bağlayarak millî tesanüdü kurar” (Kavas, 1991, s. 24).

Toplumdaki bireyler arasında birlik oluşturan deyimler, dili kullanan toplumun anlatımdaki gücünü ve başarısını, benzetmeye, nükteye olan eğilimini de ortaya koyar (Ünalın, 2010, s. 107).

Yukarıda deyimlerle ilgili verilen tanımlardan ve deyimlerin özelliklerinden hareketle bu türün, ait olduğu milleti diğer milletlerden ayıran kültür ürünleri olduğunu söylemek mümkündür. Kavas’ın da belirttiği gibi deyimler bir milletin nasıl düşündüğünü, hayat karşısında aldığı tavrı ve o yoldaki fikirlerini ifade eder (Kavas, 1991, s. 25). Bu nedenle Aksan’ın da belirttiği gibi (2001, s. 92) bir toplumun yalnızca deyimlerine dayanarak o toplumun bütün kültürü incelenabilir, o toplumun kültürüyle ilgili önemli sonuçlar çıkarılabilir. “Leb demeden leblebiyi anlamak”, “gavura kızıp oruç bozmak”, “Müslüman mahallesinde salyangoz satmak”, “avuç açmak” , “ne kızı veriyor ne dünürü küstürüyor”, “yüzü kızarmak” gibi deyimler Türk milletin belli durumlar karşısındaki duygu ve düşüncelerini ifade etmekle birlikte Türk kültürünün deyimlere yansımasıdır.

Ünalın’a göre sözlü kültür ürünlerinden olan deyimlerle ortaya konulan davranış biçimleri Türk toplumu tarafından kabul görmüş değerlerdir. “Gönül yapmak” güzel bir davranışken “gönül kırmak” çirkin bir davranıştır. “Alçak gönüllü olmak” ve “gönlü zengin olmak” da bir erdemdir (Ünalın, 2010, s. 37).

Atasözlerinde olduğu gibi kimi deyimlerde de kulakta hoş a giden bir izlenim bırakıp dilde kalıplaşarak uzun süre yaşamlarını sağlayan bir özellik olarak şiir dilinde görülen ölçü, uyak, yinelenme gibi ses özelliklerinden ve biçime ilişkin niteliklerden yararlanılmaktadır (Aksan, 2006, s. 106-107). Bu konuyla ilgili Aksan'ın kitabından alınmış aşağıdaki örnekleri vermek mümkündür:

“Oğlan aldı oyuna gitti; çoban aldı, koyuna gitti.

Herkes gider Mersin'e; biz gideriz tersine.

Karaman'ın koyunu, sonra çıkar oyunu” (Aksan, 2006, s. 107).

Özellikle deyimlerdeki nükteli ve alaylı anlatıma ölçü, uyak ve ses yinelenmesi de eklenince bu ürünler anlam açısından daha da güçlenmekte, hem içerik hem de anlatım açısından daha başarılı hâle gelmektedir. “Bacak kadar boyu var, türlü türlü huyu var”, “saldım çayıra; Mevla'm kayıra”, “yorgan gitti, kavga bitti”, “eliyle hamur ovalar; gözüyle dana kovalar” bu durumla ilgili verilebilecek örneklerdir (Aksan, 2001, s.138).

Deyimlerin az sözle çok şey anlatması, ait olduğu toplum içerisindeki bireylerin kendini kolayca ifade etmelerini sağlayacaktır. Bu ürünler toplum içerisinde kullanıldıkça da bireyler birbirine bağlanacaktır. Çünkü iletişim esnasında göndericinin letisi alıcı tarafından rahatça anlaşılacaktır. Bu durum da sağlıklı iletişimin temelini oluşturacaktır.

Deyimler tıpkı diğer sözlü kültür ürünleri gibi ulusal değerleri yansıtır. Aksoy, deyimleri ulusal damga taşıyan dil varlıkları olarak nitelendirir ve deyimlerin ulusun söz yaratma gücünden doğduklarını dile getirir (Aksoy, 1993, s. 47).

Bir durumun birden fazla deyimle ifade edilebilir olması deyimın ait olduğu dilin zenginliğini gösterir. Aksan'ın belirttiği gibi Türkçede kullanılan deyimlerdeki zenginlik anlatımdaki çeşitlilikle ortaya konulmaktadır. Bunun için dış görünüşün güzelliğine, çekiciliğine karşın içine girildiğinde kötü durum ve koşullarla düş kırıklığına uğratan nesne, olay ve konuları anlatmak üzere;

“içi beni yakar, dışı eli yakar”,

“dışı kalaylı, içi alaylı”,

“dışarıdan baktım, bir yeşil türbe; içine girdim, estağfurullah tövbe” deyimlerinden yararlanılmaktadır (Aksan, 2006, s. 110).

Deyimler, bünyesinde birtakım özellikler barındırır. Bu özelliklere bağlı olarak dil uzmanları deyimlerle ilgili birtakım tasnifler yapmışlardır. Bu tasniflerden bazıları şunlardır:

Dereli'ye göre deyimlerin dört özelliği vardır. Dereli bu özellikleri şöyle sıralar:

1. En az iki sözcükten oluşurlar,
2. Cümle şeklinde bulunabilirler,
3. Çoğunlukla mastar durumunda olup, fiil çekimine giderler,
4. Benzetmelerle kurulabilir (Dereli, 1989, s. 11-12).

Aksoy da deyimleri tıpkı atasözleri gibi biçim ve kavram özellikleri olarak iki grupta değerlendirir ve deyimlerin biçim özelliklerini şöyle sıralar:

1. Kalıplaşmış sözlerdir: “Ayıkla pirincin taşını” deyimindeki kelimeler değiştirilip yerlerine aynı anlamda da olsa başka sözcükler konulamaz, deyim söz dizimi bozulamaz.
2. Kısa ve özlü anlatım araçlarıdır: Dil dökmek vb.
3. En az iki sözcükle kurulur, sözcük öbeği durumundaki deyimler (kaşla göz arasında) olduğu gibi cümle halinde olan deyimler (incir çekirdeğini doldurmamak) de vardır (Aksoy, 1993, s. 38-39).

Aksoy, deyimleri kavram özellikleri bakımından değerlendirirken deyimlerle atasözleri arasındaki farka da yer verir. Bu bağlamda deyimlerin kavram özellikleri Aksoy tarafından şöyle sıralanır:

1. Bir kavramı belirtmek için bulunmuş özel anlatım kalıbıdır. Genel kural niteliğinde bir söz değildir. Bu yönüyle de deyimler atasözlerinden ayrılır.
2. Deyimlerin amacı, bir kavramı özel kalıp içinde ya da çekici, hoş bir anlatımla belirtmektir. Atasözlerinin amacı ise ders ve öğüt vermek, yol göstermek, ibret alınmasını sağlamaktır.
3. Bazı sözler hem deyim hem atasözü olarak karşımıza çıkabilir. Bunun nedeni bu sözlerinin iki farklı şekilde yorumlanabilmesinden kaynaklanmaktadır. Örneğin “açtırma kutuyu söyletme kötüyü” sözü karşısındakini kızdırarak seninle ilgili şeyleri ortaya dökmesine, kötü şeyler söylemesine yol açma” anlamında kullanılırsa atasözü; “beni kızdırırsan senin için kötü şeyler söylerim” anlamında kullanılırsa deyim olur. Ayrıca kimi sözler de fiil çekiminin değişmesi ile atasözü iken deyim, deyim iken de atasözü olabilir. “Doğmadık çocuğa don biçilmez” atasözü iken “doğmadık çocuğa don biçmek” deyimdir.

4. Deyimler, anlam açısından değerlendirildiğinde çoğu gerçek anlamının dışındadır. Kimi deyimler de gerçek anlamının dışında değildir. “Pabucu dama atılmak” gerçek anlamının dışında kullanılırken, “çoğu gitti azı kaldı”, “iyi gün dostu” gerçek anlamında kullanılmıştır (Aksoy, 1993, s.40- 43).

Özbay ve Melanlıoğlu’na göre ait olduğu toplumun felsefesini yansıtan deyimler, hem anlatıma zenginlik katar hem de kültür unsurlarını geçmişten bugüne taşır. Genç kuşakların bu mirastan haberdar olmaları ve bu mirasa sahip çıkmaları sağlanmalıdır. Bu önemli görevi ise ana dili eğitiminin yürütüldüğü Türkçe dersleri üstlenecektir (Özbay ve Melanlıoğlu, 2009, s. 10).

2.3.3. Bilmece

Sözlü kültür evrenine ait olan (Ong, 1995, s. 70) bilmece; bir şeyin adını anmadan, özelliklerini üstü kapalı söyleyerek o şeyin ne olduğunu bulmayı karşısındakine bırakan, eğlenceli, sözlü halk edebiyatı ürünü olarak tanımlanır (Yardımcı, 1999, s. 77). Bu türle ilgili birçok tanım yapılmış olup bu tanımlardan en kapsamlısı Elçin’e aittir.

“Tabiat unsurları ile bu unsurlara bağlı hâdiseleri; insan, hayvan ve bitki gibi canlıları; eşyayı; akıl, zekâ veya güzellik nev’inden mücerred kavramlarla din konu ve motifleri vb. kapalı bir şekilde yakın- uzak münâsebetler ve çağrışımlarla düşünce, muhakeme ve dikkatimize aksettirerek bulmayı hedef tutan kalıplaşmış sözlerdir ” (Elçin, 1983, s. VII; Elçin, 1993, s. 607).

Sözlü gelenek içerisinde yaşayan bilmece, doğaları gereği, sözlü edebiyatın türleri olduğu için gelenekseldirler (Abrahams ve Dundes, 2009, s. 309). Bilmece, geleneğe, zamana, mekâna ve yaşama şekillerine bağlı olarak bu kaynaktan feyz almaktadır (Elçin, 1983, s. XVII).

Aksan’a göre, atasözleri ve deyimler gibi halk kaynağından gelen, her biri anlambilim açısından üzerinde durulması gereken bilmece, doğayla iç içe yaşayan Türk insanının bir yandan onun doğadaki nesnelerle olan sıkı ilişkisine, maddi ve manevi kültürüne ışık tutmakta, bir yandan da özgün buluşlarını, nükte, gözleme ve anlatım gücünü ortaya koymaktadır (Aksan, 2001, s. 179).

Bilmece, şekil bakımından manzum ve mensur olmak üzere iki grupta değerlendirilir.

Manzum bilmece, şu örnekler verilebilir:

“Biz biz idik biz idik

Otuz iki kız idik
Ezildik büzüldük
İki duvara/Bir mağaraya dizildik”
“Alçacık boylu
Kadife donlu”
“ Ben giderim o gider,
Yanımda tin tin eder”
“Altı mermer üstü mermer,
İçinde bülbül öter”

Mensur bilmecelelere ise şu örnekler verilebilir:

“Filler en çok hangi çiçeği sever?”

“Bir papağanı, kafese koymuşlar ne demiş?”

“Bir çiftçi tarlasına ilk önce ne atar?”

“Bilmeceler; insan organlarından, çevremizdeki eşyalardan, hayvanlardan, yiyecek ve içeceklerimizden, tabiat olaylarından, dini inanışlara, çeşitli maddî varlıklara ve sosyal olaylara kadar oldukça geniş bir manzara göstermektedir. Bu karakteri ile bilmeceler, halkın zekâ ve hayal gücünü ölçmede gösterge olarak alınabilir” (Erdal, 2007, s. 77). Bu bağlamda bilmeceleri, Türkçenin gücünü gösteren zenginlikler içerisinde değerlendirip millî ürünler olarak görmek mümkündür.

Halk zekâsının ürünü olan bilmeceler bilinmeyen zamanlarda, bilinmeyen yerlerde, bazı kişiler tarafından uydurulmuştur. Daha sonra bunlar, herkes tarafından beğenilmiş, dilden dile, yöreden yöreye, nesilden nesile geçerek toplumun ortak malı hâline gelmiştir (Yardımcı, 1999, s. 78; Erdal, 2007, s. 76).

Daha önceki dönemlerde bilmecelerin kültürel boyutu göz ardı edilmiş, Başgöz’ün de belirttiği gibi (1986, s. 248) tetkikçilerin çoğu bilmeceleri basit bir oyun olarak ele almıştır. Hâlbuki bilmeceler milletlerin tarihinde halkın hayatı ile yakından ilgilidir. Balta’ya göre (2013, s. 893), bilmeceler tıpkı diğer halk edebiyatı ürünleri gibi içinde oluştuğu ve geliştiği kültürün öğeleriyle izlerini taşır; bunları estetik bir biçimde geleceğe aktarır. Balta, bilmecelerin kültür boyutu ile ilgili şunları dile getirmektedir:

Balta’ya göre bilmeceler basit anlatı öğelerinden oluşmamaktadır. İnce bir zekânın ürünü olan “bilmeceleri basit bir bulmaca havasından ayrı kılan; köklü bir kültürün, dini

motiflerin, toplumsal yaşayış biçimlerinin, toplumsal olayların yoğrulması ile oluşmalarıdır. Geçmişin, zamanımızda tanınması ve geleceğe aktarılması, kültürel bir yapı olarak toplumumuzun, diğer kültürler içerisindeki özgünlüğünü ortaya koyması bakımından önemlidir” (Balta, 2013, s. 893).

Dünya halklarında olduğu gibi Türk halkının hayatında da bilmecelelerin önemli yeri ve görevleri vardır. Kız almaya giderken bayraktarların, atışmalarda üstünlüklerini ispatlamak için âşıkların birbirine bilmece yöneltmeleri gibi örnekler Türklerin sözlü kültüründe var olan bilmece sorma geleneğinin örnekleridir. Türklerin bilmece sorma geleneği çok eskilere dayanmaktadır. Bilmece üzerine ilk kayıt Kaşgarlı Mahmut’un Divan-ı Lügat’it Türk adlı eserinde yer almaktadır (Elçin, 1983, s. XVI; Yalçın ve Aytaş, 2005, s. 131). Anadolu’da da bilmece söyleme geleneği çok yaygındır (Aksan, 2001, s. 180). Geleneklerin yaşatıldığı yerlerde özellikle de köy çevrelerinde, kış geceleri toplantılarında, imecelerde ve toplu olarak çalışmayı gerektiren işlerde yetişkinler karşılıklı bilmece söyleşerek hem çalışmalarını yürütmüş hem de toplu çalışmaların renklendirilmesini, yorgunluğun hafifletilmesini sağlamışlardır (Boratav, 1997, s. 115). Tüm bunlar bilmece sorma geleneğinin toplum hayatı içinde de önemli vazifeler gördüğünün delilidir.

Keskin bir zekâ ürünü olmakla beraber toplum hayatıyla sıkı bir ilgisi olan bilmeceleler, yukarıda bahsedilen sözlü gelenek ortamlarının yok olmaya başlamasıyla son yıllarda bir oyun ve eğlence aracı olmanın ötesine gidememektedir. Aksan’ın da belirttiği gibi doğayla iç içe yaşayan Türk insanının yarattığı bilmeceleler bir yandan onun doğadaki nesnelerle olan sıkı ilişkisine, maddi ve manevi kültürüne ışık tutar bir yandan da çok özgün buluşlarını; nükte, gözlemlene ve anlatım gücünü ortaya koyar (Aksan, 2001, s. 179). Hazır cevaplılığı ve dikkati gerektiren bu sözlü anlatımlar ait olduğu toplumun kültürünün yansımaları olduğundan özellikle kullanıldığı sözlü gelenek ortamları yaşatılarak varlığı devam ettirilmelidir.

Bilmeceleler toplum tarafından her ne kadar bir eğlence aracı gibi görünse de insanların gelişimine katkı sağlayan ürünlerdir. “Bilmeceleler, kafa karışıklığı yaratmak veya cevabı bilmeyen kişilerin nüktedanlığını denemek amacıyla oluşturulmuş sorulardır” (Abrahams ve Dundes, 2009, s. 300). Kafa karışıklığı neticesinde çocukların düşünme gücü gelişecektir. Bu nedenle bilmecelelerle kullanılacak dil, aynı zamanda düşünceleri zenginleştiren bir araçtır. Ayrıca çocukların problem çözme becerisini geliştirecek olan

bilmeceler, çocukları hayata hazırlayacaktır. Bilmeceleri çözdükçe onlarda kendine güven duygusu artacaktır.

Yılar'a göre bilmeceler bir milletin yaşama bakışı hakkında ipucu verirken bu milletin nesneleri, kavramları nasıl algıladıklarıyla ilgili bilgi verir. Kültürün devamlılığına katkı sağlar. İçerisinde barındırdığı dil hazinesi sayesinde Türkçenin öğretilmesinde yani dil etkinliklerinde bilmeceler çok elverişli ürünlerdir (Yılar, 2006, s. 48-49). Ungan da bilmecelerin faydalarını daha çok dil açısından sıralar. Ona göre bilmeceler; çocukların konuşma ve dinleme becerilerinin gelişmesine, dikkat ve çözümleme yöntemlerinin zihinlerinde oluşmasına, pratik düşünme alışkanlığı elde etmelerine, kavramlar arasında bağlantılar kurarak mantıklı sonuçlar çıkarmalarına, Türkçe sözcüklerin anlam zenginliğini sezerek yeni düşünceler üretmelerine ve rekabetçi bir ortamda bulunmanın vermiş olduğu haz ile çocuklarda yeni şeyler üretme gayretinin uyanmasına yardımcı olacaktır (Ungan, 2011, s. 155-156).

Zengin ve Zengin'e göre bilmeceler çocukların hoşça vakit geçirmelerini ve eğlenmelerini sağlayacaktır. Bilmeceler çocukların bilgisini artıracak; onlara zihin jimnastiği yaptırarak onların zekâ gelişimine katkıda bulunacak, muhakeme gücünü artıracaktır. Ayrıca zihin açıklığında, çabuk anlamada üstünlük sağlayacak; çocukların hafızasını güçlendirecek, böylece dikkat süresini artıracaktır. Çocukların dil gelişimlerine de katkıda bulunan bilmeceler onların sosyalleşmesini, toplum içinde uyumlu davranmasını sağlayacaktır. Tüm bunlarla beraber bilmeceler kültür taşıyıcılığı görevini de yerine getirecektir (Zengin ve Zengin, 3003, s. 122).

Çocuklar her ne kadar yukarıdaki yararların birçoğunu bilmese de özellikle hoşça vakit geçirmek, hoşça vakit geçirirken eğlenmek, karşısındakinin aklını sınamak için akılda kolayca kalabilen vezinli ve kafiye bilmece kullanırlar. Yalçın ve Aytaş'a göre (2005, s. 131-132), son yıllarda gençler ve çocuklar arasında Batı kaynaklı bilmeceler yaygın olarak kullanılmaktadır. Yalnız bu bilmecelerin hem nicelik hem de nitelik bakımından Türk bilmeceleri ile mukayese edilmesi mümkün değildir. Çünkü Türk halk edebiyatında yer alan bilmeceler çağrışım, gözlem ve dikkat gerektirirken, Batı'dan gelen bilmece türünde benzer bir durum yoktur. Bu nedenle öğrencilere kendi kültüründen beslenmiş bilmeceler sunulmalıdır. Ungan'ın da belirttiği gibi (2011, s. 156) bugün sadece çocuk eğlencesi hâline gelmesine rağmen bilmecelere ilköğretim kitaplarında çok az yer

verilmektedir. Çocuğun zihin gelişiminde faydalı olan bilmecelerin değerinin bilinmesi ve üzerinde düşünülmesi gereken bir konudur.

Balta'ya göre gerek okul öncesi gerek ilköğretimin erken dönemlerinde çocuklara anadili sevgisini kazandırmak için bilmecelerden faydalanılabilir. İlköğretim döneminde henüz oyundan kopmak istemeyen çocuklar oyunu sınıf içine taşımak isterler. Özellikle bilmecelerin sınıf ortamına taşınmasıyla da dersler sıkıcı olmaktan çıkacaktır. Bilmecelerle derse ısındırılan çocuklar öğrenmeye hazır hale geleceklerdir. Bilmeceler dil bağlamında da kavram öğretiminde ve kelime hazinesini zenginleştirmede kullanılabilecek araçlardır (Balta, 2013, s. 893).

Yaşar'a göre (2011), Türkçe derslerinde öğretmenler hazırlık çalışmalarını yaptırırken bilmecelerden faydalanabilir. Bilmeceler, Türkçe ders kitaplarında değişik temalara yönelik yer alan metinlerdeki hazırlık çalışmaları aracılığıyla öğrencilerin hazır bulunuşluk seviyesinin arttırılmasına yardımcı olabilir. Bu sözlü kültür ürünleriyle öğrencilere konu ve kavramlara yönelik beyin fırtınası yaptırılarak onların güdülenmeleri en üst seviyeye çıkarılabilir. Konu ve kavramlara yönelik beyin fırtınası yaptırılarak öğrencilerin eleştirel ve yaratıcı düşünme yetenekleri de geliştirilebilir. Balta'nın da belirttiği gibi "bilmeceler üst düzey düşünme becerilerinden olan yaratıcı düşünme, eleştirel düşünme ve problem çözme becerileri ile ilişkilidir" (Balta, 2013, s. 891).

Çocukların ruhsal, zihinsel gelişim sürecinin sağlıklı olabilmesi için gerek aile ortamında gerekse örgün ve yaygın eğitim kurumlarında bilmecelere yer verilmelidir. Yangil ve Kerimoğlu (2014) da eğitim ortamlarında bilmecelerden faydalanılması gerektiğini dile getirir. Çünkü bilmeceler, çocukların üyesi bulunduğu kültür ve dil gelişimi açısından önemlidir. Bilmeceler, çocukları düşünmeye sevk eder. Çocukların zihinsel gelişimlerine, kelime hazinelerinin zenginleştirmesine bu ürünün katkısı büyüktür. Bunun yanı sıra bilmeceler eğlendirici yönüyle de öğrenciyi öğrenmeye sevk edecektir. Dilsel gelişimin en hızlı olduğu ilköğretim yıllarında bilmecelerin sadece Türkçe dersinde değil diğer derslerde de kullanılması gerekmektedir.

Son yıllarda yapılan birçok araştırmada, bilmecenin yararları sıralanmakta eğitim öğretim bağlamında önemine değinilmektedir. Yalnız yapılan bu araştırmalar maalesef programlara ve ders kitaplarına yansımamaktadır. Nitekim Yaşar'ın incelemiş olduğu 7. sınıf Türkçe ders kitabının hazırlık çalışmalarında bilmecelerden yararlanılmaması (Yaşar, 2011, s. 119), Yangil ve Kerimoğlu'nun belirttiği gibi ilköğretim programlarında bilmecelerin sadece eğlendirme yönü üzerinde durulup eğitici yönünün göz ardı edilmesi (Yangil ve

Kerimoğlu, 2014, s. 350) bu sözlü kültür ürününün gücünün farkında olunmamasının bir nevi göstergesi sayılabilir. Bu sözlü kültür ürününün faydaları göz önünde tutularak “bilmecelerin eğitsel yönü öne çıkarılarak ele alınmaları ve ilköğretim programlarında bu ürünlerden yararlanılmasının sağlanması gerekmektedir” (Yangil ve Kerimoğlu, 2014, s. 350). Program doğrultusunda hazırlanacak ders kitapları ve düzenlenecek etkinliklerle bu zengin kültürel mirasın farkına vardırılmalı ve bu sözlü kültür ürünü gelecek nesillere aktarılmalıdır.

2.3.4. Tekerleme

İnsan hayatının eğlenceli bir yönünü yansıtan tekerlemeler ile ilgili olarak farklı tanımlamalar yapılmıştır: “Ses ve sözcük benzerliğinden yararlanılarak oluşturulan yarı anlamlı, yarı anlamsız hoş söyleyişli cümleciklere ya da sözlere tekerleme denir” (Yardımcı, 1999, s. 69).

Kaya’ya göre “bir kısmı mensur olmakla birlikte mantıklı- mantıksız, ilgili- ilgisiz fakat aliterasyon zenginliğini sağlayacak benzer sesleri taşıyan birtakım sözlerin bir araya getirilmesiyle söylenen manzum parçalardır” (Kaya, 2004, s. 23).

Tekerlemeler, ritim duygusunun ön plana çıktığı, hayatın ahenk unsurlarının sözel boyutlarının çocukça ifade edildiği; oluşumunda bazen çocukların da katkıda bulunduğu, onların hem eğlendikleri hem de ağız ve hançere yapılarını şekillendirdikleri bir türdür (Ungan, 2011, s. 146).

“Tekerlemeler, ana dildeki ses kuralları, müzik tadı, ölçülü ve kafiyeli anlatım yolunun çocuklarca taklit edilmesinden doğmuştur. Böyle olmasaydı evrensel tekerlemeler ortaya çıkardı” (Zengin ve Zengin, 2003, s. 115). Bu bağlamda tekerlemeler millî sayılabilir. Çünkü tekerlemeler ait olduğu toplumun dil özelliklerini yansıtan ürünlerdendir. Tekerlemeler sözlü kültür ürünleri içerisinde yer almakla birlikte ait olduğu toplumun konuşma dilinde büyüleyici bir özelliğe sahiptir. “Türk tekerlemeleri, ölçü, uyak, iç- uyak, ses benzerliği veya benzemezliği gibi yönleriyle düz anlatımdan çok şiire benzemektedir” (Zengin ve Zengin, 2003, s. 114). Bu yönüyle de tekerlemeler çocukların dikkatini çekmekte ninnilerden sonra ana dilinin büyüleyici yapısını bu türde bulmaktadır.

Sözlü gelenek ortamının ürünü olan diğer sözlü kültür ürünleri gibi tekerlemelerin de kaynağı çok eskilere dayanmaktadır. Nitekim 11. yüzyılda Divan-ı Lügat’it Türk’te

tekerleme söylenen “Adak Aşı” denilen oyunumsu törenden söz edilmektedir (Akalin’dan aktaran Nas, 2002, s. 331).

Zengin ve Zengin’e göre tekerlemeler anlatım biçimi olarak iki grupta değerlendirilir. Bunlar;

1. Akıcı ve hızlı anlatım: Özellikle ebe, eş seçiminde yani çocuk oyunlarında söylenen tekerlemelerdir. Bilmece tipi olanlar da bu grupta değerlendirilir.
2. Tıkanık ve zorlamalı anlatım: Özellikle telaffuz çalışmalarında yer verilen dilde başarı yakalamak için kullanılan tekerlemelerdir.

Bunların dışında bir de sıralı anlatımlar vardır. Bu anlatımda da olaylar sırası bozulmadan verilir (Zengin ve Zengin, 2003, s. 114-115). Masallarda yer alan tekerlemeler de bu sıralı anlatımlar içerisinde değerlendirilebilir.

Erdal (2007, s. 70) ve Nas (2002, s. 328) ise tekerlemeleri dört grupta değerlendirir. Bunlar;

1. Masal tekerlemeleri
2. Tören tekerlemeleri
3. Oyun-sayısmaca tekerlemeleri
4. Yanıltmaca tekerlemeleridir.

Yardımcı ise daha detaylı bir tasnif yapar ve tekerlemeleri kullanıldığı alanlara bağlı olarak gruplandırır. Ona göre tekerleme çeşitleri şunlardır:

1. Masal tekerlemeleri
2. Oyun tekerlemeleri
3. Tören tekerlemeleri
4. Bağımsız söz cambazlığı tekerlemeleri
5. Âşıkların söyledikleri tekerlemeli şiirler
6. Karagöz Hacivat tekerlemeleri” (Yardımcı, 1999, s. 69).

Yukarıdaki tekerlemelerin bir kısmı sözlü gelenek ortamlarının yok olmaya başlamasıyla sadece yazılı kaynaklara hapsedilmiş tekerlemeler olarak varlığını devam ettirecek ürünler hâline gelmiştir.

Yardımcı’ya göre tekerlemelerde bulunan karmaşık düşünceler, beklenmedik hayal oyunları, basit ve ilkel söyleyiş biçimleri, mantık dışı oluşan uyaklı ses oyunları nedeniyle çocuk oyunları ve masallarda sıkça başvurulan bir üründür (Yardımcı, 1999, s. 69).

Çocuk oyunlarında söylenen tekerlemeler çocukların hem dil becerilerinin gelişmesini hem de toplumsal bir varlık olarak diğer insanlarla etkili iletişim kurmalarını sağlayan kültür ürünleridir. Nitekim Önal'ın da belirttiği gibi oyun tekerlemeleri toplumsal bir varlık olan insana “oyun içinde ortaklığı, birlikteliği, çokluk içinden ayrılmayı, ayrılıp tekrar bütünleşmeyi, oyun içinde eğlenmeyi ve paylaşmayı öğretir” (Önal, 2002, s. 15).

Oynanan oyunlar ve söylenen tekerlemelerle eğlenen, paylaşmayı öğrenen çocuklar sosyalleşeceklerdir. Ungan'a göre oyunlardaki iş bölümü ve sayışmalar çocuklarda iş bölümünün, demokratik hareketlerin altyapısını oluşturacak, onların sosyalleşmesine zemin hazırlayacaktır (Ungan, 2011, s. 149). Sosyalleşme sonucunda da çocuklar ait olduğu toplumda kendilerini daha rahat ifade edecek, toplumdaki diğer bireylerle daha sağlıklı ilişkiler kuracaktır.

“Sayışmacalar; oyunlarda ebe çıkarmada yararlanan, baştan ya da sondan uyaklı, âhenkli söz kalıplarıdır” (Boratav, 1997, s. 135). Özellikle çocukların oyun oynarken söyledikleri sayışmacalar arkadaşlık, birlik, başarı duygularının gelişmesine katkı sağlayan; dil becerilerinden anlatma becerisinin gelişimini destekleyen tekerlemelerdir.

Başaran, eğitim ve öğretimde öğrenci ilgisini yüksek seviyede tutmak amacıyla tekerlemelerden faydalanılabileceğini ifade etmiştir: “Oyun tekerlemeleri doğrudan doğruya çocuğun iç dünyasını yansıtır. İlk okuma- yazmayı öğretmede, yaşam ünitelerinin işlenişinde, Türkçe derslerine ilgiyi uyandırıp dikkati canlı tutmada, dersi daha verimli hâle getirmede bunlardan ustalıkla yararlanılabilir (Başaran'dan aktaran Nas, 2002, s. 331).

Sözlü kültür ürünleri içerisinde yer alan tekerlemeler, çocukların bedensel, fiziksel ve ruhsal ihtiyaçlarının giderilmesine yönelik eserlerdir. Ong'a göre (1995, s. 85) sözlü ezber, beden diliyle şekillenecektir. Çocuk oyunlarında söylenen tekerlemeler de jest ve mimiklerle, yapılan hareketlerle hayat bulup şekillenecektir. Kısacası oyun içerisinde söylenen tekerlemeler yapılan hareketlerle gücüne güç katacaktır. Henüz oyun çağındaki çocukların oyun oynarken söyledikleri tekerlemeler ve bu doğrultuda yapacakları hareketler onların mutlu bireyler olarak yetişmesini sağlayacaktır.

Dinleyicilerin ilgisini çekebilmek, anadili sevdirebilmek, dil gelişimini sağlayabilmek için başvurulabilecek olan bu ürünler özellikle çocuk oyunlarında kullanıldığında da çocuklar arasında birliğin oluşmasına, yaşadıkları toplumun kültürel yapısını kazanmalarına ve dil gelişimlerine hizmet edecektir.

Son derece önemli olmasına rağmen Önal’a göre (2002, s. 13-14) “çocuk dergilerinin bir kısmında, diğer çocuk edebiyatı türlerine (masal, mâni, fıkra, çocuk şiiri vb.) yer verilmesine rağmen, oyun tekerlemelerine ya az yer verilmekte ya da hiç yer verilmektedir”. Aslında bu durum diğer tekerleme türleri için de geçerlidir. Tekerlemelerin çocuğun dünyasındaki yeri ve önemi düşünüldüğünde bu eksikliğin bir an önce giderilmesi gerekmektedir.

Masalların içerisinde de tekerlemeler yer almaktadır. Türk masallarını dünya masallarından ayıran fark da masalların başında, ortasında ve sonunda tekerlemelerin yer almasıdır. Masallarda yer alan tekerlemeler masala ahenk katar ve anlatılacak olan masala karşı çocukların merakını artıracak bir nitelik taşır.

“Bazı değerlendirmeciler, masalların tekerleme bölümlerinin anlamsız söz tekrarları olduğunu söyleseler de dikkatle dinlendiği zaman içlerinde anlam zenginliği bulunan özlü söz ve atasözlerinin de bulunduğu bir düşünce zenginliğini ifade ettikleri görülecektir” (Yalçın ve Aytaş, 2005, s. 75).

Anlamsız söz tekrarları olarak görülmeyen masal tekerlemelerinin birçok faydası vardır. Şen’e göre bu tekerlemeler çocuğun masalda anlatılan olaylara ilgisini ve dikkatini çekecektir. Ayrıca bu tekerlemeler sayesinde çocuklar şaşırarak, eğlenecek, keyiflenecek, meraklanacaktır. Tüm bu unsurlar da çocuğu dinlemeye hazır hâle getirecektir (Şen, 2011, s. 729).

Tekerlemelerin çocukların hayal gücünü harekete geçirip onlardaki yaratıcılığın gelişmesine zemin hazırlamakta önemli katkısı olacağı düşüncesine (Yılar, 2006, s. 98) belki de en fazla hizmet edecek olan masal tekerlemeleridir. İçerisinde derin anlamlar barındıran, çocukların hayal gücünü zenginleştirip ait olduğu toplumun hayata bakış açısını yansıtan bu tekerlemelere “bir varmış, bir yokmuş...” sözleriyle başlayan tekerleme ile “az gittim uz gittim, dere tepe düz gittim” sözlerinin yer aldığı, genellikle masal ortasında söylenen tekerleme örnek verilebilir.

“Bir varmış, bir yokmuş” sözleriyle başlayan; zamanın geçişini, hiçbir şeyin kalıcı olmadığını ifade eden bu sözler bir dünya görüşünü de dile getirir. Bu sözlerle küçük yaşta varlık ve yokluk kavramlarının pekişmesi, geçici ve kalıcı değerler arasındaki farkın anlaşılması sağlanır. Bu nedenle masal tekerlemeleri için yalın, bir o kadar da derin bir anlatıma sahip söyleyişler bütünüdür de denilebilir (Yalçın ve Aytaş, 2005, s. 76).

“Az gittim uz gittim, dere tepe düz gittim, bir de döndüm arkama baktım ki ne göreyim? Bir arpa boyu yol gitmişim” sözünden de ömrün çok kısa olduğu, insanoğlunun hayatta didinip uğraşırken ömrün birden gelip geçiverdiği anlamı çıkarılabilir (Nuhoğlu, 2007, s. 111).

Benzer seslerin art arda sıralanmasıyla oluşan yanılmacalar da tekerlemeler içerisinde değerlendirilir. Yanılmacalarla çocuğun hem dile ait kelimeleri benzer sesler arasından seçip ayırması hem de seslendirmesi amaçlanır. Yanılmacalar diksiyonu geliştirir, çocuğa dil becerisi kazandırır (Ungan, 2011, s. 145; Şimşek, 2002, s. 48). Özellikle benzer seslerin yakın tekrarında oluşan yanılmacalar Yılar’ın da belirttiği gibi ses ve telaffuz çalışmalarında zevkli bir öğrenmeye yardımcı olur. Bu tekerlemeler hem derslerin sıkıcılığını azaltmak hem de eğlenceli bir öğrenme sağlamak için uygun araçlardır (Yılar, 2006, s. 97).

Bir kelimenin telaffuzu, kelimenin ait olduğu dilin millîlik yönüyle ilgilidir. Dildeki seslerin anlam doğrultusunda telaffuzu o dili kullanan millet tarafından şekillendirilir. Bu nedenle telaffuz çalışmalarında yer alacak olan tekerlemeler kültürel farkındalığı sağlayacak ürünlerdir.

Çocukların tekelinde olan törenlerde söylenen tekerlemelere Boratav “Çömçe Gelin” ve “Çiğdem Pilavı” nı örnek verir. Yağmur yağdırmak için düzenlenen törenlerde “Çömçe Gelin” diye adlandırılan kuklayla çocuklar kapı kapı dolaşarak tekerleme söyleyip erzak toplarlar. Diğer çocuk töreni de “Çiğdem Pilavı” adlı bahar bayramıdır. Bu törende de çocuklar tekerlemeler söyleyerek erzak toplarlar. Daha sonra, bu erzaklarla yemek pişirip birlikte yerler (Boratav, 1997, s. 148-149). “Çömçe Gelin” ve “Çiğdem Pilavı” gibi çocuklarla ilgili törenlerde söylenen tekerlemeler diğer tekerleme türlerine göre zamana daha çok yenik düşmüş ve unutulmaya yüz tutmuştur.

Tekerlemeler sayesinde çocuklar eğlenir, düşünmeye başlar, dil ile düşünce arasındaki ilişkiyi sezer ve dilin gizemli dünyasını duyumsar (Erdal, 2007, s.69). Bu ürünler, kullanılan dilin gizemli dünyasının farkına varılmasını sağlamakla kalmaz. Şen’in de belirttiği gibi ezgisi, kafiyeleleri, mübalağaları, gülmece unsurlarıyla çocukların ilgisini çeken tekerlemeler dil sevgisinin oluşmasını da sağlar (Şen, 2011, s. 728).

“Tekerlemelerde kullanılan sözcükler arasındaki uyumun yarattığı ritim çocuklar için ilgi çekicidir. Tekerlemelerin bu özelliği, çocukların ritim duygularının gelişmesine yardımcı

olur. Tekerlemeler, çocukların dil becerilerinin geliştirilmesinde de etkili olmaktadır” (Erdal, 2007, s. 69).

Dil becerilerinin geliştirmesinin yanı sıra tekerlemelerin tüm işlevsel yönlerini Ugan şöyle sıralar:

- Tekerlemeler çocukların dil çabukluğu kazanmalarına yardımcı olur.
- Çocuklarda özgüveni pekiştirir.
- Oyunlardaki iş bölümü ve sayışmalar, çocuklarda iş bölümünün ve demokratik hareketlerin altyapısını oluşturması bakımından önem taşır. Onların sosyalleşmesine zemin hazırlar.
- Çocuklarda kelime dağarcığını artırır.
- Ezber yapma kabiliyetlerini geliştirir.
- Çocukların dinleme ve konuşma becerilerini geliştirir.
- Tekerlemelerin sonlarının beklenmedik bir şekilde bitmesi çocuklarda zekâyâ dayalı ifade gücünü artırmaktadır.
- Tekerlemelerin okuyucuyu ve dinleyiciyi ikna edici özelliği vardır. (Ugan, 2011, s. 146-151).

Önal (2002, s. 14-15) ise tekerlemelerin Türkçenin eğitim ve öğrenimine olan katkısını şöyle sıralamaktadır:

- a. Kâfiye, aliterasyon (ses ve hece tekrarı) ve kelime tekrarı öğrenmeyi kolaylaştırır. Bir başka deyişle yinelemelerle etkili öğrenme gerçekleştirilir.
- b. Tekerlemelerin rahat yapısı çocukların eğitimlerini ve dil öğrenimlerini olumlu yönde etkiler. Tekerlemelere sevgi ve ilgi yoluyla dil eğitimi verilir.
- c. Tekerlemelerle çocukların yaratıcı yönü ortaya çıkarılır.
- ç. Tekerlemeler, bir yandan ezberlemeyi gerekli kılar. Bu ezberin yaratıcı zekâyâ olumsuz etkisi olduğu düşünülse de çocuklar ezberlerin dar alanına sıkışmazlar, yeni tekerlemeler üretebilirler. Ezbere öğrenme yöntemi, ilk öğrenme yolu olan taklitte gerçekleştirilir.
- d. Türkçeden zevk alınarak dilin imkânları keşfedilir.
- e. Eğlence Türkçe’nin kelime imkânlarıyla gerçekleştirilirken ses yapıları da zorlanır. Kelime üretme denemeleri anlamlı olmasa da denir.
- f. Tekerlemelerdeki ahengin ve biçimsel süsün farkına varılır. Çocuğun keşfettiği bir şiir dünyası olur.
- g. Çocuklar tekerlemelerle heceleri bölmeyi öğrenmiş olurlar. Buna çok dikkat edilir, yanlış heceleyene müdahalede bulunulur. Aksi halde sıralama şaşırılır ve ebe yanlış seçilir.
- h. Tekerlemelerde çocukların dünyasında var olanlar ortaya konulur. Tekerlemelerden hareketle çocukların dünyalarına ulaşılabilir.

Yılar’a göre tekerlemelerin şaşırtma, eğlendirme, keyiflendirme ve dikkati sağlayıcı fonksiyonlarının yanı sıra oyunlarda seçim yapma, dili geliştirme, birtakım sözleri kolay ezberleme gibi işlevleri vardır (Yılar, 2006, s. 94-95). Özellikle dil gelişimine katkı sağlayan tekerlemeler çocukların; kelime hazinelerinin zenginleşmesinde, akıcı ve düzgün konuşmasında, arkadaşlık ilişkilerinin gelişip sosyalleşmelerinde ve onlarda güven

duygusunun oluşmasında etkin rol oynadığı için gerek örgün eğitim öncesinde gerekse örgün eğitimde bu sözlü kültür ürününe yer verilmelidir.

Sonuç olarak çocuk oyunlarında, telaffuz çalışmalarında ve masallarda yer alan tekerlemeler kültürel farkındalığın oluşması için kullanılabilecek ürünlerdir. Çocuklara sayısmaca, masal ve diksiyon çalışmalarında kullanılan yanıltmaca tekerlemeleri öğretilerek hem ana dili öğretimi zevkli hâle getirilecek hem de bu faaliyetlerle kültürün bir parçasını oluşturan tekerlemeler varlığını devam ettirecektir. Çocuklar hem kendilerine hitap eden dergilerde hem de ders kitaplarında bu sözlü kültür ürünüyle karşılaşmalıdır. “Çocuk edebiyatının anonim türü ders kitaplarında, kendi kültürümüzü daha iyi sezdirmek, eğitmek ve öğretmek adına yer alması şüphesiz yararlı olacaktır” (Önal, 2002, s. 14).

2.3.5. Mânî

Asıl gücünü sözlü gelenekten alan, Türk insanının başta sevgi olmak üzere özlem, sevinç, acı gibi duygularını dile getirirken kullandığı anonim türdür. Genellikle dört mısradan oluşmakla beraber mısraların birinci, ikinci ve dördüncüsü aynı kafiye ile birbirine bağlıdır. Üçüncü dize ise serbesttir. Mâniler müşterek halk ruhunun heyecanlarından doğmuştur (Mahir, 1933, s. 3).

“Az sözlerle çok anlamların ifade edildiği, sevda konusu ağırlıkta olmak üzere hemen her konuda söylenmiş, yedi heceli, müztekil dörtlüklü şiirlere mânî denir” (Kaya, 2004, s. 30).

“Anonim Halk Edebiyatı mahsullerinin en yaygın alanlarından biri de ‘mânî’dir. Düğünlerde, kadın topluluklarında, iş yerlerinde, tarlalarda vb. söylenen mânî umumiyetle hece vezninin 7 veya 8’lisi ile meydana getirilen 4 mısralık manzumelerdir” (Elçin, 1993, s. 281).

Eset “mânî, Türkmani, kelimesinin nihayetinde görüldüğü gibi (man) kelimesiyle (i) nisbet eklentisinden teşekkül etmiştir” (Eset, 1944, s. 7) diyerek mânî kelimesinin Türkçe kökenli olduğunu ileri sürer. Kaya’ya göre, L. Sami Akalın da bu görüştedir; fakat mânî kelimesinin menşei üzerine ileri sürülen görüşler içerisinde en fazla Arapça ma’na kökünden geldiği görüşü kabul görmüştür. Ayrıca az sözle derin anlamlar taşıyan bu edebi ürünler mânî sözü ile zikredilişini ‘anamlı/manalı söz’ karşılığında kullanılan ma’na ile doğrudan bağlantılı olduğunu da dile getirir (Kaya, 2004, s. 29-30).

Menşei hangi dile ait olursa olsun bu kültür ürününü Türkler yüzyıllarca kullanmış ve sözlü gelenek ortamında mânî söyleme geleneği oluşmuştur.

Sözlü kültür ürünlerinde millîlik vasfını taşıyan ve anonim olan bu tür, bir ferde değil de Türk milletinin tamamına aittir. Tüm bunlara karşın asıl gücünü sözlü gelenekten aldığı için özellikle iletişim, teknolojiadaki gelişmelere en fazla yenik düşen türdür. Şen'e göre mânî söyleme geleneği gittikçe azalmıştır. Mânî söyleme geleneğinin azalmasıyla da geçmişle olan bağlarda kopmalar yaşanacak; kültürel değerlerinden, sevgiden yoksun nesillerin yetişmesi söz konusu olacaktır (Şen, 2011, s. 730).

Kültür ve medeniyet tabakalarının hem maddi hem manevi malzemesini aksettiren mânîler (Elçin, 1993, s. 282), ilk kez kim tarafından söylendiği bilinmemekle birlikte halkın duygu ve düşüncelerine ince bir anlatımla tercüman olan sözlü gelenek dünyasında yaşayan sözlerdir. Mânîler, halkın duygu ve düşüncelerine tercüman olması sebebiyle söylendiği yörenin kültürüne ait izler taşır. Aksan'a göre mânîlerde "Türk insanının ta kendisini buluruz; kültürü, duygululuğu, bilgeliği, inceliğiyle" (Aksan, 2001, s. 189).

Çelik de mânîlerin millîlik yönünü şu sözlerle dile getirir:

"Çoğu bir dördlükten oluşan mânîlerde, bu dört mısraya sığdırılmış koca bir hayat felsefesini; sosyal hayattaki akıl almaz aksaklıkları, çelişkileri, çatışmaları; toplumun değer yargılarını, inanç sistemini; inanç, töre veya yönetim baskısıyla açıkça ifade edilemeyen duygu ve düşünceleri, aşk anlayışlarını; hayata bakış tarzlarını, beklentileri, umutları, umutsuzlukları; yaşanan mekânı, yaşayış biçimini, yeme-içmeden giyim-kuşama kadar daha birçok şeyi bulabiliriz. Bu yönleriyle mânîler bir giz küpü gibidirler" (Çelik, 2001, s. 100).

Elçin'e göre aşk, gurbet, kıskançlık, hasret, kırgınlık, tabiat vb. temleri işleyen mânîlerde ilk iki dize bir bakıma anlatılmak istenen duygu, düşünce ve hayalin girişini teşkil eder. Üçüncü, özellikle de dördüncü dize asıl konuyu verir (Elçin, 1993, s. 281).

Bu konuyla ilgili olarak Eset de şunları dile getirir:

"Dört ve daha fazla mısralı mânîlerde ilk iki mısra daima başlangıç olup, asıl mevzu ve anlatılmak istenilen fikir ve mana dördü mânîlerin son iki mısraına, dörtten fazla mısralı mânîlerin ise her beyitinde toplanıyor ki; her beyit kendi arasında müstakil bir mana taşıyor demektir" (Eset, 1944, s. 16).

Bugüne kadar mânîlerle ilgili birçok tasnif yapılmıştır. Bu tasniflerden öne çıkanlar şunlardır:

Boratav, mânînin söylenmesine vesile olan yerlere ve şartlara göre mânî çeşitlerini şöyle sıralar:

- Niyet (fal) mânîleri
- Sevda mânîleri

- İş mânileri
- Bekçi ve davulcu mânileri
- İstanbul’da bazı sokak satıcılarının mânileri
- Doğu Anadolu’da hikâye mânileri
- Mektup mânileri (Boratav, 1997, s. 176-178).

Konularına göre oldukça geniş kapsamlı bir tasnif yapan Kaya’nın mânilerle ilgili tasnifi şu şekildedir:

1. Sevda mânileri
2. Şehir mânileri
3. Cinsel konulu mâniler
4. Ramazan mânileri
5. Millî hislerle söylenmiş mâniler
6. Mektup mânileri
7. Hayvanlarla ilgili mâniler
8. Askerlik mânileri
9. Gelin- kaynana mânileri
10. Tatlı mânileri
11. Öğüt mânileri
12. Sosyal konulu mâniler
13. Felek için söylenmiş mâniler
14. İsimlerle kurulu mâniler
15. Gurbet mânileri
16. Anne için söylenmiş mâniler
17. Sünnet mânileri
18. Meslek mânileri
19. Mezar taşı mânileri
20. Kabadayı mânileri
21. Nazarla ilgili mâniler
22. Kardeş ırmak mânileri
23. Politik mâniler (Kaya, 2004, s. 52).

Mâniler diğer sözlü kültür ürünleriyle iç içe geçmiş vaziyette kullanılabilir. Eset, mânilerin kullanıldığı ve söylendiği yerleri şöyle sıralar:

Türküler

Oyun ve eğlenceler

Halk hikâyeleri

Bilmeceler (Eset, 1944, s. 21-24).

Bazen bir masal veya halk hikâyesi içerisinde bazen de bir bilmece, ninni, ağıt veya türküyle iç içe geçmiş vaziyette karşımıza çıkan mâniler, sözlü gelenek içerisinde yaşamını devam ettirmeye çalışmaktadır.

Mânilerle karşılaşan çocuklar, duygu ve düşüncelerini farklı bir iletişim boyutuyla kısa, bir o kadar da etkili bir şekilde ifade etmenin mümkün olduğunu aynı zamanda dilinin güzelliklerini fark edecektir. Özellikle kısa şiirlerden hoşlanan çocuklar bu türü sevecek ve

hoşlarına gidenleri ezberleyecektir. Yalçın ve Aytaş'a göre mânilerin kolay ezberlenebilir olması çocukların bellek gücünün artırılmasında çok önemli bir yere sahiptir (Yalçın ve Aytaş, 2005, s. 123).

Şen'e göre fert ve millet hayatında önemli bir yer tutan ve Türkçenin en güzel örnekleri olan mâniler okul öncesi dönemden başlayarak temel dil becerilerinin kazandırılmasında mutlaka kullanılmalıdır (Şen, 2011, s. 730).

İletişimin farklı bir boyutunu oluşturan, geleceği kendi hâline bırakılmış ve ihmal edilmiş bir ürün olan mânilerin Türkçe öğretim programında, bu program doğrultusunda hazırlanan kitaplarda özellikle de etkinliklerde yer alması hem temel dil becerilerinin kazandırılmasını hem de bu zengin ürünün gelecek nesillere aktarılmasını sağlayacaktır.

2.4. Dil Becerileri ve Sözlü Kültür Ürünleri

Dil ve Kültür başlığı altında verilen bilgiler ışığında; dil ile kültürün birbirinden ayrı düşünülemeyeceği, dil edinimiyle kültür ediniminin eş değerde olduğu, dil öğretilirken kültürel değerlerin de öğretilmesi gerektiği söylenebilir. Özellikle küreselleşme karşısında bir milletin varlığını koruyabilmesinde temeli oluşturacak olan ana dil şuurunun oluşması, kültür ürünlerine yönelik farkındalığın sağlanması, benliklerde millî kimliğin oluşması için örgün eğitim kurumlarındaki ders programlarında ve bu programlar doğrultusunda hazırlanmış kazanımlarda kültür ürünlerine yer verilmelidir. Ayrıca kazanımlar doğrultusunda uygulanacak etkinlikler de kültürel farkındalığı sağlayacak, millî şuur oluşturacak nitelikte olmalı; çocuklar kültürel değerleri içeren gerek sözlü gerekse yazılı materyallerle sık sık karşılaşmalıdır.

Örgün eğitim kurumları öğrencilerin içinde yaşadığı kültürün farkına varmasını sağlar. Bu nedenle özellikle ilk ve ortaokulda Türkçe, Halk Kültürü, Sosyal Bilgiler gibi derslerde sözlü kültür ürünlerine yönelik farkındalık oluşturmak için etkinlikler geliştirilerek uygulamaya dönük çalışmalar sık sık yapılmalıdır. Goody'nin de söylediği gibi "Sözlü kültürlerde öğrenme kaçınılmaz olarak daha fazla bağlam odaklı bir süreçtir, belirli bir ortamdan ziyade "iş üstüneyken" gerçekleşecektir. Sözlü öğrenme somut gösterimi ve katılımı gerektirir" (Goody, 2009, s. 131). Bu nedenle çocuklarda sözlü kültür ürünlerine yönelik farkındalığın oluşması için bu ürünlerin ait oldukları sözlü gelenek ortamları da yaşatılmalı ve çocuklar kültür ürünlerini bu ortamda öğrenmelidir. Anneden, babadan veya bir büyüğünden duyacağı öğüt içeren bir atasözü, çocuğunu uyutmaya çalışan bir annenin

söyleyeceği bir ninni, büyüklerinden uzun kış gecelerinde dinleyeceği masal veya efsaneler, ölüm sonrası yakılacak ağıt, kına yakarken-asker uğurlarken-Ramazan ayında sahura kalkarken davulculardan duyacağı mâniler, çocuk oyunlarında veya masallarda karşılaşacağı tekerlemeler vb. sözlü kültür ürünleri ve bu ürünlerin yaşatıldığı sözlü gelenek ortamları yaşatılmalıdır.

Kalfa'ya göre sözlü kültür ürünleri kelime hazinesini geliştirme, temel dil berilerini kazandırma, estetik zevk ve heyecan uyandırma, kimlik kazandırma gibi pek çok amaç doğrultusunda kullanılabilecek ürünlerdir. Halk hikâyeleri, masallar, efsaneler, destanlar, mâniler, deyimler, atasözleri ve diğer sözlü kültür ürünleri, Türkçe öğretiminde drama, oyun, diyalog ve iletişime yönlendirme açısından çok uygun metinlerdir. Bu metinlere ders kitaplarında gerektiği ölçüde yer verildiğinde, bunlar dört temel dil becerisini geliştirmeye önemli katkılar sağlayacaktır (Kalfa, 2013, s. 177).

Derslerde atasözü, deyim, tekerleme, bilmece ve mânilerden faydalanmak hem dil öğretimi ve öğrenimi zevkli hâle getirecek hem de kültürel farkındalığı sağlayacaktır. Aşağıdaki bölümde anlama, anlatma ve dilbilgisi öğrenme alanlarına yönelik sözlü kültür ürünlerinden nasıl yararlanılabileceği üzerinde durulmuştur:

Ana dili öğretiminin temel amacı, insanlara anlama ve anlatma becerisi kazandırmak, bu becerilerin gelişimini ve kültür aktarımını sağlayarak milletin varlığını devam ettirmesini sağlamaktır. Dil becerileri gelişmiş bir birey toplumla uyum içerisinde yaşayacağından hayatının her safhasında başarılı olur. Bu nedenle bu becerilerin geliştirilmesi çok önemlidir.

Anlama becerisini, okuma ve dinleme; anlatma becerisini, konuşma ve yazma becerileri oluşturur. Son programda bu becerilere “görsel okuma ve sunum” da eklenmiştir. Bu becerilerden dinleme ve konuşma okul öncesi dönemde kazanılan, okulda sistemli bir şekilde geliştirilen; okuma ve yazma ise okulda sistemli bir şekilde kazandırılıp geliştirilen becerilerdir. Ong’ un da belirttiği gibi “sözlü kültürde kazanılan, öğrenilen bilginin unutulup kaybolmaması için sürekli tekrar gerekliydi” (Ong, 1995, s. 37). Bu bağlamda sözlü kültür ürünlerinin unutulmayıp gelecek nesillere aktarılabilmesi için de gerek anlama gerekse anlatma becerilerini geliştirmeye yönelik etkinliklerde, tekrar tekrar bu ürünlere yer verilerek bu ürünlerin hafızalara yerleştirilmesi gerekir.

2.4.1. Dinleme Eğitimi ve Sözlü Kültür Ürünleri

Dinleme, karşıdan iletilen mesajın anlaşılıp yorumlanmasıdır. Dinleme, “konuşan birinin vermek istediği mesajı, pürüzsüz olarak anlayabilme ve söz konusu uyarana karşı tepkide bulunabilme etkinliğidir” (Demirel, 1999, s. 33).

Dinleme becerisi tüm becerilerin temelini oluşturmakla beraber diğer becerilere göre daha erken dönemde kazanılan bir beceridir. Yapılan araştırmalar henüz anne karnındayken bu becerinin oluşmaya başladığını göstermektedir. “Duyma ve görme yetileri ve bunların oluşturduğu dinleme/izleme, insanın yaşamında en sık başvurduğu beceridir. İnsan, hayatına dair edinimlerin daha fazlasını dinleme/izleme kanalı ile edinir” (Baş, 2012, s. 280). Bu nedenlerden dolayı dinleme eğitimi, öğretimin ve diğer becerilerin temelini oluşturur.

Çocuklar ana dillerini dinleme yoluyla kazanır. Önce annesini, babasını sonra yakın çevresini dinleyerek öğrenir her şeyi. Okula başlamadan önceki süreçte de bu beceri aktif olarak kullanılır; hayatla, yaşanan ortamlarla ilgili ilk birikimler dinleme ve izleme neticesinde oluşmaya başlar. Sözlü kültür ürünlerine yönelik farkındalık da temelde dinleme ve izleme neticesinde oluşacaktır. Özellikle sözlü kültür ürünlerinden ninni, masal, tekerleme ve bilmeceler okul öncesi dönemde dinleme/izleme becerileriyle öğrenilmeye başlanır. Daha sonra bu becerinin okullarda planlı şekilde geliştirilmesiyle sözlü kültür ürünlerine yönelik farkındalıkların da gelişmesi beklenir. Bu nedenle okullarda dinleme/izleme becerilerini geliştirmeye yönelik etkinliklerde, kültürel farkındalığın sağlanması adına, sözlü kültür ürünlerine yer verilmesi gerekir.

Okullarda dinleme becerisini geliştirmeye yönelik düzenlenecek etkinliklerde özellikle görsel ve işitsel araçlardan faydalanılmalıdır. Bu araçlar öğrenme sürecini hem zevkli hâle getirir hem de öğrenilenin kalıcılığını artırır. Öğretmenin derste kullanacağı görsel ve işitsel araçlar dinleme/izleme becerilerinin gelişmesine hizmet ederken kültürel farkındalığın daha rahat oluşmasını da sağlar. Bu nedenle video, televizyon veya bilgisayar gibi araçlardan mutlaka faydalanılmalıdır.

Derste kullanılacak kısa filmler oldukça etkili araçlardır. Bu araçlar öğrencilerin görme, dinleme, gördüklerini anlama yeteneklerinin gelişmesini sağlayacaktır. Video filmi, öğrencilerin dil becerilerinin gelişimini kolaylaştırırken dersleri daha zevkli ve etkili hale getirecektir. Dil becerilerini geliştirmesinin yanı sıra bu filmler sayesinde kültürel değerler, tarihi geçmiş ve coğrafi şartlar en iyi şekilde öğrencilere kavratılacaktır.

Çünkü gelecek nesillere kültür hazinesinin aktarılması dilin en önemli işlevlerindendir (Özbay, 2006, s. 192). Öğretmenler tarafından uygun zaman dilimlerinde sözlü kültür ürünlerinin yer aldığı filmler derslerde kullanılmalıdır. İçerisinde atasözlerinin/deyimlerin geçtiği kısa filmler öğrencilere izlettirildikten sonra bu filmlerden hareketle atasözlerinin/deyimlerin anlamları hakkında çıkarımda bulundurulabilir. İçerisinde bilmecelerin, mânilerin veya tekerlemelerin de yer aldığı filmlerle de kendilerinin de ait oldukları kültür dünyasının farkına vartırılabilir.

Öğrencilerden çevrelerindeki türkü, mâni, ninni, masal, efsane gibi sözlü kültür ürünlerini derlemeleri istenebilir. Daha sonra derledikleri ürünleri arkadaşlarına sunmaları sağlanmalıdır. Bu etkinlik öğrencilerin derledikleri sözlü kültür ürünlerini zevk alarak tanımasını sağlayacak, onların hem dinleme/izleme hem de konuşma becerilerini geliştirecektir.

“Dinleme becerisinin gelişmesi için verilen eğitimde, ses ve hece benzerliği olan söz gruplarının yan yana getirilmesi ve ayrıştırılmasının algılamayı geliştirdiği bilinmektedir. Çocukların birbirine yakın seslerden oluşan kelimeleri ve onların taşıdıkları anlamları birbirinden tam ve eksiksiz ayırmalarında bu tekerlemeleri diğer tekerlemelerle birlikte eğitim içinde kullanmamız gerekir” (Yalçın ve Aytas, 2005, s. 77).

Bu bağlamda çocuklara sayısmaca tekerlemeleri, masal tekerlemeleri veya boğumlama çalışması için hazırlanmış tekerlemeler dinlettirilebilir sonra da öğrenilen tekerlemeler sınıfta söylettirilebilir.

Dinleme becerisi doğrultusunda uygulanacak etkinlikler aynı zamanda diğer becerilerin özellikle de konuşma becerisinin gelişmesini destekleyecektir. Yukarıdaki faaliyetlerle hem dil öğrenimi zevkli hâle gelecek hem de bu faaliyetlerle Türk kültürünün bir parçasını oluşturan sözlü kültür ürünleri varlığını devam ettirecektir.

2.4.2. Konuşma Eğitimi ve Sözlü Kültür Ürünleri

Konuşma; duygu, düşünce ve isteklerin ses organları vasıtasıyla ifade edilmesidir. Dinleme becerisiyle doğrudan bağlantılı olan konuşma becerisi de okul öncesi dönemde kazanılmakla beraber okulda sistemli bir şekilde geliştirilir.

Bu becerinin gelişmesi diğer becerilerdeki gelişmelere bağlıdır. Konuşma becerisinin geliştirilmesi için öncelikle dinleme ve okuma becerilerinin geliştirilmesi gerekir. Çünkü iyi bir konuşmacı olabilmek için iyi bir dinleyici ve okuyucu olmak gerekir.

Okunan ve dinlenen metinlerde birtakım özellikler bulunması gerekir. Bu özelliklerden biri de bireyin ait olduğu kültür dünyasını yansıtan metinler olmasıdır. Bu metinlerde kültür

ürünleriyle karşılaşacak öğrenciler hem kendilerini ifade ederken bu ürünlerden faydalanacak hem de bu ürünlerin gelecek nesillere ulaşmasını sağlayacaktır. Ayrıca bu ürünler sayesinde çocukların kelime hazinesi zenginleşecek, bu zenginleşmeyle doğru orantılı olarak onların anlama ve anlatma becerileri gelişecektir.

Bir milletin hayata bakış açısını sunan atasözlerini diğer sözlü kültür ürünlerinin içerisinde görmek mümkündür. Öğrencilere iletmek istenen mesajı içeren atasözleri, anlatılacak/okunacak masal, hikâye veya fıkra içerisinde geçebilir. Bu özellikten hareketle zaman zaman anlatılan/okunan masal, hikâye veya fıkraya uygun söylenebilecek atasözleri sorulup öğrenciler bu konuda konuşturulabilir. Ayrıca masal, fabl, hikâye veya fıkra gibi metinler içerisinde geçen deyim ve atasözleri öğrencilere tespit ettirilip bu sözlü kültür ürünlerinin metin bağlamından hareketle anlamlandırılması sağlanıp bu sözler hakkında öğrenciler konuşturulabilir.

Yılar’a göre sınıflarda atasözü yarışmaları düzenlenebilir. Özellikle kelime dağarcığını zenginleştiği dönemde ortaokulda ve orta öğretimde söylenen bir atasözünün son harfiyle başlayan bir atasözü söyleme yarışması gibi etkinlikler gruplar arasında yaptırılabilir veya belli sayıda öğrenci arasında atasözü hazineleri tükenene kadar sırayla atasözü söyleme yarışmaları düzenlenebilir (Yılar, 2006, s.46; Yılar, 2007, s.20). Bu etkinlik öğrencilerin düşünme gücünü artırıp konuşma becerisinin gelişmesine hizmet edecektir. Ayrıca bu etkinlik diğer sözlü kültür ürünleri için de uygulanabilir.

Sınıf listesine göre her hafta bir öğrenciden “bir atasözü ve deyim” yazıp sınıf panosuna asması istenebilir. Daha sonra öğretmen, öğrencilerinden yazılan sözlerle ilgili fikirlerini sınıftaki arkadaşlarıyla paylaşmalarını isteyebilir. Türkçe dersinin ilk saatinde sözler yazılıp haftanın son saatinde fikir paylaşımı yapılırsa öğrencilerin konuyla ilgili araştırma yapması daha olumlu sonuçlar doğuracaktır. Bu etkinlik onların hem kelime hazinelerini güçlendirecek hem de konuşma ve dinleme becerilerinin gelişmesini sağlayacaktır.

Hazırlıksız konuşma çalışmalarında da deyim ve atasözleri kullanılabilir. Öğretmen öğrencilerin daha önce öğrenmiş oldukları veya işlenen konuyla ilgili olabilecek atasözlerini ve deyimleri kâğıtlara yazıp bir kutuda toplayabilir. Daha sonra öğrencilere birer kâğıt seçtirip bu kâğıtta yazan sözün anlamı hakkında onları konuşturabilir. Öğrencilerin daha rahat anlayabilmeleri için sözlerle ilgili günlük hayattan alınmış örnek olaylar da sunulabilir.

Sever'e (2003, s. 27) göre dil, konuşurken çıkarılan, duyarak algılanan ses örüntüleriyle anlatmak ya da kavrayıp yorumlamak istenilen anlam örüntüleri arasındaki ilişkiyi kuran yapısal bir sistemdir. Bu yapısal sistemdeki gelişmeler aynı zamanda bilişsel gelişime bağlıdır. Sürekli etkileşim içerisinde bulunan dilsel ve bilişsel gelişimi destekleyecek ürünler ise bilmeceler ve tekerlemelerdir.

Güvensiz ve içine kapanık bireylerin bir toplulukta konuşması oldukça zordur. “ Kendine güven duygusunu erken yaşta almış olan bireylerin daha başarılı oldukları; güvensiz, kendi içine kapanık çocukların da ileriki yaşlarda sorumluluktan kaçtıkları, başkalarının denetiminde ve gözetiminde kalmayı tercih ettikleri gözlenmektedir” (Yalçın ve Aytas 2005, s. 51). Bu nedenle çocuklarda güven duygusunu oluşturacak ve kendilerini rahatça ifade etmelerini sağlayacak olan bilmece ve tekerlemelere etkinlikler içerisinde yer almalıdır.

Yılar'a göre özellikle sosyo ekonomik düzey bakımından geri olan yörelerde derslerde çocukların soru sorma ve sorulan sorulara uygun cevaplar verme yönünden sıkıntı çektiklerini, öğretmenlerin de bu durumdan şikâyetçi olduklarını dile getirmektedir. Bilmeceler bu konuda faydalı araçlar olabilir. Özellikle sınıf içerisinde gruplar oluşturularak bilmece yarışmaları yapılabilir. Okul içerisinde de sınıflar arası bilmece yarışmaları düzenlenebilir (Yılar, 2006, s. 50). Bu etkinlikler zamanla çocuklarda kendine güven duygusunu oluşturacak, konuşma becerisinin gelişmesini sağlayacaktır.

Çok çeşitli konularda üretilmiş olan bilmeceler, dil becerilerinin geliştirilmesine en önemli etkenlerden olan kelime hazinesinin zenginleştirilmesi çalışmalarında faydalı olacağı gibi çocukların telaffuzlarının da düzeltilmesini sağlayacaktır (Gürel, Temizyürek, Şahbaz, 2007). “İlköğretimin ilk dönemlerinde, bilmeceler sözcükleri doğru telaffuz edebilme amacıyla yapılabilecek alıştırma olarak kullanılabilir ” (Balta, 2013, s. 893). Bu nedenle bilmeceler de konuşma becerisinin geliştirilmesinde kullanılabilecek ürünler içerisinde yer almalıdır.

Ders başlangıcında dikkati derse çekmek veya ders sonuna doğru günün yorgunluğunu atmak için her gün bir öğrenci öğrenmiş olduğu bilmeceyi arkadaşlarına sorabilir. Dönem sonunda sorulan bilmecelere en fazla doğru cevap veren öğrenci ödüllendirilebilir.

“Bilmecelerin yazılı olduğu küçük kâğıt parçaları katlanıp bir torbaya konup karıştırılır. Çocuklardan torbadan bir kâğıt çekmeleri istenir. Çektikleri kâğıtta yazılan bilmecelerin cevaplarını bulmaları istenebilir” (Şen, 2011, s.732).

Konuşma becerisini geliştirecek olan yukarıdaki etkinlikler bireysel çalışmalarda ve grup çalışmalarında rahatlıkla uygulanabilir.

Tekerlemeler zor sesleri söyleyebilme yeteneğini geliştirdiği için özellikle konuşma eğitiminde kullanılabilecek ürünlerdir. Özbay’a göre “güzel konuşmada en önemli unsurlardan birisi seslerin etkili, doğru ve yeterli ölçüde boğumlandırılmasıdır. Bu konuda yetersizliği bulunan öğrencilere bazı tekerleme ve ses tekrarları yardımıyla boğumlama çalışmaları yaptırılmalıdır” (Özbay, 2005, s. 117).

Yalçın ve Aytaş’a göre (2005, s. 77) de öğrencilerin tekerleme ezberlemeleri dil becerilerinin gelişmesinde etkili bir ders aracıdır. Ayrıca tekerlemeler, çocukların hazırlıksız konuşma becerilerinin gelişmesinde ve psikomotor dil becerilerinin ileri düzeylere çıkarılmasında büyük etkisi vardır. “Tekerlemeler, çocukların kelime dağarcıkları ve ses algıları açısından paralellik göstermekte, sözcüklerin anlam boyutundan ziyade, ses boyutu onların ilgisini çekerek onların konuşma dilinde akıcılık kazanmalarını sağlamaktadır” (Ungan, 2011, s. 146).

Akıcı konuşan bireyler toplumda kendilerini daha rahat ifade edebilecek, diğer insanlarla daha sağlıklı ilişkiler kurabilecektir. Bu nedenle çocukların akıcı konuşma becerisini geliştirecek tekerlemeleri öğrenip söylemelerine, ezberlemelerine hatta öğrendiklerine benzer nitelikte tekerlemeler oluşturmalarına imkân verilmelidir. Ayrıca Şen’in de belirttiği gibi çocukta akıcı konuşma becerisinin gelişmesini sağlayacak olan tekerlemelerin hızlı ve doğru söylenmesi gerektiği unutulmamalıdır (Şen, 2011, s. 729). Yalnız öğrencilerin tamamı tekerlemeleri hızlı ve doğru söyleyemeyebilir. Tekerlemelerin doğru ve hızlı söylenebilmesi için sık sık bu ürün örneklerine yer verilerek çalışmalar yapılmalıdır.

En fazla veya en doğru şekliyle tekerleme söyleyebilen öğrencileri seçebilmek için sınıf içerisinde bireysel veya grup hâlinde yarışmalar düzenlenebilir. Hatta bu yarışmalar sınıflar arası da yapılabilir.

Mâniler, gerek teknolojik gelişmelerden gerekse kullanıldığı sözlü gelenek ortamlarının yavaş yavaş yok olmaya başlamasından dolayı varlığı tehlike altına girmiş bir türdür. Yalçın ve Aytaş’ a göre, insanların duygu düşüncelerini bir başkasına anlatma sırasında toplumsal zekânın bir ürünü olarak ortaya çıkmış olan mâniler, Türkçenin en güzel örnekleridir. Mâniler konuşma ile şiir, şiir ile ezgi arasında bir tür olarak doğrudan kişilerarası iletişimle ilgilidir (Yalçın ve Aytaş, 2005, s. 139-140). Bu nedenle mâniler

özellikle konuşma, dolaylı olarak da dinleme becerisinin geliştirilmesinde önemli bir yere sahiptir.

Yalçın ve Aytaş'a göre anaokulundan itibaren çocuklara mâniler öğretilirse duygularını rahatlıkla anlatan çocukların pratik bir zekâ ve özlü bir dil becerisine ulaşmaları sağlanır. Daha sonraki yıllarda çocukların özgün buluş becerileri ve psikomotor dil becerilerinin gelişmesinde gerek sınıf içinde gerekse okul dışında atışma denilen karşılıklı söz yarışı oyunlarının çok önemli etkisi olacaktır (Yalçın ve Aytaş, 2005, s. 140). Bu bağlamda Yılar'ın (2006, s. 67) ve Şen'in (2011, s. 730) dile getirdiği gibi öğrenciler arasında (gruplar da oluşturulabilir) mâni atışmaları düzenlenebilir. Bu etkinlik gerek sınıflar arasında gerekse ildeki okullar arasında yapılabilir. Böylece hem öğrencilerin bu türe yönelik farkındalığı sağlanır hem de mâni söyleme geleneği yaşatılmaya çalışılır.

Çocukların tiyatroya olan ilgileri oldukça fazladır. Öğrenciler tiyatro çalışmasında yer almaktan veya tiyatro izlemekten zevk duyarlar. Çocukların tiyatro izlerken dinleme ve konuşma ile ilgili deneyimleri artacak, sözcük dağarcıkları zenginleşecektir. Özellikle bu etkinlikte kullanılacak metinler çocukların içinde yaşadığı kültür dünyasına yabancı olmamalı; kültür ürünlerine yönelik farkındalık oluşturmaya yönelik metinler olmalıdır. Bu bir deyim, atasözünün veya türkünün ortaya çıkış hikâyesinin canlandırılması veya bir mâniden hareketle yazdırılabilecek bir hikâyenin canlandırılması olabilir.

Yılar'a göre (2006, s. 67) mâniler yaratıcı drama çalışmalarına yardımcı olabilecek şiirlerdir. Ona göre bir öğrenciden seyyar satıcı olarak sattığı malları mâni söyleyerek övmesi istenilebileceği gibi sahibi tarafından çok kötü muamelelere maruz kalan bir atın dilinden sahibine sitemini mâni söyleyerek dile getirilmesi dramatize ettirilebilir.

Çocuklar yaratıcı drama çalışmalarıyla olayları canlandırmaya çalışırken hem birlik hâlinde çalışmanın önemini kavrayacak hem de dili kullanmadaki becerileri artacaktır. Ayrıca metinlerle drama çalışması yapılacaksa kullanılan metinlerin çizdiği sınırlar doğrultusunda kültür edinimi de sağlanacaktır.

2.4.3. Okuma Eğitimi ve Sözlü Kültür Ürünleri

Okuma dört temel dil becerisinden biridir. Bu kavram ile ilgili birçok tanım yapılmıştır. Demirel'e göre okuma, "bilişsel davranışlarla psikomotor becerilerin ortak çalışması sonucunda yazılı sembollerden anlam çıkarma etkinliğidir" (Demirel, 1999, s. 59). Göğüş'e göre okuma; yazıyı görme, anlamını kavrama ve bu kelimeleri seslendirmedir.

Okumanın gerçekleşmesi için gözün yazıyı görünce tanıması ve zihinde bunların anlamlarının canlanması; ses organlarının da kelimeleri, anlamına uygun eda ile canlandırması gerekir (Göğüş, 1968, s. 15). Okuma, dar anlamıyla yazılı sembollerden anlam çıkarma olduğuna göre eğer gözün gördüğü beyinde anlamlandırılmazsa okuma gerçekleşmez. Bu nedenle öğrenciler, özellikle kendi kültür dünyalarına hitap eden metinlerle karşılaştırılmalı, kültür dünyasını oluşturan kelimeler zihinlerinde anlam kazanmalıdır.

Okuma öncesi ve sonrasında yapılan etkinlikler sadece okuma becerisinin gelişimine hizmet etmez. Okuma sonrasında metni anlama ile ilgili sorulan sorular, konuşma ve yazma becerisini geliştirir. Konuşmanın olduğu yerde dinleme becerisi de gelişir. Okuma sonrası düzenlenen tartışmalar da öğrencilerin konuşma ve dinleme becerilerinin gelişimine hizmet eder. Bu bağlamdan hareketle sözlü kültür ürünlerinin okuma metinlerinde yer alması sonrası düzenlenen etkinliklerle hem dört temel dil becerisi gelişir hem de bu ürünlere yönelik farkındalık oluşur.

Çocuklarda sözlü kültür ürünlerine yönelik farkındalığın oluşması ve onların bu ürünleri kullanabilmesi için gerek sınıf gerek okul kitaplıklarında bu ürünlerle ilgili kitaplar yer almalıdır. Özellikle efsane, mâni, tekerleme, bilmece ve masalların yer aldığı kitaplar, atasözleri ve deyimler ile ilgili sözlükler; bu ürünlerin ortaya çıkışlarıyla ilgi hikâyeler içeren kitaplar onların ilgisini çekecektir. Kendi kültür dünyalarına hitap edeceğinden çocukların zevkle okuyacakları bu eserler sayesinde, onların kitaplara karşı ilgisi artacak ve okuma alışkanlığı kazanmasını sağlayacaktır.

Doğru telaffuz için tekerleme söyleme çalışmaları yaptırılırken, ilk zamanlar öğrencilere tekerleme ezberletmek yerine onlardan dağıtılan kâğıtlardaki tekerlemeleri okumaları istenebilir. Bu yöntem, öğrencilerde tekerlemelere karşı oluşmuş olan “söyleyemem” önyargısını zamanla yok edecektir. Bu çalışma sınıf gruplara ayrılarak da yaptırılabilir. Sınıf gruplara ayrılarak toplu hâlde tekerlemeyi en başarılı okuyan grup birinci seçilebilir.

2.4.4. Yazma Eğitimi ve Sözlü Kültür Ürünleri

Anlatma becerileri içerisinde yer alan diğer bir beceri de yazmadır. Konuşma gibi bir anlatım yolu olan yazma; duygu, düşünce, istek ve olayların birtakım sembollerle anlatılmasıdır. “Öğrencilerin bir konuda istenileni uygun bir biçimde yazması, onların konuşma ve düşünme yetilerine bağlıdır. Bu yönden yazma çalışmalarını konuşmalara

bağlama, yazılı anlatma etkinliklerinin çıkış noktası olacaktır. Çünkü öğrencilerin okul içi ve okul dışı hayatlarında ilk başvurdukları anlaşma aracı konuşmadır” (Demirel, 1999, s. 59).

Yazma becerisi dinleme ve konuşma becerisinden sonra okuma ile birlikte kazandırılır. Yazma becerisinin gelişmesi için çocuğun dinlediklerini ve okuduklarını iyi anlayıp bunları beyinde yapılandırması gerekir. Öğrencilerin sözlü kültür ürünlerini yazılı anlatımlarında kullanabilmeleri için daha önce gerek okuma gerekse dinleme/izleme etkinliklerinde bu ürünlerle karşılaşması, bu ürünlerin farkına varması ve bunları zihninde anlamlandırması gerekir. Nitekim öğrencilerin sözlü kültür ürünlerine yönelik farkındalıklarını ve bu ürünleri kullanım durumlarını tespit etmeye yönelik bu çalışmada da öğrencilere yazılı anlatım çalışması yaptırılmıştır. Öğrenciler de zihinlerinde anlamlandırabildikleri, farkına vardıkları ürünleri yazmışlardır. Sözlü kültür ürünlerinden atasözü ve deyimler yaratıcı yazma çalışmalarında kullanılabilecek sözlü kültür ürünleridir. Bu çalışmalardan bazıları şunlardır:

Öğretmen tarafından öğrencilerinin daha önce anlamlarını öğrenmiş oldukları atasözü ve deyimler seçilir. Öğrencilerden bu sözleri kullanılabilecekleri masal, fabl, fıkra ve hikâyeler yazmaları istenir. Daha sonra yazılan eserler sınıfta sunulur. Bu yaratıcı yazma çalışması; öğrencilerin dillerini daha bilinçle güvenle kullanmalarını, dillerinin zenginliğini fark etmelerini ve dillerini sevmelerini sağlayacaktır.

“Deyimlerin kaynağı halk hayatıdır. Halkın asırlar boyu başından geçen acı-tatlı olaylar zinciridir” (Kavas, 1991, s. 14). Bu nedenle her deyim bir hikâyesi vardır. Deyimlerin ortaya çıkışlarıyla ilgili olarak Yakup Kavas’ın yazdığı “Maymun Gözünü Açtı” ve İskender Pala’nın yazdığı “İki Dirhem Bir Çekirdek” adlı kitaplar örnek alınarak bazı deyimlerin ortaya çıkış hikâyeleri öğrencilere yazdırılıp yazılan hikâyeler anlattırılabilir.

Başlangıç bölümü verilen bir fabl sınıfta okunur. İçerisinde atasözleri ve deyimlerin yerleri boş bırakılır. Öğrencilerden bu boşlukları uygun sözlerle doldurmaları istenebilir.

Bilmeceler de yazma becerisinin gelişmesinde kullanılabilecek ürünlerdir. Balta’ya göre “derslerde bilmeceler, görsel ve işitsel özellikler yüklenerek ilgi çekici hale getirilebilir. Yaratıcı yazma çalışmalarında bilmecelerden yararlanılabilir. Etkinlikler kapsamında, öğrencilerden, yeni bilmeceler üretmeleri istenebilir, sorulan bilmecenin karikatürize etmeleri için imkân verilebilir” (Balta, 2013, s. 898).

Bilmece cevaplarından oluşmuş bulmacalar hazırlanıp öğrencilere sunulabilir. Bu eğlenceli çalışmalar sayesinde öğrencilerin hem kelime hazineleri zenginleşir hem de düşünme güçleri gelişir.

Mâni ve tekerlemeler de yazma becerilerini geliştirmek için kullanılabilecek sözlü kültür ürünlerindendir. Mânilerle duygularını farklı bir şekilde de ifade edebileceklerinin farkına varan çocuklar bu türden ve bu türle ilgili düzenlenecek etkinliklerden hoşlanacaklardır. Mâni türüyle ilgili farklı etkinlikler düzenlenebilir. Bu etkinliklerden bazıları şöyle sıralanabilir:

İlk iki veya son iki dizesi verilen mâniler öğrencilere tamamlattırılabilir.

Dizelerdeki bazı kelimeler silinerek yerleri boş bırakılır ve bu kelimelerin öğrenciler tarafından bulunup yazılması istenebilir.

Sınıfta işlenen temalarla ilgili mâni yazma yarışması düzenlenebilir. Bir mâni verilerek bu mâni ile ilgili bir hikâye yazdırılabilir.

Gösterilen bir resme bağlı olarak mâni söyleme çalışması yaptırılabilir.

Tekerlemelerle ilgili olarak da öğrencilerden masal başında söylenebilecek bir tekerleme yazmaları istenebilir. Öğrencilerin söylemekte zorlandıkları sesler seçilip bu seslerden örülü tekerlemeler yazmaları istenebilir. Yazılan tekerlemeler daha sonra sınıfta sunulabilir. Çocuklar uyaklı sözlerden ve ses tekrarlarından hoşlanacaklarından düzenlenecek bu etkinlikler hem onların hoşuna gidecek hem de bu kültür ürünlerine yönelik farkındalıklarının oluşmasını sağlayacaktır.

Sözlü kültür ürünlerinin deftere yazılması proje veya performans konusu olarak öğrencilere verilebilir. Öğrencilerden beğendikleri veya belirli bir konuda söylenmiş atasözü, deyim, tekerleme, bilmece ve mânileri deftere yazmaları istenebilir.

2.4.5. Dilbilgisi ve Sözlü Kültür Ürünleri

Türkçe Sözlük'te dil bilgisi “bir dilin ses, biçim ve cümle yapısını inceleyip kurallarını tespit eden bilim, gramer” olarak tanımlanmaktadır. Ana dili eğitiminde amaç; öğrenciye dinleme, konuşma, okuma ve yazma becerilerini kazandırmak ve onların bu becerilerini geliştirmektir. Dil bilgisi öğretimi ana dili eğitiminde doğrudan bir amaç değil, temel dil becerilerinin gelişiminde önemli bir araçtır. Özbay’a göre öğrencilerin konuşma, yazma, okuma ve dinleme becerilerinin geliştirilmesinde dil bilgisinin de payı vardır. Doğru

konusmak, doğru yazmak, doğru anlamak ancak dil bilgisi etkinlikleriyle sağlanabilir (Özbay, 2006, s. 148-149).

Ünalan'a göre dil bilgisi öğretimi; sesleri, kelimeleri, cümleleri kapsar. Daha doğru ve kusursuz düşünmemize yardımcı olur. Trafikte akışın kolay ve hızlı sağlanabilmesi için trafik kurallarına ihtiyaç vardır. Etkili ve güzel anlatım için de en önemli unsur dilin kurallarına göre hareket etmektir (Ünalan, 1999, s. 125). Bu nedenlerden dolayı Türkçe derslerinde diğer becerilerin gelişmesi için dil bilgisi öğrenme alanına yönelik etkinliklere yer verilmelidir. Bu etkinlikler diğer becerilerden ayrı tutulmamalıdır. Dil bilgisi kurallarının ezberletilmesi yerine örnek metinler aracılığıyla Türkçenin kuralları sezdirilmelidir.

Sözlü kültür ürünleri kullanıldıkları dilde insanların hayata bakış açısını yansıtır. Dil bilgisi öğrenme alanında kullanılacak örnek metinler bu ürünler içerisinden seçilirse hem öğrencilerin anlama-anlatma becerilerinin gelişmesini hem de kendi kültürlerine karşı farkındalıklarının oluşmasını sağlayacaktır.

Dil bilgisi çalışmalarında sözlü kültür ürünlerinden nasıl faydalanılabileceğine dair örnekler aşağıda yer almaktadır:

Sözlü kültür ürünlerinden atasözleri, özellikle dil bilgisi çalışmalarında yararlanılabilecek zenginlikte ürünlerdir. Zıt anlamlı kelime, kip, cümle ve sözcük türlerinin kavratılmasında atasözleri kullanılabilir.

“Ak akçe kara gün içindir”, “büyük balık küçük balığı yutar” gibi atasözleri zıt anlamlı kelimelerin kavratılması için kullanılabilecek sözlerdir.

“Kılıç kınını kesmez”, “Bana arkadaşını söyle, sana kim olduğunu söyleyeyim”, “Dost acı söyler”, “Gülme komşuna, gelir başına” vb. sözlerle de kipler ve cümle çeşitleri kavratılabilir.

“Bir taşla iki kuş vurmak” deyimini misali, öğretmenler örnek olarak verecekleri atasözleri doğrultusunda dil bilgisi konularını öğrencilerine kolayca kavratılabilir. Örnek atasözlerinden hareketle dilbilgisi kuralları sezdirilirken öğrencilerde sözlü kültür ürünlerinden atasözlerine yönelik farkındalıkları da oluşturulacaktır.

Deyimler, “iki veya daha çok kelimedenden kurulu bir çeşit dil ifadesi olan bu sözler, duygu ve düşüncelerimizi, dikkati çekecek biçimde anlatan isim, sıfat, zarf, basit ve birleşik fiil görünüşlü gramer unsurlarıdır” (Elçin, 1993, s. 642). Bu tanımdan hareketle deyimler,

anlama ve anlatma becerilerini geliştirmeye, dilbilgisi kurallarını sezdirmeye yönelik kullanılabilecek diğer sözlü kültür ürünleridir. Kültür edinimi sürecinde önemli bir ürün olan deyimlerin dil bilgisi çalışmalarında kullanımına birkaç örnek:

“Kuş uçmaz kervan geçmez”, “dışı eli yakar, içi beni”, “takke düştü, kel göründü”, ”kızım sana söylüyorum, gelinim sen anla”, “geçti Bor’un pazarı, sür eşeğini Niğde’ye” ,“saldım çayıra, Mevla’m kayıra” vs. örneklerden hareketle haber/dilek kipleri, sözcük/cümle türleri vb. konular işlenebilir.

“Eski toprak”, “biçilmiş kaftan”, “çöpsüz üzüm”, “para babası”, “katır inadı”, “Karaman’ın koyunu sonra çıkar oyunu” vs. örneklerden hareketle tamlamalar işlenebilir.

Şen’e göre dilbilgisine ait özellikler (sıfat, eş anlamlı, zıt anlamlı kelimeler, yansıma, ikileme) bilmece vasıtasıyla öğrencilere sezdirilerek aktarılabilir (Şen, 2011, s. 732). Yılar da (2006, s. 51) eş anlamlı, zıt anlamlı, benzerlik ve yakınlık taşıyan kelimelerin; mecaz, soyut, yan anlam gibi kavramların öğretiminde ve betimleme çalışmalarında bilmeceğin önemli katkılar sağlayacağını dile getirir.

Bunun dışında öğretmenler birçok dilbilgisi konusunda bilmeceğden yararlanabilir. Örneğin; öğrencilerin yazmış olduğı “ud çalana ne denir?” bilmeceğinden hareketle eş sesli kelime, “ ufacık elleri, minicik gözleri/Allah’ın istediğı ailelerin gözbebeğı” bilmeceğinden hareketle sıfatlar veya ses olayları (ünsüz düşmesi, ünsüz yumuşaması), “hangi ilde bin göl vardır?” bilmeceğinden hareketle cinaslı kelimeler, “gökte gördüm bir köprü, rengi var yedi türlü” bilmeceğinden hareketle devrik cümle, ses olayları (ünsüz benzeşmesi, ünsüz yumuşaması) gibi dilbilgisi konuları öğrencilere eğlenceli bir şekilde kavratılabilir.

Aşağıdaki mânî örneklerinden hareketle de tamlamalar, ses olayları, kelimedede anlam, haber/bildirme kipleri vs. konular derslerde öğrencilere sezdirilebilir.

“Al elmamı soyayım
Başucuma koyayım
Anam ben gurbetteyim
Sana nasıl doyayım”

“Ben bir karabiberim
Yuvarlanıp giderim

Çok nazlanma kaynana
Oğlunu alıp giderim”

“Çayda çanak kırılmış
Kız oğlana vurulmuş
Oğlan almam dedikçe
Kız boynuna sarılmış”

“Kara kara kazanlar
Kara yazı yazanlar
Cennet yüzü görmesin
Aramızı bozanlar”

“Masa üstünde pekmez
Bu pekmez bize yetmez
Adıyaman’ın kızları
Taksisiz gelin gitmez”

Tekerleme örneklerinden hareketle de dil bilgisi konuları kavratılabilir.

“Bir, iki, üç, dört, beş, altı, yedi,
Bunu sana kim dedi?

Diyen dedi on yedi,

Yağlı böreği kim yedi?” tekerlemesi ile ses olayları veya sözcük türleri,

“Bu köşe, şu köşe, o köşe” tekerlemesi ile de işaret sıfatları,

“Bu duvarı badanalasak mı badanalamasak mı” tekerlemesi ile soru eki kavratılabilir.

Sonuç olarak, dil öğretiminin amacı sadece okuma, dinleme, konuşma ve yazma becerilerini kazandırmak ve bu becerileri geliştirmek değildir. Dil öğretiminin diğer bir amacı da kültürel farkındalığı oluşturarak millî şuuru oluşturmak ve kültür aktarımını sağlamaktır. Dil becerilerinin kazandırılması bütünlük arz eder. Bu becerilerden herhangi birinin gelişimi diğer becerilerin gelişimini destekler. Bu bağlamda sözlü kültür ürünlerine yönelik farkındalık sadece konuşma ve dinleme becerilerine yönelik hazırlanmış kazanım ve etkinliklerle oluşturulamaz. Okuma ve yazma becerilerine, dil bilgisi öğrenme alanına

yönelik hazırlanmış kazanım ve etkinliklerde de bu ürünlere yer verilerek sözlü kültür ürünlerine yönelik farkındalık oluşturulabilir.

2.5. Öğretim Programlarında Sözlü Kültür Ürünleri

Bireylerin ait oldukları toplumun değer yargılarını ve kültürel birikimlerini kazanmaları bir ömür boyu sürse de bu kazanımın en önemli devresini çocukluk yılları oluşturmaktadır. Çocuk, önceleri aile yanında başlayan bu kültür ve kimlik kazanımına okulda devam eder (Bağcı, 2008, s. 60). Okullarda kültür ve kimlik kazanımı belirli programlar doğrultusunda meydana gelir.

Kültürün manevi boyutunu oluşturan ve sözlü gelenekten beslenen sözlü kültür ürünleri içerisinde; atasözleri, deyimler, mâniler, bilmece, tekerlemeler, masallar, efsaneler, türküler, fıkralar vb. yer almaktadır. Bu türlerin her biri sözlü gelenek ortamının oluşturduğu değerli ürünlerdir. Sözlü kültür ürünleri gerek “Türkçe Öğretim Programı”nda gerek ortaöğretimde “Dil ve Anlatım/Türk Edebiyatı” programlarında belirtilen genel amaçlar, temel beceriler ve kazanımlara ulaşabilmek için bir araç olarak kullanılabilir.

“Türkçe ve Türk dili ve edebiyatı dersleri, bir yandan ana dili öğretimi üstlenirken, bir yandan da millî kimlik kazandırma konusundaki görevini yerine getirmek zorundadır” (Yılar, 2007, s. 42). Bu bağlamda sözlü kültür ürünlerinin bu derslerde kullanılmasıyla hem ana dili öğrenimi daha zevkli hâle getirilecek hem de öğrencilerde kültürel farkındalık oluşturularak onların millî kimlik kazanması sağlanacaktır.

İlk ve ortaokulda kültürel farkındalığın sağlanacağı temel ders Türkçe dersidir. Türkçe dersi dışında “Halk Kültürü”, “Sosyal Bilgiler” ve “Müzik” de kültürel farkındalığı ve kültür aktarımının gerçekleşmesini sağlayacak diğer derslerdir. Liselerde ise bu önemli görevi “dil ve anlatım”, “edebiyat” ve “tarih” gibi dersler üstlenmektedir. Türk dili dersinin (Türkçe–dil ve anlatım) gerek ilkokulda, ortaokulda gerekse lisede zorunlu olması ve ders saatlerinin diğer derslere oranla fazla olması bu derslerle tüm bireylerde kültürel farkındalığın daha rahat sağlanacağının göstergesidir.

Okullarda kültür aktarımına, kültürel farkındalığa hizmet edecek dersler ve bu derslerin programında sözlü kültür ürünlerine yer verme durumu ise aşağıdaki gibidir:

2.5.1. Türkçe Dersi Öğretim Programında Sözlü Kültür Ürünleri

Dil öğretimini ve kültürlenme sürecini eş zamanlı olarak başarıya ulaştıracak ders kuşkusuz Türkçe dersidir. Bu derste sözlü kültür ürünleri hazinesinin gücünden faydalanılarak hem dilin inceliklerinin hem de yaşanan toplumun kültürel değerlerinin farkına varan bireyler yetiştirebilir.

Özbay ve Melanlıoğlu'nun da belirttiği gibi Türkçe dersinin hem ana dili eğitimi gerçekleştirilmesi hem de kültür aktarımını sağlaması bakımından ayrı bir yeri ve önemi vardır (Özbay ve Melanlıoğlu, 2009, s. 10).

Türkçe Dersi Öğretim Programının başında Türk Milli eğitimin genel amaçlarına yer verilmektedir. Bu amaçların ilk maddesinde nasıl bir fert yetiştirileceğine dair yapılan açıklamayla kültürel değerlere dikkat çekilmektedir. Bu madde şöyledir:

“Atatürk inkılap ve ilkelerine ve Anayasada ifadesini bulan Atatürk milliyetçiliğine bağlı; Türk Milletinin milli, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan, insan haklarına ve Anayasanın başlangıcındaki temel ilkelere dayanan demokratik, laik ve sosyal bir hukuk Devleti olan Türkiye Cumhuriyetine karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış haline getirmiş yurttaşlar olarak yetiştirmek”.

Türkçe Dersi Öğretim Programında dil öğretimiyle öğrencilerin, dilin farklı bağlamlarda aldığı görünümleri kavramaları; dil aracılığıyla kendilerini ifade edebilmeleri; değişik bilgi kaynaklarına ulaşarak duygu, düşünce ve hayal dünyalarını zenginleştirmeleri hedeflenmektedir (Türkçe Dersi Öğretim Programı, 2006, s. 2).

“İlköğretim Türkçe Öğretim Programı” nda sözlü kültür ürünlerine yönelik farkındalığı sağlayacak üç temel amaç yer almaktadır. Bu amaçlar;

- Kişisel, sosyal ve kültürel yönlerden gelişmelerini sağlamak,
- Millî, manevi, ahlaki, tarihi, kültürel, sosyal, estetik ve sanatsal değerlere önem vermelerini sağlamak; millî duygu ve düşüncelerini güçlendirmek,
- Yazılı ve sözlü ürünlerle Türk ve dünya kültürünü tanımalarını sağlamak olarak sıralanabilir.

Yukarıda yazılmış olan amaçlar dışındaki diğer temel amaçlara ulaşma konusunda da sözlü kültür ürünleri öğretmenlerin vazgeçemeyeceği araçlardır.

Sınıf içerisinde dinlenecek/okunacak masal, türkü, mâni, tekerleme, bilmece; izlenecek karagöz, meddah veya ortaoyunu gibi sözlü kültür ürünleri öğrencilerin hem anlama hem anlatma becerilerini geliştirecektir. Sözlü kültür ürünleri sayesinde eğlenerek temel becerileri gelişen çocukların aynı zamanda *Türkçeyi sevmelerini, doğru, güzel ve etkili*

kullanmalarını sağlanacaktır. Bu ürünler sayesinde öğrencilerin okuma becerileri gelişecek söz varlığı zenginleşecektir. Sözlü kültür ürünleri içerisinde yer alan bilmecelerin etkinliklerde kullanılmasıyla da öğrencilerin düşünme, anlama, sıralama, sınıflama, sorgulama gibi zihinsel becerilerini geliştirecek; eleştirel ve yaratıcı düşünme, kendini ifade etme, iletişim kurma, iş birliği yapma, problem çözme ve girişimcilik gibi temel becerilerini geliştirecektir.

Sözlü kültür ürünleri yukarıdaki temel amaçlara ulaşmak için kullanılabilecek araçlardır. Sözlü kültür ürünlerine programda yer verilmesiyle öğrenciler ilkökul birinci sınıftan itibaren belirli bir sistem dâhilinde bu ürünleri öğrenmeye başlayacak, bu ürünlere yönelik farkındalıkları oluşacaktır.

Türkçe Öğretim Programında (1-5 sınıflar) sözlü kültür ürünlerine yönelik kazanımların sınıflara göre dağılımı ve etkinlik örnekleri tablo 1’de gösterilmiştir.

Tablo1. İlkokul (1-5.sınıflar) Türkçe Öğretim Programında Sözlü Kültür Ürünleri

DİNLEME	
Kazanımlar	Etkinlik Örnekleri
Tür, Yöntem ve Tekniklere Uygun Dinleme Eğlenmek için masal, hikâye, şarkı, tekerleme, tiyatro vb. dinler/izler.	Dinledikleri masal veya hikâyeleri oynulaştırmaları istenebilir. Masal, hikâye, çocuk şarkıları ve şiirleri dinletilebilir. Tiyatro, sinema vb. izletilebilir.
KONUŞMA	
Kazanımlar	Etkinlik Örnekleri
Konuşma Kurallarını Uygulama Kelimeleri doğru telaffuz eder. Akıcı konuşur.	Sayışma ve tekerlemeler söylemeleri istenebilir (1 ve 2. sınıf). Sayışma, tekerleme, mâni, türkü vb. söyletilebilir (3.sınıf).
Kendini Sözlü Olarak İfade Etme Konuşmasında söz varlığını kullanır.	Belirlenen bir deyim ya da atasözünü açıklamasını isteyebilirsiniz.
Tür, Yöntem ve Tekniklere Uygun Konuşma Masal, hikâye, fıkra veya filmi tekniğine uygun anlatır	
OKUMA	
Kazanım	Etkinlik Örnekleri
Okuma Kurallarını Uygulama Okuduğu kelimeleri doğru telaffuz eder. Akıcı okur. Tür, Yöntem ve Tekniklere Uygun Okuma Eğlenmek için fıkra, bilmece, tekerleme, masal vb. okur.	Tekerlemeler, bilmece okutulabilir.
YAZMA	
Kazanımlar	Etkinlik Örnekleri
Kendini Yazılı Olarak İfade Etme Yazılarında söz varlığından yararlanır.	a) “Atasözünü Bul” etkinliği yaptırılabilir. b) “Deyimleri Bul” etkinliği yaptırılabilir.

İlköğretim birinci kademe (1-5) Türkçe öğretim programı bir bütün olarak ele alındığında “sözlü kültür ürünleri” ne yönelik kazanım sayısının yeterli olmadığı hatta birçok sözlü kültür ürününe yer verilmediği söylenebilir.

6, 7 ve 8. sınıflar için hazırlanmış olan Türkçe Öğretim Programı incelendiğinde, doğrudan kültür kavramı kullanılsa da 6. sınıftan itibaren sözlü kültür ürünleriyle ilgili kazanım ve etkinliklerin sayıca arttığını söylemek mümkündür. Bu programda yer alan etkinlik örnekleriyle sözlü kültür ürünlerinin farkına varılması sağlanmaya çalışılmış aynı zamanda sözlü kültür ürünleri kullanılarak Türkçenin öğretilmesi amaçlanmıştır. 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe Dersi Öğretim Programında sözlü kültür ürünlerine yönelik kazanımlar ve etkinlik örnekleri Tablo 2’de gösterilmiştir.

Tablo 2. İlköğretim 2. Kademe (6-8.sınıflar) Türkçe Öğretim Programında Sözlü Kültür Ürünleri

DİNLEME/ İZLEME	
Kazanımlar	Etkinlik Örnekleri
Söz varlığını zenginleştirme Tekerleme, sayısmaca, bilmece ve yanıltmacaları ezberler/kullanır Şiir, türkü, şarkı türlerinde metinler ezberler. Dinlediklerinde/izlediklerinde geçen kelime, deyim ve atasözlerini cümle içinde kullanır.	Derleme: Tekerleme, sayısmaca, bilmece ve yanıltmaca gibi sözlü kültür ürünleri derlenir. Öğrencilerden derledikleri tekerleme, sayısmaca, bilmece ve yanıltmacalardan bazılarını ezberleyerek sınıfta arkadaşlarıyla paylaşmaları istenir . “Çin Seddi”: Ortaya iki paralel çizgi çizilerek hayali bir Çin Seddi oluşturulur. Bir muhafız seçilir. Muhafızın görevi belirsiz sesler çıkararak tekerlemenin söylenmesini engellemektir. Beşer kişilik iki gruba ayrılan öğrencilerden ezberlediği tekerlemeyi söyleyenler muhafızı geçerek Çin Seddi’ni aşar. “Yenilerini Ekledim”: Öğrenciler gruplara ayrılır. Her gruba dinleyerek ezberlemeleri için şiir, mâni veya tekerleme türlerinden biri verilir. Her gruptan bir öğrenci, seçilen şiiri arkadaşlarına belirlenen süre içerisinde tekrarlayarak okur. Verilen sürede hangi grup ezberlerse ödüllendirilir.
Etkili dinleme/izleme alışkanlığı kazanma Şiir, hikâye, masal dinletilerine katılır.	
KONUŞMA	
Kazanımlar	Etkinlik Örnekleri
Sesini ve beden dilini etkili kullanma 1. Konuşurken nefesini ayarlar. 2. İşitilebilir bir sesle konuşur. 3. Kelimeleri doğru telaffuz eder. 4. Konuşurken gereksiz sesler çıkarmaktan kaçınır. 5. Uygun yerlerde vurgu, tonlama ve duraklama yapar. 6. Yapmacıktan, taklit ve özentiden uzak bir sesle konuşur. 7. Sözleriyle jest ve mimiklerinin uyumuna dikkat eder. 8. Canlandırmalarda, sesini varlık ve kahrmanları çağrıştıracak şekilde kullanır.	Canlandırma: Pantomima yapılır, kukla oynatılır, Hacivat ve Karagöz oynatılır/ canlandırılır. “Resimlerle Efsane”: Öğrenciler gruplara ayrılır. Her grupta bazı öğrenciler hikâye anlatıcılığı, bazıları da resimleme görevlerini üstlenirler. Hikâye anlatıcıları, seçtikleri hikâye veya efsaneyi bölümlere ayırarak aralarında paylaşırlar. Resimleme görevini üstlenen öğrenciler, o döneme ait el sanatlarını araştırarak önemli olayları resimlerle anlatırlar. Dönemi yansıtan kıyafet ve müzik de kullanılabilir. Her grup, anlatacakları hikâye veya efsane ile ilgili ön bilgilerin yer aldığı bir davetiye hazırlar. Sınıf arkadaşlarına ve ailelerine hazırladıkları programı sunarlar. “Türkülerin Dilinden”: Öğrencilerden yörelerinde söylenen bir türkünün hikâyesini araştırmaları istenir. Türkünün hikâyesi sınıfta canlandırılarak anlatılır.

9. Dinleyicilerle göz teması kurar.	“Bana Bir Masal Anlat”: Masal anlatma yarışması düzenlenir. “Meddah Sınıfı”: Öğrencilerden biri tarihî bir olayı veya beğendiği bir hikâyeyi seçer. Öğrenci konuya ve canlandırdığı şahıs veya varlığın özelliğine uygun bir üslûpla hikâyeyi anlatır. “Maymun Gözünü Açtı”: Deyim ve atasözlerinin hikâyesi araştırılarak sınıfta anlatılır. Anlatımlar içeriğe uygun resimler yapılarak desteklenir.
Hazırlıklı konuşmalar yapma Atasözü, deyim ve söz sanatlarını uygun durumlarda kullanarak anlatımını zenginleştirir.	
Kendini sözlü olarak ifade etme alışkanlığı kazanma Yeni öğrendiği kelime, kavram, atasözü ve deyimleri kullanır.	
OKUMA	
Kazanımlar	Etkinlik Örnekleri
Okuma kurallarını uygulama 1. Sesini ve beden dilini etkili kullanır. 2. Akıcı biçimde okur. 3. Kelimeleri doğru telaffuz eder. 4. Sözün ezgisine dikkat ederek okur. 5. Okuma yöntem ve tekniklerini kullanır.	“Beni Dinler misin?": Öğrenciler tarafından seslendirilen hikâye, fıkra, şiir, tekerleme, anı, bilmece, atasözü veya özlü sözlerden oluşan bir kaset doldurulur. Kasete bir isim bulunur. Kaset kapağı tasarlanır. Reklam afişi hazırlanarak satışa sunulur. “Tekerleme Söyleyelim”: Bu etkinlik farklı şekillerde yapılabilir: - Öğrenciler gruplara ayrılır. Bir tekerleme verilerek gruptaki her öğrenci tarafından sırayla okunur. - Tekerlemeler, gruplara ayrılan öğrencilere liste hâlinde dağıtılır. Her grubun, verilen tekerlemeyi hatasız okuyan öğrencisi/öğrencileri kendi grubu tarafından belirlenir ve bunlardan yeni gruplar oluşturularak verilen listedeki tekerlemeleri okumaları istenir. Grup oluşturma işlemi, tekerlemeyi en iyi okuyan öğrenci belirlenene kadar devam eder ve bu öğrenci ödüllendirilir.
Söz varlığını zenginleştirme Kelimeler arasındaki anlam ilişkilerini kavrayarak birbiriyle anlamca ilişkili kelimelere örnek verir Okuduğu metinde geçen kelime, deyim ve atasözlerini cümle içinde kullanır	Farkları bulma: Eş sesli kelimelerle ilgili metinler (şiir, mâni, atasözü vb.) okunur, kelimelerin anlam farkları söylenir (1. kazanım). “Çengel Bulmaca”: Hazırlanan bulmacada numaralandırılmış karelerdeki harfler birleştirilerek atasözü veya deyim bulunur. Eşleştirme: Atasözleri ve deyimler uygun tutumlarla/davranışlarla eşleştirilir. “Canlan Biraz”: Metinde geçen deyim ve atasözleri değiştirilerek gerçek anlamlarıyla cümle içinde kullanılır. Öğrencilerden bu deyim ve atasözlerini bulmaları istenir. Gruplandırma: Atasözleri ve deyimler anlam özelliklerine göre gruplandırılır. “Atasözlerimiz Canlandı”: Metinde geçen bir deyim veya atasözüyle ilgili oyun hazırlanır.
YAZMA	
Kazanımlar	Etkinlik Örnekleri
Planlı yazma Atasözü, deyim ve söz sanatlarını uygun durumlarda kullanarak anlatımını zenginleştirir	
Farklı türlerde metinler yazma Olay yazıları yazar Düşünce yazıları yazar Bildirme yazıları yazar Şiir yazar	Masal yazma: Okunan veya dinlenen/izlenen bir masal kahramanının hayal edilen yeni bir macerası yazılır. Değişik masal kahramanları tek bir masalda buluşturulur veya masal kahramanının maceraları günümüze uyarlanarak yazılır (1. kazanım).

	Senaryolaştırma: Bir Nasrettin Hoca fıkrası senaryolaştırılır “Bir Elin Nesi Var İki Elin Sesi Var”: “Bir elin nesi var, iki elin sesi var.” atasözü tahtaya yazılır. Öğrencilere ne anlama geldiği sorulur. Öğrenciler, atasözünde anlatılana benzer bir durumla karşılaşmış karşılaşmadıkları hakkında konuşurlar. Sınıf iki gruba ayrılarak bildikleri atasözlerini yazarlar. Yazdıkları atasözlerinden birini seçerek 3-5 paragraflık bir metin oluştururlar.
Kendini yazılı olarak ifade etme alışkanlığı kazanma Yeni öğrendiği kelime, kavram, atasözü ve deyimleri kullanır	

Genel anlamda değerlendirilecek olursa birinci basamak programına göre ikinci basamak programında sözlü kültür ürünlerine yönelik kazanım sayısı daha fazladır. Ayrıca sözlü kültür ürünlerinden atasözü ve deyimlere diğer sözlü kültür ürünlerinden daha fazla yer verildiği, diğer ürünlere bir iki kazanımda değinildiği, mâni gibi öğrencilerin zevk alabileceği ürünlere ise kazanımlarda hiç değinilmemekle beraber sadece iki etkinlikte bu türe yer verildiği söylenebilir.

2005 Türkçe Dersi Öğretim Programı’nda sözlü kültür ürünlerinden atasözü ve deyimlere diğer ürünlere göre daha fazla yer verilmesine rağmen Özbay ve Melanlıoğlu’na göre (2009, s. 10-13) deyim kavramı atasözünden bağımsız ele alınmamıştır. Kazanımlar ve bunların gerçekleşmesinde yararlanılacak etkinlikler tek bir başlık altında verilmiştir. Deyimlerin öğretimine, deyimlere ilişkin kazanımların neler olması gerektiğine veya hangi deyimlerin hangi sınıfta kazandırılacağına dair Türkçe Dersi Öğretim Programı’nda net bir ifadeye yer verilmemesi Türkçe Dersi Öğretim Programı için bir eksikliklerdir.

Türkçe Dersi Öğretim Programındaki temel amaçlara ve yukarıda belirtilen kazanımlara ulaşabilmek için kullanabilecek temel materyal ders kitaplarıdır. Bu nedenle yayınevleri ders kitaplarını özenle hazırlamalı; ders kitaplarında kullanacakları metinleri dikkatle seçmelidir. Kitapta yer alan metinler Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı (TTKB) tarafından “Türkçe Öğretim Programı”nda belirtilen “metinlerde bulunması gereken özellikler”i taşımalıdır. Metinlerde bulunması gereken özellikler incelendiğinde bu özelliklerin Türkçe dersinin genel amaçlarına hizmet ettiği görülecektir. Metinlerde bulunması gereken özelliklerden aşağıda yer verilen maddeleri ise metin-sözlü kültür ürünleri bağlantısının en güzel göstergesidir. Sözlü kültür ürünlerinin yer aldığı metinler sayesinde kültürel farkındalık, kültürel kimlik oluşacak; kültür aktarımı sağlanacaktır. Metinlerde sözlü kültür ürünlerine yer verilmesi gerektiğini düşündürecek maddeler ise şöyledir:

- Metinler millî kültür ve değerlerimize uygun olmalıdır.
- Metinler Türkçenin güzellik ve inceliklerini yansıtmalı ve edebî değer taşımalıdır.
- Metinler, Türkçenin anlatım zenginliklerini ve güzelliklerini yansıtmalıdır.
- Metinler çocuğun yaşına, sınıf seviyesine ve ilgi alanlarına uygun olmalı, çocukta merak uyandırmalı, okuma sevgisi ve alışkanlığı kazandırmalıdır.
- Metinler, öğrencinin kişisel gelişimine katkıda bulunacak ve onlara estetik bir duyarlılık kazandıracak nitelikte olmalıdır.
- Metinler öğrencilerin hayal dünyalarını, yaratıcılıklarını zenginleştirecek ve öğrencilere eleştirel bakış açısı kazandıracak nitelikte olmalıdır.
- Metinler öğrencinin seviyesi göz önünde bulundurularak söz varlığını geliştirecek nitelikte kelime ve kelime grubu içermelidir (Türkçe Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzu, 2009, s. 172-173).

Metinlerinde bulunması gereken özellikler genel anlamda değerlendirildiğinde sözlü kültür ürünlerini düşündürecek olsa da bu ürünlere yönelik doğrudan bir ifadenin bulunmadığını da söylemek mümkündür.

Karakuş da okutulacak metinlerde bulunması gereken özellikleri yirmi beş maddede toplar. Bu maddelerden sözlü kültür ürünlerinin metinlerde yer alması gerektiğini düşündürecek olanları şunlardır:

- Seçilecek metinler dil sevgisini, dili kullanma zevkini de kandıracak güzellikte olmalıdır.
- Millî ve manevi duyguları beslemeli, kıymet hükümlerimize ters düşmemelidir.
- Türk'ün dehasını ve zevk anlayışını temsil etmeli, Türk çocuğuna 'edebî zevk ve duygu terbiyesi' vermeli ve millî mefahiri geliştirecek özellikler taşımalıdır.
- Tabiatdaki bütün canlılara şefkatle bakmayı ve sevmeyi telkin etmeli, sempati uyandırmalı, bakış açılarını genişletmeli, hayat tecrübesi kazandırmalı ve gelecek için yol gösterici olmalıdır.
- Millî kültürümüzün numuneleri olmalı ve Türk kimliği kazandırmak gibi vazifelerin yapılmasında yardımcı olmalıdır.
- Öğrencinin anlayabileceği ve zevk alacağı metinler olmalı, güzellik duygusu aşılamalı, ihtiyaç ve isteklerine cevap vermelidir.
- Dünü bu güne, bu günü yarına bağlayıcı vasıflar taşımalı, 'kültür köprüsü' vazifesini yerine getirecek mahiyette olmalı, dünün ne olduğunu belirtmeli,

gelecek hakkında fikir vermeli ve dün ile bu gün arasında mukayese yapma imkânı sağlamalıdır.

- Metinler ders kitabına renk katmalı, onun sevimli hâle gelmesine yardımcı olmalıdır (Karakuş, 1996, s. 9-10).

Yukarıda sıralanan özellikler, sözlü kültür ürünlerinin yer aldığı metinlerde bulunan özelliklerdir. Bu nedenle başta ders kitapları olmak üzere çocuklara yönelik hazırlanmış kitaplarda özenle seçilmiş sözlü kültür ürünlerine yer verilmelidir. Yalnız Kolaç'ın (2009, s. 29-30) ilköğretim birinci basamak Türkçe ders kitaplarında kullanılan metinlere bağlı olarak yapmış olduğu araştırma sonucuna göre; 7-11 yaş arasındaki çocukların dilsel gelişimlerine önemli katkılar sağlayabilecek atasözü, bilmece, tekerleme gibi sözlü edebiyat ürünlerine yer verilmemiştir. İkinci basamak Türkçe ders kitaplarında kullanılan metinlerde de sözlü edebiyat ürünlerinden sadece efsaneye yer verilmeyle birlikte bilmece, tekerleme, atasözleri ihmal edilmiştir.

Derste kullanılacak metinler içerisinde geçen atasözleri, deyimler, bilmeceler, tekerlemeler, maniler veya diğer sözlü kültür ürünleri Türkçenin anlatım inceliğini ve gücünü öğrencilere sezdirecek olup bu zenginlikleri kendisinin de kullanabilmesi için örnek teşkil edecektir. Ayrıca bu ürünlerin yer aldığı metinlerin kullanılması kültürel farkındalığı sağlamasının yanı sıra dersi zevkli hâle getirecektir. Bu nedenle gerek ders kitaplarında gerekse derste uygulanacak diğer etkinliklerde sözlü kültür ürünlerine yer verilmelidir.

2.5.2. Dil ve Anlatım/Türk Edebiyatı Öğretim Programı

Ana dili öğretimine ve bu paralelde kültürel farkındalığın sağlanmasına ortaokuldan sonra lisede dil ve anlatım/Türk edebiyatı dersleriyle devam edilmektedir. Dil ve anlatım dersiyle gerek sözlü gerek yazılı olarak öğrencilerin kendilerini iyi, doğru ve güzel ifade etmeleri; her türlü Türkçe metni doğru anlayıp yorumlayabilme alışkanlığı kazanmaları hedeflenmektedir. “Sözü edilen beceriler, öğrencilerin kültür alanı (tinsel alan) ile ilişkilerini düzenlemelerini ve geliştirmelerini de sağlayacaktır” (Dil ve Anlatım Dersi Öğretim Programı, 2011, s. 2).

Bu programla “kazandırılması hedeflenen dil ve anlatım becerilerinin kültür birikimiyle ilişkileri de sezdirilmeye çalışılmıştır. Bu becerilerle öğrencilerin kendi kimliklerinin bilincinde, evrensel değerlere ve gelişmelere açık; düşünen, hisseden ve bunları Türkçe ile

ifade edebilen bireyler hâline gelmeleri amaçlanmıştır” (Dil ve Anlatım Dersi Öğretim Programı, 2011, s. 2). Türk edebiyatı dersi öğretim programıyla da öğrencilerin “ tarihî akış içinde Türk kültürünü, düşüncesini ve zevkini metinlerde belirlemeleri; bunların edebî metinlerle nasıl ifade edildiğini sezmeleri; mahallî ve yerli olandan evrensel olana açılacak bilgi ve becerileri kazanmaları” amaçlanmıştır (Türk Edebiyatı Ders Programı, 2011, s. 1).

Dil ve anlatım/Türk edebiyatı ders programı sözlü kültür ürünlerine yönelik farkındalığı sağlayacak derslerdir. Bu derslerin programları incelendiğinde ilk ve ortaokul programında yer alan sözlü kültür ürünlerine yönelik farkındalığı sağlayacak kazanım ve etkinlik örnekleri hemen hemen yok gibidir. Dil ve anlatım dersinde sözlü kültür ürünlerinden olan deyimlere “kelime grupları” konusu içerisinde dokuzuncu sınıfta; masal, geleneksel Türk tiyatrosu konusuna ise on ikinci sınıfta yer verilmekte diğer sözlü kültür ürünlerine ise hemen hemen hiç değinilmemektedir.

“Bireyin ‘kimlik benlik’ kazanmasında, iyiyi ve güzeli tercih etmesinde, vatanı ve milleti sevmesinde, tertipli ve düzenli yaşamasında, özgürlük ve huzuru istemesinde, ikna kabiliyetinin gelişmesinde, malzemesi ve hedefi dil olan dersler ve özellikle edebiyat dersi etkili olmaktadır ” (Zengin ve Zengin, 2003, s. 45). Ortaöğretimde “dil ve anlatım” dersine nazaran “Türk edebiyatı” dersi sözlü kültür ürünlerine yönelik farkındalığın oluşmasında daha etkilidir. Çünkü araştırma konusu olan sözlü kültür ürünleri aynı zamanda “halk edebiyatı” içerisinde değerlendirilen türlerdir. Bu nedenle halk edebiyatı konularının işlendiği derslerde, öğrenciler sözlü kültür ürünlerini daha yakından tanıyacaktır. Bu derste atasözü, mâni, masal, türkü, geleneksel Türk tiyatrosu vb. sözlü kültür ürünlerine yer verilirken bilmece, efsane, dua ve beddua gibi sözlü kültür ürünlerine hiç değinilmemektedir.

2.5.3. Seçmeli Halk Kültürü Dersi Öğretim Programı

Kültür aktarımının bir program dâhilinde bireylere kazandırılması için TTKB tarafından 2006 Eğitim-Öğretim yılından itibaren “Halk Kültürü” adlı ders kademeli olarak ortaokulda uygulamaya konulmuştur. Her ne kadar seçmeli bir ders olsa da öğrencilere Türk kültürünü tanıtmak adına güzel bir adımdır. Bu dersin programında yer alan aşağıdaki paragrafta neden bu dersin gerekli olduğuna değinilmiştir.

“Yeryüzündeki kültür sınırları siyasi sınırlara bağlı kalmaksızın yüzlerce yıldan beri gelişip genişlemekte ve özellikle 1950’li yıllardan sonra önceki yıllara oranla kültürler daha yoğun bir

biçimde birbirlerini etkilemektedir. Özellikle bilgi ve kitlesel iletişimde son yıllarda yaşanan baş döndürücü gelişme bu süreci daha da hızlandırmıştır. İçinde bulunduğumuz küreselleşme sürecinde -ulusal ve yerel kültürlerin hızla değişmesi, dünyanın tek bir mekân olarak algılanması bilincinin oluşmasıyla- genç kuşakların halk kültürü konularında bilgilendirilmeleri, ulusal kültürün gelecek nesillere aktarımı açısından zorunlu hâle gelmiştir. Halk kültürünün gelecek nesillere aktarılmasının, kaçınılmaz bir süreç olan küreselleşme karşısında ulusal kimliklerin korunmasına katkı sağlayacağı kuşkusuzdur”(Halk Kültürü Dersi Programı, 2006, s. 5).

Halk Kültürü Dersi Öğretim Programı yedi öğrenme alanı çerçevesinde yapılandırılmıştır.

Bu öğrenme alanları şunlardır:

1. Halk bilimi,
2. Toplumsal uygulamalar,
3. Halk sanatları,
- 4.Sözlü anlatımlar,
5. Halk bilgisi,
6. Müzik, oyun, eğlence,
7. Küreselleşme ve halk kültürüdür.

Bu öğrenme alanlarından sözlü anlatımlar doğrudan araştırmayla ilgilidir. Programda ifade edilen “sözlü anlatım” ile bilmece, tekerleme, atasözü, deyim, fıkra, masal, mit, efsane, destan vb. zengin sözlü kültür unsurları kastedilmektedir.

“Bu öğrenme alanıyla öğrenciler; sözlü anlatımların (bilmece, tekerleme, masal, atasözü, deyim, fıkra, mit, efsane, destan, halk hikâyesi, halk şiiri vb.) halkın duygu ve düşüncelerini aktarmadaki yerini, halk kültürü içindeki önemini, varyantlarını, aktarıcılarını (ozan, âşık, masal ve fıkra anlatıcısı vb.) ve bunların günümüzdeki durumunu fark eder. Halk kültürü programında hangi sınıfta hangi öğrenme alanında yer alan ürün kavratılacağı belirtilmiştir” (Halk kültürü Programı, 2008, s. 15).

Aşağıda halk kültürü dersi öğrenme alanları içerisinde yer alan sözlü anlatım çeşitlerinin sınıf bazında dağılımına Tablo 3’te yer verilmiştir.

Tablo 3. Halk Kültürü Dersinde İşlenen Sözlü Kültür Ürünlerinin Dağılımı

SÖZLÜ ANLATIMLAR	6. Sınıf Bilmece, tekerleme, masal	7. Sınıf Halk şiiri, fıkra	8. Sınıf Atasözleri, deyimler, mit, efsane, destan, halk hikâyesi
-----------------------------	--	---	---

“Sözlü anlatım” öğrenme alanıyla ilgili olarak sınıf bazında yer verilen ünite adı, bu ünitelerin kazanımları ve bu kazanımlara yönelik hazırlanmış etkinlik örnekleri aşağıdaki tablolarda yer almaktadır.

6. sınıfta yer alan bilmece, tekerleme, masal ünitesinde yer alan kazanımlara ve bu kazanımlarla ilgili etkinliklere Tablo 4’te yer verilmiştir.

Tablo 4. 6. Sınıf Halk Kültürü Dersi Programında Yer Alan Sözlü Kültür Ürünleri

BİLMECE, TEKERLEME, MASAL ÜNİTESİ	
Kazanımlar	Etkinlik Örnekleri
1.Çevresindeki bilmece ve tekerlemeleri derleyerek kültür içindeki yerini fark etme	Bir Bilmecem Var Öğrenciler tarafından bilmece ve tekerlemeler derlenerek sınıfta bunlarla ilgili yarışma düzenlenir (1. kazanım).
2. Derlediği/dinlediği/öğrendiği bir masalı anlatarak masal anlatma geleneğini tanır.	Bana Bir Masal Anlat Öğrencilerden masal anlatma geleneğini araştırmaları, dinledikleri masallar ve bu masalların anlatıcıları ile ilgili değerlendirme yapmaları sağlanır (2. kazanım).
3. İletişim araçlarının masal anlatma geleneği üzerindeki etkisini tartışır.	Haydi Tartışalım İletişim araçlarının masal anlatma geleneği üzerindeki etkileri düzenlenen bir münazarada tartışılır (3. Kazanım).

7. sınıfta yer alan “Halk Şiiri” ve “Fıkra” ünitesinde yer alan kazanımlara ve bu kazanımlarla ilgili etkinliklere Tablo 5’te yer verilmiştir.

Tablo 5. 7. Sınıf Halk Kültürü Dersi Programında Yer Alan Sözlü Kültür Ürünleri

HALK ŞİİRİ (TÜRKÜ, MÂNİ, NİNNİ), FIKRA ÜNİTESİ	
HALK ŞİİRİ	
Kazanımlar	Etkinlik Örnekleri
1.“Halk şiirinin halk kültürü ve halk yaşamının bir yansıması olduğunu fark etme	Mânî, türkü örneklerinden hareketle halk şiirinin halk kültürü ve halk yaşamının bir yansıması olduğu konusunda çalışma yapılır(1 ve 2. kazanım).
2.Halk şiirinin kül türel etkileşim ve iletişimdeki rolünü fark etme	Mânî, türkü vb. örneklerin anlattıklarına yönelik çalışma kâğıdı doldurtulur. (2. kazanım).
3.Halk şiiri ürünlerinin yaratıcılarını tanıma	Öğrenciler gruplara ayrılır, yapılan araştırmalar sonucunda halk şiirinin yaratıcıları sınıfa tanıtılır (3. kazanım).
4.Halk şiirinin günümüzdeki üretim biçimlerini araştırarak bunlara örnekler verme	Halk şiirinin günümüzde üretilen örnekleri ile ilgili çalışma yapılır.
FIKRA	
Kazanımlar	Etkinlik Örnekleri
1. Genel ve bölgesel nitelikli fıkraları yorumlar.	Fıkra örneklerinden hareketle kültürel bir iletişim aracı olan fıkranın eğitici ve öğretici yönleri ile ilgili sınıf içi çalışma yapılır (1, 2 ve 3. kazanım).
2. Kültürel iletişim ögesi olan fıkranın eğitici, öğretici ve eğlendirici özelliklerini fark eder.	
3. Fıkra tiplerinin sadece geçmişte değil günümüzde de oluştuğunu fark eder.	

8. sınıfta yer alan üniteler, bu ünitelere ait kazanım ve etkinlik örnekleri tablo 6’da yer almaktadır.

Tablo 6. 8. Sınıf Halk Kültürü Dersi Programında Yer Alan Sözlü Kültür Ürünleri

ATASÖZLERİ, DEYİMLER ÜNİTESİ	
Kazanımlar	Etkinlik Örnekleri
1.“Atasözü ve deyimlerin sözlü kültür içindeki yerini ve bunların halkın düşüncesini, yaşayışını, değer yargılarını yansıttığını fark etme,	Atasözleri ve deyimlerin yer aldığı şarkılar dinletilerek bu şarkılardaki atasözleri ve deyimler buldurulur. Bunların halkın düşüncesini, yaşayışını, değer yargılarını yansıttığı fark ettirilir (1. kazanım). Verilen atasözleri ve deyimlerin yansıttıkları düşünceler sınıfta tartışılır. Atasözleri ve deyimlerle, atasözleri ve deyimlerin anlamları eşleştirilir (1. kazanım).
2.Atasözü ve deyimlerin kültürel süreklilik içinde üretilmeye devam ettiğini kavrama,	Atasözleri ve deyimlerle ilgili öğrencilerin uyguladıkları anket değerlendirilerek sonuçları sınıfa sunulur (2 ve 3. kazanım).
3.Atasözü ve deyimlerin ortaya çıkışı ile ilgili hikâyeler oluştuğunu fark etme kazanımlarına yer verilmiştir.	Hikâyeleri verilen atasözleri ve deyimler gruplara ayrılan öğrenciler tarafından canlandırılır (3.kazanım).
MİT, EFSANE ÜNİTESİ	
Kazanımlar	Etkinlik Örnekleri
1. Mitlerin halk kültürüne yansımalarını fark eder.	Örnek metinler yoluyla mitlerin halk kültürüne yansımaları fark ettirilir (1. kazanım).
2. Efsanelerin halk kültürü içinde mekân, varlık ve olaylarla ilişkisini kavrar.	Öğrencilerin efsanelerle ilgili araştırma ve derlemeleri, efsane örnekleri, efsanelerle ilgili fotoğraflar sınıfa sunulur (2. kazanım).
DESTAN, HALK HİKÂYESİ ÜNİTESİ	
Kazanımlar	Etkinlik Örnekleri
1.Destan ve halk hikâyelerinin sözlü kültür içindeki yerini ve bunların ozan, âşık vb. anlatıcılar tarafından anlatıldığını fark eder.	Halk hikâyesi anlatma geleneği sınıfta canlandırılır (1. kazanım).
2. Destan ve halk hikâyelerinin yeni sanatsal üretimlere esin kaynağı olabileceğini fark eder.	Destan ve halk hikâyelerinin yeni sanatsal üretimlere esin kaynağı olduğunu gösteren gazete haberleri, afişler yansıtılır ve bunlarla ilgili bir tablo doldurulur (2. kazanım). Öğrencilerin on iki hikâyeden oluşan Dede Korkut Hikâyeleri’nden herhangi birinin sonunu tamamlamaları veya Dede Korkut Hikâyeleri’nin on üçüncüsünü kendilerinin yazmaları istenir (2. Kazanım).

Kutlu’ya göre “bu dersin temel kazanımlarını üç sözcükle formüle etmek ya da özetlemek de mümkündür: kendi kültürünü tanıma, anlama ve farkında olma” (Kutlu, 2009, s. 17). Dünyanın hızla küçüldüğü, sınırların ortadan kalktığı, milletlerin kültürel değerlerini unutarak aynı milletin bir parçası hâline geldiği bu zaman diliminde halk kültürü dersinin önemi gün gibi aşîkârdır. Bu ders ile öğrenciler ait olduğu kültür dünyasının farkına varacak ve bu değerleri koruyup gelecek nesillere aktarması sağlanacaktır. Böyle önemli bir dersin seçmeli ders statüsünden çıkarılması, bu dersi her öğrencinin alması gerekmektedir.

Ortaöğretimde seçmeli ders olarak okutulan “diksiyon” dersinde özellikle konuşma becerisini geliştirmeye yönelik olarak yer verilen tekerlemelerle dolaylı da olsa bu sözlü kültür ürünümüze yönelik farkındalık sağlanmaktadır.

İlk ve ortaokuldaki Türkçe/halk kültürü dersleriyle lisedeki dil ve anlatım/edebiyat/diksiyon derslerinin sözlü kültür ürünlerine yönelik farkındalığı oluşturma ve artırma açısından karşılaştırıldığında farkındalığın ilk ve ortaokulda daha fazla sağlandığını söylemek mümkündür.

2.6. İlgili Araştırmalar

Bu bölümde çalışmayla ilgili olan araştırmalara yer verilmektedir.

Kayhan (2009) tarafından yapılan “*Hakkâri/Yüksekova 75.Yıl Yatılı İlköğretim bölge okulu İlköğretim 7.Sınıf Düzeyinde Öğrenim Gören Öğrencilerin Deyim, Atasözü ve Bilmece Dağarcıklarının Belirlenmesi ve Bunların Öğretilmesi*” adlı yüksek lisans tezinde yüz öğrenciye altı soru yöneltilmiştir. Öğrencilerin en çok deyim en az ise atasözü yazdıkları araştırmacı tarafından tespit edilmiştir. Öğrencilerin verdikleri cevaplarda görülen ve gruplanan atasözü sayısı 166, deyim 173 ve bilmece sayısı 169’dur. Bu araştırmada öğrencilerin atasözlerini seviyeye uygun kullanımlarında zengin bir atasözü dağarcığına sahip olmadıkları hatta öğrencilerin atasözlerinden daha fazla sayıda bilmece dağarcığına sahip oldukları, deyim kullanımında ise deyimde yer alan kelime yerine aynı anlama geldiğini düşündükleri başka kelimeleri kullandıkları tespit edilmiştir. Atasözlerinde ise kelimelerin daha doğru kullanıldığı görülmüştür.

Şenol (2013) da “*Cümle bilgisi öğretiminde sözlü kültür ürünleri ve şiirlerin öğrenci başarısına ve kalıcılığa etkisi*” adlı tezinde sözlü kültür ürünleri (atasözü, mâni, ninni, türkü, tekerleme) ve şiirler kullanarak cümle bilgisi konularını öğretme tekniğinin öğrenciler üzerindeki etkisini araştırmıştır. Çalışma da "Deneysel araştırma" yöntemi uygulanmıştır. Bu araştırma ile cümle türlerini sözlü kültür ürünleri (atasözleri, mâni, ninni, türkü, tekerleme) ve şiirlerle öğrenen deney grubu ile öğrenci çalışma kitaplarında yer alan cümlelerle öğrenen kontrol grubu öğrencilerinin ön test, başarı testi ve kalıcılık testi sonuçlarına göre anlamlı biçimde farklılaştığı; cümle türlerini sözlü kültür ürünleri ve şiirlerle öğrenen öğrencilerin çalışma kitaplarında yer alan cümlelerden öğrenen öğrencilere göre daha başarılı olduğu tespit edilmiştir.

Örge (2003), “*İlköğretim 1.kademe beşinci sınıfta deyimlerin öğretimine ilişkin kullanılabilecek aktivitelere yönelik bir araştırma*” adlı tez çalışmasında geleneksel olarak yapılan deyim anlamını verme yöntemi ile resim ve hikâyelerle desteklenen deyim öğretim yöntemi karşılaştırılmıştır. Araştırma sonunda, resim ve hikâye destekli deyim öğretiminin geleneksel deyim öğretiminden daha olumlu sonuçlar verdiği ortaya çıkmıştır.

Çevik (2006), “*Basın dilinde atasözleri ve deyimler*” adlı yüksek lisans tezinde sözlü kültür ürünlerimizden olan atasözleri ve deyimlerin gazetelerde sıkça kullanıldığını tespit etmiştir. Araştırmacının ortaya çıkardığı bir başka sonuç da gazetelerin atasözleri ve deyimleri, okurlarıyla rahat ve etkileyici bir iletişim kurmak amacıyla bilinçli bir şekilde kullandıklarıdır.

Doğru (2008)’nun, “*6. sınıf Türkçe ders kitaplarında deyimler*” adlı yüksek lisans tezinde 2006-2007 Eğitim Öğretim yılında ilköğretim 6. sınıfta okutulan üç farklı yayınevine ait olan Türkçe ders ve çalışma kitaplarındaki metinlerde yer alan ve de öğrencilerin bilmediği varsayılan, kazandırılması hedeflenen deyimler, ayrı ayrı sayılarak çizelgeler oluşturulmuştur. Yapılan araştırmada programın istediklerine en fazla Millî Eğitim Bakanlığı (MEB) tarafından yazılan kitabın cevap verebildiği sonucuna ulaşılmıştır. Bu çalışmayla “...ders kitabı yazarlarının ve yayınevlerinin nicelik ve nitelik açısından herhangi bir kelime kazandırma kriteri ve birliği olmadığı, programı iyice kavramaktan ziyade kendilerine göre yorumladıkları ortaya çıkmaktadır” (Doğru, 2008, s.76).

Çakmacı (2009), “*İlköğretim ikinci kademe Türkçe eğitiminde kavram geliştirme açısından atasözü ve deyimler*” adlı tez çalışmasında atasözleri ve deyimlerin kavram öğretiminde nasıl kullanılacağı ve bu kullanımın ne gibi faydalar sağlayabileceğini incelemiştir. İlköğretim 7. sınıf öğrencilerinin, atasözleri ve deyimleri kullanarak hazırlanmış etkinliklerle gerçekleştirilen kavram geliştirme süreci hakkındaki görüşlerini tespit etmeye yönelik bir araştırma olmakla beraber, araştırmacı atasözleri ve deyimlerin dilbilgisi öğretiminde de rahatlıkla kullanılabileceğini örnekler vererek bizlere göstermiştir.

Tozoğlu (2009)’nun “*T.C. Milli Eğitim Bakanlığı’na ilköğretim için tavsiye edilen 100 temel eser içerisindeki Türk edebiyatına ait romanların atasözleri ve deyimler bakımından incelenmesi*” konulu tezinde 100 temel eser içerisinde yer alan yerli romanlardan; Bitmeyen Gece, Bir Küçük Osmancık Vardı, Göl Çocukları, Halime Kaptan, Hep O Şarkı, Miskinler Tekkesi, Osmancık, Uç Minik Serçem ve Yankılı Kayalar’ incelenmek için seçilmiştir. Araştırmacı tarafından bu romanlarda geçen deyim ve atasözleri tespit edilmiş

olup incelenen romanlarda deyimlerin sıkça kullanılmasına rağmen atasözlerinin çok az kullanıldığı sonucuna varılmıştır.

Gülcan (2009), “*Deyim öğretiminde gösteri tekniğinin etkililiği*” adlı yüksek lisans tez çalışmasında deyim öğretiminde gösteri tekniği uygulamasının etkililiğini araştırmıştır. Araştırmacı tarafından deney ve kontrol grupları oluşturulmuştur. Ders kitaplarında yer alan deyimler kontrol grubunda kitapta yer alan etkinliklerle deney grubunda ise gösteri tekniğiyle işlenmiştir. Deney grubunun son test puan ortalaması kontrol grubunun puan ortalamasına göre anlamlı düzeyde yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Mürsel (2009), “*Deyim ve atasözlerinin öğretiminde karikatürün etkisi*” adlı tez çalışmasında deyim ve atasözlerinin öğretiminde karikatürün etkisini araştırmıştır. Araştırmacı tarafından deney ve kontrol grupları oluşturulmuş; düzeye göre seçilen metinler deney ve kontrol gruplarında işlenmiştir. Kontrol grubunda metinler işlenirken karikatürler kullanılmamış; deney grubunda ise aynı metinler işlenirken belirlenen deyim ve atasözleri karikatürle desteklenmiştir. Uygulama sonrasında her iki gruba da okuduğunu anlama, deyim ile atasözlerinin anlamlarını kavrama ve yerli yerinde kullanma davranışlarını belirlemeyi amaçlayan bir ölçme aracı uygulanmıştır. Uygulama sonucunda ise deney grubu ile kontrol grubu başarı puanları arasında deney grubu lehine anlamlı bir fark gözlenmiştir.

Düzenli (2011)’nin “*İlköğretim ikinci kademe öğrencilerinin Türkçe deyimleri bilme, anlama ve yorumlama düzeyleri üzerine bir araştırma: Afyonkarahisar il merkezi örneği*” adlı yüksek lisans tez çalışmasında ilköğretim ikinci kademe öğrencilerinin deyimleri bilme, anlama ve yorumlama düzeyleri incelenmiştir. Veriler, bilgi toplama formu ile toplanmıştır. Bilgi toplama formunda öğrencilerden, tek başına ve cümle içinde verilen farklı anlam yapılarındaki deyimleri, deyimlerin doğru şekillerini, kelimelerin deyim oluşturup oluşturmadığını, deyimlerin özelliklerini, alışılmamış bağdaştırmalar ve atasözleri arasında verilen deyimleri belirlemeleri istenmiştir. Ayrıca öğrencilerin aynı anlama gelen deyimlerle ilgili tercihleri ve bağlam içinde yer alan deyimleri yorumlama becerileri incelenmiştir. Sonuç bölümünde deyimleri öğrenme ve öğretmeye ilişkin önerilere yer verilmiştir.

Boyacıoğlu (2012)’nin “*Fransızca konuşulan Avrupa Birliği ülkelerindeki Türk gençlerinin Türkçe deyim bilgilerinin incelenmesi*” adlı yüksek lisans tezi, günlük dilde en sık kullanılan deyimlerin yurt dışındaki Türk gençleri tarafından ne derece bilindiklerini

tespit etmeye yönelik bir çalışmadır. Bu çalışmada deyimlerin kullanım sıklığını tespit etmek için araştırmacı tarafından günlük gazetelerin köşe yazıları taranmış; daha sonra sık kullanılan deyimlerle yurt dışındaki Türk gençlerine kırk soruluk bir ölçek uygulanmıştır. Araştırmada 13-15 yaş grubunun doğru cevap verme oranı 7-9 yaş grubuna göre yüksek bulunmuştur. Netice olarak Fransızca konuşulan Avrupa Birliği ülkelerindeki Türk çocuklarının deyim bilgilerinin düşük olduğu tespit edilmiştir.

Uçar ile Aygün (2005), “Üniversite öğrencileri ve atasözleri” adlı makalede 84 üniversite öğrencisine uyguladıkları anketin sonuçlarını değerlendirmişlerdir. Bu çalışma ile atasözlerin kalıp ifadeler oldukları için akılda kaldıkları, bazı atasözlerin içerisindeki kalıp ifadelerin başka bir kalıp ifade ile değiştirilebileceği, “sakla samanı gelir zamanı” gibi ekonomik içerikli ve tasarrufa yönelik atasözlerinin öğrenciler tarafından en fazla yazılan atasözleri olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Gökkaya (2008), “*Konuşma becerisinin sağaltılmasında tekerlemelerin kullanılması*” adlı yüksek lisans tezinde, tekerleme eğitimiyle öğrencilerin konuşma düzeylerinde anlamlı bir fark olup olmadığını araştırmıştır. Tekerlemelerin konuşma eğitimine etkisini belirlemek için “Tekerlemeler ve Diksiyon Egzersizleri” adı altında verilen altı haftalık çalışma sonrasında, video kaydının yardımıyla da tekerleme yönteminin konuşma becerisinin gelişmesinde etkili olduğu saptanmıştır.

Saydam (2008), “*Sınıf öğretmenlerinin Türkçe derslerinde tekerlemelerden yararlanma ve önem verme dereceleri*” adlı yüksek lisans tezinde sözlü halk edebiyatı geleneğimiz içerisinde yer alan tekerlemelerin dil eğitimi açısından önemini ve ilköğretimin birinci kademesinde okutulan Türkçe derslerinde işlenme düzeylerini belirlemiştir. Çalışmada verilen teorik bilgilerden sonra tekerlemelerin dinleme, okuma ve konuşma beceri alanlarının geliştirilmesindeki önemine değinilmiştir. Hazırlanan veri toplama aracı sayesinde, öğretmenlerin cinsiyetlerine ve kıdemlerine göre; tekerlemelerin Türkçe dersleri için uygun birer eğitim aracı olup olmadıkları hakkındaki görüşleri belirlenmiştir.

Oruç (2011), “*Bilmecelerin kelime öğrenimine etkisi: Hatay ili Dörtöyl ilçesi Yeniyurt İlköğretim Okulu örneği*” adlı yüksek lisans tezinde 7. sınıf öğrencilerinin kelime hazinelerini zenginleştirmek için bilmecelerin katkısını araştırmıştır. Araştırmacı tarafından “Millî Kültür” temasına uygun olarak on bir adet bilmece seçilmiş ve bu bilmecelerin içinde geçen on üç adet kelimenin öğretilmesini amaçlanmıştır. Yapılan deneysel uygulama sonucunda nicel veriler analiz edilmiş deneysel işlem öncesi ve sonrası,

öğrencilerin bilmecelerle yeni kelimeler öğrenip öğrenmedikleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Araştırma sonunda bilmecelerin kelime öğretiminde belirgin bir etkisinin olduğu görülmüştür.

Yangil ve Kerimoğlu (2014) “*Bilmecelerin Eğitimdeki Yeri ve Önemi*” adlı makalesinde Türk sözlü kültür ürünlerinden olan bilmecelerin çocukların dil ve düşünce gelişimine olan katkısı, çocuğun kelime hazinesini güçlendireceği ve özellikle de eğlendirici yönüyle öğrenmeyi zevkli hâle getireceği üzerinde durulmuştur. Ayrıca bu çalışmada ilköğretim programlarında sadece eğlendirme yönü üzerinde durulan bilmecelerin eğitici yönünün göz ardı edildiği, bu nedenle bilmecelerin eğitsel yönü öne çıkarılarak ele alınması ve ilköğretim programlarında bu ürünlerden yararlanılması gerektiği dile getirilmiştir.

BÖLÜM 3

YÖNTEM

Bu bölümde öncelikle araştırmanın yürütüldüğü nicel yaklaşım kısaca tanıtılarak, araştırma için benimsenen nicel araştırma yönteminin aşamaları hakkında bilgi verilecektir.

3.1. Araştırmanın Modeli

Ortaokul öğrencilerinin sözlü kültür ürünlerini kullanma durumları hakkındaki görüşleri tespit edilerek onların sözlü kültür ürünlerini kullanma durumlarını ortaya çıkarmak amacıyla yapılan bu çalışmada, katılımcılardan bilgi toplamak amacıyla nicel araştırmalardan tarama modeli kullanılmıştır. Tarama modeli, geçmişte ya da halen var olan bir durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımıdır. Araştırmaya konu olan birey ya da nesne, kendi koşulları içinde olduğu gibi tanımlanmaya çalışılır. Önemli olan, onu uygun bir biçimde gözleyip belirleyebilmektir (Karasar, 1999, s. 77). Bu bağlamda, bu çalışmada ise ortaokul öğrencilerinin sözlü kültür ürünlerine yönelik farkındalıkları, bu ürünleri kullanma durumları ve bu ürünlerin kullanımıyla ilişkili değişkenler belirlenmeye çalışılmıştır.

3.2. Çalışma Grubu

Araştırma Adıyaman il merkezinde yer alan 879 ortaokul öğrencisiyle gerçekleştirilmiştir. Araştırmaya katılan öğrencilere ait demografik bilgiler aşağıda tablolarla birlikte sunulmuştur.

Sözlü kültür ürünlerini kullanma durumunu ortaya çıkarmak amacıyla görüşlerine başvuru okullar ve öğrenci sayıları tablo 7’de gösterilmiştir.

Tablo 7. Araştırmaya Katılan Okullar ve Öğrenci Sayıları

Okul İsimleri	Frekans	Yüzde
Cumhuriyet Ortaokulu	148	16,8
İMKB Ortaokulu	177	20,1
Cengiz Topel Ortaokulu	142	16,2
Altınşehir Ortaokulu	106	12,1
23 Nisan Ortaokulu	90	10,2
Zeynep Turgut Ortaokulu	100	11,4
100. Yıl Ortaokulu	116	13,2
Toplam	879	100

Araştırmaya Adıyaman il merkezinde yer alan yedi okul dâhil edilmiştir. Bu okullar gerek sosyo-ekonomik çevre ve gerekse öğrencilerin başarı durumları açısından kıyaslandığında birbirlerinden ayrılmaktadır. Örneğin İMKB İlköğretim Okulu devlet okulları arasında hem sosyo-ekonomik düzeyi yüksek ailelerin tercih ettiği bir okul olması hem de kitlesel TEOG sınavı başarısı bakımından birinci sırada yer alması araştırma için önemlidir. Araştırmaya katılan sosyo-ekonomik düzeyi yüksek olan okullardan bir diğeri de Cumhuriyet İlköğretim Okuludur. Altınşehir İlköğretim Okulu ve Cengiz Topel İlköğretim Okulu sosyo-ekonomik düzey açısından ortalama bir okul çevresine sahiptir. Ayrıca araştırma için seçilen Zeynep Turgut İlköğretim Okulu, 100. Yıl İlköğretim Okulu ve 23 Nisan İlköğretim Okulu sosyo-ekonomik çevre açısından düşük bir okul olarak araştırmada yer almıştır.

Araştırmaya katılan öğrencilerin cinsiyetleri tablo 8’de gösterilmiştir.

Tablo 8. Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Cinsiyetleri

Cinsiyet	Frekans	Yüzde
Kız	453	51,5
Erkek	426	48,5
Toplam	879	100

Araştırmaya katılan öğrencilerin 453’ü kız (% 51,5), 426’sı (% 48,5) ise erkek öğrencilerden oluşmaktadır. Tablo 8 incelendiğinde kız ve erkek öğrencilerin birbirine oranı oldukça yakın çıkmıştır. Bu açıdan bakıldığında araştırmanın verilerinin cinsiyet açısından heterojen olduğu görülmektedir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin sınıf düzeyleri tablo 9’da gösterilmiştir.

Tablo 9. Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Sınıf Düzeyleri

Sınıf Düzeyleri	Frekans	Yüzde
5	205	23,3
6	217	24,7
7	235	26,7
8	222	25,3
Toplam	879	100

Tablo 9 incelendiğinde araştırmanın sınıf düzeyinde 5, 6, 7 ve 8. sınıf öğrencilerini kapsadığı anlaşılmaktadır. Araştırmada veri toplamak için her okulda en az bir şube olmak üzere ortaokul düzeyindeki tüm sınıf seviyelerinden oransal olarak birbirine yakın olacak şekilde anket uygulanmıştır. Her bir sınıf seviyesinde 200'ün üzerinden öğrenciye anket uygulanmış ve heterojen bir dağılım sağlanmaya çalışılmıştır.

Öğrencilerin anne ve babalarının eğitim durumunu gösteren tablo 10 aşağıda yer almaktadır.

Tablo 10. Anne ve Baba Eğitim Durumu

Anne ve Baba Eğitim Durumu					
Anne Eğitim Düzeyi	Frekans	Yüzde %	Baba Eğitim Düzeyi	Frekans	Yüzde %
Geçersiz	23	2,6	Geçersiz	14	1,6
Okuryazar değil	79	9,0	Okuryazar değil	17	1,9
Okuryazar; fakat bir okuldan mezun değil	38	4,3	Okuryazar; fakat bir okuldan mezun değil	13	1,5
İlkokul	331	37,7	İlkokul	220	25,0
Ortaokul	116	13,2	Ortaokul	128	14,6
Lise	179	20,4	Lise	237	27,0
Üniversite	113	12,8	Üniversite	250	28,4
Toplam	879	100,0	Toplam	879	100

Tablo 10'a göre araştırmaya katılan öğrencilerin 23'ü anne eğitim durumuyla ilgili bilgi vermemiştir. Araştırmaya katılan öğrencilerin anne eğitim düzeyine bakıldığında 79'unun annesinin okuryazar olmadığı, 38'inin okuryazar olduğu; fakat bir okuldan mezun olmadığı, 331'inin ilkökul, 116'sının ortaokul, 179'unun lise, 113'ünün üniversite mezunu

olduğu görülmüştür. Tablo 10 incelendiğinde anne eğitim düzeyi açısından ilkökul mezunu ağırlıklı olduğu görülmektedir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin baba eğitim durumlarına bakıldığında 14 öğrencinin babasının eğitim durumuyla ilgili bilgi vermediği, 17'sinin okuryazar olmadığı, 13 öğrencinin babasının ise okuryazar olduğu; fakat bir okuldan mezun olmadığı anlaşılmaktadır. Ayrıca 220 öğrencinin babasının ilkökul, 128'inin ortaokul, 237'sinin lise, 250'sinin ise üniversite mezunu olduğu görülmektedir. Bu durum anne eğitim düzeyi ile karşılaştırıldığında baba eğitim düzeyinin anne eğitim düzeyine göre daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır.

Araştırmaya katılan öğrencilerin yani çalışma grubunun ebeveynlerinin sahip oldukları meslekler tablo 11'de gösterilmiştir.

Tablo 11. Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Anne ve Babalarının Meslek Durumu

Anne Mesleği	Frekans	Yüzde	Baba Mesleği	Frekans	Yüzde
Geçersiz	4	,5	Geçersiz	14	1,6
Memur	111	12,6	Memur	273	31,1
Serbest meslek	12	1,4	Serbest meslek	224	25,5
Çiftçi	4	,5	Çiftçi	36	4,1
İşçi	16	1,8	İşçi	162	18,4
Emekli	10	1,1	Emekli	35	4,0
Ev hanımı	710	80,8			
Esnaf	6	,7	Esnaf	117	13,3
Diğer	6	,7	Diğer	18	2,0
Toplam	879	100	Toplam	879	100

Araştırmaya katılan öğrencilerin anne meslek durumları tablo 11'de gösterilmiştir. Tablo 11 incelendiğinde sırasıyla öğrencilerin 710'unun annesinin ev hanımı, 111'inin memur, 16'sının işçi, 12'sinin serbest meslek sahibi, 10'unun ise emekli olduğu; geriye kalan 16 öğrenci annesinin ise çiftçi, esnaf vb. diğer meslek gruplarına dâhil oldukları görülmektedir.

Tablo 11 incelendiğinde sırasıyla öğrencilerin 273'ünün babasının memur, 224'ünün serbest meslek sahibi, 162'inin işçi, 117'sinin esnaf, 35'inin emekli, 36'sının çiftçi olduğu görülmektedir. Öğrencilerin baba mesleklerinin anne meslekleriyle kıyaslandığında aile ekonomisine babalarının daha çok katkı sağladığı anlaşılmaktadır.

Araştırmaya katılan öğrencilerin ailelerinin aylık gelir düzeyi tablo 12’de gösterilmiştir.

Tablo 12. Ailelerin Aylık Gelir Düzeyi

Aylık Gelir Düzeyi	Frekans	Yüzde
Geçersiz	1	0,1
500 TL altında	128	14,6
500-1000 TL arası	218	24,8
1000-1500 TL arası	128	14,6
1500-2000 TL arası	92	10,5
2000-2500 TL arası	108	12,3
2500 TL üzerinde	204	23,2
Toplam	879	100

Araştırmaya katılan öğrencilerin aile ekonomik düzeylerini ortaya koymak için aylık gelir düzeyini gösteren tablo oluşturulmuştur. Tablo 12 incelendiğinde 500 TL’nin altında gelire sahip öğrenci sayısının 128; 500-1000 TL gelire sahip öğrenci sayısının 218; 1000-1500 TL gelire sahip öğrenci sayısının 128; 1500-2000 TL gelire sahip öğrenci sayısının 92; 2000-2500 TL gelire sahip öğrenci sayısının 108, 2500 TL ve üzeri gelire sahip öğrenci sayısının ise 204 olduğu görülmektedir. Tablo 12 incelendiğinde araştırma grubunun gelir dağılımı bakımından heterojen olduğu, sosyo-ekonomik düzey açısından yığılmanın bir seviyede olmadığı anlaşılmaktadır.

Araştırma grubunun günlük internet kullanımı ve televizyon izleme sıklığını gösteren “tablo 13” aşağıda yer almaktadır.

Tablo 13. Günlük İnternet Kullanım ve TV İzleme Sıklığı

Günlük İnternet Kullanma ve Televizyon İzleme Sıklığı				
Günlük Sıklık Düzeyi	İnternet		Televizyon	
	Frekans	Yüzde %	Frekans	Yüzde %
Geçersiz	5	,6	13	1,5
Hiç	386	43,9	42	4,8
Bir saatten az	290	33,0	279	31,7
1-3 saat	153	17,4	425	48,4
3-5 saat	22	2,5	89	10,1
5-7 saat	14	1,6	20	2,3
7 saatten fazla	9	1,0	10	1,1
Toplam	879	100	879	100

Araştırmaya katılan öğrencilerin çalışmayla ilişkilendirilebilecek demografik özellikleri arasında günlük TV izleme ve internet kullanım durumları da yer almaktadır. Tablo 13 incelendiğinde öğrencilerin internet kullanım sıklığının oldukça düşük olduğu hatta 386 öğrencinin hiç internet kullanmadığı, 290'ının ise bir saatten az internet kullandığı ortaya çıkmıştır. Ayrıca öğrencilerin daha kolay erişebildikleri televizyonu izleme sıklığına bakıldığında ise 425 öğrenci en fazla 1-3 saat aralığında TV izlediklerini ifade etmişlerdir. Araştırmaya katılan öğrencilerin geleneksel sokak oyunlarını (bilgisayar oyunları hariç) oynama sıklığını ve kitap okuma sıklığını ortaya koyan “tablo 14” aşağıda yer almaktadır.

Tablo 14. Katılımcıların Kitap Okuma ve Çocuk Oyunu Oynama Sıklığı

Sıklık Düzeyleri	Kitap Okuma		Çocuk Oyunları Oynama	
	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde
Geçersiz	5	0,6	3	0,3
Hiçbir zaman	10	1,1	205	23,3
Nadiren	25	2,8	188	21,4
Ara sıra	277	31,5	323	36,7
Sık sık	291	33,1	109	12,4
Her zaman	271	30,8	51	5,8
Total	879	100,0	879	100

Tablo 14 incelendiğinde araştırmaya katılan öğrencilerin kitap okuma sıklığının oldukça iyi olduğu görülmektedir. Her zaman, sık sık kitap okuduklarını ifade eden öğrencilerin oranı % 64 civarındadır. Hiç ya da az kitap okuyan öğrenci oranı ise % 7 olarak ifade edilmiştir. Araştırmaya katılan öğrencilerin kitap okuma sıklıklarıyla oyun oynama sıklıkları arasında ters bir orantı göze çarpmaktadır. Nadiren kitap okuduğunu ve hiçbir zaman kitap okumadığını ifade eden öğrenci sayısı azken nadiren oyun oynayan ve hiçbir zaman oynamayan öğrenci sayısı yüksek çıkmıştır.

3.3. Veri Toplama Aracı

Var olan mevcut durumu betimleyebilmek amacıyla tarama modelinde kullanmak üzere bir anket geliştirilmiştir. Araştırma Adıyaman il merkezindeki ortaokul düzeyindeki öğrencilerin sözlü kültür ürünlerini kullanma durumlarını ve bunları etkileyebilecek değişkenleri ortaya koymayı ve hangi sözlü kültür ürünlerini kullanmaya daha yatkın olduklarını tasvir etmeyi amaçlamaktadır. Adıyaman ilindeki sözlü kültür ürünlerinin

öğrenciler tarafından kullanımı hakkında genel bir görüşe sahip olmanın en iyi yollarından birisi bu öğrencilerin görüşlerine başvurarak bilgi toplamaktır.

Verilerin toplanması için araştırmacı tarafından geliştirilmiş anket üç bölümden oluşmaktadır (EK 1). Demografik bilgiler anketin birinci bölümünü; öğrencilerin sözlü kültür ürünlerini kullanım durumu ile ilgili görüşler anketin ikinci bölümünü; araştırmanın kapsamında yer alan her bir sözlü kültür ürünüyle ilgili farkındalık ve bilgi düzeyini belirleyen sorular ise anketin üçüncü bölümünü oluşturmaktadır. Toplamda 33 maddeden oluşan bir tarama anketi hazırlanmıştır.

Birinci bölümde bu araştırmayla ilişkili olabilecek demografik özellikleri ve araştırmanın doğasıyla bağlantılı olabilecek değişkenleri içeren 13 madde yer almıştır. Birinci bölümde aşağıdaki değişkenler,

- ✓ Yaş
- ✓ Okul Bölgesi
- ✓ Sınıf Düzeyi
- ✓ Cinsiyet
- ✓ Anne Eğitim Düzeyi
- ✓ Baba Eğitim Düzeyi
- ✓ Anne Meslek Durumu
- ✓ Baba Meslek Durumu
- ✓ Kitap Okuma Sıklığı
- ✓ Sokak Oyunları Oynama Sıklığı
- ✓ Ailenin Aylık Gelir Düzeyi
- ✓ Günlük İnternet Kullanma Sıklığı
- ✓ TV izleme Sıklığı yer almaktadır.

Anketin ikinci bölümünde, on maddeden oluşan sözlü kültür ürünlerini kullanım durumunu ölçen 5’li likert tipinde sıklık taraması şeklinde bir anket, araştırmacı tarafından geliştirilmiştir. Bu anket aracılığıyla günlük konuşmalarında ve yazılı anlatımlarında öğrencilerin sözlü kültür ürünlerini hangi sıklıkta kullandıklarını ortaya çıkartmayı hedeflenmektedir. “Sıklık durumu” ise her zaman, sık sık, ara sıra, nadiren ve hiçbir zaman şeklinde sıralanmıştır.

Anketin üçüncü bölümü ise öğrencilerden sırasıyla atasözü, deyim, bilmece, tekerleme ve mâni türüne ait en az beş adet örnek yazmalarını sağlayacak şekilde oluşturulmuştur. Her

bir türe dair yazdıklarını nereden öğrendiklerini ifade edebilmeleri için “anne, baba, öğretmen, akraba, arkadaş, ders kitabı, kitap, dergi, gazete, TV ve diğer” şeklinde seçenekler hazırlanmıştır. Anket iki adet alan, bir eğitim programı ve bir dil uzmanı tarafından incelenmiş olup pilot uygulaması yapılmıştır. Pilot çalışması Adıyaman il merkezinde yer alan bir okulda 5, 6, 7 ve 8. sınıf düzeyinde 122 öğrenciye uygulanmıştır. Uygulama sürecinde anketin kapsam geçerliği ve güvenilirliği sağlanmıştır. Özellikle “bildiğiniz atasözleri/deyimleri/bilmeceleri/tekerlemeleri ve mânileri aşağıya yazınız” şeklinde oluşturulan maddelerin araştırmanın amacına hizmet etmediği anlaşıncı anketin son hâlinde bu maddeler “bildiğiniz atasözlerini/deyimleri/bilmeceleri/tekerlemeleri ve mânileri (en az beş tane) aşağıya yazınız.” şeklinde değiştirilmiştir. Ayrıca uygulama esnasında bazı öğrencilerin özellikle annelerinin okuma yazma bildiğini, fakat herhangi bir okuldan mezun olmadıklarını dile getirmeleri sebebiyle araştırmacı tarafından “okuryazar, fakat bir okuldan mezun değil” maddesi ailelerin eğitim durumu bölümüne eklenmiştir. Böylece sınırlandırma ve netlik sağlanmıştır. Araştırmanın pilot uygulamasının güvenilirlik katsayısı Cronbach Alpha 0.78 olarak hesaplanmış ve güvenilir olduğu ortaya konulmuştur. 879 öğrenciye uygulanan anketin son hâlinin güvenilirlik kat sayısı ise 85,9 olarak tespit edilmiştir.

3.4. Veri Toplama Süreci

Araştırmada verilerin toplanması için kullanılan anket formlarının uygulanabilmesi için Adıyaman İl Milli Eğitim Müdürlüğünden gerekli araştırma izni alınmıştır (EK 2). Anket formları, 2013-2014 öğretim yılında Adıyaman İl Milli Eğitim Müdürlüğüne bağlı ilköğretim okullarında 5, 6, 7 ve 8. sınıfta öğrenim gören öğrencilere araştırmacı tarafından uygulanmıştır. Araştırma verileri 02.12.2013 tarihinde toplanmaya başlanmış, 17.01.2014 tarihinde veri toplama işi sona ermiştir.

Anket, alınan izinle birlikte her bir sınıfta araştırmacı tarafından önceden belirlenen ders saatinde öğrencilerin derslerini aksatmayacak ve en az bir ders saatini kapsayacak şekilde uygulanmış olup öğrencilerin anketi doldurdıkları esnada anlayamadıkları hususlar bizzat araştırmacının açıklamalarıyla çözümlenmiştir. Özellikle öğrencilerin sözlü kültür ürünlerine yönelik farkındalıklarını ortaya koymak için sorular soruların öğrencilerin kendi başlarına cevaplamaları sağlanmış ve öğrencilerin birbirlerinden yardım almaları engellenmiştir.

3.5. Verilerin Çözümlemesi ve Analizi

Nicel bir araştırma olarak yürütülen bu çalışmada verilerin öncelikle sağlıklı toplanması sağlanmıştır. Objektif ve sağlıklı bir şekilde doldurulmayan 19 adet anket araştırmacı tarafından değerlendirme dışında tutulmuştur. Sağlıklı doldurulduğu tespit edilen 879 adet anket araştırmanın alt problemleri doğrultusunda analiz edilmiştir. Verilerin analizi için SPSS 20,0 versiyonu kullanılmıştır. Verilerin analizinde “ilişkisiz örneklemeler” için T-testi, ANOVA (tek faktörlü varyans analizi) testi sözlü kültür ürünlerini kullanma durumunun bazı değişkenler tarafından farklılaşıp farklılaşmadığını ortaya koymak için kullanılmıştır. Ayrıca öğrencilerin sözlü kültür ürünlerine yönelik farkındalıklarını ortaya koymak için elde edilen verilerin frekans ve yüzdelik oranları ile ortalama değerleri kullanılmıştır.

Öğrencilerin yazmış olduğu atasözlerinin ve deyimlerin yazılışının doğru olup olmadığını kontrol etmek için iki temel kaynak esas alınmıştır. Bu kaynaklar; TDK’nin internet sayfasında yer alan “Atasözleri/Deyimler Sözlüğü” ile Ömer Asım Aksoy’un “Atasözleri/Deyimler Sözlüğü” dür.

Türlere göre sınıflandırma yapılırken öğrencilerin eksik ya da yanlış yazdıkları atasözü, deyim, tekerleme, bilmece ve mâniler geçerli sayılmamıştır. Özellikle atasözleri ve deyimler değerlendirilirken bu ürünler kalıplaşmış kelime grupları veya cümleler olduğundan kelimenin eş anlamlısının kullanıldığı örnekler ile kelime dizilişinin değiştirildiği kullanımlar; bilmeceler değerlendirilirken ise cevapları yazılmamış olanlar geçerli sayılmamıştır. Gerek bilmecelerde gerekse mânilerde birbirine çok yakın anlamları barındıranlar aynı grup içerisinde değerlendirilmiştir. Örneğin; en sık yazılmış bilmeceler içerisinde yer alan ve gölge cevabını içeren bilmeceyi bazı öğrenciler “ben giderim o gider arkamdan tin tin eder” bazı öğrenciler “ben giderim o gider arkam sıra tin tin eder” bazıları ise “ben giderim o gider yanımda tin tin eder” şeklinde yazmıştır. Aynı durum cevaz cevabını içeren bilmece için de geçerlidir. Bazı öğrenciler bilmecenin soru kalıbını “dal üstünde kilitli sandık” bazıları ise “ağaç üstünde kilitli sandık” olarak oluşturmuştur. Bu örneklerde olduğu gibi birbirine çok yakın anlamları barındıran bilmeceler aynı maddede değerlendirilmiştir.

Mânilerde de benzer durum bulunmaktadır.

“Mâni mâni mânisi

Bizim gelin hangisi

Orta boylu gül fidan

Adıyaman’ın bir tanesi/Gelinlerin bir tanesi” örneğinde olduğu gibi son dizeyi bazı öğrenciler “Adıyaman’ın bir tanesi” bazıları da “gelinlerin bir tanesi” olarak yazmıştır.

“Minder attım çimene/Çimene bak çimene

Çimenin çiçeğine

Yedi/Yetmiş kız kurban olsun

Abimin/damadın perçemine” mânisinde de benzer kullanım söz konusudur. Bu durum aslında sözlü kültür ortamının ve Türk dilinin zenginliğidir. Sözlü kültür ortamında söze dayalı türlerde anlatıcılar veya söyleyenler tıpkı masallarda, fıkralarda olduğu gibi dilin imkânları doğrultusunda değişiklikler yapabilmekte hatta daha sonra da bahsedileceği üzere bulunduğu il veya köye göre uyarlamalar yapabilmektedir.

Cevapları aynı olan bilmecelelerin soru kalıplarındaki öge dizilişi farklı olsa da özünde aynı olduklarından bu bilmeceleler aynı maddede toplanmıştır. Örneğin, cevabı zil olan “hırsız eve girerse neyi çalmaz?” ile “eve giren hırsız neyi çalmaz?” sorusu aynı bilmecelelerin soru kalıbı olarak kabul edilmiş, ekler bölümünde yer alan “yazılan bilmecelelerin sınıflara göre dağılımı” bölümünde de ikisine yer verilmiştir.

Bilmecelelerde yazılması gereken asıl kelime yerine farklı bir kelime yazılmış olan bilmeceleler geçerli sayılmamıştır. Örneğin genel kabul görmüş olan “pazardan aldım bir tane eve geldim bin tane (nar)” bilmeceleğinde “bin” kelimesi yerine bazı öğrenciler tarafından “on/yüz” kelimesi yazılmıştır. “Yer altında yağlı kayış (yılan) bilmeceleğinde kayış kelimesi yerine kaçık kelimesi kullanılmıştır. Bu yazılanlar geçerli sayılmamıştır.

Öğrencilerin dağarcıklarında bulunan atasözü, deyim, bilmece, tekerleme ve mânîyi tespit etmek için sorulan sorulara verdikleri cevaplar incelenmiş, kullandıkları aynı atasözü, deyim, bilmece, tekerleme ve mânîler sınıf bazında gruplanmış ve ekler bölümünde bütünüyle sunulmuştur.

BÖLÜM 4

BULGULAR VE YORUM

Bu bölümde araştırmanın problem cümlesi doğrultusunda oluşturulan alt problemlerle ilgili bulgular ortaya konularak yorumlanmıştır.

4.1. Birinci Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Araştırmanın birinci alt problemi, ortaokul öğrencilerinin sözlü kültür ürünlerini kullanım durumlarının;

- ✓ okul,
- ✓ cinsiyet,
- ✓ sınıf düzeyi,
- ✓ anne eğitim durumu,
- ✓ anne mesleği,
- ✓ baba eğitim durumu,
- ✓ baba mesleği,
- ✓ ailenin gelir düzeyi,
- ✓ televizyon izleme sıklığı,
- ✓ internet kullanım sıklığı,
- ✓ kitap okuma sıklığı,
- ✓ sokak oyunları oynama sıklığı,
- ✓ sözlü kültür ürünlerinin her bir türüne yönelik kaynağa sahip olma

değişkenleri açısından anlamlı bir farklılık oluşturup oluşturmadığıyla ilgilidir.

Araştırmanın yürütüldüğü Adıyaman il merkezindeki okul değişkeni açısından öğrencilerin sözlü kültür ürünlerini günlük konuşmalarında ve yazılı anlatımlarında kullanım durumlarının anlamlı bir fark gösterip göstermediğini test etmek için uygulanan ANOVA

sonuçlarının çıktıkları tablo hâlinde verilmiştir. Öğrencilerin sözlü kültür ürünlerini kullanım durumlarının ortalama puanları tablo 15’te verilmiştir.

Tablo 15. Okullara Göre Öğrencilerin Sözlü Kültür Ürünlerini Kullanım Durumları

Okul Adı	N	$\bar{x}$	Standart Sapma	Standart Hata
Cumhuriyet Ortaokulu	148	2,3912	,85801	,07053
İMKB Ortaokulu	177	2,1791	,60044	,04513
Cengiz Topel Ortaokulu	142	2,3486	,70698	,05933
Altınşehir Ortaokulu	106	2,2038	,85233	,08279
23 Nisan Ortaokulu	90	2,3233	,70552	,07437
Zeynep Turgut Ortaokulu	100	2,2440	,65741	,06574
100. Yıl Ortaokulu	116	2,4250	,63203	,05868
Toplam	879	2,2998	,72285	,02438

Tablo 16. Öğrencilerin Sözlü Kültür Ürünlerini Kullanım Durumlarının Öğrenim Görülen Okul Değişkenine Göre ANOVA Sonuçları

	Kareler toplamı	Sd	Kareler ortalaması	F	p	Anlamlı Fark
Gruplar içi	7,311	6	1,218	2,353	,029	100. YIL OO.-İMKB OO.
Gruplar arası	451,449	872	,518			
Toplam	458,760	878				

Tablo 16’deki analiz sonuçları öğrencilerin sözlü kültür ürünlerini kullanım durumlarının araştırmanın yürütüldüğü okul değişkeni bakımından anlamlı bir fark olduğunu göstermektedir ($F_{(6-872)} = 2,35, p < 0.5$). Başka bir deyişle sözlü kültür ürünlerini kullanım durumu öğrencilerin okuduğu okula göre değişmektedir. Okullar arasındaki farkların hangileri arasında olduğunu bulmak amacıyla yapılan Dunnet’s C testinin sonuçlarına göre 100. Yıl Ortaokulunda öğrenim gören öğrencilerin ($\bar{x} = 2,42$) sözlü kültür ürünlerini kullanma durumu İMKB Ortaokulunda öğrenim gören öğrencilerin ($\bar{x} = 2,17$) sözlü kültür ürünlerini kullanma durumundan daha olumlu olduğu belirlenmiştir. Her iki okulun bulunduğu bölge ve öğrenci hinterlandı açısından bakıldığında İMKB Ortaokulu sosyo-ekonomik düzeyi yüksek bir bölgede yer alırken, 100. Yıl Ortaokulu düşük sosyo-ekonomik düzeyde bir bölgede, kenar semt olarak tabir edilen bir bölgede, yer almaktadır.

Öğrencilerin sözlü kültür ürünlerini kullanım durumlarının cinsiyet değişkeni açısından anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için ilişkisiz örneklemeler için T test sonuçları tablo 17’de gösterilmiştir.

Tablo 17. Sözlü Kültür Ürünlerini Kullanma Durumlarının Cinsiyete Göre T- testi Sonuçları

Cinsiyet	N	$\bar{x}$	S	Sd	t	P
Kız	453	2,26	,70	877	-1,41	,159
Erkek	426	2,33	,73			

Öğrencilerin sözlü kültür ürünlerini kullanım durumları cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir [$t_{(877)}=-1,41, p>0.5$].

Araştırmanın yürütüldüğü ortaokul sınıf düzeyi değişkeni açısından öğrencilerin sözlü kültürü ürünlerini günlük konuşmada ve yazılı anlatımda kullanım durumlarının anlamlı bir fark gösterip göstermediğini test etmek için uygulanan ANOVA sonuçları tablolar hâlinde verilmiştir.

Tablo 18. Sınıf Düzeyi Değişkenine Göre Öğrencilerin Sözlü Kültür Ürünlerini Kullanım Durumlarına Yönelik Ortalama Puanları

Sınıf Düzeyi	N	$\bar{x}$	Standart Sapma	Standart Hata
5.sınıf	205	2,5093	,81268	,05676
6.sınıf	217	2,2765	,69372	,04709
7.sınıf	235	2,2060	,68072	,04441
8.sınıf	222	2,2284	,67042	,04500
Toplam	879	2,2998	,72285	,02438

Tablo 19. Öğrencilerin Sözlü Kültür Ürünlerini Kullanım Durumlarının Sınıf Düzeyi Değişkenine Göre ANOVA Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler toplamı	Sd	Kareler ortalaması	F	P	Anlamlı Fark
Gruplar arası	12,31	3	4,1058	8,045	,000	5. sınıf - 6.sınıf
Gruplar içi	446,44	875	,510			5. sınıf - 7. Sınıf
Toplam	458,76	878				5.sınıf - 8. Sınıf

Tablo 19'a göre analiz sonuçları öğrencilerin sözlü kültür ürünlerini kullanım durumlarının sınıf düzeyleri bakımından anlamlı bir fark olduğunu göstermektedir ($F_{(3-875)} = 8,045$, $p < 0.1$). Başka bir deyişle sözlü kültür ürünlerini kullanım durumu öğrencilerin okuduğu sınıf düzeyine göre değişmektedir. Sınıf düzeyleri arasındaki farkların hangileri arasında olduğunu bulmak amacıyla yapılan Dunnet's C testinin sonuçlarına göre 5. sınıf düzeyinde öğrenim gören öğrencilerin ($\bar{x} = 2,50$) sözlü kültür ürünlerini kullanma durumu 6. sınıf ($\bar{x} = 2,27$), 7. sınıf ($\bar{x} = 2,20$) ve 8. sınıf ($\bar{x} = 2,22$) düzeyinde öğrenim gören öğrencilerden daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Bu bulgu 5. sınıf düzeyinde öğrenim gören öğrencilerin sözlü kültür ürünlerini gerek günlük konuşmalarında ve gerekse yazılı anlatımlarında üst sınıflardaki öğrencilerden daha çok kullandıklarını ortaya koymaktadır.

Anne eğitim durumu değişkeni açısından öğrencilerin sözlü kültür ürünlerini günlük konuşmada ve yazılı anlatımda kullanım durumlarının anlamlı bir fark gösterip göstermediğini test etmek için uygulanan ANOVA sonuçlarının çıktıları tablolar hâlinde verilmiştir.

Tablo 20. Anne Eğitim Durumu Değişkenine Göre Öğrencilerin Sözlü Kültür Ürünlerini

Kullanım Durumlarına Yönelik Ortalama Puanları				
Öğrenim Düzeyi	N	$\bar{x}$	Standart Sapma	Standart Hata
Geçersiz	23	2,4870	,77770	,16216
Okuryazar değil	79	2,2329	,66017	,07428
Okuryazar	38	2,1711	,66654	,10813
İlkokul	331	2,2843	,70877	,03896
Ortaokul	116	2,4362	,75934	,07050
Lise	179	2,2106	,67053	,05012
Üniversite	113	2,3982	,82570	,07768
Toplam	879	2,2998	,72285	,02438

Tablo 21. Öğrencilerin Sözlü Kültür Ürünlerini Kullanım Durumlarının Anne Eğitim

Durumu Değişkenine Göre ANOVA Sonuçları					
Varyansın Kaynağı	Kareler toplamı	Sd	Kareler ortalaması	F	P
Gruplar arası	6,546	6	1,091	2,104	,051
Gruplar içi	452,214	872	,519		
Toplam	458,76	878			

Tablo 21’e göre analiz sonuçları öğrencilerin sözlü kültür ürünlerini kullanım durumlarının anne eğitim durumu bakımından anlamlı bir fark ortaya koymadığını göstermektedir [$F_{(6-872)} = 2,104$, $p > 0.5$]. Başka bir deyişle sözlü kültür ürünlerini kullanım durumu öğrencilerin anne eğitim düzeylerine göre değişmemektedir.

Öğrencilerin sözlü kültür ürünlerini günlük konuşmalarında ve yazılı anlatımlarında kullanım durumlarının anne mesleği değişkeni açısından anlamlı bir fark gösterip göstermediğini test etmek için elde edilen veri setinde, her bir meslek türü açısından parametrik test yapabilecek bir dağılım göstermediğinden sadece anne mesleğine göre öğrencilerin sözlü kültür ürünlerini kullanım durumunu gösteren ortalama puanlar verilmiştir.

Tablo 22. Öğrencilerin Sözlü Kültür Ürünlerini Kullanım Durumlarının Anne Mesleği Değişkenine Göre Ortalama Puanları

Anne Mesleği	N	$\bar{x}$	Standart Sapma	Standart Hata
Geçersiz	4	1,5500	,80623	,40311
Memur	111	2,3685	,79544	,07550
Serbest meslek	12	2,2583	,78562	,22679
Çiftçi	4	2,3750	,53151	,26575
İşçi	16	2,8500	,86564	,21641
Emekli	10	1,9500	,45031	,14240
Ev hanımı	710	2,2846	,69890	,02623
Esnaf	6	2,4333	,49666	,20276
Diğer	6	2,3333	1,39952	,57135
Toplam	879	2,2998	,72285	,02438

Tablo 22 incelendiğinde araştırmaya katılan öğrencilerin anne mesleği olarak büyük çoğunlukla “ev hanımı” maddesini işaretledikleri görülmektedir. Anne mesleği “ev hanımı” olan öğrencilerin sözlü kültür ürünlerini kullanım durumlarını gösteren ortalama puanı ise ($\bar{x} = 2,28$) 5’li likert ölçeğine göre vasat düzeydedir.

Baba eğitim durumu değişkeni açısından sözlü kültür ürünlerini öğrencilerin günlük konuşmalarında ve yazılı anlatımlarında kullanım durumlarının anlamlı bir fark gösterip göstermediğini test etmek için uygulanan ANOVA sonuçlarının çıktıları tablolar hâlinde verilmiştir.

Tablo 23. Öğrencilerin Sözlü Kültür Ürünlerini Kullanım Durumlarının Baba Eğitim Değişkenine Göre Ortalama Puan Sonuçları

	N	$\bar{x}$	Standart Sapma	Standart Hata
Geçersiz	14	2,0214	,46933	,12543
Okuryazar değil	17	2,3471	,69563	,16871
Okuryazar	13	2,0077	,57657	,15991
İlkokul	220	2,2914	,65708	,04430
Ortaokul	128	2,3977	,81911	,07240
Lise	238	2,2845	,71527	,04636
Üniversite	249	2,2992	,75032	,04755
Total	879	2,2998	,72285	,02438

Tablo 24. Öğrencilerin Sözlü Kültür Ürünlerini Kullanım Durumlarının Baba Eğitim Durumu Değişkenine Göre ANOVA Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler toplamı	Sd	Kareler ortalaması	F	P
Gruplar arası	3,530	6	,588	1,127	,345
Gruplar içi	455,230	872	,522		
Toplam	458,76	878			

Tablo 24'teki analiz sonuçları öğrencilerin sözlü kültür ürünlerini kullanım durumlarının baba eğitim durumu bakımından anlamlı bir fark ortaya koymadığını göstermektedir [$F_{(6-872)} = 1,127$, $p > 0. 5$]. Başka bir deyişle sözlü kültür ürünlerini kullanım durumu, öğrencilerin baba eğitim düzeylerine göre değişmemektedir.

Baba mesleği değişkeni açısından sözlü kültür ürünlerini öğrencilerin günlük konuşmalarında ve yazılı anlatımlarında kullanım durumlarının anlamlı bir fark gösterip göstermediğini test etmek için uygulanan ANOVA sonuçlarının çıktıları tablolar hâlinde verilmiştir.

Tablo 25. Öğrencilerin Sözlü Kültür Ürünlerini Kullanım Durumlarının Baba Mesleği Değişkenine Göre Ortalama Puanları

Meslekler	N	$\bar{x}$	Standart Sapma	Standart Hata
Geçersiz	14	2,2714	,84892	,22688
Memur	273	2,3396	,73368	,04440
Serbest meslek	224	2,2835	,71615	,04785
Çiftçi	36	2,2139	,57825	,09637
İşçi	162	2,2562	,77451	,06085
Emekli	35	2,2457	,74492	,12591
Diğer	19	2,2722	,95228	,22445
Esnaf	117	2,3487	,61987	,05731
Toplam	879	2,2998	,72285	,02438

Tablo 26. Öğrencilerin Sözlü Kültür Ürünlerini Kullanım Durumlarının Baba Mesleği Değişkenine Göre ANOVA Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler toplamı	Sd	Kareler ortalaması	F	P
Gruplar arası	1,473	7	,210	,401	,902
Gruplar içi	457,287	871	,525		
Toplam	458,76	878			

Tablo 26'daki analiz sonuçları öğrencilerin sözlü kültür ürünlerini kullanım durumlarının baba mesleği bakımından anlamlı bir fark ortaya koymadığını göstermektedir [$F_{(7-871)} = ,401, p > 0. 5$]. Başka bir deyişle sözlü kültür ürünlerini kullanım durumu, öğrencilerin baba mesleği açısından değişmemektedir.

Ailelerin gelir düzeyi değişkeni açısından öğrencilerin sözlü kültür ürünlerini günlük konuşmalarında ve yazılı anlatımlarında kullanım durumlarının anlamlı bir fark gösterip göstermediğini test etmek için elde edilen ortalama puanlar ve uygulanan ANOVA sonuçlarının çıktıları aşağıdaki tablolarda verilmiştir.

Tablo 27. Öğrencilerin Sözlü Kültür Ürünlerini Kullanım Durumlarının Aylık Gelir Düzeyi Değişkenine Göre Ortalama Puanlar

Aylık Gelir Düzeyi	N	$\bar{x}$	Standart Sapma	Standart Hata
500 TL altında	128	2,3203	,70279	,06212
500-1000 TL arası	218	2,2766	,71999	,04876
1000-1500 TL arası	128	2,3094	,70716	,06250
1500-2000 TL arası	93	2,2538	,69962	,07255
2000-2500 TL arası	108	2,2806	,68036	,06547
2500 TL üzerinde	204	2,3368	,78400	,05489
Toplam	879	2,2998	,72285	,02438

Tablo 28. Öğrencilerin Sözlü Kültür Ürünlerini Kullanım Durumlarının Aylık Gelir Düzeyi Değişkenine Göre ANOVA Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler toplamı	Sd	Kareler ortalaması	F	P
Gruplar arası	,699	5	,140	,266	,932
Gruplar içi	458,061	873	,525		
Toplam	458,76	878			

Tablo 28’deki analiz sonuçları öğrencilerin sözlü kültür ürünlerini kullanım durumlarının ailelerinin gelir düzeyi bakımından anlamlı bir fark ortaya koymadığını göstermektedir [$F_{(5-873)} = ,266$, $p > 0. 5$]. Başka bir deyişle sözlü kültür ürünlerini kullanım durumu, öğrenci ailelerinin gelir düzeyi arttıkça veya azaldıkça değişmemektedir.

Günlük televizyon izleme sıklığı değişkeni açısından öğrencilerin sözlü kültür ürünlerini günlük konuşmalarında ve yazılı anlatımlarında kullanım durumlarının anlamlı bir fark gösterip göstermediğini test etmek için elde edilen ortalama puanlar ve uygulanan ANOVA sonuçlarının çıktıları aşağıda tablolar hâlinde verilmiştir.

Tablo 29. Öğrencilerin Sözlü Kültür Ürünlerini Kullanım Durumlarının Günlük TV İzleme Sıklığı Değişkenine Göre Ortalama Puan Sonuçları

Günlük İzleme Sıklığı	N	$\bar{x}$	Standart Sapma	Standart Hata
Geçersiz	13	2,5231	,85455	,23701
Hiç	42	2,3714	,71782	,11076
Bir saatten az	279	2,4606	,69330	,04151
1-3 saat	426	2,2509	,69334	,03359
3-5 saat	89	2,0517	,64370	,06823
5-7 saat	20	2,1450	1,01539	,22705
7 saatten fazla	10	1,8200	1,39587	,44141
Toplam	879	2,2998	,72285	,02438

Tablo 30. Öğrencilerin Sözlü Kültür Ürünlerini Kullanım Durumlarının Günlük TV İzleme Sıklığı Değişkenine Göre ANOVA Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler toplamı	Sd	Kareler ortalama sı	F	P	Anlamlı Fark
Gruplar	17,352	6	2,892	5,713	,000	1 saatten az-1-3 saat arası
Gruplar içi	441,407	872	,506			1 saatten az – 3-5 saat arası
Toplam	458,76	878				

Tablo 30’a göre analiz sonuçları öğrencilerin sözlü kültür ürünlerini kullanım durumlarının Günlük TV izleme sıklıkları bakımından anlamlı bir fark olduğunu göstermektedir ($F_{(6-872)} = 5,713$, $p < 0.1$). Başka bir deyişle sözlü kültür ürünlerini kullanım durumu öğrencilerin günlük TV izleme sıklığına göre değişmektedir. Günlük izleme sıklıkları bakımından farkların hangileri arasında olduğunu bulmak amacıyla yapılan Dunnet’s C testinin sonuçlarına göre; günlük 1 saatten az TV izleyen öğrencilerin ($\bar{x} = 2,46$) sözlü kültür ürünlerini kullanma durumu 1-3 saat arası ($\bar{x} = 2,25$) ile 3-5 saat arası ($\bar{x} = 2,05$) TV izleyen öğrencilerden daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Bu bulgu aslında 1 saatten az TV izleyen öğrencilerin sözlü kültür ürünlerini gerek günlük konuşmalarında gerekse yazılı anlatımlarında daha uzun süreli TV izleyen öğrencilerden çok kullandıklarını ortaya koymaktadır. Bu durum TV izleme süresi arttıkça çocukların sosyalleşme sürecinden bunun sonucunda da sözlü kültür ortamlarından uzak kalmalarının bir sonucu olarak görülebilir. Ayrıca TV programlarında sözlü kültür ürünlerine yeterince yer verilmediğinin de bir göstergesidir.

Günlük internet kullanma süresi değişkeni açısından öğrencilerin sözlü kültür ürünlerini günlük konuşmalarında ve yazılı anlatımlarında kullanım durumlarının anlamlı bir fark gösterip göstermediğini test etmek için elde edilen ortalama puanlar ve uygulanan ANOVA sonuçlarının çıktıları aşağıda tablolar hâlinde verilmiştir.

Tablo 31. Öğrencilerin Sözlü Kültür Ürünlerini Kullanım Durumlarının Günlük İnternet

Kullanım Sıklığı Değişkenine Göre Ortalama Puan Sonuçları				
Günlük Kullanım Sıklığı	N	$\bar{x}$	Standart Sapma	Standart Hata
Geçersiz	5	1,9000	1,07005	,47854
Hiç	386	2,2801	,72656	,03698
Bir saatten az	290	2,3703	,67436	,03960
1-3 saat	153	2,2124	,65718	,05313
3-5 saat	22	2,3318	,87635	,18684
5-7 saat	14	2,1915	,98976	,26452
7 saatten fazla	9	2,1912	,80156	,26719
Toplam	879	2,2995	,72285	,02438

Tablo 32. Öğrencilerin Sözlü Kültür Ürünlerini Kullanım Durumlarının Günlük İnternet

Kullanım Sıklığı Değişkenine Göre ANOVA Sonuçları					
Varyansın Kaynağı	Kareler toplamı	Sd	Kareler ortalaması	F	P
Gruplar arası	19,869	6	3,312	6,580	,185
Gruplar içi	438,890	872	,503		
Toplam	458,76	878			

Tablo 32’de görüldüğü gibi analiz sonuçları öğrencilerin sözlü kültür ürünlerini kullanım durumlarının günlük internet kullanma sıklıkları bakımından anlamlı bir fark olmadığını göstermektedir ($F_{(6-872)}=6,580$, $p> 0.1$). Başka bir deyişle sözlü kültür ürünlerini kullanım durumu öğrencilerin günlük internet kullanım sıklığına göre değişmemektedir.

Günlük kitap okuma sıklığı değişkeni açısından öğrencilerin sözlü kültür ürünlerini günlük konuşmalarında ve yazılı anlatımlarında kullanım durumlarının anlamlı bir fark gösterip göstermediğini test etmek için elde edilen ortalama puanlar ve uygulanan ANOVA sonuçlarının çıktıları aşağıda tablolar hâlinde verilmiştir.

Tablo 33. Öğrencilerin Sözlü Kültür Ürünlerini Kullanım Durumlarının Günlük Kitap Okuma Sıklığı Değişkenine Göre Ortalama Puan Sonuçları

Günlük Kitap Okuma Sıklığı	N	$\bar{x}$	Standart Sapma	Standart Hata
Geçersiz	5	2,4200	,72250	,32311
Hiçbir zaman	10	2,2500	1,21861	,38536
Nadiren	25	2,1600	,59791	,11958
Arasıra	277	2,1394	,60977	,03664
Sık sık	291	2,2612	,69613	,04081
Her zaman	271	2,5177	,79479	,04828
Toplam	879	2,2998	,72285	,02438

Tablo 34. Öğrencilerin Sözlü Kültür Ürünlerini Kullanım Durumlarının Günlük Kitap Okuma Sıklığı Değişkenine Göre ANOVA Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler toplamı	sd	Kareler ortalaması	F	P	Anlamlı Fark
Gruplar arası	21,020	5	4,204	8,384	,000	Her zaman-Hiçbir zaman
Gruplar içi	437,740	873	,501			Her zaman-Nadiren
Toplam	458,76	878				Her zaman- Arasıra Her zaman- Sık sık

Tablo 34'teki analiz sonuçları, öğrencilerin sözlü kültür ürünlerini kullanım durumlarıyla günlük kitap okuma sıklıkları bakımından anlamlı bir fark olduğunu göstermektedir ($F_{(5-873)} = 8,384$, $p < 0.1$). Başka bir deyişle sözlü kültür ürünlerini kullanım durumu öğrencilerin günlük kitap okuma sıklığına göre değişmektedir. Günlük kitap okuma sıklıkları bakımından farkların hangileri arasında olduğunu bulmak amacıyla yapılan Dunnet's C testinin sonuçlarına göre her zaman kitap okuyan öğrencilerin ($\bar{x} = 2,51$) sözlü kültür ürünlerini kullanma durumu; hiç kitap okumayan ($\bar{x} = 2,25$), nadiren kitap okuyan ($\bar{x} = 2,16$), arasıra kitap okuyan ($\bar{x} = 2,13$) ve sık sık kitap okuyan ($\bar{x} = 2,26$) öğrencilerden daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Bu bulgu aslında her zaman kitap okuyan öğrencilerin daha kısa süreli kitap okuma alışkanlığı olan veya hiç kitap okumayan öğrencilere göre gerek günlük konuşmalarında gerekse yazılı anlatımlarında deyim, atasözü, bilmece, tekerleme ve mânîyi daha çok kullandıklarını ortaya koymaktadır.

Sokak oyunlarını oynama sıklığı değişkeni açısından sözlü kültür ürünlerini öğrencilerin günlük konuşmalarında ve yazılı anlatımlarında kullanım durumlarının anlamlı bir fark

gösterip göstermediğini test etmek için elde edilen ortalama puanlar ve uygulanan ANOVA sonuçlarının çıktıları aşağıda tablolar hâlinde verilmiştir.

Tablo 35. Öğrencilerin Sözlü Kültür Ürünlerini Kullanım Durumlarının Sokak Oyunları Oynama Sıklığı Değişkenine Göre Ortalama Puan Sonuçları

	N	$\bar{x}$	Standart Sapma	Standart Hata
Geçersiz	3	1,7000	,60000	,34641
Hiçbir zaman	205	2,2029	,77750	,05430
Nadiren	188	2,2271	,69155	,05044
Ara sıra	323	2,3576	,65192	,03627
Sık sık	109	2,3257	,73237	,07015
Her zaman	51	2,5706	,91242	,12776
Toplam	879	2,2998	,72285	,02438

Tablo 36. Öğrencilerin Sözlü Kültür Ürünlerini Kullanım Durumlarının Sokak Oyunları Oynama Sıklığı Değişkenine Göre ANOVA Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler toplamı	sd	Kareler ortalaması	F	P	Anlamlı Fark
Gruplar	8,887	5	1,777	3,449	,004	Her zaman-Hiçbir zaman arası
Gruplar içi	449,873	873	,515			Her zaman-Nadiren
Toplam	458,76	878				

Tablo 36’da görüldüğü üzere analiz sonuçları öğrencilerin sözlü kültür ürünlerini kullanım durumlarının sokak oyunları oynama sıklıkları bakımından anlamlı bir fark olduğunu göstermektedir ($F_{(5-873)}=3,449$, $p< 0.5$). Başka bir deyişle sözlü kültür ürünlerini kullanım durumu öğrencilerin sokak oyunları oynama sıklığına göre değişmektedir. Sokak oyunları oynama sıklıkları bakımından farkların hangileri arasında olduğunu bulmak amacıyla yapılan Tukey testinin sonuçlarına göre; her zaman sokak oyunları oynayan öğrencilerin ($\bar{x} = 2,57$) sözlü kültür ürünlerini kullanma durumu hiç sokak oyunu oynamayan ($\bar{x} = 2,20$) ve nadiren sokak oyunu oynayan ($\bar{x} = 2,22$) öğrencilerden daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Bu bulgu aslında her zaman sokak oyunları oynayan öğrencilerin oyun amaçlı olarak sokağa çıkmayan veya nadiren çıkan öğrencilere göre günlük konuşmalarında ve yazılı anlatımlarında deyim, atasözü, bilmece, tekerleme ve mâniyi daha çok kullandıklarını ortaya koymaktadır. Bu durum sözlü kültürün daha canlı yaşadığı geleneksel mahalle ortamının mâni, bilmece, tekerleme, atasözü ve deyim kullanımına

elverişli olmasının bir sonucudur. Ayrıca bu bulgu bilmece, mâni ve tekerleme gibi kullanım alanının daha kısıtlı olduğu sözlü kültür ürünlerinin geleneksel çocuk oyunları içerisinde kolayca aktarıldığını gösteren bir bulgudur.

Öğrencilerin sözlü kültür ürünlerini kullanım durumlarının sahip oldukları deyim, atasözü, tekerleme, mâni ve bilmece kitapları açısından anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için ilişkisiz örneklem için T- test sonuçları tablo 37’de gösterilmiştir.

Tablo 37. Sözlü Kültür Ürünlerini Kullanma Durumlarının Kaynak Kitaba Sahip Olma Durumuna Göre T- Testi Sonuçları

Kaynak Türü	Sahip Olma Durumu	N	$\bar{x}$	Standart Sapma	Standart Hata	T	P
Deyim	Yok	351	2,38	,76240	,04069	2,801	,006
	Var	526	2,24	,69128	,03014		
Atasözü	Yok	254	2,35	,78207	,04907	-1489	,137
	Var	625	2,27	,69667	,02787		
Mâni	Yok	731	2,28	,71205	,02634	-1,872	,062
	Var	147	2,40	,76471	,06307		
Tekerleme	Yok	541	2,25	,69642	,02994	-2,449	,015
	Var	323	2,37	,75692	,04212		
Bilmece	Yok	453	2,23	,69952	,03287	-2,897	,004
	Var	426	2,37	,74080	,03589		

Öğrencilerin sözlü kültür ürünlerini kullanma durumu, bu ürünlerinden herhangi biriyle ilgili kaynak kitaba sahip olup olmama açısından anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini incelemek için ilişkisiz örneklem t- testi uygulanmıştır. Analiz sonuçları yukarıda, tablo 37’de gösterilmiştir. Tablo 37 incelendiğinde araştırmaya katılan öğrencilerin büyük bir çoğunluğunun deyimler (526) ve atasözleriyle (625) ilgili bir kitaba sahip olduğu; ancak öğrencilerin yarısının bilmece (426), yarısından daha azının tekerleme (323), pek azının ise mâni (147) kitabına sahip olduğu görülmektedir. Bilmecelerle ilgili herhangi bir kitaba sahip olan öğrencilerin sözlü kültür ürünlerini kullanma durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermektedir [$t_{(877)}=-2,897$, $p<0.5$]. Başka bir deyişle araştırmaya katılan öğrencilerden bilmece kitabı olanlar, yazılı anlatımlarında ve günlük konuşmalarında sözlü kültür ürünlerini kullanma durumu bakımından daha yüksek bir ortalamaya sahiptirler. Diğer kaynak türüne sahip olan öğrencilerin sözlü kültür ürünlerini kullanma durumu arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır.

4.2. İkinci Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Yorum

Araştırmanın ikinci alt problemi “Araştırmaya katılan ortaokul öğrencilerinin sözlü kültür ürünlerine yönelik kullanım durumları nedir?” şeklinde ifade edilmiş olup bu alt problem sırasıyla atasözü, deyim, tekerleme, bilmece ve mâninin gerek günlük konuşma sırasında ve gerekse yazılı anlatımda kullanma sıklığını ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu amaçla öğrencilerin günlük konuşmalarında ve yazılı anlatımlarında atasözlerini kullanma sıklığı tablo 38’de gösterilmiştir.

Tablo 38. Günlük Konuşmalarda ve Yazılı Anlatımlarda Atasözü Kullanım Durumu

Günlük Konuşmalarda Atasözü Kullanım Sıklığı	F	Yüzde (%)	Yazılı Anlatımda Atasözü Kullanım Sıklığı	F	Yüzde (%)
Geçersiz	5	,6	Geçersiz	26	3,0
Hiç bir zaman	66	7,5	Hiç bir zaman	157	17,9
Nadiren	230	26,2	Nadiren	240	27,3
Ara sıra	474	53,9	Ara sıra	290	33,0
Sık sık	69	7,8	Sık sık	105	11,9
Her zaman	35	4,0	Her zaman	61	6,9
Toplam	879	100	Toplam	879	100

Tablo 38 incelendiğinde öğrencilerin günlük konuşmalarında atasözü kullanımıyla ilgili görüşleri şöyledir: Öğrencilerin yaklaşık %12’si ise günlük konuşmalarında atasözlerini yoğun bir şekilde, %54’ü ise ara sıra kullandığını; % 7,5 oranında öğrenci ise hiç kullanmadığını belirtmiştir. Diğer taraftan öğrencilerin % 33’ü yazılı anlatımlarında atasözlerini ara sıra kullandığını dile getirmiştir. Günlük konuşmalara oranla öğrencilerin yaklaşık % 18’i yazılı anlatım esnasında atasözlerine hiç yer vermediklerini ifade etmişlerdir. Öğrencilerin % 50’ye yakını yazılı anlatımlarında atasözüne çok az yer verdiklerini ya da hiçbir şekilde yer vermediklerini belirtmişlerdir. Öğrencilerin günlük konuşmalarında ve yazılı anlatımlarında atasözünü kullanma durumları karşılaştırıldığında konuşma esnasında atasözlerine daha çok yer verdikleri anlaşılmaktadır. Genel olarak öğrencilerin bir sözlü kültür ürünü olarak atasözlerinden faydalandıkları söylenebilir.

Öğrencilerin günlük konuşmalarında ve yazılı anlatımlarında deyimleri kullanma sıklığı tablo 39’da gösterilmiştir.

Tablo 39. Günlük Konuşmalarda ve Yazılı Anlatımda Deyim Kullanım Durumu

Günlük Konuşmalarda Deyim Kullanım Sıklığı	F	Yüzde (%)	Yazılı Anlatımda Deyim Kullanım Sıklığı	F	Yüzde (%)
Geçersiz	6	0,7	Geçersiz	19	2,2
Hiç bir zaman	97	11,0	Hiç bir zaman	194	22,1
Nadiren	271	30,8	Nadiren	254	28,9
Ara sıra	400	45,5	Ara sıra	274	31,2
Sık sık	77	8,8	Sık sık	94	10,7
Her zaman	28	3,2	Her zaman	44	5,0
Toplam	879	100	Toplam	879	100

Tablo 39 incelendiğinde öğrencilerin % 11'i hiçbir şekilde deyimleri günlük konuşmalarında kullanmadıklarını, %30'u ise günlük konuşmalarında nadiren deyimleri kullandıklarını ifade etmiştir. Genel toplamda ise öğrencilerin %12'si günlük konuşmalarında deyimleri yoğun bir şekilde kullandıklarını belirtmiştir. Yazılı anlatımda deyim kullanma durumu incelendiğinde ise, öğrencilerin % 51' i az ya da hiç denecek sıklıkta deyimlere yer verdiklerini ifade etmiştir. % 15 oranında öğrenci ise mümkün olduğu kadar çok yazılı anlatım sürecinde deyimlerden faydalandıklarını ifade etmişlerdir. Günlük konuşma ve yazılı anlatım karşılaştırıldığında, öğrenciler günlük konuşmalarında yazılı anlatımlarına göre deyimlere daha çok yer verdiklerini ifade etmişlerdir. Genel olarak öğrencilerin yarısından çoğu günlük konuşmalarında deyimlerden yararlandıklarını yarıya yakını ise yazılı anlatımlarında deyimleri kullandıklarını ifade ettikleri anlaşılmaktadır.

Öğrencilerin tekerlemeleri günlük konuşmalarında ve yazılı anlatımlarında kullanım sıklığı tablo 40'ta gösterilmiştir.

Tablo 40. Günlük Konuşmalarda ve Yazılı Anlatımda Tekerleme Kullanım Durumu

Günlük Konuşmalarda Tekerleme Kullanım Sıklığı	f	Yüzde (%)	Yazılı Anlatımda Tekerleme Kullanım Sıklığı	F	Yüzde (%)
Geçersiz	16	1,8	Geçersiz	23	2,6
Hiç bir zaman	256	29,1	Hiç bir zaman	278	31,6
Nadiren	278	31,6	Nadiren	262	29,8
Ara sıra	242	27,5	Ara sıra	222	25,3
Sık sık	52	5,9	Sık sık	68	7,7
Her zaman	35	4,0	Her zaman	26	3,0
Toplam	879	100	Toplam	879	100

Tablo 40 incelendiğinde öğrencilerin yaklaşık % 30'u günlük konuşmalarında tekerleme kullanmadıklarını ifade etmişken yine öğrencilerin % 31,5'u günlük konuşmalarında nadiren tekerlemelere yer verdiklerini; yaklaşık % 10'u ise sıklıkla tekerlemelerden yararlandıklarını dile getirmişlerdir. Yazılı anlatım sürecinde ise öğrencilerin % 61'i tekerlemelerden faydalanmadıklarını ifade etmişlerdir. Günlük konuşmada olduğu gibi yazılı anlatımda da öğrencilerin % 10 oranında tekerlemeleri kullandıkları görülmüştür. Bu bulgulara göre her iki ortamda da tekerleme kullanım sıklığının birbirine çok yakın olduğu; öğrencilerin sözlü ve yazılı anlatımda tekerlemelere çok fazla yer vermedikleri anlaşılmaktadır. Tekerlemelerin kullanıldıkları ortam açısından dar bir alana hapsedilmiş olması deyim ve atasözlerine göre bu türün kullanım oranını azaltmıştır.

Öğrencilerin günlük konuşmalarında ve yazılı anlatımlarında bilmece kulanma sıklığı tablo 41'de gösterilmiştir.

Tablo 41. Günlük Konuşmalarda ve Yazılı anlatımlarda Bilmece Kullanım Durumu

Günlük Konuşmalarda Bilmece Kullanım Sıklığı	F	Yüzde (%)	Yazılı Anlatımda Bilmece Kullanım Sıklığı	f	Yüzde (%)
Geçersiz	18	2,0	Geçersiz	19	2,2
Hiç bir zaman	185	21,0	Hiç bir zaman	280	31,9
Nadiren	253	28,8	Nadiren	254	28,9
Ara sıra	272	30,9	Ara sıra	215	24,5
Sık sık	90	10,2	Sık sık	64	7,3
Her zaman	61	6,9	Her zaman	47	5,3
Toplam	879	100	Toplam	879	100

Tablo 41 incelendiğinde öğrencilerin günlük konuşmalarında % 50 oranında bilmeceye hiç yer vermediği ya da çok az yer verdiği anlaşılmaktadır. Öğrencilerin % 17'sinin ise konuşmalarında bilmeceyi sıkça veya her zaman kullandığı ortaya çıkmaktadır. Öğrencilerin %30'u ise günlük konuşmalarında bilmece kulanma durumlarını belirtmiştir. Bu durum öğrencilerin yarıya yakınının günlük konuşmaları esnasında değişik sıklıkta da olsa bilmece kullandığını göstermektedir. Öğrencilerin % 60'ı yazılı anlatımlarında bilmece kulanma durumlarını dile getirmiştir. Araştırmaya katılan öğrencilerin yaklaşık %10'u yazılı anlatım sürecinde bilmece kullandıklarını ifade etmiştir. Her iki ortamda öğrencilerin bilmece kulanma durumları incelendiğinde; bilmece kulanma esnasında daha sık yer bulduğu, bu yoğunluğun yazılı anlatımda oldukça düştüğü söylenebilir. Diğer sözlü kültür ürünleriyle birlikte incelendiğinde yazılı anlatımda

öğrencilerin tekerleme ve bilmecelelere daha az yer verdikleri görülebilmektedir. Bu sonuç sözlü kültür ürünlerinin özellikle de tekerleme, bilmece ve mâninin bağlı olduğu sözlü geleneğin doğurmuş olduğu bir sonuçtur denilebilir.

Öğrencilerin günlük konuşmalarında ve yazılı anlatımlarında mânileri kullanma sıklığı tablo 42’de gösterilmiştir.

Tablo 42. Günlük Konuşmalarda ve Yazılı Anlatımda Mâni Kullanım Durumu

Günlük Konuşmalarda Mâni Kullanım Sıklığı	F	Yüzde (%)	Yazılı Anlatımda Mâni Kullanım Sıklığı	F	Yüzde (%)
Geçersiz	16	1,8	Geçersiz	14	1,6
Hiç bir zaman	376	42,8	Hiç bir zaman	405	46,1
Nadiren	271	30,8	Nadiren	233	26,5
Ara sıra	164	18,7	Ara sıra	155	17,6
Sık sık	33	3,8	Sık sık	43	4,9
Her zaman	19	2,2	Her zaman	29	3,3
Toplam	879	100	Toplam	879	100

Tablo 42 incelendiğinde öğrencilerin sözlü kültür ürünü olarak Mânileri konuşma esnasında oldukça düşük bir oranda kullandıkları görülmektedir. Öğrencilerin yaklaşık % 43’ü günlük konuşmaları esnasında hiçbir zaman mâni kullanmadıklarını ifade ederken bu oran nadiren kullananlarla birlikte yaklaşık % 74’e ulaşmaktadır. Frekans olarak incelendiğinde ise araştırmaya katılan 879 öğrencinin 647’sinin mânilere konuşma dilinde yer vermedikleri ortaya çıkmaktadır. Öğrencilerin % 6’sı gibi çok küçük bir oranının günlük konuşmalarında sıkça mâni kullandıkları anlaşılmaktadır. Bu düşük ilgi yazılı anlatımda da kendisini göstermektedir. Araştırmaya katılan öğrencilerden 405’i hiçbir zaman yazılı anlatımda mâni kullanmadığını ifade etmiştir. Aslında bu durum mâni söyleme ortamlarının yok olmasıyla doğru orantılı olarak mânileri kullanma oranının da azaldığının bir göstergesidir.

Öğrencilerin günlük konuşma ve yazılı anlatım sürecinde sözlü kültür ürünlerini kullanma durumuyla ilgili olan yukarıdaki tablolara birlikte bakıldığında deyim ve atasözlerinin öğrenciler tarafından yeterince kullanıldıkları, ancak özellikle mâni başta olmak üzere tekerleme ve bilmecelelerin öğrenciler tarafından kullanım oranlarının düşük olduğu anlaşılmaktadır. Öğrencilerin yarıya yakınının özellikle yazılı anlatımlarında atasözlerine başvurmadıklarını ifade etmiş olmaları oldukça düşündürücüdür. Ayrıca öğrencilerden yaklaşık 200’ünün yazılı anlatımlarda hiçbir zaman deyim kullanmadıklarını ifade etmesi önemli bir rakamdır. Bu bulgu sözlü kültürün en sık ve en yaygın kullanılanlarından olan

deyimlerin öğretiminde sorun olduğunun bir göstergesidir. Bilmecelerin yazılı anlatıma oranla günlük konuşma esnasında öğrenciler tarafından daha fazla kullanılması önemli bir diğer husustur. Son olarak hem yazılı anlatımda hem de günlük konuşmada deyim, atasözü, mâni ve tekerlemenin birbirine yakın oranda kullanıldığı, sadece bilmece kullanımında konuşmanın daha çok tercih edildiği söylenebilir.

4.3. Üçüncü Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Yorum

Araştırmanın üçüncü alt problemi “Araştırmaya katılan ortaokul öğrencileri sözlü kültür ürünlerinden atasözü, deyim, mâni, bilmece ve tekerleme türlerinden hangilerini bilmektedirler?” şeklinde oluşturulmuştur. Bu alt problem ile ilgili veri elde etmek amacıyla öğrencilere sırasıyla bildiğiniz atasözü, deyim, bilmece, tekerleme ve mâni (en az beş tane) yazınız şeklinde soru yöneltilmiştir. Her sözlü kültür ürünüyle ilgili öğrencilerin kaçar tane bildiği ve bu sözlü kültür ürünleriyle ilgili farkındalıklarını ortaya koymak için aşağıda tablolar oluşturulmuştur.

Her bir öğrencinin yazdığı atasözü araştırmacı tarafından incelenmiş TDK’nin Atasözleri Sözlüğü ve Ömer Asım Aksoy’un Atasözleri Sözlüğü ile karşılaştırılarak doğru olanlar değerlendirmeye tabii tutulmuştur. Araştırmaya katılan öğrencilerin doğru olarak yazdıkları atasözü sayısı tablo 43’te listelenmiştir.

Tablo 43. Öğrencilerin Bildikleri Atasözü Sayısı

Atasözü Sayısı	Frekans	Yüzde %
1 adet	47	5,3
2 adet	75	8,5
3 adet	101	11,5
4 adet	159	18,1
5 adet	276	31,4
6 adet	80	9,1
7 adet	47	5,3
8 adet	25	2,8
9 adet	11	1,3
10 adet	6	,7
11 adet	11	1,2
Toplam	838	95,3
Cevap Vermeyenler	41	4,7
Toplam	879	100,0

Tablo 43 incelendiğinde öğrencilerden 276'sı doğru bir şekilde beşer adet atasözü yazmıştır. Öğrencilerden 159'u ise dörder, 101'i üçer, 75'i ikişer, 47'si ise birer adet atasözünü doğru bir şekilde yazabilmişlerdir. Öğrencilerin yaklaşık % 5'inin ise hiçbir atasözü bilmediği görülmektedir. Öğrencilerin yaklaşık % 20'si ise 6 ile 10 arasında atasözü yazdıkları görülmektedir. Başka bir deyişle öğrencilerden en az beşer tane atasözü yazmaları istenmiş; fakat öğrencilerin % 31,4'ü birbirinden farklı beş atasözü yazabilmişlerdir. Bu bulgular öğrencilerin büyük bir çoğunluğunun atasözlerine yönelik farkındalıklarının iyi olmadığını göstermektedir.

Öğrencilerin en çok bildikleri atasözlerini ortaya koyan ve sınıf düzeyinde karşılaştırmasını sunan “tablo 44” aşağıda yer almaktadır.

Tablo 44. Sınıf Düzeyinde Sıkça Bilinen Atasözlerine Yönelik Bulgular

Atasözleri	5. sınıf	6. sınıf	7. sınıf	8. sınıf	Toplam
Damlaya damlaya göl olur.	148	148	165	150	611
Sakla samanı, gelir zamanı	129	108	156	129	522
Ayağını yorganına göre uzat	94	87	112	50	343
Üzüm Üzüme baka baka kararır	62	29	89	75	255
Ağaç yaş iken eğilir	53	33	57	29	172
Bir elin nesi var iki elin sesi var	50	50	48	73	221
Komşu komşunun külüne muhtaçtır	17	26	27	55	125
Ak akçe kara gün içindir.	24	33	24	16	97
Gülme komşuna gelir başına.	24	19	26	21	90
Aslan yattığı yerden belli olur.	2	4	41	18	65

Araştırmaya katılan öğrencilerin yazmış olduğu atasözü sayısı ise 286 olarak tespit edilmiştir. Ekler kısmında öğrencilerin yazmış olduğu atasözlerinin listesi yer almaktadır (EK 3). Araştırma kapsamındaki öğrenciler tarafından en sık yazılmış olan on atasözü ve bu atasözlerinin yazılma sıklığı şöyledir:

“Damlaya damlaya göl olur” atasözü **altı yüz on bir**, **“sakla samanı, gelir zamanı”** atasözü **beş yüz yirmi iki**, **“ayağını yorganına göre uzat”** atasözü **üç yüz kırk üç**, **“üzüm üzüme baka baka kararır”** atasözü **iki yüz elli beş**, **“bir elin nesi var, iki elin sesi var”** atasözü **iki yüz yirmi bir**, **“ağaç yaş iken eğilir”** atasözü **yüz yetmiş iki**, **“komşu komşunun külüne muhtaçtır”** atasözü **yüz yirmi beş**, **“ak akçe kara gün içindir”** atasözü **doksan yedi**, **“gülme komşuna gelir başına”** atasözü **doksan**, **“aslan yattığı yerden belli olur”** atasözü ise **altmış beş** öğrenci tarafından yazılmıştır.

Araştırma sonucunda bazı öğrencilerin atasözleri ile deyimleri karıştırdıkları tespit edilmiştir. Öğrencilerin en fazla karıştırdıkları ve deyim bölümüne yazdıkları atasözleri şunlardır:

Damlaya damlaya göl olur (on beş öğrenci), **sakla samanı gelir zamanı** (on bir öğrenci), **ayağını yorganına göre uzat** (dokuz öğrenci), **aç ayı oynamaz** (yedi öğrenci), **üzüm üzüme baka baka kararır** (beş öğrenci), **el elden üstündür** (beş öğrenci) ve **gülme komşuna gelir başına** (beş öğrenci). Bu atasözlerinin en sık yazılan atasözleri olduğu da dikkate alınırsa öğrencilerin bu sözlerle günlük hayatta sık sık karşılaşmalarına rağmen bu sözlerin türü konusunda kafalarının karıştığı sonucu ortaya çıkacaktır.

Uygulama sonucunda bazı öğrencilerin atasözü yerine hadis (Cennet annelerin ayakları altındadır, komşusu açken tok yatan bizden değildir vb.) veya özdeyiş (hayatta en hakiki mürşit ilimdir, fendir; bana bir harf öğretenin kırk yıl kölesi olurum; manasız söz, suya yazılan yazıdır vb.) yazdığı tespit edilmiştir.

Araştırma sonucunda öğrencilerin özellikle atasözlerini yazarken zaman zaman kelimelerde değişiklik yaparak aslına uygun kullanımdan uzaklaştıkları görülmüştür. Öğrencilerin atasözünde olması gereken asıl kelime yerine seçtikleri kelime ise daha çok yakın sesleri içeren kelimeler olduğu tespit edilmiştir. Bu durum öğrencilerin bu ürünleri yazılı anlatımdan daha çok sözlü anlatım yoluyla öğrendiklerinin, işittikleri veya anladıkları şekliyle kullandıklarının bir göstergesidir. Örneğin “sakla samanı gelir zamanı” atasözünü **yetmiş iki** öğrenci “sakla zamanı gelir zamanı”; “eşek hoşaftan ne anlar” atasözünü **yirmi sekiz** öğrenci “eşek hoş laftan ne anlar”; “geçti Bor’un pazarı sür eşeğini Niğde’ye” atasözünü **altı** öğrenci “geçti Bolu’nun pazarı sür eşeğini Niğde’ye” şeklinde yazmıştır. “Tatlı dil yılanı deliğinden çıkarır” atasözünü ise bazı öğrenciler “tatlı söz yılanı deliğinden çıkarır”, “güzel söz yılanı deliğinden çıkarır”, “iyi söz yılanı deliğinden çıkarır” şeklinde yazmıştır.

En sık yazılmış atasözleri içerisinde olmakla beraber en fazla karıştırılan atasözlerinden biri de “**ağaç yaşken eğilir**” dir. Bazı öğrenciler “yaşken” kelimesi yerine “gençken”, “yaşlı iken”, “yaş olursa”, “küçükken” kelimelerini kullanmıştır.

“**Denize düşen yılana sarılır**” atasözünü “denize giren yılana sarılır”; “**yazın gölge hoş, kışın çuval boş**” atasözünü “yazın hava hoş, kışın çuval boş” şeklinde yazan öğrenciler de tespit edilmiştir.

Araştırma sonucunda asıl kelime yerine kelimenin argo veya kaba kullanımı olarak nitelendirilen kullanımı tercih eden öğrenci de tespit edilmiştir. Örneğin, “**bedava sirke baldan tatlıdır**” atasözü yerine “**beleş sirke baldan tatlıdır**” yazılmıştır.

Öğrencilerin atasözü yazarken kelimelerin yerini değiştirdikleri, asıl kelime yerine başka kelime kullandıkları tespit edilmiştir. Örneğin “**iğneyi kendine çuvaldızı başkasına batır**” sözü yerine “iğneyi başkasına çuvaldızı kendine batır” ve “çuvaldızı başkasına batır iğneyi kendine”, “çuvaldızı önce kendine sonra başkasına batır” şeklinde yazan öğrenciler tespit edilmiştir.

“**Eşeğe altın semer vursalar yine eşektir**” atasözü yerine ise “eşeğe altın semer taksan eşek yine eşektir”, “eşeğe altın kemer taksalar yine eşektir”, “eşeğe altın semer giydirdi de eşek yine eşektir” sözünü yazan öğrenciler tespit edilmiştir.

“Ayağını yorganına göre uzat” atasözü yerine ise “ayağına göre yorganını çek”, “ayağını yatmana göre uzat”, “ayağını yorganına kadar uzat” vb. sözler yazılmıştır.

“Her horoz kendi çöplüğünde öter” atasözündeki “çöplük” kelimesi yerine çiftlik, “ateş olmayan yerden duman çıkmaz” atasözündeki “çıkmaz” yerine “kalkmaz” sözü kullanılmıştır.

“Arsızın yüzüne tükürmüşler □ yağmur yağıyor □ demiş” atasözü yerine “delinin yüzüne tükürmüşler □ yağmur yağıyor □ demiş”; “yalnız taş, duvar olmaz” atasözü yerine ise “yalnız taştan duvar örülmez” yazılarak sözün aslından uzaklaşmıştır.

Öğrenciler atasözlerini duydukları şekliyle kullanmalarının bir göstergesi olarak da ilin ağız özelliklerini yazı diline yansıtmışlardır. Örneğin on bir öğrenci **eşek** kelimesi yerine **eşşek** kelimesini kullanmıştır. Buna bağlı olarak da öğrenciler “eşeğe altın semer vursalar eşek yine eşektir”, “eşşeğe altın semer vursalar eşşek yine eşşektir”; “eşek hoşaftan ne anlar”, “eşşek hoşaftan ne anlar” şeklinde yazmışlardır. Ayrıca bazı öğrenciler de “sütten ağzı yanan yoğurdu **üfleyerek** yer”, “sütten ağzı yanan yoğurdu **hüfleyerek** yer”; “**iğneyi** kendine çuvaldızı başkasına batır”, “**inneyi** kendine çuvaldızı başkasına batır”; “üzüm üzüme **baka baka** kararır”, “üzüm üzüme **bağa bağa** kararır” şeklinde kullanmıştır.

Öğrencilerin yazmış olduğu atasözleri için iki temel kaynak esas alınmıştır. Bu kaynaklar; TDK’nin internet sayfasında yer alan “Atasözleri Sözlüğü” ile Ömer Asım Aksoy’un “Atasözleri Sözlüğü” dür. Bu iki kaynak arasında zaman zaman farklılıklar dikkat çekmektedir. Örneğin; TDK’de “**bir koltuğa iki karpuz sığmaz**” olarak yer alan atasözü,

Ömer Asım Aksoy'un sözlüğünde **“iki karpuz bir koltuğa sığmaz”** şeklinde yer almaktadır. Ömer Asım Aksoy'un sözlüğünde **“derviş tekkede, hacı Mekke'de bulunur”** atasözü TDK'de derviş yerine abdal kelimesi tercih edilmiş ve bu atasözü **“abdal tekkede, hacı Mekke'de bulunur”** şekliyle kullanılmıştır.

Ömer Asım Aksoy'un sözlüğünde **“horozu çok olan köyün sabahı geç olur”** kullanımı yer alırken TDK'de **“horozu çok olan köyde sabah geç olur”** kullanımı tercih edilmiştir.

TDK'de **“yoğurdum (ayranım) ekşidir diyen olmaz”** şekliyle kullanılmış olan söz Ömer Asım Aksoy'un sözlüğünde **“kimse ayranım ekşi demez”** şekliyle kullanılmıştır.

TDK'de **“kelin merhemi olsa başına sürer”** şekliyle kullanılmış olan söz, Ömer Asım Aksoy'un sözlüğünde **“kelin ilacı olsa başına sürer”** şekliyle kullanılmıştır.

TDK'de **“meyve veren ağaç taşlanır”** şekliyle kullanılmış olan söz, Ömer Asım Aksoy'un sözlüğünde **“meyveli ağacı taşlarlar”** şekliyle kullanılmıştır.

TDK'de **“sen ağa ben ağa, koyunları (inekleri) kim sağa?”** şekliyle kullanılmış olan söz Ömer Asım Aksoy'un sözlüğünde **“sen ağa ben ağa, bu ineği kim sağa?”** şekliyle kullanılmıştır.

Yukarıda iki sözlük arasındaki ikilem öğrencilerin yazmış olduğu atasözlerine de yansımıştır. Öğrencilerin TDK sözlüğünden daha çok diğer sözlüklerdeki kullanım şekillerini tercih ettiği bu konuyla ilgili diğer bir tespittir. Bu durum öğrencilerin internet kullanma alışkanlığının ve TDK'nin sözlüğüne her zaman ulaşma durumlarının olmamasını düşündürmektedir. Uygulamada iki kullanım da geçerli sayılmış ve aynı madde de değerlendirilmiştir. Gerek atasözleri gerek deyimler kalıplaşmış ifadeler olduğundan (kelimelerin yerleri değiştirilemez, kelimenin eş anlamlısı kullanılamaz) her ne kadar iki kullanım aynı anlamı ifade ediyor olsa da bu iki sözlük ve öğrencilerin kullandığı diğer sözlükler arasındaki farklılığın ortadan kalkması gerekmektedir.

Türkçede bazı sözler hem atasözü hem de deyim olarak kullanılabilir. Bu durum sözlüklere de yansımıştır. “Bir koyundan iki post çıkmaz” ile “şakanın sonu kakadır” Ömer Asım Aksoy'un sözlüğünde atasözü olarak yer alırken TDK'de bu sözlere atasözlerinde yer verilmemiş, sadece deyim olarak kullanımına (bir koyundan iki post çıkarmak ve şakayken kaka olmak) yer verilmiştir. Öğrencilerin bir yargı bildiren “bir koyundan iki post çıkmaz” ile “şakanın sonu kakadır” sözünü deyim bölümüne yazmış olması deyim ile atasözüyle ilgili farkındalığın tam sağlanamadığının göstergesidir. Bu

nedenle atasözü ve deyimlere yönelik farkındalık oluşturulurken bu durumun da gözden kaçırılmaması gerekir.

Öğrencilerin yazmış olduğu bazı atasözleri TDK sözlüğünde yer almazken bu sözler Ömer Asım Aksoy'un sözlüğünde veya diğer kaynaklarda yer almaktadır. Bu atasözleri şunlardır:

Aç karın katık istemez

Allah'tan umut kesilmez

Altın kepeğe muhtaç

Bir koyundan iki post çıkmaz

Bin altının olmaktansa bir dostun olsun

Çalıda gül bitmez, cahile söz yetmez

Fakirin karnı doyunca sırtı üşür

Hızlı giden atın...seyrek düşer

Kimsenin ettiği yanına kalmaz

Lafla pilav pişerse bir deniz kadar yağı benden

Para dediğin el kiri

Peynir ekmek, hazır yemek

Şakanın sonu kakadır

Tatlı ye tatlı söyle

Her bir öğrencinin yazdığı deyim araştırmacı tarafından incelenmiş TDK'nin ve Ömer Asım Aksoy'un "Deyimler Sözlüğü" ile karşılaştırılarak doğru olanlar değerlendirmeye tabii tutulmuştur. Araştırmaya katılan öğrencilerin doğru olarak yazdıkları deyim sayısı "tablo 45"te listelenmiştir.

Tablo 45. Öğrencilerin Bildikleri Deyim Sayısı

Deyim Sayısı	Frekans	Yüzde %
1 adet	55	6,3
2 adet	80	9,1
3 adet	88	10,0
4 adet	158	18,0
5 adet	225	25,6
6 adet	62	7,1
7 adet	40	4,6
8 adet	21	2,4
9 adet	9	1,0
10 adet	10	1,1
11 adet ve üstü	8	,8
Toplam	756	86
Cevap Vermeyenler	123	14
Toplam	879	100

Tablo 45 incelendiğinde öğrencilerden 225’i doğru bir şekilde beşer adet deyim yazmıştır. Öğrencilerden 158’i ise dörder, 88’i üçer, 80’i ise ikişer, 55’i ise birer adet deyimi doğru bir şekilde yazabilmiştir. Öğrencilerin % 14’ünün (123 öğrenci) ise hiçbir deyim bilmediği görülmektedir. Öğrencilerin yaklaşık % 17’si ise 6 ile 10 arasında deyimi doğru yazdığı görülmektedir. Başka bir deyişle öğrencilerden en az beş tane deyim yazmaları istenmiş, fakat öğrencilerin % 25’i birbirinden farklı beşer deyim yazabilmiştir. Bu bulgular öğrencilerin % 40’ının beş ve yukarı sayıda deyim yazdıklarını ortaya koymaktadır. Bu durum öğrencilerin deyimlere yönelik farkındalıklarının iyi olmadığını göstermektedir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin yazmış olduğu deyim sayısı ise 609 olarak tespit edilmiştir. Ekler kısmında öğrencilerin yazmış olduğu deyimlerin listesi yer almaktadır (EK 4).

Öğrencilerin en çok bildikleri deyimleri ortaya koyan ve sınıf düzeyinde karşılaştırmasını sunan “tablo 46” aşağıda yer almaktadır.

Tablo 46. Sınıf Düzeyinde Sıkça Bilinen Deyimlere Yönelik Bulgular

Deyimler	5. sınıf	6. sınıf	7. sınıf	8. sınıf	Toplam
Etekleri zil çalmak	87	35	115	100	337
Göze girmek	59	43	61	71	234
Gözden düşmek	41	67	61	56	225
Küplere binmek	40	17	78	48	183
Karnı zil çalmak	30	15	34	7	86
Göze batmak	10	38	16	20	84
Kulak misafiri olmak	13	12	29	19	73
Kulak kabartmak	13	4	29	26	72
Ağzı kulaklarına varmak	15	9	24	21	69
Göz boyamak	1	10	17	29	67

Tablo 46’da da görüldüğü üzere araştırma kapsamındaki öğrenciler tarafından en sık yazılmış olan on deyim ve bu deyimlerin yazılma sıklığı şöyledir:

“**Etekleri zil çalmak**” deyimi üç yüz otuz yedi, “**göze girmek**” deyimi iki yüz otuz dört, “**gözden düşmek**” iki yüz yirmi beş, “**küplere binmek**” yüz seksen üç, “**karnı zil çalmak**” seksen altı, “**göze batmak**” seksen dört, “**kulak misafiri olmak**” yetmiş üç, “**kulak kabartmak**” yetmiş iki, “**ağzı kulaklarına varmak**” altmış dokuz , “**Göz boyamak**” altmış yedi öğrenci.

Öğrencilerin en fazla yazmış olduğu deyimler incelendiğinde bu deyimlerin daha çok organ adlarıyla ilgili olduğu görülecektir. “**Göze girmek, gözden düşmek, göze batmak, kulak misafiri olmak, kulak kabartmak, ağzı kulaklarına varmak, göz boyamak**” öğrenciler tarafından en sık yazılmış on deyim içerisinde yer almış olup bu deyimler organ adlarıyla kurulmuştur. Bu durum bir dildeki sözvarlığıyla da ilişkilendirilebilir.

Araştırma sonucunda bazı öğrencilerin atasözleri ile deyimleri birbirine karıştırdıkları tespit edilmiştir. Öğrencilerin en fazla karıştırdıkları ve atasözü bölümüne yazdıkları deyimler şunlardır:

Atı alan Üsküdar’ı geçti (on üç öğrenci), **armut piş ağzıma düş** (sekiz öğrenci), **saman altından su yürütmek** (sekiz öğrenci), **etekleri zil çalmak** (yedi öğrenci), **ayaklarına karasular inmek** (beş öğrenci), **dereyi görmeden paçaları sıvamak** (dört öğrenci), **ağzından bal damlamak** (üç öğrenci) ve **gözden düşmek** (üç öğrenci)

Kelimelerin yerini değiştirerek deyimleri kullanma durumuna bir örnek haricinde rastlanmamıştır. İki öğrenci tarafından “ağzı kulaklarına varmak” deyimi yerine “kulakları

ağına varmak” yazılmıştır. Deyimlerin atasözlerine göre daha kısa olması (çoğu iki, üç kelimedenden oluşması) öğrencilerin deyimleri atasözlerine göre daha doğru kullanmalarının bir sebebi olarak görülebilir.

Öğrencilerin deyim yazarken yapmış olduğu yanlışlık ise kullanmaları gereken asıl kelime yerine başka kelime yazmalarıdır. Araştırma sonucunda, bazı öğrencilerin deyimlerin kalıplaşmış sözcük grupları olduğu bilgisinden uzaklaşarak zaman zaman kelimelerde değişiklik yaptığı ortaya çıkmıştır. Örneğin; “ayak bağı olmak” deyimini yerine “göz bağı olmak”, Dimyat'a pirince giderken evdeki bulgurdan olmak” deyimini yerine “Midyat'a pirince giderken evdeki bulgurdan olmak”, “ (gözüne) perde inmek” yerine “(gözüne) perde düşmek” , “burnunun dikine gitmek” yerine “ kulağının dikine gitme” , “ dut yemiş bülbüle dönmek” yerine “üzüm yemiş bülbüle dönmek”, “dört elle sarılmak” yerine “dört elle asılmak”, “kırıp sarmak” veya “döküp saçmak” yerine “kırıp saçmak” vb. yazılmıştır.

Öğrencilerin bazıları ikilemelerle birleşik sözcükleri deyim olarak yazmıştır. Bu durum deyimlerle ilgili eksik bilginin bulunmasından ve özellikle bazı deyimler sözlüğünde ikilemelerin ve birleşik sözcüklerin deyim içerisinde değerlendirilmesinden kaynaklanmaktadır. Örneğin; açgözlü, donakalmak, yürüedürmek, kördüğüm vb. birleşik sözcükler öğrenciler tarafından deyim olarak yazılmıştır.

Sıcakkanlı sözcüğü daha önceki dönemlerde “sıcak kanlı” olarak kelimeler ayrı yazılmakta ve deyim olarak sayılmaktaydı. Öğrencilerden on yedi tanesinin sıcakkanlı sözcüğünü deyim olarak yazmaları birleşik sözcük ile deyim arasındaki farkın bilinmemesinden ve henüz daha birçok deyimler sözlüğünün güncellenmemesinden kaynaklanmaktadır. Öğrenciler tarafından kullanılan sözlükler güncellenmiş, MEB tarafından incelenmiş ve onay verilmiş sözlükler olursa bu durumun önüne geçilebilir.

Öğrencilerin birçoğu deyimleri duydukları, okudukları veya anladıkları şekilde kullanmışlardır. Bunun göstergesi olarak öğrenciler, bildikleri deyimleri yazarken şahıs ve kip eki kullanmışlardır. Örneğin “etekleri zil çalmak” deyimini “etekleri zil çalıyor”, “göze girmek” deyimini “gözüme girdin”, “gözden düşmek” deyimini “gözümde düştün”, “saçını süpürge etmek” deyimini “saçımı süpürge ettim , “gözleri yuvalarından fırlamak” deyimini “ gözleri yuvalarından fırladı” vb. şekliyle kullanmışlardır.

Öğrencilerin yazmış olduğu deyimler için de atasözlerinde olduğu gibi iki temel kaynak esas alınmıştır. Bu kaynaklar; TDK'nin internet sayfasında yer alan “Deyimler Sözlüğü”

ile Ömer Asım Aksoy'un "Deyimler Sözlüğü" dür. Deyimler konusunda da bu iki kaynak arasında zaman zaman farklılıklar dikkat çekmektedir.

Bazı deyimler TDK sözlüğündeki kullanımdan farklı olarak diğer sözlüklerde kullanılabilmektedir. Örneğin TDK'de "**dış kapının mandalı**" deyimini Ömer Asım Aksoy'da "**dış kapının dış mandalı**" olarak kullanılmaktadır.

Ömer Asım Aksoy'da "kılına hata gelmemek" deyimini TDK'de hata yerine hanel kelimesi tercih edilerek kullanılmıştır.

Ömer Asım Aksoy'da "**yukardan aşağı süzmek**" deyimini TDK'de "**tepeden tırnağa süzmek**"; Ömer Asım Aksoy'da "**yüzü sirke satmak**" deyimini ise TDK'de "**suratı sirke satmak**" şeklinde kullanımı tercih edilmiştir. Deyimler de atasözleri gibi kalıplaşmıştır ve kullanılan sözler yerine eş anlamlısı dahi kullanılmamalıdır. Bu nedenle kaynaklarda ortak kullanım tercih edilmelidir.

Öğrencilerin yazmış olduğu bazı deyimler TDK sözlüğünde yer almazken bu sözler Ömer Asım Aksoy'un sözlüğünde veya diğer kaynaklarda yer almaktadır. Bu deyimler şunlardır:

Aba altında değnek göstermek

Aklını almak

Ateş pahası

Başı dumanlı

Başı kalabalık olmak

Bir çırpıda

Burnu havada olmak

Cadı kazanına çevirmek

Çat kapı

Dilden dile dolaşmak

Dimyat'a pirince giderken evdeki bulgurdan olmak

Elden düşme

Ele güne karşı

Eli açık olmak

Eli kulağında

Eli sıkı olmak

Göz kararı

Gözü pek

Hafif tertip

Kara gün dostu

Karnı burnunda olmak

Kirli çıkı

Ne ölüye ağlar ne diriye güler

Samanlıkta iğne aramak

Sır küpü

Şom ağızlı olmak

Tütünü doğru çıkmak

Uzaktan merhaba demek

Uzun hikâye

Yaraya tuz basmak

Yanağında güller açmak

Araştırmaya katılan öğrencilerin doğru olarak yazdıkları bilmece sayısı tablo 47’de listelenmiştir.

Tablo 47. Öğrencilerin Bildikleri Bilmece Sayısı

Bilmece Sayısı	Frekans	Yüzde %
1 adet	120	13,7
2 adet	135	15,4
3 adet	104	11,8
4 adet	73	8,3
5 adet	72	8,2
6 adet ve üstü	13	1,5
Toplam	517	58,8
Cevap Vermeyenler	362	41,2
Toplam	879	100

Tablo 47 incelendiğinde öğrencilerden 72’si doğru bir şekilde beşer adet bilmece yazmıştır. Öğrencilerden 173’ü ise dörder, 104’ü üçer, 135’i ikişer, 120’si ise birer adet bilmeceyi doğru bir şekilde yazabilmiştir. Öğrencilerin % 41’inin (362 öğrenci) ise herhangi bir bilmece yazamadığı görülmektedir. Başka bir deyişle öğrencilerden en az beşer tane bilmece yazmaları istenmiş, fakat öğrencilerin % 8’i birbirinden farklı beşer bilmece yazabilmişlerdir. Bu bulgular öğrencilerin % 50’den fazlasının ya bir tane bilmece yazabildiğini ya da herhangi bir bilmece yazamadığını ortaya koymaktadır. Bu durum öğrencilerin bilmeceye yönelik farkındalıklarının oldukça düşük olduğunu göstergesidir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin yazmış olduğu bilmece sayısı ise 351 olarak tespit edilmiştir. Ekler kısmında öğrencilerin yazmış olduğu bilmecelerin listesi yer almaktadır (EK 5).

Öğrencilerin en çok bildikleri bilmeceleri ortaya koyan ve sınıf düzeyinde karşılaştırmasını sunan “tablo 48” aşağıda yer almaktadır.

Tablo 48. Sınıf Düzeyinde Sıkça Bilinen Bilmecelere Yönelik Bulgular

Bilmeceler	5. sınıf	6. sınıf	7. sınıf	8. sınıf	Toplam
Çarşıdan/Pazardan aldım bir tane eve gittim bin tane (nar)	47	48	78	66	239
Bilmece bildirmece el üstünde kaydırmaca (sabun)	34	22	48	45	149
Bilmece bildirmece dil üstünde kaydırmaca (dondurma)	41	23	40	44	148
Küçükçük fıçıcık, içi dolu turşucuk (limon)	12	24	-	6	42
Ben giderim o gider arkamdan /arkam sıra/yanımda tin tin eder (gölge)	5	5	7	5	22
Hırsız eve girerse neyi çalmaz?/Eve giren hırsız neyi çalmaz? (zili)	10	1	6	4	21
Dal/Ağaç üstünde kilitli sandık (ceviz)	1	2	3	12	18
Biz biz idik biz idik, Otuz iki kız idik. Ezildik büzüldük İki duvara/Bir mağaraya dizildik. (diş)	6	-	1	9	16
Yer altında kırmızı/turuncu minare (havuç)	2	2	7	5	16
Hangi tasta su içilmez? (kafatasından)	8	-	-	6	14

Araştırma kapsamındaki öğrenciler tarafından en sık yazılmış olan bilmeceler ve bu bilmecelerin yazılma sıklığı şöyledir:

Çarşıdan/Pazardan aldım bir tane eve gittim bin tane (**nar**) 239 öğrenci,

Bilmece bildirmece, el üstünde kaydırmaca (**sabun**) öğrenci 149,

Bilmece bildirmece, dil üstünde kaydırmaca (**dondurma**) 148 öğrenci,

Küçücük fıçıık, içi dolu turşucuk (**limon**) 42 öğrenci,

Ben giderim o gider arkamdan/ arkam sıra/ yanımda tin tin eder (**gölge**) 22 öğrenci,

Hırsız, eve girerse neyi çalmaz?/Eve giren hırsız neyi çalmaz? (**zili**) 21 öğrenci,

Dal üstünde/ağaç üstünde kilitli sandık (**ceviz**) 18 öğrenci,

Biz biz idik biz idik, otuz iki kız idik. Ezildik büzüldük, iki duvara/bir mağaraya dizildik.

(**diş**) 16 öğrenci,

Yer altında kırmızı/turuncu minare (**havuç**) 16 öğrenci,

Hangi tastan su içilmez? (**kafatasından**) 14 öğrenci.

Öğrencilerin yazmış olduğu bilmecelerin bir kısmı artık klişeleşmiş olarak tabir edilen (bilmece bildirmece el üstünde kaydırmaca, çarşıdan/pazardan aldım bir tane eve gittim bin tane) bilmecelerken bir kısmı öğrencilerin düşünmesini sağlayacak, cevabın bulunması ciddi bir uğraş gerektirecek (küçücük mezar, dünyayı gezer; musluk neden akar?) bilmecelerdir.

Gerek bilmecelerde gerekse mânilerde birbirine çok yakın anlamları barındıranlar aynı grup içerisinde değerlendirilmiştir. Örneğin; en sık yazılmış bilmeceler içerisinde yer alan ve gölge cevabını içeren bilmeceyi bazı öğrenciler “ben giderim o gider arkamdan tin tin eder” bazı öğrenciler “ben giderim o gider arkam sıra tin tin eder” bazıları ise “ben giderim o gider yanımda tin tin eder” şeklinde yazmıştır. Aynı durum ceviz cevabını içeren bilmece için de geçerlidir. Bazı öğrenciler soru kalıbını “dal üstünde kilitli sandık” bazıları ise “ağaç üstünde kilitli sandık” olarak oluşturmuştur. Bu örneklerde olduğu gibi birbirine çok yakın anlamları barındırdıkları için bu bilmeceler aynı maddede değerlendirilmiştir.

Cevapları aynı olan bilmecelerin soru kalıplarındaki öge dizilişi farklı olsa da özünde aynı olduklarından bu bilmeceler aynı maddede toplanmıştır. Örneğin, cevabı zil olan “hırsız eve girerse neyi çalmaz?” ile “eve giren hırsız neyi çalmaz?” sorusu aynı bilmecenin soru kalıbı olarak kabul edilmiş, ekler bölümünde yer alan “bilmecelerin sınıflara göre dağılımı” bölümünde ikisine de yer verilmiştir.

Bilmecelerde yazılması gereken, genel kabul görmüş kelimeler yerine farklı bir kelimenin yazıldığı bilmeceler geçerli sayılmamıştır. Örneğin genel kabul görmüş olan “pazardan aldım bir tane eve geldim bin tane (nar)” bilmecesinde “bin” kelimesi yerine bazı öğrenciler tarafından “on” ve “yüz” kelimesini yazılmıştır. “Yer altında yağlı kayış (yılan)

bilmecesinde kayış kelimesi yerine kaçık kelimesi kullanılmıştır. Bu yazılanlar geçerli sayılmamıştır.

Duydukları şekliyle kelimeleri yazma alışkanlıkları bilmecede de görülmektedir. “ Ağzı açık alamet, içi kızıl kıyamet” bilmecesinde yer alan “ağız” kelimesi “azı” şeklinde yazılmıştır.

Araştırma sonucunda öğrencilerin aynı nesneyi buldurmaya yönelik farklı soru kalıplarından oluşan bilmeceler yazdığı da tespit edilmiştir. Türk toplumunda önemli bir yere sahip olan varlıklar için farklı soru kalıplarının oluşturulması Türkçenin zenginliğiyle ilgilidir.

Araştırma sonucunda öğrencilerin **gölge** ile ilgili **dokuz**; **ayna** ile ilgili **altı**, **karpuz** ile ilgili **beş**; **balık**, **ceviz**, **diş**, **kalp** ve **yumurta** ile ilgili **dört**; **ağız**, **davul**, **havuç**, **kaplumbağa**, **lahmacun**, **mısır**, **süpürge** ve **nar** ile ilgili **üç**; **akıl**, **ay**, **at arabası**, **balon**, **gökkuşağı**, **gökyüzü**, **güneş**, **harita**, **kafatası**, **kar**, **karanfil**, **kol saati**, **masa**, **pilot kalem**, **radyo**, **saat**, **saat kaç**, **tavşan**, **televizyon** ve **zeytin** ile ilgili **iki** farklı soru kalıbı yazdığı tespit edilmiştir.

Aynı soru kalıbıyla yazılmış, farklı cevaplar içeren bilmeceler de yer almaktadır. “ Dışı var içi yok, dayak yer suçu yok soru kalıbına cevap olarak “davul” ve “top” ; “çarşıdan aldım bir tane eve gittim bin tane” soru kalıbına ise “nar” ve “mısır” cevap olarak verilmiştir. Bu durum öğrencilerin yaratıcılığının bir sonucu olarak görülmüştür.

Öğrencilerin yazmış olduğu bir kısım bilmeceler kalıplaşmış ifadelerle başlamıştır. Örneğin;

Bilmece bildirmece dil üstünde kaydırmaca,

Bilmece bildirmece bel üstünde kaydırmaca,

Bilmece bildirmece resim yapar gündüz gece

Bilmece bildirmece cep içinde kaydırmaca,

Bilmece bildirmece ayak altında kaydırmaca,

Bilmece bildirmece el üstünde kaydırmaca vb.

Yazılan bilmecelerin bir kısmı da kalıplaşmış ifadelerle sona ermektedir. Örneğin;

Nereye gidersem o da gelir,

Bil bakalım bu nedir?

Tik tak eder, saat değil.

Bil bakalım bu nedir?

Mantosu yeşil, entarisi kırmızı,

Bil bakalım bu kimin kızı?

Öğrencilerin yazmış olduğu bilmecelerin büyük bir kısmı ses benzerliklerinden oluşmaktadır. Çocukların uyaklı sözleri sevmesi, onların bilmecelere yönelik farkındalığını da artırmıştır. Uyaklı sözlerin yer aldığı birkaç bilmece aşağıda sıralanmıştır:

Üstten ot biçerim,

Alttan süt içerim

Ayakları su içer,

Üstünden gelen geçer

Sarıdır sallanır,

Dalında ballanır

Yedi delikli tokmak,

Bunu bilmeyen ahmak

Biz biz idik biz idik

Otuz iki kız idik

Ezildik büzüldük

İki duvara/Bir mağaraya dizildik vb.

Öğrencilerin yazmış olduğu bilmece cevaplarının çoğu somut kavramlardan oluşmaktadır. Soyut işlemler dönemine henüz girmiş veya soyut işlemler döneminde bulunan öğrencilerin özellikle somut kavramlara yönelik bilmeceler sorması, bu kavramların akılda kalıcılığının daha fazla olması veya bu bilmecelerin somut işlemler döneminde öğrenilmiş olmasıyla ilgilidir.

Türk kültürünün bir parçası olan bilmeceler gerek çocukların gerek yetişkinlerin hayatına renk katan ürünlerdir. Bilmeceler eğitici yönüyle kullanılırsa öğrenciler düşünecek, zihin jimnastiği yapacak, eğlenerek birçok şeyi öğrenecektir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin doğru olarak yazdıkları tekerleme sayısı “tablo 49”da listelenmiştir.

Tablo 49. Öğrencilerin Bildikleri Tekerleme Sayısı

Bilmece Sayısı	Frekans	Yüzde %
1 adet	203	23,1
2 adet	140	15,9
3 adet	90	10,2
4 adet	73	8,3
5 adet	28	3,2
6 adet ve üstü	5	,5
Toplam	539	61,3
Cevap Vermeyenler	340	38,7
Toplam	879	100

Tablo 49 incelendiğinde öğrencilerin % 3’ü yani sadece 28’i doğru bir şekilde beşer adet tekerleme yazmışlardır. Öğrencilerden 73’ü ise dörder, 90’ı üçer, 140’ı ikişer ve 203’ü ise birer adet tekerlemeyi doğru bir şekilde yazabilmişlerdir. Öğrencilerin % 39’unun (340 öğrenci) ise hiçbir tekerleme bilmediği görülmektedir. Başka bir deyişle öğrencilerden en az 5’er tane tekerleme yazmaları istenmiş fakat öğrencilerin % 3’ü birbirinden farklı 5’er tekerleme yazabilmişlerdir. Bu bulgular öğrencilerin % 60’tan fazlasının bir tekerlemeyi bildiği veya hiçbir tekerleme bilemediğini ortaya koymaktadır. Bu durum öğrencilerin tekerlemelere yönelik farkındalıklarının oldukça düşük olduğunu göstermektedir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin yazmış olduğu tekerleme sayısı ise 94 olarak tespit edilmiştir. Ekler kısmında öğrencilerin yazmış olduğu tekerlemelerin listesi yer almaktadır (EK 6). Öğrencilerin en çok bildikleri tekerlemeleri ortaya koyan ve sınıf düzeyinde karşılaştırmasını sunan “tablo 50” aşağıda yer almaktadır.

Tablo 50. Sınıf Düzeyinde Sıkça Bilinen Tekerlemelere Yönelik Bulgular

Tekerlemeler	5. sınıf	6. sınıf	7. sınıf	8. sınıf	Toplam
<i>Bir berber bir berbere gel beraber bir berber dükkânı açalım demiş.</i>	12	15	39	57	123
<i>Şu yoğurdu sarımsaklasak da mı saklasak sarımsaklamasak da mı saklasak</i>	11	24	36	47	118
Portakalı soydum, Başucuma koydum. Ben bir yalan uydurdum, Duma duma dum. Kırmızı mum	22	25	20	16	83
<i>Kartal kalkar dal sarkar, dal sarkar kartal kalkar/Dal sarkar kartal kalkar, kartal kalkar dal sarkar</i>	3	25	19	33	80
<i>Şu köşe yaz köşesi, şu köşe kış köşesi, ortada su şişesi</i>	4	2	31	22	59
Dolapta pekmez yala yala bitmez. Ayşecik cik cik cik Fatmacık cik cik cik Sen bu oyundan çık (pis çocuk)	15	14	19	8	56
Bisiklete bindim Karıncayı ezdim Affedersin karınca Seni maymun zannettim Dim dim dim	14	9	18	10	51
Portakalı soydum Başucuma koydum Ben bir yalan uydurdum Duma duma dum Kırmızı mum Dolapta pekmez Yala yala bitmez Ayşecik cik cik cik Fatmacık cik cik cik Sen bu oyundan çık	15	20	7	6	48
<i>Al bu takatukaları takatukacıya takatukalatmaya götür. Takatukacı takatukaları takatukalmazsa (takatukalamam derse) takatukacıdan takatukaları (takatukalatmadan) al da gel.</i>	1	2	8	14	25
Karga karga “gak” dedi, “Çık şu dala bak” dedi, Çıktım baktım o dala Bu karga ne budala Karga fındık getirdi Fare yedi bitirdi Onu tuttu bir kedi Miyav dedi av dedi	2	3	7	10	22

Araştırma kapsamındaki öğrenciler tarafından en sık yazılmış olan tekerlemeler ve bu tekerlemelerin yazılma sıklığı şöyledir:

“Bir berber bir berbere gel beraber bir berber dükkânı açalım demiş” **yüz yirmi üç öğrenci,**

“Şu yoğurdu sarımsaklasak da mı saklasak sarımsaklamasak da mı saklasak” **yüz on sekiz öğrenci,**

“Portakalı soydum,

Başucuma koydum

Ben bir yalan uydurdum,

Duma duma dum.

Kırmızı mum” **seksen üç öğrenci**

“Dal sarkar kartal kalkar, kartal kalkar dal sarkar”/“Kartal kalkar dal sarkar, dal sarkar kartal kalkar” **seksen öğrenci,**

“Şu köşe yaz köşesi, şu köşe kış köşesi, ortada su şişesi” **elli dokuz öğrenci**

“Ooooo...

Dolapta pekmez

Yala yala bitmez

Ayşecik cik cik cik

Fatmacık cik cik cik

Sen bu oyundan çık (pis çocuk)” **elli altı öğrenci,**

“Bisiklete bindim

Karıncayı ezdim

Affedersin karınca

Seni maymun zannettim

Dim dim dim” **elli bir öğrenci,**

“Portakalı soydum

Başucuma koydum

Ben bir yalan uydurdum

Duma duma dum

Kırmızı mum

Dolapta pekmez

Yala yala bitmez

Ayşecik cik cik cik

Fatmacık cık cık cık

Sen bu oyundan çık” **kırk sekiz öğrenci,**

“Al bu takatukaları takatukacıya takatukalmaya götür. Takatukacı takatukaları takatukalatmazsa (takatukalamam derse) takatukacıdan takatukaları (takatukalatmadan) al da gel” **yirmi beş öğrenci,**

“Karga karga ‘gak’ dedi,

‘Çık şu dala bak’ dedi,

Çıktım baktım o dala

Şu karga ne budala

Karga fındık getirdi

Fare yedi bitirdi

Onu tuttu bir kedi

Miyav dedi av dedi” **yirmi iki öğrenci tarafından yazılmıştır.**

Tekerlemelerin bazıları her ne kadar anlamsız sözcüklerden oluşmuş gibi görünse de çocuklarda dinleme ve konuşma becerilerinin gelişmesine hizmet edecek, yapılan ezberlerle onların psikomotor becerilerinin gelişmesini sağlayacak ürünlerdir. Öğrenciler tarafından en sık yazılan on tekerlemeden beşi telaffuz çalışmalarında kullanılan tekerlemelerdir. Diğer beş tekerleme ise oyun- sayısmaca tekerlemeleridir.

Öğrenciler tarafından doksan dört tane tekerleme yazılmış olup bu tekerlemelerden altmış beş tanesi oyun/sayısmaca, yirmi sekiz tanesi diksiyon sadece bir tanesi ise masal tekerlemesidir. Araştırma bulgularına göre oyun/sayısmaca tekerlemelerine yönelik 5 ve 6. sınıf öğrencilerinin farkındalıkları daha fazladır. Bu durum onların henüz oyun oynama sürecinde olmalarıyla ilgilidir.

Yirmi sekiz tane telaffuz çalışmasında kullanılabilecek tekerleme yazılmış olmakla birlikte en sık yazılan ilk beş tekerlemeden dördünü bu tekerlemeler oluşturmaktadır. Bu tür tekerlemelere ise 7 ve 8. sınıf öğrencilerinin farkındalıkları daha fazladır.

Yazılan tekerlemelerden sadece bir tanesi masal tekerlemesidir. Bunu da sekizinci sınıftan bir öğrenci yazmıştır. Bu sonuç öğrencilerin masal bilmemesinden değil de masal başında yer alan “bir varmış...” gibi kalıp ifadelerin tekerleme olarak adlandırıldığını bilinmemesinden kaynaklandığı düşünülmektedir. Bunun için öğretmenler masal ile ilgili yapılacak etkinliklerde özellikle tekerlemelere de yer vermeli, öğrencilerin masal tekerlemelerine yönelik farkındalıkları sağlanmalıdır.

Yazılmış olan bazı tekerlemeler birbirine çok fazla benzemektedir. Örneğin, “berber” tekerlemesi üç farklı şekilde yazılmıştır:

“Bir berber bir berbere, bre berber beri gel diye bar bar bağırır”

“Bir berber bir berbere gel beraber bir berber dükkânı açalım demiş”

“Bir berber bir berbere, bre berber gel beraber Berberistan’da bir berber dükkânı açalım demiş”

Oyun/ sayışmaca tekerlemesi içerisinde değerlendirilen kedi tekerlemesinin de iki farklı şekilde yazıldığı görülmüştür.

“Bir kedi varmış yüze kadar sayarmış sıfırını atmış on kalmış. 1-2-3-4-5-6-7-8-9-10”

“Bir kedi varmış ona kadar sayarmış. 1-2-3-4-5-6-7-8-9-10”

Yukarıdaki örneklerin yer alması sözlü dilin yaratıcılığının ve zenginliğinin bir göstergesidir.

Çocuklar için ses benzerlikleri önemlidir. Her ne kadar çocuklar okul öncesi ve ilkokulda redif ile kafiye ne olduğunu bilmeseler de ses benzerliklerinin veya tekrarının yer aldığı sözler çocukların hoşuna gider ve onların bu sözleri sık sık tekrarladığı görülür. Öğrencilerin yazmış olduğu tekerlemelerin birçoğunda redif ve kafiye bulunması ses tekrarlarının ezberlemeyi kolaylaştırdığının, akılda kalıcılığı artırdığının bir göstergesidir. Diksiyon tekerlemeleri dışında en sık yazılmış olan aşağıdaki tekerlemelerde ses tekrarlarının bulunması öğrencilerin bu tekerlemeleri daha rahat hatırlamasını sağlamıştır.

“Portakalı soydum,

Başucuma koydum.

Ben bir yalan uydurdum,

Duma duma dum.

Kırmızı mum”

“Bisiklete bindim

Karıncayı ezdim

Affedersin karınca

Seni maymun zannettim

Dim dim dim”

Bazı öğrenciler tekerleme yazarken yazması gereken asıl kelime yerine başka bir kelime kullanmıştır. Özellikle diksiyon tekerlemelerinde yakın ses tekrarı gereklidir. Bu nedenle yazılanlar geçerli sayılmamıştır. Örneğin; “şu yoğurdu sarımsaklasak da mı saklasak sarımsaklamasak da mı saklasak” tekerlemesini on beş öğrenci “şu yoğurdu sarımsaklasak da mı yeseek sarımsaklamasak da mı yeseek” şeklinde yazmıştır.

Kelimeleri duydukları şekliyle yazma durumuyla tekerleme türünde de karşılaşmıştır. “o piti piti..... terazi lastik jimnastik” tekerlemesindeki jimnastik kelimesi yerine bazı öğrenciler cimlastik bazıları ise jimlastik şeklinde yazmıştır. “**Bu ekşi eski ekşi**” tekerlemesindeki **ekşi** kelimesi de “**eşki**” şeklinde yazılmıştır. “**Şu yoğurdu sarımsaklasak da mı saklasak sarımsaklamasak da mı saklasak**” tekerlemesinde yer alan **sarımsak** kelimesi de bazı öğrenciler tarafından “sarmısak” şeklinde yazılmıştır. “**İğne battı canımı yaktı...**” sözleriyle başlayan tekerlemedeki **iğne** kelimesi yerine birkaç öğrenci “**inne**”, “**ine**” kelimesini kullanmıştır. Tekerleme veya diğer sözlü kültür ürünlerine sınıfta sık sık yer verilerek öğrencilerin ağız alışkanlıklarını terk etmesi sağlanmalıdır.

Araştırmaya katılan öğrencilerin doğru olarak yazdıkları mâni sayısı tablo 51’de listelenmiştir.

Tablo 51. Öğrencilerin Bildikleri Mânî Sayısı

Bilmece Sayısı	Frekans	Yüzde %
1 adet	74	8,4
2 adet	34	3,9
3 adet	10	1,1
4 adet	6	,7
5 adet	1	,1
Toplam	125	14,2
Cevap Vermeyenler	754	85,8
Toplam	879	100

Tablo 51 incelendiğinde öğrencilerin % 14'ü yani sadece 125'i doğru bir şekilde bir ila beş arasında mânî yazmıştır. Öğrencilerin % 86'sının (754 öğrenci) ise hiçbir mânî bilmediği görülmektedir. Başka bir deyişle öğrencilerden en az beş tane mânî yazmaları istenmiş, fakat öğrencilerin % 1'i bile sayılmayacak oranda (sadece bir öğrenci) birbirinden farklı beşer mânî yazabilmiştir. Bu bulgular öğrencilerin yaklaşık % 86'sının bir sözlü kültür ürünü olarak mânîyi bilemediğini ortaya koymaktadır. Bu durum araştırmaya katılan öğrencilerin mânîlere yönelik farkındalıklarının oluşmadığını göstermektedir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin yazmış olduğu mânî sayısı ise 62 olarak tespit edilmiştir. Ekler kısmında öğrencilerin yazmış olduğu mânîlerin listesi yer almaktadır (EK 7). Öğrencilerin en çok bildikleri mânîleri ortaya koyan ve sınıf düzeyinde karşılaştırmasını sunan “tablo 52” aşağıda yer almaktadır.

Tablo 52. Sınıf Düzeyinde Sıkça Bilinen Mânilere Yönelik Bulgular

Mâniler	5. sınıf	6. sınıf	7. sınıf	8. sınıf	Toplam
Sepet sepet yumurta Sakın beni unutma Unutursan küserim Mektubumu keserim	1	8	18	12	39
Minder attım çimene/Çimene bak çimene Çimenin çiçeğine Yedi/Yetmiş kız kurban olsun Abimin/Damadın perçemine	8	5	5	8	26
Sarı taksi geliyor Ablam gelin oluyor Ağlama abla ağlama Sıra bana geliyor	3		16	1	20
Masa üstünde bıçak Abim beni vuracak Vurma abi vurma O/şu kız senin olacak	4	1	10	1	16
Mâni mâni mânisi Bizim gelin hangisi Orta boylu gül fidan Adıyaman'ın bir tanesi/Gelinlerin bir tanesi	3		1	5	9
Minder attım çimene/Çimene bak çimene Çimenin çiçeğine Yedi/Yetmiş erkek kurban olsun ... 'nin/Gelinin perçemine	1	1	3		5
Çaydanlıkta çayım var Utanacak neyim var ... köyün içinde/Adıyaman içinde Gülden güzel yârim var				5	5

Araştırma kapsamındaki öğrenciler tarafından en sık yazılmış olan mâniler ve bu mânilerin yazılma sıklığı şöyledir:

- ❖ Sepet sepet yumurta
Sakın beni unutma
Unutursan küserim
Mektubumu keserim (**otuz dokuz öğrenci**)

- ❖ Minder attım çimene/Çimene bak çimene
Çimenin çiçeğine
Yedi/Yetmiş kız kurban olsun
Abimin/Damadın perçemine **(yirmi altı öğrenci)**
- ❖ Sarı taksi geliyor
Ablam gelin oluyor
Ağlama abla ağlama
Sıra bana geliyor **(yirmi öğrenci)**
- ❖ Masa üstünde bıçak
Abim beni vuracak
Vurma abi vurma
O kız /yâr senin olacak **(on altı öğrenci)**
- ❖ Mâni mâni mânisi
Bizim gelin hangisi
Orta boylu gül fidan
Adıyaman'ın bir tanesi / Gelinlerin bir tanesi **(dokuz öğrenci)**
- ❖ Maydanoz deste deste
Gel beni babamdan iste / Oğlan gel beni iste
Eğer babam vermezse
Son sözü benden iste **(altı öğrenci)**
- ❖ Çaydanlıkta çayım var
Utanacak neyim var
... köyün içinde /Adıyaman içinde
Gülden güzel gülüm var **(beş öğrenci)**
- ❖ Minder attım çimene/Çimene bak çimene
Çimenin çiçeğine
Yedi /Yetmiş erkek kurban olsun
... 'nin perçemine /Gelinin çiçeğine **(beş öğrenci)**

❖ Masa üstünde pekmez

Bu pekmez bize yetmez

Damadın kazandığı para

Gelinin süsüne yetmez **(beş öğrenci)**

Öğrenciler tarafından altmış iki tane birbirinden farklı mânî yazılmıştır. “Bildiğiniz mânîleri (en az beş tane) yazınız” yönergesine karşılık sadece bir öğrenci beş tane mânî yazmıştır. Birçok öğrenci bu yönergeye “bilmiyorum” yazarak mânîye yönelik farkındalığın oluşmadığını göstermiştir. Mânîlerin sınıf seviyesine göre yazılma sıklıklarına bakıldığında 7 ve 8. sınıf öğrencilerinin farkındalıklarının daha yüksek olduğu görülmüştür.

Bazı öğrenciler mânî yerine tekerleme, bazıları türkü, bazıları ise ninni yazmıştır. Bunun yanı sıra kahramanlık şiiri, asker gönderirken yapılan tezahürat (en büyük asker bizim asker!), futbol tezahüratı (re re re ra ra ra Gassaray Gassaray cimbombom; üç, beş, yedi, on... Biberon! ; maç yaparken sahada sarı kanaryalar, rakip takıma krampon toplatırlar. Sıkı dur karşı defans Fener geliyor. Şut ve gol ağırları deliyor vb.) ve tebrik kartı sözleri yazan öğrenciler de bulunmaktadır.

Mânîler deyimler ve atasözleri gibi kalıplaşmış ifadeler değildir. Bu sözlü kültür ürünü zaman zaman değişikliğe uğrayabilmektedir. Öğrencilerin yazmış olduğu mânîlerde birbirine çok yakın anlamları veya benzer söyleyişleri barındıranlar aynı grup içerisinde değerlendirilmiş ve bu iki söyleyiş bölü (/) işaretiyle verilmiştir. Örneğin;

❖ Minder attım çimene/Çimene bak çimene

Çimenin çiçeğine

Yedi/Yetmiş erkek kurban olsun

...’nin perçemine/Gelinin çiçeğine

Mânîlerde yazılan özel isimler üç nokta (...) ile belirtilmiştir.

❖ Çaydanlıkta çayım var

Utanacak neyim var

... köyün içinde/Adıyaman içinde

Güliden güzel yârim var

❖ Arabanın dili var

Arkasında zili var

...’in cebinde
...’nin fotoğrafı var

❖ Çakmak çakmağa geldik
Kına yakmaya geldik
... teyze ağlama
Kızın almaya geldik

❖ Damda dombey danası
Verin çalgıcı parası
Bizim... gelin olmuş
Ağlasın garip anası

❖ Dozer geliyor dozer
Çekilin yoldan ezer
Bir baktım’e
Petek Dinçöz’den güzel

Öğrencilerin yazmış olduğu mâniler genelde yedi heceli olup bunlar düz mânilerdir. Çoğunlukla üçüncü dize serbest, birinci, ikinci ve üçüncü dizeler birbiriyle uyaklıdır (aaba).

Öğrencilerin yazmış olduğu mâniler tema açısından değerlendirildiğinde yazılan mânilerin daha çok gelin-damat/düğün, ayrılık, gurbet, sevinç, üzüntü, sitem gibi temalarda yazıldığı görülmüştür.

❖ Masa üstünde pekmez
Bu pekmez bize yetmez
Adıyaman’ın kızları
Taksisiz gelin gitmez

❖ Mâni mâni mânisi
Bizim gelin hangisi
Orta boylu gül fidan
Adıyaman’ın bir tanesi/Gelinlerin bir tanesi

- ❖ Sarı taksi geliyor
Ablam gelin oluyor
Ağlama abla ağlama
Sıra bana geliyor

Yukarıdaki örneklerde olduğu gibi öğrencilerin yazmış olduğu mâniler içerisinde gelin-
düğün temalı mânilerde çeşitlilik daha fazladır. Bu çeşitlilik öğrencilerin bu tür mânilerle
karşılaştıkları sözlü gelenek ortamının henüz Adıyaman’da yaşatıldığının göstergesidir.

Hatıra defterlerine ve unutulmak üzere olan iletişim aracı mektuplara yazılan “ sepet sepet
yumurta/sakın beni unutma/unutursan küserim/mektubumu keserim” mânisi öğrenciler
tarafından en sık yazılmış mânidir. Yazılan mânilerin büyük bir kısmını ise düğünde,
dernekte, kına gecelerinde söylenen mâniler oluşturmaktadır. Öğrencilerden sadece bir
tanesi Ramazan/davulcu mânisi yazmıştır. Yazılan mâni şöyledir:

- ❖ Davulun içi pekmez
Çalarım fakat ötmez.
Bir bahşış vermezseniz
Davulcu burdan gitmez

Öğrencilerin Ramazan/davulcu mânilerinin farkına varmamaları onların bu tür mânilerle
karşılaşmamalarının bir sonucudur. Nitekim son yıllarda özellikle Ramazan ayında gerek
sahura kaldırırken gerekse bahşış isterken mâni söyleyen bir davulcuyla karşılaşmak
oldukça zordur. Bu durum da çocukların özellikle bu tür mânilerle karşılaşmasını ve bu
kültür hazinesinin aktarımını engellemektedir.

Öğrencilerin yazmış olduğu bazı mâniler kızlar ve erkekler arasındaki atışmalarda
söylenen mânilerdir. Bu mânilere örnek olarak şunlar verilebilir:

- ❖ Bahçelerde maydanoz
Deste deste yoldunuz
Siz akılsız oğlanlar
Şimdi mi adam oldunuz
- ❖ Bahçelerde pırasa
Yaprağına kar yağsa
Kızlar hep yalnız kalsa
Oğlanlara yalvarsa

Yazılan mâniler içerisinde gelin- kaynana mânilerine de rastlanmıştır.

- ❖ Ben bir karabiberim
Yuvarlanıp giderim
Çok nazlanma kaynana
Oğlunu alıp giderim

- ❖ Köprü altından geçtim
Bir fincan kahve içtim
Kaynanamı görünce
Nişanlımdan vazgeçtim

Yakıcı'ya göre zaman zaman çok kabul gören bir mâni değişik bölge ve coğrafyalarda farklı biçimlerde söylenebilir. Hangi konu üzerine söylenirse söylensin, mâni söyleyicisi bulunduğu il, ilçe ya da köyün adını mâninin bir yerinde belirterek onu kendine, kendi bölgesine mal edebilir (Yakıcı, 2007, s. 193). Bu bağlamda Türkiye genelinde söylenen mânilerin Adıyaman'a uyarlanarak söylendiği tespit edilmiştir. Adıyaman'a uyarlanarak söylenen mâniler şunlardır:

- ❖ “Mâni mâni mânisi
Bizim gelin hangisi
Orta boylu gülfidan
Adıyaman'ın bir tanesi/Gelinlerin bir tanesi”
- ❖ “Masa üstünde pekmez
Bu pekmez bize yetmez
Adıyaman'ın kızları
Taksisiz gelin gitmez”
- ❖ “Çaydanlıkta çayım var
Utanacak neyim var
... köyün içinde/Adıyaman içinde
Gülden güzel gülüm/yârim var”
- ❖ “Kamyonum teker teker
Altınşehir'e kum çeker
Altınşehir'in kızları

.... için yağ çeker”

Bu örneklerin dışında Adıyaman’a uyarlanmamış, orijinal hâliyle kullanılan mânî de öğrenci tarafından yazılmıştır.

- ❖ Altın yüzük yaptırdım
Parmağıma dar benim
Şu Zile’nin içinde
Selvi boylu yâr benim

Eksik yazıldığı için geçerli bir mânî olarak sayılmasa da “iğne attım çimene/çimenin çiçeğine ...” sözlerindeki “**iğne**” kelimesinin de diğer türlerdeki gibi “**inne**” olarak yazılmış olması bazı öğrencilerin özellikle iğne kelimesinin doğru kullanımını bilmedikleri sonucuna ulaştırmıştır.

İçerisindeki cinsiyet faktörü değiştirilerek yazılan mânîler de tespit edilmiştir.

- ❖ Minder attım çimene/Çimene bak çimene
Çimenin çiçeğine
Yedi/Yetmiş kız kurban olsun
Abimin/damadın perçemine
- ❖ Minder attım çimene/Çimene bak çimene
Çimenin çiçeğine
Yedi/Yetmiş erkek kurban olsun
...’nin/Gelinin perçemine

Sosyal ve kültürel yaşamın yansıması olan mânîler sözlü kültür ürünleri içerisinde teknolojiye en çok yenik düşmüş türlerden biridir. Eğer gerekli önlemler alınmazsa bu sözlü kültür ürünü elli yıl sonra belki de sadece isim olarak bilinecek ya da aslında sözlü ürünler olmasına rağmen sadece yazılı kaynaklarda yer alacaktır. Bu durumun önüne geçmek için öğrencilerin çok seveceği bu türün en güzel örnekleri ders kitaplarında ve etkinliklerde mutlaka yer almalıdır.

4.4. Dördüncü Alt Probleme Ait Bulgular ve Yorum

Araştırmanın dördüncü alt problemi “Ortaokul öğrencilerinin sözlü kültür ürünlerine yönelik farkındalıklarının oluşmasında hangi unsurların etkisi vardır?” şeklinde

oluşturulmuştur. Bu alt probleme yönelik elde edilen verilerden bulgulara ulaşılmış ve aşağıda tablolar halinde bulgular yorumlanmıştır.

Öğrencilere “bildiğiniz atasözlerini hangi kaynak veya kaynaklardan öğrendiniz” şeklinde sorulan soruya verdikleri cevaplar tablo 53’te sunulmuştur. Bu soruda öğrencilerin birden çok seçeneği işaretleyebilmelerine imkân verilmiş ve öğrenciler birden çok kaynağı işaretleyebilecekleri hususunda bilgilendirilmiştir.

Tablo 53. Atasözlerinin Öğrenilmesinde Faydalanan Kaynaklara Yönelik Görüşler

Atasözlerini Öğrenme Kaynağı	Frekans	N
Anne	454	879
Baba	440	879
Akraba	187	879
Öğretmen	590	879
Arkadaş	308	879
TV	211	879
Gazete	161	879
Dergi	200	879
Ders kitabı	384	879
Kitap	556	879
Diğer	99	879

Tablo 53 incelendiğinde öğrencilerin atasözlerini öğrenmek için yukarıdaki tabloda verilen kaynaklardan birden çok seçeneği işaretledikleri anlaşılmıştır. Araştırmaya katılan öğrenciler atasözlerini başta öğretmenlerinden (590) daha sonra kitaplardan (556), annelerinden (454), babalarından (440), ders kitaplarından (384), arkadaşlarından (308), TV’den (211), dergilerden (200), akrabalarından (187), gazetelerden (161) ve diğer (99) kaynaklardan öğrendiklerini ifade etmişlerdir. Başka bir deyişle atasözü öğrenme kaynağı olarak öğretmenin tercih edilmesi okulda sözlü kültür ürünü olarak atasözlerinin öğretilmesinde öğretmenin rolünü ortaya koymaktadır. Öğretmenle birlikte kitaplardan atasözlerini öğrendiklerini ifade eden öğrenci sayısı oldukça yüksek çıkmıştır. Burada kitap olarak ders kitabından farklı bir kaynak olarak belirtilmesi kitap okumanın sözlü kültür ürünleriyle ilgili farkındalıkların artırılmasındaki rolünü ortaya çıkarmıştır. Öğrencilerin % 70’inin kaynak kitap olarak “Atasözü Sözlüğü”ne sahip olduklarını ifade ettiği de unutulmamalıdır. Bununla birlikte atasözlerinin öğrenciler tarafından ders kitabından öğrenilmesi beklenen bir sonuç iken tam tersine araştırmaya katılan öğrencilerin yarısından azı atasözlerini ders kitabından öğrendiklerini ifade etmiştir.

Öğrencilere “bildiğiniz deyimleri hangi kaynak veya kaynaklardan öğrendiniz” şeklinde sorulan soruya verdikleri cevaplar tablo 54’te sunulmuştur. Bu soruda öğrencilerin birden çok seçeneği işaretleyebilmelerine imkân verilmiş ve öğrenciler birden çok kaynağı işaretleyebilecekleri hususunda bilgilendirilmiştir.

Tablo 54. Deyimlerin Öğrenilmesinde Faydalanan Kaynaklara Yönelik Görüşler

Deyimleri Öğrenme Kaynağı	Frekans	N
Anne	413	879
Baba	390	879
Akraba	163	879
Öğretmen	528	879
Arkadaş	274	879
TV	179	879
Gazete	144	879
Dergi	187	879
Ders kitabı	349	879
Kitap	486	879
Diğer	85	879

Tablo 54 incelendiğinde öğrencilerin deyimleri öğrenmek için yukarıda tabloda verilen kaynaklardan birden çok seçeneği işaretledikleri anlaşılmıştır. Araştırmaya katılan öğrenciler bildikleri deyimleri öğretmenlerinden (528), kitaplardan (486), annelerinden (413), babalarından (390), ders kitaplarından (349), arkadaşlarından (274), TV’lerden (179), dergilerden (187), akrabalarından (163), gazetelerden (144) ve diğer (85) kaynaklardan öğrendiklerini ifade etmişlerdir. Başka bir deyişle deyim öğrenme kaynağı olarak öğretmenin tercih edilmesi, okulda sözlü kültür ürünü olarak deyimlerin öğretilmesinde tıpkı atasözlerinde olduğu gibi öğretmenin rolünü ortaya koymaktadır. Öğretmenle birlikte kitaplardan deyimleri öğrendiklerini ifade eden öğrenci sayısı oldukça yüksek çıkmıştır. Burada kitap olarak ders kitabından farklı bir kaynak kitaptır. Bu durum da kitap okumanın sözlü kültür ürünleriyle ilgili farkındalıkların artırılmasındaki rolünü ortaya çıkarmıştır. Öğrencilerin % 60’ının “Deyimler Sözlüğü”ne sahip olması da bu tür eserlerin deyimlere yönelik farkındalığı artırıcı bir etkisi olduğunu hatırlatmaktadır. Bununla birlikte en sık farkındalık sahibi olunan sözlü kültür ürünü olarak deyimlerin öğrenciler tarafından ders kitabından öğrenilmesi beklenen bir sonuç iken tam tersine araştırmaya katılan öğrencilerin yarısından azı, deyimleri ders kitabından öğrendiklerini ifade etmişlerdir. Tablo 53 ve 54 incelendiğinde öğrencilerin atasözü ve deyimleri öğrenirken aile faktörünün ders kitabı faktöründen daha etkili olduğu anlaşılmaktadır.

Öğrencilere “bildiğiniz bilmeceleri hangi kaynak veya kaynaklardan öğrendiniz” şeklinde sorulan soruya verdikleri cevaplar tablo 55’te sunulmuştur. Bu soruda öğrencilerin birden çok seçeneği işaretleyebilmelerine imkân verilmiş ve öğrenciler birden çok kaynağı işaretleyebilecekleri hususunda bilgilendirilmiştir.

Tablo 55. Bilmecelerin Öğrenilmesinde Faydalanılan Kaynaklara Yönelik Görüşler

Bilmeceleri Öğrenme Kaynağı	Frekans	N
Anne	205	879
Baba	193	879
Akraba	102	879
Öğretmen	203	879
Arkadaş	311	879
TV	97	879
Gazete	72	879
Dergi	141	879
Ders kitabı	124	879
Kitap	289	879
Diğer	45	879

Tablo 55 incelendiğinde öğrencilerin bilmeceleri öğrenmek için yukarıdaki tabloda verilen kaynaklardan birden çok seçeneği işaretledikleri anlaşılmıştır. Araştırmaya katılan öğrencilerin 311’i bilmeceleri arkadaşlarından öğrendiklerini dile getirmiştir. Bunu kitaplar (289), anne (205), öğretmen (203), baba (193), dergi (141), ders kitabı (124), akraba (102), TV (97), gazete (72) ve diğer kaynaklar (45) takip etmektedir. Bilmece öğrenme kaynağı olarak öğrencilerin en çok arkadaşlarını kaynak olarak göstermesi beklenen bir sonuçtur. Çünkü bilmece sormak veya cevaplamak çocukların bir arada iken eğlenerek yaptıkları etkinliklerden biridir. Öğrencilerin diğer kaynaklara göre bilmece öğrenirken kitaplardan daha fazla faydalandıkları görülmektedir. Ayrıca çocuklara yönelik dergilerde bilmece köşelerinin yer aldığı, öğrencilerin de bu köşelerden faydalandıkları ve bilmece öğrendikleri ifade edilebilir. Ancak gerek öğretmen ve gerekse ders kitabı araştırmaya katılan öğrencilerin ifadelerine göre bilmece ediniminde ulaştıkları önemli bir kaynak olamamıştır. Son olarak öğrencilerin gerek atasözü ve gerekse deyimle göre bilmecelerle ilgili daha az kaynağa başvurdukları yukarıdaki tabloda frekansların daha az olmasından anlaşılmaktadır.

Öğrencilere “bildiğiniz mânileri hangi kaynak veya kaynaklardan öğrendiniz” şeklinde sorulan soruya verdikleri cevaplar tablo 56’da sunulmuştur. Bu soruda öğrencilerin birden

çok seçeneği işaretleyebilmelerine imkân verilmiş ve öğrenciler birden çok kaynağı işaretleyebilecekleri hususunda bilgilendirilmiştir.

Tablo 56. Mânilerin Öğrenilmesinde Faydalanılan Kaynaklara Yönelik Görüşler

Mânileri Öğrenme Kaynağı	Frekans	N
Anne	39	879
Baba	29	879
Akraba	43	879
Öğretmen	36	879
Arkadaş	54	879
TV	10	879
Gazete	10	879
Dergi	15	879
Ders kitabı	21	879
Kitap	46	879
Diğer	2	879

Tablo 56 incelendiğinde öğrencilerin mânileri öğrenmek için yukarıda tabloda verilen kaynaklardan birden çok seçeneği işaretledikleri anlaşılmıştır. Araştırmaya katılan öğrencilerin 54’ü mânileri arkadaşlarından öğrendiklerini dile getirmiştir. Arkadaşlar seçeneğini sırasıyla kitaplar (46), akraba (43), anne (39), öğretmen (36), baba (29), ders kitabı (21), dergi (15), TV (10), gazete (10) ve diğer kaynaklar (2) takip etmektedir. Mânî öğrenme kaynağı olarak öğrencilerin en çok arkadaşlarını kaynak olarak göstermesi beklenen bir sonuçtur. Çünkü sözlü kültür ürünleri sözlü ortamlarda özellikle de arkadaş çevresinde daha kolay öğrenilecektir. Öğrencilerin mânî öğrenirken diğer kaynaklara göre kitaplardan daha fazla faydalandıkları görülmektedir. Akraba faktörünün mânî öğrenmedeki rolü diğer sözlü kültür ürünlerini öğrenmedeki rolünden daha üst sırada olması manidardır. Ayrıca öğrencilerin bildikleri gerek atasözü ve gerekse deyme göre mânilerle ilgili daha az kaynağa başvurduğu yukarıdaki tabloda frekansların daha az olmasından anlaşılmaktadır. Sonuç olarak sözlü kültür ürünü olarak mânilerin diğer ürünlere oranla okulda (program-ders kitapları-öğretmen) etkili bir şekilde öğretilmediği ya da önem verilmediği ortaya çıkmaktadır.

Öğrencilere “bildiğiniz tekerlemeleri hangi kaynak veya kaynaklardan öğrendiniz” şeklinde sorulan soruya verdikleri cevaplar tablo 57’de sunulmuştur. Bu soruda öğrencilerin birden çok seçeneği işaretleyebilmelerine imkân verilmiş ve öğrenciler birden çok kaynağı işaretleyebilecekleri hususunda bilgilendirilmiştir.

Tablo 57. Tekerlemelerin Öğrenilmesinde Faydalanılan Kaynaklara Yönelik Görüşler

Tekerlemeleri Öğrenme Kaynağı	Frekans	N
Anne	225	879
Baba	207	879
Akraba	118	879
Öğretmen	208	879
Arkadaş	311	879
TV	116	879
Gazete	88	879
Dergi	132	879
Ders kitabı	122	879
Kitap	280	879
Diğer	35	879

Tablo 57 incelendiğinde öğrencilerin tekerlemeleri öğrenmek için yukarıda tabloda verilen kaynaklardan birden çok seçeneği işaretledikleri anlaşılmıştır. Araştırmaya katılan öğrencilerin 311'i tekerlemeleri arkadaşlarından, 280'i ise kitaplardan öğrendiğini dile getirmiştir. Anne (225), öğretmen (208), baba (207), dergi (132), ders kitabı (122), akraba (118), TV (116), gazete (88) öğrencilerin tekerlemeleri öğrendikleri diğer kaynaklardır. Başka bir deyişle tekerleme öğrenme kaynağı olarak öğrencilerin en çok arkadaşlarını kaynak olarak göstermesi beklenen bir sonuçtur. Çünkü tekerleme söylemek çocukların bir arada iken oynadıkları oyunların bir parçasıdır. Hatta tekerlemeler çocukların küçük yaşlarda iken en hızlı ezberledikleri sözler olarak da bilinmektedir. Öğrenciler bildikleri tekerlemeleri öğrenirken annelerinin önemli bir öğretici olduğunu da ifade etmişlerdir. Ancak formal öğrenmenin tekerleme öğrenmede etkili olmadığı gerek ders kitabının ve gerekse öğretmenin öğrencilerin bildikleri tekerlemelerde başat bir etkiye sahip olmadığı görülmektedir.

Yukarıdaki tablolara bütün olarak bakıldığında aslında deyim ve atasözlerinin formal öğretim sürecinde önemli kaynak olan öğretmenler tarafından öğrencilere sıklıkla aktarılabildiği, araştırma kapsamındaki, deyim, atasözü, bilmece, mâni ve tekerleme şeklindeki sözlü kültür ürünlerinin öğrenciler tarafından bilinmesinde ailenin (sırasıyla anne, baba ve akraba) önemli bir etkisinin olduğu ve öğrencilerin dönemsel ilgi ve sosyal çevrelerinin sözlü kültür ürünlerini öğrenilmesinde etkisi olduğu söylenebilir. Özellikle tekerleme ve bilmecelerin ediniminde ve farkındalığının oluşmasında diğer kaynaklara göre arkadaşların etkisi bunu kanıtlayan bir husustur. Son olarak okul programlarında yer aldığı takdirde sözlü kültür ürünlerine yönelik farkındalığın ve kaynaklara erişimin güçlü bir ilişki içinde olacağı söylenebilir.

BÖLÜM 5

SONUÇLAR

Bu bölümde sözlü kültür ürünlerinden atasözü, deyim, bilmece, tekerleme ve mâniye yönelik farkındalıklarına ve bu ürünleri kullanım durumlarına yönelik çıkan sonuçlar değerlendirilmeye çalışılmıştır.

5.1. Birinci Alt Probleme İlişkin Sonuçlar

Analiz sonuçları öğrencilerin sözlü kültür ürünlerini kullanım durumlarının araştırmanın yürütüldüğü okul değişkeni bakımından anlamlı bir fark olduğunu göstermektedir. Başka bir deyişle sözlü kültür ürünlerini kullanım durumu öğrencilerin okuduğu okula göre değişmektedir. Farkın ortaya çıktığı okul bölgeleri karşılaştırıldığında İMKB Ortaokulu sosyo-ekonomik düzeyi yüksek bir bölgede yer alırken, 100. Yıl Ortaokulu düşük sosyo-ekonomik düzeyde, kenar semt olarak tabir edilen bir bölgede yer almaktadır. Kenar semt olarak tabir edilen bölgede yer alan öğrencilerin sözlü kültür ürünlerini kullanma durumu, sosyo-ekonomik düzeyi yüksek olan okul bölgesine göre daha olumlu olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu durum geleneksel sosyal yaşamın ve sözlü geleneğin hâlâ canlı kaldığı mahallelerde sözlü kültür ürünlerinin daha fazla yaşatılıyor olmasından kaynaklanmaktadır.

Sözlü kültür ürünlerini kullanım durumu öğrencilerin okuduğu sınıf düzeyine göre değişmektedir. 5. sınıf düzeyinde öğrenim gören öğrencilerin sözlü kültür ürünlerini gerek günlük konuşmalarında ve gerekse yazılı anlatımlarında daha üst sınıflardaki öğrencilerden daha fazla kullandıkları sonucuna ulaşılmıştır.

Sözlü kültür ürünlerini kullanım durumu öğrencilerin günlük TV izleme süresine göre değişmektedir. TV izlemek bireylerin sosyalleşmesini engelleyen güçlü bir silahtır. Nitekim bir saatten az TV izleyen öğrenciler, sözlü kültür ürünlerini daha uzun süreli TV

izleyen öğrencilere göre gerek günlük konuşmalarında gerekse yazılı anlatımlarında daha çok kullanmaktadır.

Sözlü kültür ürünlerini kullanım durumu öğrencilerin kitap okuma sıklığına göre değişmektedir. Her zaman kitap okuyan öğrencilerin daha kısa süreli kitap okuma alışkanlığı olan veya hiç kitap okumayan öğrencilere göre sözlü ve yazılı anlatımda deyim, atasözü, bilmece, tekerleme ve mânîyi daha çok kullandıkları bu durumu ortaya koymaktadır.

Sözlü kültür ürünlerini kullanım durumu öğrencilerin sokak oyunları oynama sıklığına göre değişmektedir. Her zaman sokak oyunları oynayan öğrencilerin ($\bar{x} = 2,57$) sözlü kültür ürünlerini kullanma durumu hiç sokak oyunu oynamayan öğrencilerden ($\bar{x} = 2,20$) ve nadiren sokak oyunu oynayan öğrencilerden ($\bar{x} = 2,22$) daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Bu sonuç her zaman sokak oyunları oynayan öğrencilerin oyun amaçlı olarak sokağa çıkmayan veya nadiren çıkan öğrencilere göre sözlü ve yazılı anlatımlarında deyim, atasözü, bilmece, tekerleme ve mânîyi daha çok kullandıklarını ortaya çıkartmaktadır. Bu durum sözlü kültürün daha canlı yaşatıldığı geleneksel mahalle kültürünün mânî, bilmece, tekerleme, atasözü ve deyim kullanımına elverişli olmasının; özellikle de bilmece, mânî ve tekerleme gibi kullanım alanının daha dar olduğu sözlü kültür ürünlerinin geleneksel çocuk oyunlarının içerisinde kolayca aktarıldığının bir göstergesidir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin büyük bir çoğunluğunun atasözleri (625 öğrenci) ve deyimlerle (526 öğrenci) ilgili bir kitaba sahip olduğu ortaya çıkmıştır. Ayrıca öğrencilerin yarısının (426) bilmecelele yarısından daha azının (323 öğrenci) tekerlemelerle pek azının ise (147 öğrenci) mânilerle ilgili bir kitaba sahip olduğu görülmektedir. Bilmecelele ilgili kitaba sahip olan öğrencilerin sözlü kültür ürünlerini kullanma durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.

Cinsiyet, anne eğitim durumu, anne mesleği, baba eğitim durumu, baba mesleği, aylık gelir düzeyi ve günlük internet kullanım süresi öğrencilerin günlük konuşmalarında ve yazılı anlatımlarında sözlü kültür ürünlerini kullanma durumlarında herhangi bir farklılaşmaya neden olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

5.2. İkinci alt probleme ilişkin Sonuçlar

Öğrencilerin % 50'ye yakını yazılı anlatımlarında atasözüne çok az yer verdikleri ya da hiçbir şekilde yer vermediklerini belirtmişlerdir. Öğrencilerin günlük konuşmalarında ve yazılı anlatımlarında atasözünü kullanma durumları karşılaştırıldığında konuşma esnasında atasözlerine daha çok yer verdikleri anlaşılmaktadır. Genel olarak öğrencilerin bir sözlü kültür ürünü olarak atasözlerinden faydalandıkları söylenebilir.

Genel olarak öğrencilerin yarısından çoğu günlük konuşmalarında, yarıya yakını ise yazılı anlatımlarında deyimleri kullandıklarını ifade etmişlerdir. Bu bağlamdan öğrencilerin günlük konuşmalarında yazılı anlatımlarına göre deyimlere daha çok yer verdikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Günlük konuşmalarda olduğu gibi yazılı anlatımda da öğrencilerin % 10'unun tekerlemeleri kullandığı, her iki ortamda da kullanım sıklığının birbirine çok yakın olduğu görülmüştür. Bu bulgulara göre öğrencilerin yazılı anlatımlarında ve günlük konuşmalarında tekerlemelere çok fazla yer vermedikleri anlaşılmaktadır. Tekerlemelerin doğası gereği deyim ve atasözüne göre daha az kullanılması normal karşılanmalıdır.

Araştırma sonucunda öğrencilerin yarıya yakınının günlük konuşmaları esnasında değişik sıklıkta da olsa bilmece kullandığı, yarısının ise hiç kullanmadığı ortaya konulmuştur. Yazılı anlatımda ise öğrencilerin % 60'ının bilmece kullandıkları tablodan anlaşılmaktadır. Araştırmaya katılan öğrencilerin %10'unun yazılı anlatım sürecinde bilmece kullandıkları ifade edilmiştir. Her iki alanda öğrencilerin bilmece kullanım durumları incelendiğinde bu kültür ürünü konuşma esnasında daha sık yer bulurken bu yoğunluk yazılı anlatımda oldukça düşmektedir. Diğer sözlü kültür ürünleriyle birlikte incelendiğinde yazılı anlatımda öğrencilerin tekerleme ve bilmece kullandıkları yeterince azdır. Bu durum da sözlü kültür ürünlerinin aktarıldığı gelenekle ilişkilidir.

Öğrencilerin yaklaşık % 43'ü günlük konuşmaları esnasında hiçbir zaman mânî kullanmadıklarını ifade ederken bu oran nadiren kullananlarla birlikte yaklaşık % 74'e ulaşmaktadır. Frekans olarak incelendiğinde ise araştırmaya katılan 879 öğrencinin 647'sinin mânîlere konuşma dilinde yer vermedikleri ortaya çıkmaktadır. Öğrencilerin % 6'sı gibi çok küçük bir oranı ise günlük konuşmalarında sıkça mânîyi kullandığını ifade etmiştir. Bu düşük ilgi yazılı anlatımda da kendisini göstermektedir. Araştırmaya katılan öğrencilerden 405'i hiçbir zaman yazılı anlatımda mânî kullanmadığını ifade etmiştir.

Öğrencilerin günlük konuşma ve yazılı anlatım sürecinde sözlü kültür ürünlerini kullanım durumuyla ilgili olarak öğrenciler tarafından deyim ve atasözlerinin yeterince kullanıldığı, ancak özellikle mânî başta olmak üzere tekerleme ve bilmecelerin kullanım oranlarının düşük olduğu anlaşılmaktadır. Öğrencilerin yarıya yakınının özellikle yazılı anlatımlarında atasözlerine başvurmadıklarını ifade etmiş olmaları oldukça düşündürücüdür. Bilmecelerin yazılı anlatıma oranla günlük konuşma esnasında öğrenciler tarafından daha fazla kullanılması önemli bir diğer husustur. Ayrıca öğrencilerden yaklaşık 200'ünün yazılı anlatımlarında hiçbir zaman deyim kullanmadıklarını ifade etmesi de önemlidir. Bu bulgu sözlü kültürün en sık ve en yaygın kullanılanlarından olan deyimlerin öğretiminde sorun olduğunun bir göstergesidir. Son olarak öğrencilerin hem yazılı anlatımlarında hem de günlük konuşmalarında deyim, atasözü, mânî ve tekerlemeyi birbirine yakın sıklıkta kullandıkları sadece bilmece kullanımında konuşmayı daha çok tercih ettikleri söylenebilir.

5.3. Üçüncü Alt Probleme ilişkin Sonuçlar

Araştırma sonuçları öğrencilerin büyük bir çoğunluğunun atasözlerine yönelik farkındalığının iyi olduğunu göstermekle birlikte bu sözlü kültür ürününü hiç bilmeyenlerin oranının % 5 civarında olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Araştırma kapsamındaki öğrenciler tarafından en sık yazılmış olan on atasözü ve bu atasözlerinin yazılma sıklığı şöyledir:

“Damlaya damlaya göl olur” atasözü altı yüz on bir, “sakla samanı, gelir zamanı” atasözü beş yüz yirmi iki, “ayağını yorganına göre uzat” atasözü üç yüz kırk üç, “üzüm üzüme baka baka kararır” atasözü iki yüz elli beş, “bir elin nesi var, iki elin sesi var” atasözü iki yüz yirmi bir, “ağaç yaş iken eğilir” atasözü yüz yetmiş iki, “komşu komşunun külüne muhtaçtır” atasözü yüz yirmi beş, “ak akçe kara gün içindir” atasözü doksan yedi, “gülme komşuna gelir başına” atasözü doksan, “aslan yattığı yerden belli olur” atasözü ise altmış beş öğrenci tarafından yazılmıştır.

Anket sonuçları, 2007–2008 yılında Hakkâri/Yüksekova ilçe merkezinde bulunan yatılı ilköğretim bölge okulunda 7. sınıfta öğrenim gören yüz öğrenci tarafından en sık yazılmış olan atasözleri ile karşılaştırıldığında öğrenciler tarafından en sık yazılan atasözlerinde benzerlik tespit edilmiştir. Nitekim Kayhan (2009) tarafından yapılan araştırmada da en sık yazılmış atasözleri ve bu atasözlerinin yazılma sıklığı şöyledir: **“Ağaç yaş iken eğilir”**

atasözü **yirmi dokuz**, “**damlaya damlaya göl olur**” atasözü **yirmi beş**, “**üzüm üzüme baka baka kararır**” atasözü **on altı**, “**sakla samanı gelir zamanı**” atasözü **on sekiz**, “**ayağını yorganına göre uzat**” atasözü **on üç** öğrenci tarafından yazılmıştır.

Araştırmacı tarafından uygulanan anket sonuçları ile Uçar ve Aygün tarafından 2005 yılında yapılan “Anket: Üniversite Öğrencileri ve Atasözleri” adlı araştırma sonuçları karşılaştırıldığında da bazı ortak sonuçlar ortaya çıkmıştır. Nitekim en sık yazılan atasözleri arasında benzerlik söz konusudur. Uçar ile Aygün öğrencilerden akıllarına gelen ilk beş atasözünü yazmasını istemiştir. Seksen dört öğrencinin katılmış olduğu çalışmada elli iki öğrenci “**sakla samanı gelir zamanı**” atasözünü, elli öğrenci “**damlaya damlaya göl olur**” atasözünü, yirmi altı öğrenci “**ak akçe kara gün içindir**” atasözünü, yirmi iki öğrenci “**üzüm üzüme baka baka kararır**” atasözünü, on sekiz öğrenci ise “**ayağını yorganına göre uzat**” atasözünü yazmıştır. Uçar ve Aygün’e (2005) göre ankete katılanların büyük bir çoğunluğunun zihnine “**sakla samanı gelir zamanı**” ve onun türevi olan ekonomik içerikli ve tasarrufa yönelik atasözleri kazınmıştır. Uçar ve Aygün bu durumu Cumhuriyetin tasarruf söylemi ve tarihsel deneyimlerinin etkisinin bir göstergesi olarak görmüştür.

Araştırma sonucunda bazı öğrencilerin atasözleri ile deyimleri karıştırdıkları tespit edilmiştir. **Damlaya damlaya göl olur** (on beş öğrenci), **sakla samanı gelir zamanı** (on bir öğrenci), **ayağını yorganına göre uzat** (dokuz öğrenci), **aç ayı oynamaz** (yedi öğrenci), **üzüm üzüme baka baka kararır** (beş öğrenci), **el elden üstündür** (beş öğrenci) ve **gülme komşuna gelir başına** (beş öğrenci) deyim bölümüne yazılan atasözlerindendir. Bu atasözlerinin en sık yazılan atasözleri olduğu da dikkate alınırsa öğrencilerin bu sözlerle günlük hayatta sık sık karşılaşmalarına rağmen bu sözlerin türü konusunda kafalarının karıştığı sonucu ortaya çıkacaktır.

Araştırma sonucunda bazı öğrencilerin atasözü yerine hadis (Cennet annelerin ayakları altındadır, komşusu açken tok yatan bizden değildir vb.) veya özdeyiş (hayatta en hakiki mürşit ilimdir, fendir; bana bir harf öğretenin kırk yıl kölesi olurum; manasız söz, suya yazılan yazıdır vb.) yazdığı; atasözlerindeki asıl kelimeler yerine bu kelimelerin argo veya kaba kullanımını tercih ettiği tespit edilmiştir.

Araştırma sonucunda öğrencilerin özellikle atasözlerini yazarken kelimelerin yerini değiştirdikleri; asıl kelime yerine başka kelime kullandıkları; zaman zaman kelimelerde değişiklik yaparak aslına uygun kullanımdan uzaklaştıkları görülmüştür. Öğrencilerin

atasözünde olması gereken asıl kelime yerine seçtikleri kelime ise daha çok yakın sesleri içeren kelimeler olduğu tespit edilmiştir. Bu durum öğrencilerin bu ürünleri yazılı anlatımdan daha çok sözlü anlatım yoluyla öğrendiklerinin, işittikleri veya anladıkları şekliyle kullandıklarının bir göstergesidir.

Öğrencilerin yaşadıkları ilin ağız özelliklerini yazı diline yansıtmış olmaları atasözlerini duydukları şekliyle kullanmalarının bir başka göstergesidir.

Araştırmada referans kaynak olarak kullanılan TDK'ye ait Atasözleri Sözlüğü ile Ömer Asım Aksoy'un hazırladığı Atasözleri Sözlüğü arasındaki ikilem bulunmakta ve bu ikilem öğrencilerin yazmış olduğu atasözlerine de yansımaktadır. Örneğin; TDK'de **“bir koltuğa iki karpuz sığmaz”** olarak yer alan atasözü, Ömer Asım Aksoy'un sözlüğünde **“iki karpuz bir koltuğa sığmaz”** şeklinde yer almaktadır. Ömer A. Aksoy'un sözlüğünde **“derviş tekkede hacı Mekke'de bulunur”** atasözü TDK'de derviş yerine abdal kelimesi tercih edilmiş ve bu atasözü **“abdal tekkede hacı Mekke'de bulunur”** şekliyle kullanılmıştır. Uygulamada iki kullanım da geçerli sayılmış ve aynı madde de değerlendirilmiştir.

Gerek atasözleri gerek deyimler kalıplaşmış ifadeler olduğundan (kelimelerin yerleri değiştirilemez, kelimenin eş anlamlısı kullanılamaz) her ne kadar iki kullanım aynı anlamı ifade ediyor olsa da bu iki sözlük ve öğrencilerin kullandığı diğer sözlükler arasındaki farklılığın ortadan kalkması gerekmektedir.

Öğrencilerden en az beşer tane deyim yazmaları istenmiş, fakat öğrencilerin % 25'i birbirinden farklı beşer tane deyim yazdığı, öğrencilerin % 14'ünün (123 öğrenci) ise herhangi bir deyim yazmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Öğrencilerin % 40'ının beş ve yukarı sayıda deyim yazdıkları da düşünülürse bu durum öğrencilerin deyimlere yönelik farkındalıklarının diğer türlere oranla daha iyi olduğunun göstergesi sayılabilir.

Araştırma kapsamındaki öğrenciler tarafından en sık yazılmış olan on deyim ve bu deyimlerin yazılma sıklığı şöyledir:

“Etekleri zil çalmak” deyimini üç yüz otuz yedi, **“Göze girmek”** deyimini iki yüz otuz dört, **“Gözden düşmek”** iki yüz yirmi beş, **“Küplere binmek”** yüz seksen üç, **“Karnı zil çalmak”** seksen altı, **“Göze batmak”** seksen dört, **“Kulak misafiri olmak”** yetmiş üç, **“Kulak kabartmak”** yetmiş iki, **“Ağız kulaklarına varmak”** altmış dokuz , **“Göz boyamak”** altmış yedi öğrenci tarafından yazılmıştır.

Anket sonuçları, 2007–2008 yılında Hakkâri/Yüksekova ilçe merkezinde bulunan yatılı ilköğretim bölge okulunda 7. sınıfta öğrenim gören yüz öğrenci tarafından en sık yazılmış olan deyimler ile karşılaştırıldığında öğrenciler tarafından en sık yazılan ilk iki deyim araştırma kapsamındaki öğrenciler tarafından da yazılmıştır. Bu benzerlik en sık yazılmış olan deyimlerin ders kitaplarıyla günlük konuşmalarda sıkça kullanıldığının, bu nedenle öğrencilerin bu deyimlere yönelik farkındalıklarının arttığının ve bunları daha sık kullandıklarının bir göstergesidir. Kayhan (2009) tarafından yapılan araştırmada en sık yazılmış deyimler ve bu deyimlerin yazılma sıklığı (yüz öğrenci içerisinde) şöyledir:

“Etekleri zil çalmak” otuz sekiz, “Göze girmek” dokuz, “kalp kırmak” sekiz, “kulak asmak” yedi, “etekleri tutuşmak” altı, “baş göz etmek” altı, “Ateş pahası” beş “eli ayağına dolaşmak” beş, karnı zil çalmak” beş öğrenci tarafından yazılmıştır.

Araştırma sonucuna göre yazılan deyim sayısı (609) diğer ürünlere göre daha fazladır. Bu, programda ve ders kitaplarında deyimlere diğer türlerden daha fazla yer verildiği düşüncesini ön plana çıkartmaktadır. Ayrıca günlük hayatta da gerek yazılı gerekse sözlü anlatımlarda bir durumun ifadesi olan deyimlerin sıkça kullanılması başka bir neden sayılabilir.

Öğrenciler tarafından en sık yazılmış olan deyimler incelendiğinde bu deyimlerin daha çok organ adlarıyla ilgili olduğu görülecektir.

Araştırma sonucunda bazı öğrencilerin atasözleri ile deyimleri karıştırdıkları tespit edilmiştir. Öğrencilerin en fazla karıştırdıkları deyimler şunlardır:

Atı alan Üsküdar’ı geçti (on üç öğrenci), **armut piş ağzıma düş** (sekiz öğrenci), **saman altından su yürütmek** (sekiz öğrenci), **etekleri zil çalmak** (yedi öğrenci), **ayaklarına karasular inmek** (beş öğrenci), **dereyi görmeden paçaları sıvamak** (dört öğrenci), **ağzından bal damlamak** (üç öğrenci) ve **gözden düşmek** (üç öğrenci) atasözü bölümüne yazılmış olan deyimlerden bazılarıdır. Kelimelerin yerini değiştirerek deyimleri kullanma durumuna bir örnek haricinde rastlanmamıştır. Deyim yazarken öğrencilerin yapmış olduğu hata ise kullanmaları gereken asıl kelime yerine başka kelime yazmalarıdır. Araştırma sonucunda, bazı öğrencilerin deyimlerin kalıplaşmış sözcük grupları olduğu bilgisinden uzaklaşarak zaman zaman kelimelerde değişiklik yaptığı ortaya çıkmıştır.

Öğrencilerin bazıları ikilemelerle birleşik sözcükleri deyim olarak yazmıştır. Bu durum deyimlerle ilgili eksik bilginin bulunmasından ve özellikle bazı deyimler sözlüğünde

ikilemelerin ve birleşik sözcüklerin deyim içerisinde değerlendirilmesinden kaynaklanmaktadır.

Öğrencilerin birçoğu deyimleri duydukları, okudukları veya anladıkları şekilde kullanmışlardır. Bunun göstergesi olarak öğrenciler, bildikleri deyimleri yazarken şahıs ve kip eki kullanmışlardır.

Araştırmanın bulguları, öğrencilerin % 50'den fazlasının bir tane bildikleri veya hiçbir bilmece bilmediklerini ortaya koymaktadır. Bu durum öğrencilerin bilmecelere yönelik farkındalıklarının oldukça düşük olduğunu göstermektedir. Beş adet bilmece bilen öğrenci oranı ise % 8 civarındadır.

Araştırma kapsamındaki öğrenciler tarafından en sık yazılmış olan bilmeceler ve bu bilmecelerin yazılma sıklığı sırasıyla şöyledir:

Çarşıdan/Pazardan aldım bir tane eve gittim bin tane (**nar**) 239 öğrenci,

Bilmece bildirmece, el üstünde kaydırmaca (**sabun**) 149 öğrenci,

Bilmece bildirmece, dil üstünde kaydırmaca (**dondurma**) 148 öğrenci,

Küçükçük fıçık, içi dolu turşucuk (**limon**) 42 öğrenci,

Ben giderim o gider arkamdan/arkam sıra/yanımda tin tin eder (**gölge**) 22 öğrenci,

Hırsız, eve girerse neyi çalmaz?/Eve giren hırsız neyi çalmaz? (**zili**) 21 öğrenci,

Dal üstünde/ağaç üstünde kilitli sandık (**ceviz**) 18 öğrenci,

Biz biz idik biz idik, otuz iki kız idik. Ezildik büzüldük, iki duvara / bir mağaraya dizildik. (**diş**) 16 öğrenci,

Yer altında kırmızı/turuncu minare (**havuç**) 16 öğrenci,

Hangi tasta su içilmez? (**kafatasından**) 14 öğrenci.

Anket sonuçları, 2007–2008 yılında Hakkâri/Yüksekova ilçe merkezinde bulunan yatılı ilköğretim bölge okulunda 7. sınıfta öğrenim gören yüz öğrenci tarafından en sık yazılmış olan bilmeceler ile karşılaştırıldığında öğrenciler tarafından en sık yazılan bilmeceler, her ne kadar yazılma sıklığındaki sıralama farklılaşsa da araştırma kapsamındaki öğrenciler tarafından da en sık yazılanlar arasındadır. Kayhan (2009) tarafından yapılan araştırmada yüz öğrenci tarafından en sık yazılmış bilmeceler ve bu bilmecelerin yazılma sıklığı şöyledir:

Bilmece bildirmece el üstünde kaydırmaca (**sabun**) 44 öğrenci,

Çarşıdan aldım bir tane eve geldim bin tane (**nar**) 43 öğrenci,

Bilmece bildirmece dil üstünde kaydırmaca (**dondurma**) 34 öğrenci,

Ben giderim o gider ben dururum o durur (**gölge**) 20 öğrenci,

Ağaç üstünde kilitli sandık (**ceviz**) 18 öğrenci,

Dal üstünde kilitli sandık (**ceviz**) 16 öğrenci,

Ben giderim o gider şuramda tık tık eder (**kalp**) 15 öğrenci

Biz biz idik otuz iki kız idik, ezildik büzüldük duvara yapıştık (**diş**) 10 öğrenci

Bu benzerlik en sık yazılmış olan bilmecelelerin günlük konuşmalarda aynı yaş grubu tarafından sıkça kullanıldığının, bu nedenle öğrencilerin bu bilmecelelere yönelik farkındalıklarının arttığının bir göstergesidir.

Öğrencilerin yazmış olduğu bilmecelelerin bir kısmı artık klişeleşmiş olarak tabir edilen (bilmece bildirmece el üstünde kaydırmaca, çarşıdan/pazardan aldım bir tane eve gittim bin tane) bilmecelelerin bir kısmı öğrencilerin düşünmesini sağlayacak, zaman zaman cevabın bulunması için ciddi bir uğraş gerektirecek (küçücük mezar, dünyayı gezer; musluk neden akar?) bilmecelelerdir.

Gerek bilmecelelerde gerekse mânilerde birbirine çok yakın anlamları barındıranlar aynı grup içerisinde değerlendirilmiştir.

Bilmecelelerde yazılması gereken asıl kelime yerine farklı bir kelime yazılmış olanlar geçerli sayılmamıştır. Örneğin genel kabul görmüş olan “pazardan aldım bir tane eve geldim bin tane (nar)” bilmeceleğinde “bin” kelimesi yerine bazı öğrenciler tarafından “on” ve “yüz” kelimesini yazılmıştır. Duydukları şekliyle kelimeleri yazma alışkanlıkları bilmecelede de görülmektedir.

Araştırma sonucunda öğrencilerin aynı nesneyi buldurmaya yönelik farklı soru kalıplarından oluşan bilmeceleler yazdığı tespit edilmiştir. Türk toplumunda önemli bir yere sahip olan varlıklar için bilmecelelerde farklı soru kalıplarının oluşturulması Türkçenin zenginliği aynı zamanda bu zenginliğin sözlü dile yansımasıdır.

Aynı soru kalıbıyla yazılmış, farklı cevap içeren bilmeceleler de yer almaktadır. Öğrencilerin yazmış olduğu bir kısım bilmeceleler kalıplaşmış ifadelerle başlamıştır. Yazılan bilmecelelerin

bir kısmı da kalıplaşmış ifadelerle sona ermektedir. Öğrencilerin yazmış olduğu bilmecelerin bir kısmı ses benzerliklerinden oluşmaktadır. Özellikle öğrencilerin uyaklı sözleri sevmesi onların bilmecelere yönelik farkındalığını da arttırmıştır.

Öğrencilerin yazmış olduğu bilmece cevaplarının çoğu somut kavramlardan oluşmaktadır. Soyut işlemler dönemine henüz girmiş veya soyut işlemler döneminde bulunan öğrencilerin özellikle somut kavramlara yönelik bilmeceler sorması, bu kavramların akılda kalıcılığının daha fazla olması veya bu bilmecelerin somut işlemler döneminde öğrenilmesiyle ilgilidir.

Türk kültürünün bir parçası olan bilmeceler gerek çocukların gerek yetişkinlerin hayatına renk katan ürünlerdir. Bilmeceler eğitici yönüyle kullanılırsa öğrenciler daha çok düşünecek, zihin jimnastiği yapacak, eğlenerek birçok şeyi öğrenecektir.

Öğrencilerden beşer tane tekerleme yazmaları istenmiş, fakat öğrencilerin % 3'ü birbirinden farklı beşer tekerleme yazabilmişlerdir. Bu bulgular öğrencilerin % 60'tan fazlasının bir tekerlemeyi bilebildiği veya hiçbir tekerleme bilemediğini ortaya koymaktadır. Bu durum öğrencilerin tekerlemelere yönelik farkındalıklarının oldukça düşük olduğunu göstermektedir.

Araştırma kapsamındaki öğrenciler tarafından en sık yazılmış olan tekerlemeler ve bu tekerlemelerin yazılma sıklığı şöyledir:

“Bir berber bir berbere gel beraber bir berber dükkânı açalım demiş” **yüz yirmi üç** öğrenci, “Şu yoğurdu sarımsaklasak da mı saklasak sarımsaklamasak da mı saklasak” **yüz on sekiz öğrenci**, “Portakalı soydum/Başucuma koydum/Ben bir yalan uydurdum/Duma duma dum/Kırmızı mum” **seksen üç öğrenci**, “Dal sarkar kartal kalkar, kartal kalkar dal sarkar”/“Kartal kalkar dal sarkar, dal sarkar kartal kalkar” **seksen öğrenci**, “Şu köşe yaz köşesi, şu köşe kış köşesi, ortada su şişesi” **elli dokuz öğrenci** tarafından yazılmıştır.

Tekerlemelerin bazıları her ne kadar anlamsız sözcüklerden oluşmuş gibi görünse de çocuklarda dinleme ve konuşma becerilerinin gelişmesine hizmet edecek, yapılan ezberlerle onların psikomotor becerilerinin gelişmesini sağlayacak ürünlerdir. Öğrenciler tarafından en sık yazılan on tekerlemeden beşi telaffuz çalışmalarında kullanılan tekerlemelerdir. Diğer beş tekerleme ise oyun/sayısmaca tekerlemeleridir.

Araştırma bulgularına göre oyun/sayısmaca tekerlemelerine yönelik 5 ve 6. sınıf öğrencilerinin farkındalıkları daha fazladır. Bu durum da henüz oyun oynama sürecinde

olmalarıyla ilgilidir. Yirmi sekiz tane telaffuz çalışmasında kullanılabilecek tekerleme yazılmış olmakla birlikte en sık yazılan ilk beş tekerlemeden dördünü bu tekerlemeler oluşturmaktadır. Bu tür tekerlemelere ise 7 ve 8. sınıf öğrencilerinin farkındalıkları daha fazladır. Yazılan tekerlemelerden sadece bir tanesi masal tekerlemesidir.

Çocuklar için ses benzerlikleri önemlidir. Her ne kadar çocuklar okul öncesinde ve ilkokulda redif/kafiyenin ne olduğunu bilmese de ses benzerliklerinin veya tekrarının yer aldığı sözler onların hoşuna gider ve onlar bu sözleri sık sık kullanmaya çalışır. Nitekim öğrencilerin yazmış olduğu tekerlemelerin birçoğunda redif ve kafiyenin bulunması ses tekrarlarının ezberlemeyi kolaylaştırdığının, akılda kalıcılığı artırdığının bir göstergesidir. Diksiyon tekerlemeleri dışında en sık yazılmış olan tekerlemelerde ses tekrarlarının, redif ve kafiyelerin bulunması öğrencilerin bu tekerlemeleri daha rahat hatırlamasını sağlamıştır.

Bazı öğrenciler tekerleme yazarken yazması gereken asıl kelime yerine başka bir kelime kullanmıştır. Özellikle diksiyon tekerlemelerinde yakın ses tekrarı gereklidir. Bu nedenle bu kullanımlar geçerli sayılmamıştır. Kelimeleri duydukları şekliyle yazma durumuyla tekerleme türünde de karşılaşmıştır.

Öğrencilerden beşer tane mânî yazmaları istenmiş, fakat % 1 bile sayılmayacak oranda (sadece bir öğrenci tarafından) birbirinden farklı beşer mânî yazılabilmektedir. Araştırma sonucunda öğrencilerin % 90'ının bir sözlü kültür ürünü olarak mânîyi bilmediği ortaya çıkmıştır. Bu durum araştırmaya katılan öğrencilerin mânîlere yönelik farkındalıklarının oluşmadığını göstermektedir.

Öğrenciler tarafından altmış bir tane birbirinden farklı mânî yazılmıştır. “Bildiğiniz mânîleri (en az beş) yazınız” yönergesine karşılık sadece bir öğrenci beş tane mânî yazmıştır. Birçok öğrenci bu yönergeye “bilmiyorum” yazarak mânîye yönelik farkındalığın oluşmadığını göstermiştir. Mânîlerin sınıf seviyesine göre yazılma sıklıklarına bakıldığında 7 ve 8. sınıf öğrencilerinin farkındalıklarının daha yüksek olduğu görülmüştür.

Bazı öğrenciler mânî yerine tekerleme bazıları türkü bazıları ise ninni yazmıştır. Bunun yanı sıra kahramanlık şiiri, asker gönderirken yapılan tezahürat (en büyük asker, bizim asker!), futbol tezahüratı, tebrik kartı sözleri yazan öğrenciler de bulunmaktadır.

Öğrencilerin yazmış olduğu mânîler genelde yedi heceli mânîler olup bunlar düz mânîlerdir. Çoğunlukla üçüncü dize serbest, birinci, ikinci ve üçüncü dizeler birbiriyle

uyaklıdır (aaba). Öğrencilerin yazmış olduğu mâniler tema açısından değerlendirildiğinde yazılan mânilerin daha çok gelin–damat/düğün, ayrılık, gurbet, sevinç, üzüntü ve sitem gibi temalarda yazıldığı görülmüştür. Hatıra defterlerine yazılan “ sepet sepet yumurta/sakın beni unutma/unutursan küserim/mektubumu keserim” mânisi öğrenciler tarafından en sık yazılmış mânidir. Yazılan mânilerin büyük bir kısmını ise düğünde, dernekte, kına gecelerinde söylenen mâniler oluşturmaktadır. Öğrencilerden sadece bir tanesi Ramazan/davulcu mânisi yazmıştır. Öğrencilerin yazmış olduğu bazı mâniler kızlar ve erkekler arasındaki atışmalarda söylenen mânilerdir.

“Zaman zaman çok kabul gören bir mâni ya da mâniler de değişik bölge ve coğrafyalarda değişerek farklı biçimlerde söylenebilmektedir. Hangi konu üzerine söylenirse söylensin, mâni söyleyicisi bulunduğu il, ilçe ya da köyün adını mâninin bir yerinde belirterek onu kendine, kendi bölgesine mal edebilmektedir” (Yakıcı, 2007, s. 193). Bu bağlamda Türkiye genelinde söylenen mânilerin Adıyaman’a uyarlanarak söylendiği tespit edilmiştir.

Sosyal ve kültürel yaşamın yansıması olan mâniler sözlü kültür ürünleri içerisinde teknolojiye en çok yenik düşmüş türlerden biridir. Eğer gerekli önlemler alınmazsa bu sözlü kültür ürünü çok az bir süre sonra belki de sadece isim olarak bilinecek ya da aslında sözlü ürünler olmasına rağmen sadece yazılı kaynaklarda yer alacaktır.

5.4. Dördüncü Alt Probleme İlişkin Sonuçlar

Atasözü öğrenme kaynağı olarak en çok öğretmenin gösterilmesi, okulda sözlü kültür ürünü olarak atasözlerinin öğretilmesinde öğretmenin rolünü ortaya koymaktadır. Öğretmenle birlikte kitaplardan atasözlerini öğrendiklerini ifade eden öğrenci sayısı oldukça yüksek çıkmıştır. Burada ders kitabının dışında farklı bir kaynak olarak kitabın belirtilmesi, kitap okumanın sözlü kültür ürünleriyle ilgili farkındalıkların artırılmasındaki rolünü ortaya çıkarmıştır. Öğrencilerin % 70’i kaynak kitap olarak herhangi bir atasözü sözlüğüne sahip olduğunu ifade etmiştir. Bununla birlikte en fazla farkındalığın olduğu sözlü kültür ürünlerinden biri olan atasözlerinin öğrenciler tarafından ders kitabından öğrenilmesi beklenen bir sonuç iken tam tersine araştırmaya katılan öğrencilerin yarısından azı atasözlerini ders kitabından öğrendiklerini ifade etmişlerdir.

Deyim öğrenme kaynağı olarak da en çok öğretmenin tercih edilmesi, okulda sözlü kültür ürünü olarak deyimlerin öğretilmesinde öğretmenin rolünü ortaya koymaktadır. Öğretmenle birlikte kitaplardan deyimleri öğrendiklerini ifade eden öğrenci sayısı oldukça

yüksek çıkmıştır. Burada ders kitabının dışında farklı bir kaynak olarak kitabın belirtilmesi, kitap okumanın sözlü kültür ürünleriyle ilgili farkındalıkların artırılmasındaki rolünü ortaya çıkarmıştır. Öğrencilerin % 60'ının herhangi bir deyimler sözlüğüne sahip olmasının deyimlere yönelik farkındalığın yüksek çıkmasında etkilidir. Bununla birlikte en sık farkındalık sahibi olunan sözlü kültür ürünü olarak deyimlerin öğrenciler tarafından ders kitabından öğrenilmesi beklenen bir sonuç iken tam tersine araştırmaya katılan öğrencilerin yarısından azı deyimleri ders kitabından öğrendiklerini ifade etmişlerdir. Öğrencilerin atasözü ve deyimleri öğrenirken aile faktörünün ders kitabı faktöründen daha etkili olduğu da çıkan sonuçlar arasındadır.

Bilmece öğrenme kaynağı olarak öğrencilerin en çok arkadaşlarını göstermesi beklenen bir sonuçtur. Çünkü bilmece sormak veya cevaplamak çocukların bir arada iken eğlenerek yaptıkları etkinliklerden biridir. Ancak gerek öğretmen gerekse ders kitabı araştırmaya katılan öğrencilerin ifadelerine göre bilmece ediniminde ulaştıkları önemli bir kaynak olamamıştır. Çocuklara yönelik dergilerde bilmece köşelerine çok fazla yer verilmemesi ve öğrencilerin bu kaynaklara yeterince erişememeleri bilmeceye yönelik farkındalığının çok yüksek çıkmamasının bir sebebi olarak görülebilir. Ayrıca öğrencilerin gerek atasözü gerekse deyme göre bilmecelele ilgili daha az kaynağı başvurması dikkat çekici bir sonuçtur.

Öğrenciler, mâni öğrenme kaynağı olarak en çok arkadaşlarını göstermiştir. Bunun sebebi mâni söylemenin veya dinlemenin çocukların bir arada iken zevk alarak yapabilecekleri etkinliklerden biri olmasıdır. Öğrencilerin diğer kaynaklara göre mâni öğrenirken kitaplardan daha fazla faydalandıkları görülmektedir. Ayrıca akraba faktörünün diğer sözlü kültür ürünlerinin öğrenilmesinden mâni öğrenmede daha üst sırada olması manidardır. Araştırma sonucunda öğrencilerin gerek atasözü gerekse deyme göre mânilerle ilgili daha az kaynağı işaretlemeleri bilinen mâni sayısı ile doğru orantılıdır. Sonuç olarak sözlü kültür ürünü olarak mânilerin diğer ürünlere oranla okulda (öğretmen-ders kitabı) ve TV'de etkili bir şekilde öğretilmediği ya da çok az yer verildiği söylenebilir.

Tekerlemeleri öğrenme kaynağı olarak öğrencilerin en çok arkadaşlarını kaynak olarak göstermesi beklenen bir sonuçtur. Çünkü tekerleme söylemek çocukların bir arada iken oynadıkları oyunların bir parçasıdır. Hatta çocukların küçük yaşlarda iken en hızlı ezberledikleri sözler olarak da bilinmektedir. Öğrenciler bildikleri tekerlemeleri öğrenirken annelerinin önemli bir öğretici olduğunu da ifade etmişlerdir. Ancak formal öğrenmenin

tekerleme öğrenmede etkili olmadığı, gerek ders kitabının gerekse öğretmenin öğrencilerin bildikleri tekerlemelerde başat bir etkiye sahip olmadığı görülmektedir.

Bütün olarak bakıldığında aslında deyim ve atasözlerinin formal öğretim sürecinde önemli bir kaynak olan öğretmenler tarafından öğrencilere sıklıkla aktarılabildiği; araştırma kapsamındaki deyim, atasözü, bilmece, mâni ve tekerleme gibi sözlü kültür ürünlerinin öğrenciler tarafından bilinmesinde ailenin (sırasıyla anne, baba ve akraba) önemli bir yere sahip olduğu söylenebilir. Ayrıca öğrencilerin dönemsel ilgi ve sosyal çevrelerinin sözlü kültür ürünlerinin öğrenilmesinde etkili olduğu da bir gerçektir. Özellikle tekerleme ve bilmecelerin öğrenilmesinde, bu türlere yönelik farkındalığın oluşmasında diğer kaynaklara göre arkadaşların etkisinin fazla olması bunu kanıtlayan bir husustur. Son olarak öğretim programlarında yer aldığı takdirde, programlar doğrultusunda yazılan ders kitaplarında da bu ürünler yer alacağından, sözlü kültür ürünlerine yönelik farkındalığın okullarda daha rahat sağlanacağı muhakkaktır.

Sözlü kültürün eğitimsel olana katkısı anlamında, değinilmesi gereken önemli noktalardan biri öğretmenin rolüdür. Sözlü kültür incelemeleri, öğrenenlerin sosyo-kültürel çevresinin öğrenmede etkinliği açısından önemini vurguladığı için, özellikle öğretmenin sorumluluğunu artırır. Buna göre, öğretmen çevrenin sosyo-kültürel özelliklerini araştırmalı ve yapılan araştırma sonuçlarına dayalı olarak eğitim etkinliğini sürdürmelidir. Çoğu kez öğretmen de “sözlü kültür”ün bir parçasıdır; dolayısıyla öğretmen sözlü kültüre ilişkin farkındalığını geliştirmeli ve sözlü kültürle ilişkisini nesneleştirebilmelidir (Yıldız, 2008). Sözlü kültür ortamında öğrenme daha çok doğal bir etkileşim sonucu kendiliğinden gerçekleşmeli, çocuğa doğrudan öğretme amacı güdülmemelidir. Çünkü çocuk özellikle kendiliğinden ve doğal bir süreçte öğrenirse öğrenilenler daha kalıcı olacaktır.

5.5. Öneriler

Sözlü kültür ürünlerine yönelik farkındalık sağlamak bu ürünlerin ait olduğu milletteki tüm kurumların ve bireylerin asli görevidir. Bu bölümde sözlü kültür ürünlerine yönelik farkındalığı artıracak önerilere yer verilecektir.

Araştırmaya tabi tutulan sözlü kültür ürünleri çocukların birçok alanda gelişimlerini destekleyecek, onlara bir millete mensup olduğu şuurunu kazandıracak kültür mahsulleridir. Bu mensubiyet şuurunun kazanımı başta ailede informal bir şekilde başlamakta daha sonra okul öncesi, ilkökul, ortaokul ve lisede bir program dâhilinde

devam etmektedir. Farkındalığın oluşması aile ortamında başlayacağından aileler bu konuda bilinçlendirilmeli gerekirse anne babalara yönelik seminerler düzenlenmelidir.

Gelecek nesillerin sözlü kültür ürünlerine yönelik farkındalıklarının oluşması ve bu ürünleri kullanmaları için okul öncesinden üniversiteye değin öğretim programlarında bu ürünlere yönelik daha belirgin kazanımlara ve etkinliklere yer verilmelidir. Özellikle Türkçe öğretim programındaki kazanımlar kültürel farkındalığı sağlamak ve bu farkındalığı artırmak adına tekrar gözden geçirilmelidir. Farkındalığın sağlanması için öğrenciler sık sık sözlü kültür ürünleriyle karşılaşmalıdır.

“Türkçe Öğretim Programı”nda deyim ve atasözünün genellikle aynı kazanım içerisinde yer verildiği tespit edilmiştir. Atasözleri ve deyimlerin aynı kazanım içerisinde yer alması öğrencilerin bu ürünleri birbirine karıştırmalarını pekiştireceği de göz önüne alınarak programlar yeniden düzenlenmelidir.

Farkındalığın en az sağlandığı sözlü kültür ürünü mânilerdir. Mânî söyleme geleneğinin yok olmak üzere olduğu eğer önlem alınmazsa bir asır sonrasında bu zengin ürünün hafızalarda değil sadece kitaplarda yaşayacağı unutulmamalıdır. Bu durumun önüne geçebilmek için mânî söyleme geleneğinin ve mânilerin koruma altına alınması; yaşatılması ve gelecek kuşaklara aktarılması gerekir. Bunun için gerekli önlemler alınmalıdır. Özellikle mânî gibi teknolojik gelişmeler paralelinde unutulmaya yüz tutmuş kültürel zenginliklerle örülü bu ürüne yönelik kazanımlara programlarda yer verilmelidir.

Gelecek nesillerin öğrenim hayatı boyunca ait olduğu kültüre yönelik farkındalığını ve bu ürünleri uygun zamanlarda kullanmasını sağlayacak derslerle karşılaşmasına daha çok imkân verilmelidir. Kültürel farkındalığı sağlayacak en önemli derslerden biri hiç kuşkusuz “halk kültürü” dersidir. Ortaokulda seçmeli ders olarak okutulan “halk kültürü” dersi öğrencilerin zorunlu olarak almaları gereken ders olmalıdır. Hatta bu ders sadece ortaokulda okutulan bir ders olmaktan çıkarılmalı, ilkokul ve lisede de bu derse yer verilmelidir. Böylece kültür ürünlerine yönelik farkındalık ve bu ürünleri kullanarak gelecek nesillere aktarma durumu daha geniş kitlelerde sağlanmış olacaktır.

Türk kültürünü yansıtan atasözü, deyim, tekerleme, bilmece ve mânî gibi ürünlerin zihinlerde yer almaması veya anlamlandırılmaması sonucunda anlama ve anlatma becerisi gelişmemiş bireyler topluluğu oluşacaktır. Bireyler özellikle kendini ifade etmekte sıkıntı yaşayacak, karşısındaki insanın yazılı veya sözlü anlatımını beyinde anlamlandıramayacaktır. Sözlü kültür ürünleri öğrencilerin zihninde yer almalıdır.

Zihinlerde yer alabilmesi için de başta Türkçe ders kitapları olmak üzere tüm ders kitaplarında bu ürünlere yer verilmelidir.

Programlar doğrultusunda hazırlanarak derslerin vazgeçilmez materyali olan kitaplar kültürel farkındalığa hizmet etmelidir. Yazarların ders kitaplarında kullandıkları metinler bu ürünlerden yana zengin olmalıdır. Ders kitaplarındaki metinler sadece atasözleri ve deyimleri içerecek şekilde hazırlanmamalı, yazarlar oldukça zengin kültür ürünleri havuzundan faydalanmalıdır. Uygun yerlerde ninni, tekerleme, fıkra, mâni vb. sözlü kültür ürünlerinin yer aldığı metinlere yer verilerek bu ürünlere yönelik farkındalık sağlanmalıdır. Çocuklarda farkındalık oluşturmak için öğrenci kitaplarında da bu ürünleri kapsayacak nitelikte etkinliklere daha fazla yer verilmelidir. Bu etkinliklerle hem öğrencilerin dikkati bu ürünlere ve derse çekilecek hem de derslerin daha eğlenceli ve verimli geçmesi sağlanacaktır.

İlkokul ve ortaokul öğrencileri için hazırlanmış olan atasözleri ve deyimler sözlüğünde sınırlı sayıda ve hep aynı atasözü ve deyimlere yer verilmektedir. Öğrencilerin bu ürünlere yönelik farkındalıkları kademeli olarak artırılmalıdır. İlkokul öğrencilerine yönelik hazırlanan sözlüklerde anlamaları daha kolay atasözleri ve deyimlere yer verilirken ortaokula geçen öğrencilerin kullanacağı sözlükler daha ileri düzeyde kelime gruplarını barındırabilir. Ayrıca halk arasında kullanılan ve bir hazine değerinde olan tüm atasözleri ve deyimler asıl başvuru kaynağı olarak nitelendirilen TDK sözlüğünde yer almalı ve bu kaynak sürekli güncellenmelidir. Öğrenciler tarafından kullanılan diğer sözlükler de güncellenmiş, MEB tarafından incelenmiş ve onay verilmiş sözlükler olmalıdır. Ayrıca öğrencilerin kullanımına sunulan atasözleri ve deyimler sözlüğü TDK'nin sözlüğü ile birliktelik teşkil etmelidir.

Ders kitaplarında, öğrencilerin seviyesine uygun kitaplarda ve ortak görüş doğrultusunda yazılmış sözlüklerde bu sözcük gruplarının doğru kullanımına yer verilmesi farkındalığın doğru oluşmasını ve farkındalık düzeyinin artmasını sağlayacaktır. Farkındalığın ve bunları kullanım oranının artmasıyla bu zengin kültür ürünleri gelecek nesillere sağlıklı bir şekilde aktarılacaktır.

Sözlü kültür ürünlerinin yer aldığı kaynak kitaplar, CD'ler MEB tarafından öğrencilere gerekirse ücretsiz olarak dağıtılmalıdır.

Öğrencilerde sözlü kültür ürünlerine yönelik farkındalığın oluşmasını; onların bu ürünleri doğru zamanda ve doğru yerde kullanmasını sağlayacak en önemli kişilerden biri de

öğretmenlerdir. Bu millî görev sadece okul öncesi ve Türkçe dersine giren öğretmenlerin görevi olarak görülmemelidir. Tüm öğretmenler bu konuda hassas davranmalıdır. Yeri geldiği zaman matematik, fen bilgisi, beden eğitimi öğretmeni de derslerinde bu ürünlere yer vermelidir. Bu ürünlerin derslerde kullanılması hem dersin eğlenceli geçmesini sağlayacak hem de öğrencilerin farkındalık düzeyini artıracaktır.

Şen'e göre çocukta edinilen yanlış dil kullanımı ya da kelimenin yanlış telaffuzu ileri yaşlarda da kolay kolay düzeltilememektedir (Şen, 2011, s. 727-728). Bu nedenle özellikle kelimelerin doğru kullanımlarını bilmeyen veya kelimeleri birbirine karıştıran öğrencilerle öğretmenler bire bir ilgilenmelidir. Kelimleri yanlış telaffuz eden veya yazan öğrencilerin hataları anında düzeltilmeli, doğru kullanımlar öğrencilere sık sık hatırlatılmalıdır. Sözlü kültür ürünleri kelimelerin doğru kullanımlarının kazandırılmasında kullanılabilecek ürünlerdir. Bu nedenle sınıfta zaman zaman bu ürünlere yer verilerek kelimelerin yanlış kullanılmasının önüne geçilebilecektir. Ayrıca her ne kadar sözlü gelenek ürünü olsa da araştırma kapsamındaki ürünlere zaman zaman yazılı anlatımlarda da yer verilmeli; öğrencilerin hatalı kullanımları tespit edilip onların bu ürünleri doğru kullanması sağlanmalıdır.

Kültürel farkındalığı sağlayacak en önemli kişiler olması sebebiyle öğretmenlerin bu konuyla ilgili sağlam bir alt yapıya sahip olması gerekir. Öğretmenler neyi, nasıl öğreteceklerini; niçin öğretmesi gerektiğini bilmelidir. Ortaokulda “halk kültürü” dersinin seçmeli ders statüsünden çıkarılıp zorunlu ders olması düşüncesiyle birlikte özellikle öğretmen yetiştiren eğitim fakültelerinin birçok bölümünde de kültürel farkındalığı sağlayacak derslere yer verilmelidir.

Sözlü kültür ürünlerini gelecek nesillere aktaracak olan öğretmenler de bu alanda kendini geliştirmelidir. Öğretmenlere yönelik düzenlenen seminerlerde kültürel aktarımın, sözlü kültür ürünlerine yönelik farkındalığın sağlanmasının önemi vurgulanmalıdır. Öğretmenlerin bu ürünlere yönelik duyarlılığı artırılmalıdır.

Sözlü kültür ürünlerine yönelik farkındalığı oluşturmak için bu ürünler turizm, sinema, tiyatro, reklamlar gibi birçok alanda kullanılmalıdır. Türk sözlü kültür ürünlerinin yazılı ve elektronik bağlamda kaynak olarak kullanılması bu ürünlere yönelik farkındalığı artıracak ve kültürel aktarımı kolaylaştıracaktır.

Kitle iletişim araçları küreselleşmenin en önemli ve etkili silahı olarak görmek mümkündür. Bu araçlardan yeterince faydalanılmalıdır. Görüntü ve sesin birlikte

kullanılması öğrenmeyi olumlu şekilde etkileyecektir. Bu nedenle televizyon öğrenmeyi kolaylaştıracak bir araçtır. Özellikle televizyonlarda çocuklara millî kimlik kazandıracak; onlarda kültürel farkındalığı oluşturacak, aitlik duygusunu pekiştirecek programlara öncelik verilmelidir. Atasözlerinin, deyimlerin nasıl oluştuğuna dair kısa filmler veya çizgi filmler çekilip televizyonda özellikle çocuklara yönelik hazırlanan programlarda onlara izlettirilebilir. Sözlü gelenek içerisinde söyleme güç katan mâniler, ninniler, tekerlemeler, bilmeceler, efsaneler vb. diğer ürünler de unutulmamalı, TV’de çocuklara yönelik hazırlanmış programlarda bu ürünlere de yer verilmelidir. Yine TV kanallarında çocuklara yönelik düzenlenen yarışmalarda sözlü kültür ürünlerine yönelik farkındalığı oluşturacak, onların bu ürünleri bilinçli bir şekilde kullanmalarını sağlayacak sorulara yer verilmelidir. Sözlü kültür ürünlerinin TV kanallarında yer almasıyla daha geniş kitlelerde bu ürünlere yönelik farkındalığın oluşacağı unutulmamalıdır.

Bu araştırma ortaokul öğrencilerine yönelik yapılmış bir araştırmadır. Bu çalışmanın benzeri lise öğrencileri için de yapılabilir. Hatta araştırmacılar tarafından geliştirilecek anket eş zamanlı olarak hem ortaokul hem de liseden mezun olma seviyesinde bulunan öğrenciler için uygulanıp elde edilen sonuçlar karşılaştırılabilir.

Masal, fıkra, efsane, türkü vb. diğer sözlü kültür ürünlerine yönelik araştırmalar yapılarak öğrencilerin bu ürünlere yönelik farkındalık düzeyleri ve bu ürünleri kullanım durumları da tespit edilebilir.

KAYNAKLAR

- Abrahams R. D., & Dundes, A. (2009). Bilmeceleer. Oğuz, Ö. M., Gürçayır S., & Çalış S. (Eds.), *Halk biliminde kuramlar ve yaklaşımlar* içinde (E. M. Basat, Çev.), (s. 299-312). Ankara: Geleneksel.
- Aksan, D. (1975). Anadili. *Türk Dili*, XXXI(285), 423-434.
- Aksan, D. (1995). *Her yönüyle dil, ana çizgileriyle dilbilim*. Ankara: TDK.
- Aksan, D. (2003). Kültür ve bilim dili olarak Türkçe. Bahaeddin Yediyıldız (Ed.), *Dil kültür ve çağdaşlaşma* içinde (s. 51-57). Ankara: Siyasal.
- Aksan, D. (2001). *Türkçenin gücü*. Ankara: Bilgi.
- Aksan, D. (2006). *Türkçenin zenginlikleri, incelikleri*. Ankara: Bilgi.
- Aksoy, Ö. A. (1993). *Atasözleri ve deyimler sözlüğü 1*. İstanbul: İnkılâp.
- Aksoy, Ö. A. (1993). *Atasözleri ve deyimler sözlüğü 2*. İstanbul: İnkılâp.
- Aktaş, Ş. ve Gündüz, O. (2003). *Yazılı ve sözlü anlatım-kompozisyon sanatı*. Ankara: Akçağ.
- Akyol, H. (2007). *İlköğretimde Türkçe öğretimi*. Ankara: PagemA.
- Alperen, N. (1989). *Türkçe (güzel konuşma, okuma ve yazma) öğretim rehberi*. İstanbul: Milli Eğitim.
- Artun, E. (2009). *Popüler Türk kültürün dünya kültürlerine etkisi ve katkısı*. VI. Uluslararası Türk Kültürü Kongresi'nde sunulmuş bildiri, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı.
- Ayaz, F. (2007). *Ankara ilinde lise birinci sınıf öğrencilerinin yazılı anlatım becerilerinin içyapı bakımından gelişimi üzerine bir inceleme*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Azar, B. (2007). Sözlü kültür, tarihî gerçek ve saltuknâme örneği. *TÜBAR-XXI*, 17-27.

- Balcı, A. (2009). *Türkçe eğitiminde değer eğitimi ve Ayla Çınaroğlu öyküleri*. Çocuk ve Gençlik Edebiyatında Ayla Çınaroğlu Sempozyumu'nda sunulmuş bildiri, İstanbul: Uçanbalık.
- Balta, E. E. (2013). Bilmecelerin dil-düşünme bağlamında eğitimdeki yeri ve önemi. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 8/1, 891-899, Ankara. 25 Ocak 2015 tarihinde http://www.turkishstudies.net/Makaleler/139840142_45_BaltaElifEmine-edb_S.pdf sayfasından erişilmiştir.
- Barın, E. (2004). Türk soylulara Türkiye Türkçesinin öğretiminde deyimler ve atasözlerinin önemi. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi* 1, 22-26.
- Baş, B. (2012). İlköğretim Türkçe programına sözlü ve yazılı kültür temelli bir eleştiri. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 20(1), 271-290.
- Başgöz, İ. (1986). *Folklor yazıları*. İstanbul: Adam
- Boratav, P. N. (1997). *100 soruda Türk halk edebiyatı*. İstanbul: Gerçek.
- Boyacıoğlu, U. (2012). *Fransızca konuşulan Avrupa birliği ülkelerindeki Türk gençlerinin Türkçe deyim bilgilerinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Bozkaplan, Ş. A. (2004). *Atasözlerinin yapı ve işleyiş biçimlerine ilişkin bir örnekleme modeli*. V. Uluslararası Türk Dili Kurultayı'nda sunulmuş bildiri, Ankara: TDK.
- Briggs, A. (2009). Kültür. Öcal, Ö. M., Gürçayır S., & Çalış S. (Eds.), *Halk biliminde kuramlar ve yaklaşımlar içinde* (S. Kebeli Çev.), (s. 9-14). Ankara: Geleneksel.
- Bulut, M. (2013). Türkçe eğitimi ve öğretiminde dil ve kültür aktarımı aracı olarak atasözleri ve deyimlerin önemi, *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*. Volume 8/13, 559-575. 25 Ocak 2015 tarihinde http://turkishstudies.net/Makaleler/1483191380_34BulutMesut-arm-559-575.pdf sayfasından erişilmiştir.
- Cunbur, M., & Parlatır İ. (1990). *Edebiyat. Millî kültür unsurlarımız üzerinde genel görüşler* (203-231). Ankara: Atatürk Kültür Merkezi.
- Çakmacı, C. (2009). *İlköğretim ikinci kademe Türkçe eğitiminde kavram geliştirme açısından atasözü ve deyimler*. Yüksek Lisans Tezi, Karaelmas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Zonguldak.
- Çelik, A. (2001). Manilerdeki Gizler ve Bayburt Manileri. *Milli Folklor*, 7(51), 100-108.

- Çevik, M. (2006). *Basın dilinde atasözleri ve deyimler*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Çömlekçi, N. (2001). *Bilimsel araştırma yöntemi ve istatistiksel anlamlılık sınamaları*. Eskişehir: Bilim Teknik.
- Demirel, Ö. (1999). *İlköğretim okullarında Türkçe öğretimi*. İstanbul: MEB.
- Dereli, A. (1989). *Türkçe atasözleri sözlüğü*. İstanbul: Salan.
- Doğru, A. (2008). *6. sınıf Türkçe ders kitaplarında deyimler*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Düzenli, F. (2011). *İlköğretim ikinci kademe öğrencilerinin Türkçe deyimleri bilme, anlama ve yorumlama düzeyleri üzerine bir araştırma: Afyonkarahisar il merkezi örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon.
- Elçin, Ş. (1983). *Türk bilmeceleri*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Elçin, Ş. (1985). *Folklor ve halk edebiyatının milli birliğin oluşmasındaki rolü*. Ankara: TKAE.
- Elçin, Ş. (1993). *Halk edebiyatına giriş*. Ankara: Akçağ.
- Erdal, K. (2007). Oyuna dayalı türler. Ömer Yılar, Lokman Turan (Eds.), *eğitim fakülteleri için çocuk edebiyatı içinde* (s. 69-88). Ankara: PagemA.
- Erdem, M., Karataş M., & Hırık E. (2015). *Yeni Türk dili*. Ankara: Maarif.
- Ergin, M. (1993). *Türk dil bilgisi*. İstanbul: Bayrak.
- Ergin, M. (1996). *Orhun abideleri*. İstanbul: Boğaziçi.
- Ersoy, R. (2004). Sözlü kültür ortamı kaynaklarının medyada kullanımı bağlamında Gaziantep'te nevrüzla ilgili bir inancın dansa dönüştürülmesi serüveni. *TÜBAR-XVI*, 85-94.
- Eset, N. (1944). *Mukayeseli ve neşredilmemiş maniler*. Ankara: Zerbamat.
- Goody, J. (2009). Sözlü kültür (çeviriler). *Millî Folklor*, 83, 128-132.
- Göğüş, B. (1968). *Türkçe öğretimi kılavuzu*. İstanbul: MEB.
- Gökkaya, H. (2008). *Konuşma becerisinin sağaltılmasında tekerlemelerin kullanılması*. Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.
- Gözler, F. H. (1982). *Türk atasözleri üzerinde bir araştırma*. II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi'nde sunulmuş bildiri, Ankara: Başbakanlık.

- Gülcan, F. (2009). *Deyim öğretimde gösteri tekniğinin etkililiği*. Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Gümüş, İ. (2011). *Sözlü kültür ortamı ürünlerinin sanal kültür ortamında yeniden yaratılmaları*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Güneş, M. (2000). Dil Türkçe ve Türk dünyası. *Türk yurdu, XX (152), 20-24*.
- Gürel, Z., Temizyürek, F., & Şahbaz, N. K. (2007). *Çocuk edebiyatı*. Ankara: Öncü.
- İnan, A. (1998). *Medenî Bilgiler ve Mustafa Kemal Atatürk'ün El yazıları*. Ankara: TTK.
- Kalfa, M. (2013). Yabancılar Türkçe öğretiminde sözlü kültür unsurlarının kullanımı. *Millî Folklor, XIII(97), 167- 177*.
- Kaplan, M. (1996). *Kültür ve dil*. İstanbul: Dergâh.
- Karakuş, İ. (1996). Metinlerle ana dili öğretimi. *Bilge,10, 4-10*.
- Karasar, N. (2003). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel.
- Kasır, H. A. (1993). *Kültür bilinci*. İstanbul: Denge.
- Kavas, Y. (1991). *Açıklamalı- örnekli deyimler ve atasözleri sözlüğü*. İstanbul: Ötüken.
- Kaya, D. (2007). *Ansiklopedik Türk halk edebiyatı terimleri sözlüğü*. Ankara: Akçağ.
- Kaya, D. (2004). *Anonim halk şiiri*. Ankara: Akçağ.
- Kayhan, G. (2009). *Hakkâri /Yüksekova 75.yıl yatılı ilköğretim bölge okulu İlköğretim 7. sınıf düzeyinde öğrenim gören öğrencilerin deyim, atasözü ve bilmece dağarcıklarının belirlenmesi ve bunların öğretilmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Kazıcı, E. (2008). *İlköğretim ikinci kademe Türkçe derslerinde deyim ve atasözlerinin öğretiminde dramatizasyon yönteminin etkililik düzeyi*. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Kolaç, E. (2009). Somut olmayan kültürel mirası koruma, bilinç ve duyarlılık oluşturmada Türkçe eğitiminin önemi. *Millî Folklor, 11(82), 19-31*.
- Korkmaz, Z., Ercilasun, A. , Zülfikar,H., Parlatır İ., Akalın, M., Gülensoy, T., Birinci N. (2003). *Türk dili ve kompozisyon bilgileri*. Ankara: Yargı.
- Kutlu, M. M. (2009). Somut olmayan kültürel mirasın korunmasında eğitime yönelik ilk adım: halk kültürü dersi. *Millî Folklor, 11(82), 13-18*.
- Mahir, V. (1933). *En güzel Türk manileri*. İstanbul: Resimli Ay.
- MEB. (2009). *İlköğretim Türkçe dersi öğretim programı ve kılavuzu (1-5 Sınıflar)* Ankara: Devlet Kitapları Müdürlüğü.

- Millî Kütüphane Genel Müdürlüğü (1992). *Türk atasözleri ve deyimleri I*, İstanbul: MEB
- Mürsel, G. C. (2009). *Deyim ve atasözlerinin öğretiminde karikatürün etkisi*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Nas, R. (2007). *Örneklerle çocuk edebiyatı*. Bursa: Ezgi.
- Nuhoğlu, M. M. (2007). Çocuk edebiyatı türleri. Kemal Yüce & Mualla Murat Nuhoğlu (Eds.), *Çocuk edebiyatı içinde* (s. 99-253). İstanbul: Lisans.
- Ong, W. J. (1995). *Sözlü ve yazılı kültür sözün teknolojileşmesi* (S. P. Banon, Çev.). İstanbul: Metis.
- Oruç, M. (2011). *Bilmecelerin kelime öğrenimine etkisi: Hatay ili Dörtöyl ilçesi Yeniyurt İlköğretim Okulu örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kilis.
- Önal, M. N. (2002). Türkçe'nin eğitimi ve öğretiminde oyun tekerlemelerinin yeri ve önemi. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9, 1-17. 23 Ocak 2015 tarihinde <http://sbed.mu.edu.tr/index.php/asd/article/view/117> sayfasından erişilmiştir.
- Örge, F. (2003). *İlköğretim 1.kademe beşinci sınıfta deyimlerin öğretimine ilişkin kullanılabilecek aktivitelere yönelik bir araştırma*. Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale On sekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.
- Özbay, M. (2001). 0-6 yaş grubu çocuklarındaki dil gelişiminin Türkçe öğretimi açısından önemi. *Bilgi*, 17, 97-103.
- Özbay, M. (2002). Kültür aktarımı açısından Türkçe öğretimi. *Türk Dili*, 1(602), 112-120.
- Özbay, M. (2003). *Öğretmen görüşlerine göre ilköğretim okullarında Türkçe öğretimi*. Ankara: Gölge Ofset.
- Özbay, M. (2005). Sesle ilgili kavramlar ve konuşma eğitimi. *Milli Eğitim*, 168, 116-125.
- Özbay, M. (2006). *Türkçe özel öğretim yöntemleri I*. Ankara: Öncü.
- Özbay, M. (2006). *Türkçe Özel Öğretim Yöntemleri II*. Ankara: Öncü.
- Özbay, M., & Melanlıoğlu, D. (2009). Türkçe eğitiminde deyimlerin öğretme öğrenme süreci bakımından değerlendirilmesi. *Milli Eğitim*, 181, 8-19.
- Özdemir, E. (1997). *Açıklamalı-örnekli deyimler sözlüğü*. İstanbul: Remzi.
- Saydam, N. (2008). *Sınıf öğretmenlerinin Türkçe derslerinde tekerlemelerden yararlanma ve önem verme dereceleri*. Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.
- Sever, S. (2003). *Çocuk ve Edebiyat*. Ankara: Kök.

- Şen, Ü. (2011). *Okul öncesi dönemde sözlü edebiyat ürünleriyle Türkçe eğitimi*. I. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Bilgi Şöleni (Sempozyumu)'nde sunulmuş bildiri, Ankara: TDK.
- Şenol, E. (2013). *Cümle bilgisi öğretiminde sözlü kültür ürünleri ve şiirlerin öğrenci başarısına ve kalıcılığa etkisi*. Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Şimşek, T. (2002). *Çocuk edebiyatı*. Ankara: Rengarenk.
- Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı (2006). *İlköğretim Türkçe Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzu (6, 7, 8 Sınıflar)*, Ankara: MEB.
- Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı (2006). *İlköğretim halk kültürü (6. sınıf) dersi öğretim programı ve kılavuzu*, Ankara: MEB.
- Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı (2007). *İlköğretim halk kültürü (7. sınıf) dersi öğretim programı ve kılavuzu*, Ankara: MEB.
- Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı (2008). *İlköğretim halk kültürü (8. sınıf) dersi öğretim programı ve kılavuzu*, Ankara: MEB.
- Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı (2011). *Ortaöğretim Türk edebiyatı dersi 9, 10, 11 ve 12. sınıflar öğretim programı*, Ankara: MEB.
- Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı (2011). *Ortaöğretim dil ve anlatım dersi 9, 10, 11 ve 12. sınıflar öğretim programı*, Ankara: MEB.
- Tozoğlu, S. (2009). *T.C. Milli Eğitim Bakanlığı'na ilköğretim için tavsiye edilen 100 temel eser içerisindeki Türk edebiyatına ait romanların atasözleri ve deyimler bakımından incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Tuna, K. (2003). Dil ve millî kimlik. Bahaeddin Yediyıldız (Ed.), *Dil kültür ve çağdaşlaşma içinde* (s. 39-50). Ankara: Siyasal.
- Tural, S. (2000). Düşünmek, eleştirmek ve eleştirilmek bir ihtiyaçtır. *Bilge*, 24, 3-6.
- Türk Dil Kurumu (2005). *Türkçe sözlük*. Ankara: TDK
- Uçar, A., & Aygün, A. (2005). Anket: üniversite öğrencileri ve atasözleri. *Milli Folklor Dergisi*, 9(67), 63-69.
- Ungan, S. (2011). Çocuklara yönelik dil gereçleri ve çocuk gelişimine katkıları. Tacettin Şimşek (Ed.), *Kuramdan uygulamaya çocuk edebiyatı el kitabı içinde* (s.141-158). Ankara: Grafiker.

- Uysal, A. E., & Günay, U. (1990). Bir kültür unsuru olarak folklor konusunda bazı genel bilgiler. *Millî kültür unsurlarımız üzerinde genel görüşler* (s.265-290). Ankara: Atatürk Kültür Merkezi.
- Üçüncü, K. (2004). Sözlü kültür / tarih bağlamında edebî bir metin olarak Otman Baba vilâyetnâmeleri. *Bilig*, 28, 1- 29.
- Ünalın, Ş. (1999). Yeni gelişmeler ışığında Türkçe öğretimi. Ankara: Gazi Üniversitesi, İletişim Fakültesi.
- Ünalın Ş. (2010). *Dil ve kültür*. Ankara: Nobel.
- Yağcı, M. (2005). *Yazılı kültürün düşüşü sözlü kültürden yazılı kültüre ve elektronik kültüre geçiş süreçlerinde düşünsel ve toplumsal değişimler*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Yakıcı, A. (2007). *Burdur Yöresinde Derlenen Manilerin Konu Bakımından Değerlendirilmesi*. I. Burdur Sempozyumu'nda sunulmuş bildiri, Cilt 2, 192-228. Burdur: Fakülte.
- Yalçın, A., & Aytaş G. (2005). *Çocuk edebiyatı*. Ankara: Akçağ.
- Yangil, M. K. & Kerimoğlu, C. (2014). Bilmecelelerin eğitimdeki yeri ve önemi [The place and importance of riddles in the education]. *Eğitim Bilimleri Araştırmaları Dergisi- Journal of Educational Sciences Research*, 4(2), 341-354. 23 Ocak 2015 tarihinde http://www.ebad-jesr.com/images/MAKALE_ARSIV/C4_S2makaleler/4.2.19.pdf sayfasından erişilmiştir.
- Yardımcı, M. (1999). *Başlangıçtan günümüze halk şiiri, âşık şiiri, tekke şiiri*. Ankara: Ürün.
- Yaşar, Ö. F. (2011). İlköğretim ikinci kademe VII. sınıf Türkçe ders kitabında “doğa ve evren” temasına yönelik hazırlık çalışmalarında bilmecelelerden yararlanma üzerine bir çalışma. *Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 40, 114-119. 16 Aralık 2014 tarihinde <http://bote.cukurova.edu.tr/efdergi/download/2011.1.40.372.pdf> sayfasından erişilmiştir.
- Yılar, Ö. (2007). Atasözü ve deyimlerin eğitimdeki yeri ve önemi. *İlköğretmen*, 8, 18-20. Ankara: Kök.
- Yılar, Ö. (2007). *Halk bilimi ve eğitim*. Ankara: PagemA.
- Yıldırım, D. (1998). *Türk Bitiği Araştırma/inceleme*. Ankara: Akçağ.

- Yıldız, A. (2008). Sözlü kültür bağlamında yetişkin okuryazarlığını yeniden düşünmek. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 41(1), 51-67.
- Zengin, A. Y., & Zengin, N. (2003). *Eğitim fakülteleri için çocuk edebiyatı*. İstanbul: Efa.

EKLER

EK 1. Sözlü Kültür Ürünlerine Yönelik Farkındalık ve Bunları Kullanma Durumu Anketi

SÖZLÜ KÜLTÜR ÜRÜNLERİNE YÖNELİK FARKINDALIK VE BUNLARI KULLANMA DURUMU ANKETİ

Sevgili Öğrenciler,
aşağıda sözlü kültür ürünlerine yönelik farkındalığınızı ve bunları kullanma durumunuzu belirlemeye yönelik çeşitli sorular bulunmaktadır. Bu sorulara vereceğiniz cevaplar hiçbir şekilde not olarak değerlendirilmeyecek, elde edilen bilgiler tamamen bilimsel amaçla kullanılacaktır. Bu nedenle hiçbir şekilde adınızı ve soyadınızı yazmayınız. Anket iki bölümden oluşmaktadır Lütfen aşağıda yer alan her maddeyi okuduktan sonra sizin durumunuza uygun ifadelerle (X) işareti koyarak belirtiniz. Ayrıca açıklama gerektiren kısımları boşluklara yazınız. Vereceğiniz samimi ve eksiksiz cevaplardan dolayı şimdiden teşekkür ederim.

Meltem ÇELİK DOĞAN
Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni

A) KİŞİSEL BİLGİLER

1)Yaşınız:.....

2)Cinsiyetiniz: Kız () Erkek ()

3)Sınıfınız: 5 () 6 () 7 () 8 ()

4) Annenizin Eğitim Durumu:

Okuryazar değil () Okuryazar; fakat herhangi bir okuldan mezun

İlkokul mezunu () değil ()

Ortaokul mezunu () Üniversite mezunu ()

Lise mezunu ()

5)Annenizin Mesleği:

Memur () Serbest meslek () Çiftçi ()

İşçi () Emekli () Diğer (belirtiniz) :

Ev hanımı () Esnaf ()

6)Babanızın Eğitim Durumu:

Okuryazar değil () Okuryazar; fakat herhangi bir okuldan mezun

İlkokul mezunu () değil ()

Ortaokul mezunu () Üniversite mezunu ()

Lise mezunu ()

7)Babanızın Mesleği:

Esnaf () İşçi () Diğer (belirtiniz) :

Çiftçi () Serbest meslek ()

Memur () Emekli ()

8) Kitap Okuma Sıklığınız:

Her zaman () Ara sıra () Hiçbir zaman ()

Sık sık () Nadiren ()

9) Günlük TV Seyretme Süreniz:

Hiç () 1-3 saat () 5-7 saat ()

Bir saatten az () 3-5 saat () 7 saatten fazla ()

10) Günlük İnterneti Kullanma Süreniz:

Hiç () 1-3 saat () 5-7 saat ()

Bir saatten az () 3-5 saat () 7 saatten fazla ()

11) Çocuk Oyunları Oynama (Bilgisayar oyunları hariç) Sıklığınız:

Her zaman () Ara sıra () Hiçbir zaman ()

Sık sık () Nadiren ()

12) Ailenizin Aylık Geliri:

500 TL altında () 1500-2000 TL () 2500 TL üzerinde ()

500-1000 TL () 2000-2500 TL ()

1000-1500 TL ()

B) SÖZLÜ KÜLTÜR ÜRÜNLER İNE YÖNELİK FARKINDALIK VE BUNLARI KULLANMA DURUMUNUZ

	Her zaman	Sık sık	Ara sıra	Nadiren	Hiçbir zaman
Günlük konuşmalarınızda atasözü kullanır mısınız?					
Günlük konuşmalarınızda deyim kullanır mısınız?					
Günlük konuşmalarınızda mâni kullanır mısınız?					
Günlük konuşmalarınızda tekerleme kullanır mısınız?					
Günlük konuşmalarınızda bilmece kullanır mısınız?					
Yazışmalarınızda / yazılı anlatımlarınızda bilmece kullanır mısınız?					
Yazışmalarınızda / yazılı anlatımlarınızda deyim kullanır mısınız?					
Yazışmalarınızda / yazılı anlatımlarınızda tekerleme kullanır mısınız?					
Yazışmalarınızda / yazılı anlatımlarınızda atasözü kullanır mısınız?					
Yazışmalarınızda / yazılı anlatımlarınızda mâni kullanır mısınız?					

13) Aşağıdaki türlerden hangisine/hangilerine ait bir kitaba sahipsiniz? Birden çok maddeyi işaretleyebilirsiniz!

Atasözleri() Deyimler () Mâniler () Tekerlemeler() Bilmeceler()

14) Bildiğiniz atasözlerini(en az beş tane) aşağıya yazınız.

This image shows a full page of white paper with horizontal dotted lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page, providing a guide for handwriting practice. There are no margins, text, or other markings on the page.

15) Yukarıda yazmış olduğunuz atasözlerini nereden/hangi kaynaktan öğrendiniz? Birden çok maddeyi işaretleyebilirsiniz!

Annemden ()	Arkadaşlarımdan ()	Ders kitaplarından ()
Babamdan ()	TV'den ()	Kitaplardan ()
Akrabalarımdan ()	Gazetelerden ()	Diğer ()
Öğretmenimden ()	Dergilerden ()	

16) Bildiğiniz deyimleri (en az beş tane) aşağıya yazınız.

[illegible]

EK 2. Araştırma İzin Belgesi

**T.C.
ADİYAMAN VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü**

Sayı : 48278708/150/3399867
Konu: Anket Uygulama İzni.

15/11/2013

**VALİLİK MAKAMINA
ADİYAMAN**

İlgi: Hüsnü M. Özyeğin Lisesi Müdürlüğünün 15/11/2013 tarih ve 99696853-200/516 sayılı yazısı.

Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı öğrencisi Meltem ÇELİK DOĞAN'ın "Türkçe Eğitimi Bağlamında Ortaokul Öğrencilerinin Sözlü Kültür Ürünlerine Yönelik Farkındalıkları ve Bunları Kullanma Durumları" konulu tez çalışması ile ilgili anket uygulamasını il merkezindeki ortaokullarda yapması Müdürlüğümüzce uygun görülmektedir.

Makamlarınızca da uygun görülmesi halinde olurlarınıza arz ederim.

**Seyfi ÖZKAN
Millî Eğitim Müdürü**

**OLUR
15/11/2013**

**Murat SÜZEN
Vali a.
Vali Yardımcısı**

Bu belge, 5070 sayılı Elektronik İmza Kanununun 5 inci maddesi gereğince güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır. Evrak teyidi <http://evraksorgu.meb.gov.tr> adresinden c57b-4e55-3dc7-9d2b-944d kodu ile yapılabilir.

Bilgi İçin : Temel Eğitim Şub. (M.KIRMIZI)
Telefon : 0(416) 216 11 81 -165
e-posta : adiyamanmem@meb.gov.tr

Adres : Millî Eğitim Md. ADİYAMAN
Fax : (0416) 216 45 70
Wep : adiyaman.meb.gov.tr

EK 3. Atasözleri Listesi

ATASÖZÜ	5. SINIF	6.SINIF	7. SINIF	8. SINIF
Abanın kadri, yağmurda bilinir				2
Acele ile yürüyen yolda kalır	1			
Acele işe, şeytan karışır	7	8	8	5
Acıkan doymam (sanır), susayan kanmam sanır			1	1
Aç at yol almaz, aç it av almaz		1		
Aç ayı oynamaz	11	11	7	10
<i>Aç karın katık istemez</i>		1		
Aç tavuk rüyasında kendini darı ambarında görür				2
Aç tokun gözüne bakmakla doymaz				1
Açık ağız, aç kalmaz				2
Ağaç yaprağıyla gürler				2
Ağaç yaş iken eğilir	53	33	57	29
Ağaçtan maşa olmaz	1	1		
Ağanın gözü, yiğidin sözü	1			
Ağır kazan geç kaynar	1			
Ağır taş yerinden oynamaz	1			
Ağlamayan çocuğa meme vermezler	4		2	
Ağlatan gülmez				1
Ağrısız baş mezarda gerek		1		
Ak akçe kara gün içindir	24	33	24	16
Akacak kan damarda durmaz	1			
Akıl akıldan üstündür	2		6	8
Akıl kişiye sermayedir				1
Akıl olmayınca ne yapsın sakal	1			
Akıl para ile satılmaz			3	4
Akıl yaşta değil baştadır	4	3	5	3
Akılsız başın cezasını ayak çeker	1			2
Akmasa da damlar			1	
Al gömlek gizlenemez				1
Allah bilir, ama kul da sezer			1	
Allah sevdiğine dert verir	1			

ATASÖZÜ	5. SINIF	6.SINIF	7. SINIF	8. SINIF
Allah verince kimin oğlu kimin kızı demez	1			
<i>Allah'tan umut kesilmez</i>				1
Alma mazlumun ahını çıkar aheste aheste	1		5	3
<i>Altın kepeğe muhtaç</i>		1		
Altın pas tutmaz		1		
Aman diyene kılıç kalkmaz			1	
Anlayana sivrisinek saz, anlamayana davul zurna az		1		8
Araba devrilince yol gösteren çok olur		1		1
Arı bal alacak çiçeği bilir	1			
Arkadaşını söyle, kim olduğunu söyleyeyim	6		8	3
Armudun iyisini ayılar yer				1
Aslan yattığı yerden belli olur	2	4	41	18
Aşk olmayınca meşk olmaz	1			
At binenin, kılıç kuşananındır	1			1
At ölür meydan kalır, yiğit ölür şan kalır	2		3	13
At sahibine göre kışner	1			
Ateş düştüğü yeri yakar	2	4	2	1
Ateş olmayan yerden duman çıkmaz	4		1	2
Atılan ok geri dönmez	1	1		
Atın ölümü arpadan olsun			1	
Atlıya saat olmaz	1			
Ava giden avlanır	1	1	2	
Ay ışığında ceviz silkilmez		1		
Ayağını yorganına göre uzat	94	87	112	50
Aza kanaat etmeyen çoğu hiç bulamaz	1			
Baba himmet, oğul hizmet		1		1
Bakan göze yasak olmaz		2		
Bakarsan bağ, bakmazsan dağ olur	8	3	8	5
Bakmakla usta olunsaydı, kediler kasap olurdu	1			

ATASÖZÜ	5. SINIF	6.SINIF	7. SINIF	8. SINIF
Bal tutan parmağını yalar				1
Balık baştan kokar		1	1	1
Bedava sirke baldan tatlıdır			1	
Besle kargayı oysun gözünü	1	1	3	9
Besledik büyüttük danayı, şimdi tanımaz oldu anayı	1			
Beş parmağın bir olmaz	1			
Bıçak yarası geçer dil yarası geçmez				2
Bilmemek ayıp değil öğrenmemek ayıp	1			
<i>Bin altının olmaktansa bir dostun olsun</i>	2			
Bin bilsen de bir bilene danış		1		1
Bin işçi, bir başçı	1			
Bin ölçüp bir biçmeli	1			
Bir baş soğan bir kazanı kokutur		2		
Bir çöplükte iki horoz ötmez			1	
Bir deli kuyuya taş atmış kırk akıllı çıkaramamış			1	
Bir elin nesi var, iki elin sesi var	50	50	48	73
Bir elin verdiği, öbür elin duymasın	1			
Bir fincan kahvenin kırk yıl hatırı vardır	1			1
Bir günlük beylik, beyliktir		1		
Bir koltuğa iki karpuz sığmaz/İki karpuz bir koltuğa sığmaz	6	3	1	5
Bir korkak bir orduyu bozar			1	
<i>Bir koyundan iki post çıkmaz</i>			1	
Bir mih bir nal kurtarır, bir nal bir at kurtarır	1		1	
Biri yer biri bakar, kıyamet ondan kopar				1
Birlikten kuvvet doğar	10	13	2	11
Borç yiğidin kamçısıdır				2

ATASÖZÜ	5. SINIF	6.SINIF	7. SINIF	8. SINIF
Boş başak dik durur		1		
Boş çuval dik durmaz				2
Boş torba ile at tutulmaz	1			
Bozacının şahidi şıracıdır				1
Bugün bana yarın sana				1
Bugünün (bugünkü) işini yarına bırakma	21	6	8	16
Bülbülü altın kafese koymuşlar “ah vatanım” demiş.	3	3	2	1
Bülbülün çektiği dili belasıdır		1		
Büyük balık küçük balığı yutar		2		
Can çıkar huy çıkmaz.		4		
<i>Çalıda gül bitmez, cahile söz yetmez</i>				1
Çalma elin kapısını çalarlar kapını		1		1
Çıkmadık candan umut kesilmez				4
Çiğnemedenden yutulmaz				1
Çivi çiviye söker	1		2	
Çocuğun yediği helal, giydiği haram		1		
Çocuktan al haberi		1		
Çok okuyan bilmez, çok gezen bilir				1
Dağ başına kış gelir, insanın başına iş gelir				1
Dağ dağa kavuşmaz insan insana kavuşur	1		1	1
Dağ doğura doğura bir fare doğurmuş	1			
Dağ ne kadar yüce olsa yol üstünden aşar	1			
Dağ yürümezse abdal yürür		1		
Damlaya damlaya göl olur	148	148	165	150
Davetsiz gelen döşeksiz oturur		1		
Davul bile dengi dengine çalar				1
Davulun sesi uzaktan hoş gelir	6		3	
Deliden al uslu haberi		1		
Demir tavında dövülür	1			2

ATASÖZÜ	5. SINIF	6.SINIF	7. SINIF	8. SINIF
Denize düşen yılana sarılır	2	4	6	2
Derdini söylemeyen derman bulamaz			1	2
Derviş tekkede hacı Mekke’de bulunur				1
Deveyi yardan uçuran bir tutam ottur	1			
Doğru söyleyeni dokuz köyden kovarlar	2		3	1
Doğru söz acıdır			1	
Dost acı söyler	4	2	3	3
Dost dostun eyerlenmiş atıdır			5	
Dost ile ye, iç; alışveriş etme				2
Dost kara günde belli olur	16	18	8	3
Düt demeye dudak gerek			1	
Dünyayı sel bassa ördeğe vız gelir	2			
Düşenin dostu olmaz	1	1		
Ecele çare bulunmaz		1		1
Eğilen baş kesilmez	1			
Eğri oturup doğru konuşalım	2			
El elden üstündür	14	18	4	8
El eli yıkar iki el de yüzü yıkar				1
El elin eşeğini türkü çağırarak arar	2	1		3
Elçiye zeval olmaz				3
Emanet ata binen tez iner				1
Emek olmadan yemek olmaz	1		1	
Erkek sel kadın göl				1
Eşeğe altın semer vursalar (eşek) yine eşektir	4		1	4
Eşeğe cilve yap demişler çifte atmış	1			
Eşek hoşaftan ne anlar.		1		
Ev alma komşu al	5		2	3
Evdeki hesap çarşıya uymaz				1
<i>Fakirin karnı doyunca sırtı üşür</i>		1		

ATASÖZÜ	5. SINIF	6.SINIF	7. SINIF	8. SINIF
Fakirlik ayıp değil tembellik ayıp	2			
Gel demesi kolay ama git demesi güçtür				3
Gelen gideni aratır				5
Gelin ata binmiş ya nasip demiş			1	
Gezen ayağa taş değer			2	
Görmemişin oğlu olmuş (çekmiş, çükünü koparmış)	1			
Görünen köy kılavuz istemez	1	2	1	4
Gülme komşuna gelir başına	24	19	26	21
Gülü seven dikenine katlanır	5		6	1
Gün doğmadan neler doğar	1			1
Güneş balçıkla sıvanmaz				1
Güneş girmeyen eve doktor girer	2	4	2	2
Güvenme dostuna saman doldur postuna				2
Güzeli herkes sever	1			
Hak yerini bulur			1	
Hamama giren terler	3			1
(Çok)Havlayan köpek ısırmaz	1	6		5
Her çok azdan olur				1
Her horoz kendi çöplüğünde öter				7
Her taşın altına elini sokma ya yılan çıkar ya çıyan			1	
Her yiğidin bir yoğurt yiyişi vardır			4	12
Her zaman gemicinin istediği rüzgâr esmez			1	
Herkes davul çalar ama çomağı makama uyduramaz				1
<i>Hızlı giden atın...seyrek düşer</i>				1
Horoz ölür gözü çöplükte kalır			2	

ATASÖZÜ	5. SINIF	6.SINIF	7. SINIF	8. SINIF
Horozu çok olan köyün sabahı geç olur			3	1
Huylu huyundan vazgeçmez	1	1		
Isıracak it (köpek) dişini göstermez	2			4
İki cambaz bir ipte oynamaz	1			2
İki dinle bir söyle				1
İki el bir baş içindir			1	
İnsan insanın şeytanıdır		1		
İnsan kendini beğenmezse çatlar	1			
İnsan yedisinde neyse yetmişinde de odur				1
İstemem diyenden korkmalı				1
İşleyen demir pas tutmaz (ışıldar)	24	10	17	5
İt ağzını kemik tutar	1			
İt ürür kervan yürür				1
İti an, çomağı hazırla				1
İtin duası kabul olsaydı gökten kemik yağardı			1	
İtle yatan bitle kalkar	1			
İyi evlat babayı vezir, kötü evlat rezil eder			1	
İyi olacak hastanın, doktor ayağına gelir		1		
İyiliğe “nereye gidiyorsun” demişler, “kötülüğe” demiş	1			
İyilik eden iyilik bulur	3	1	2	3
İyilik et denize at balık bilmezse Halik bilir		1		2
Kaçan balık büyük olur			2	3
Kalp kalbe karşıdır			1	
Kara haber tez duyulur			1	
Kasap et derdinde, koyun can derdinde	1			
Kaz gelen yerden tavuk esirgenmez	1		1	2
Kazma elin kuyusunu kazarlar kuyunu			5	
Keçiye can kaygısı, kasaba yağ kaygısı				1

ATASÖZÜ	5. SINIF	6.SINIF	7. SINIF	8. SINIF
Kedi yetişemediği (uzanamadığı) ciğere pis (murdar) der	2	1		3
Kedinin kanadı olsaydı serçenin adı kalmazdı				1
Kefenin cebi yok				1
Kel ölür, sırma saçlı olur; kör ölür, badem gözlü olur				2
Kelin ilacı olsa başına sürer			1	
Kendi düşen ağlamaz	2	1	1	2
Keskin sirke küpüne zarar	3	2	2	2
Kılavuzu karga olanın burnu kalkmaz				1
Kır atın yanında duran ya huyundan ya suyundan			1	1
Kız evi, naz evi		1		
Kızım sana söylüyorum gelinim sen anla (işit)	2			6
Kızını dövmeyen dizini döver	1		6	11
Kimse ayranım ekşi demez			2	
<i>Kimse</i> nin ettiği yanına kalmaz	2			
Komşu komşunun külüne muhtaçtır	17	26	27	55
Komşuda pişer bize de düşer				1
Komşunun tavuğu komşuya kaz görünür				2
Köprüden (köprüyü) geçinceye kadar ayıya dayı derler				1
Kör görmez, sezer				1
Körle yatan şaşı kalkar	8	2	20	13
Kul azmayınca Hak yazmaz	1			
Kul sıkışmayınca Hızır yetişmez	1			
Kurcalama sivilceyi çıban edersin	1			
Kurunun yanında yaş da yanar	1	1		
Kuşu kuşla avlarlar				1
Laf lafı açar	1			

ATASÖZÜ	5. SINIF	6.SINIF	7. SINIF	8. SINIF
Laf torbaya girmez	2			
Lafla peynir gemisi yürümez	6	3	6	7
<i>Lafla pilav pişerse bir deniz kadar yağı benden.</i>			1	
Mal canı kazanmaz, can malı kazanır				1
Mart kapıdan baktırır kazma kürek yaktırır			2	4
Meyve veren ağaç taşlanır / Meyveli ağacı taşlarlar	3			2
Minareyi çalan kılıfını hazırlar				4
Mum dibine ışık vermez		2		4
Mühür kimde ise Süleyman odur			1	
Ne ekersen onu biçersin	13	6	36	9
Ne verirsen elinle o gider seninle				2
Oğlan dayıya, kız halaya çeker			1	
Otu çek, köküne bak			4	
Öfkeyle kalkan zararlar (ziyanla)oturur	10	4	7	6
<i>Para dediğin el kiri</i>			1	
Parayı veren düdüğü çalar		1	3	3
<i>Peynir ekmek, hazır yemek</i>				1
Pilav yiyen kaşığı yanında taşır				1
Rüzgâr eken fırtına biçer	4	5		2
Sabreden derviş muradına ermiş				1
Sakalım yok ki sözüm dinlensin	1	1		
Sakınılan göze çöp batar	1			
Sakla samanı, gelir zamanı	129	108	156	129
Sarımsağı gelin etmişler, kırk gün kokusu çıkmamış				1
Sen ağa ben ağa, bu ineği kim sağa/Sen ağa ben ağa, koyunları (inekleri) kim sağa				2
Son gülen iyi güler	3			
Son pişmanlık fayda etmez			1	
Sora sora Bağdat bulunur				7

ATASÖZÜ	5. SINIF	6.SINIF	7. SINIF	8. SINIF
Söz gümüşse sukut altındır	1		2	2
Su akarken testiye doldur				1
Su içene yılan bile dokunmaz		1	1	
Su testisi su yolunda kırılır		14	2	2
Su uyur, düşman uyumaz			1	
Sütten ağzı yanan, yoğurdu üfleyerek yer	3		1	3
Şahin küçüktür ama koca turnayı havadan indirir	1			
Şakanın sonu kakadır		2		
Şap ile şeker bir değil	2			
Taş düştüğü yerde ağırdır				1
Taşıma su ile değirmen dönmez				10
Tatlı dil (söz) yılanı deliğinden çıkarır	6	5	16	2
Tatlı ye tatlı söyle				1
Tavşan dağa küsmüş dağın haberi olmamış	1		2	
Tereciye tere satılmaz		1		
Terzi kendi söküğünü dikemez	1			
Tırnağın varsa başını kaşı	1			
Tilkinin dönüp dolaşıp geleceği yer kürkçü dükkânıdır			1	1
Topalla gezen aksamak öğrenir				1
Ummadığın taş baş yarar			3	1
Ürüyen köpek ısırılmaz			1	
Üzüm üzüme baka baka kararır	62	29	89	75
Üzümünü ye bağını sorma		4	23	
Vakit, nakittir	7		5	17
Vakitsiz öten horozun başını keserler				1
Yalancının mumu yatsıya kadar yanar	3	2	6	5
Yalnız taş, duvar olmaz	2			8
Yaş yetmiş iş bitmiş	1			
Yazın başı pişenin, kışın aşı pişer		1		1
Yel gibi gelen sel gibi gider			1	
Yerin kulağı vardır			2	

ATASÖZÜ	5. SINIF	6.SINIF	7. SINIF	8. SINIF
Yılanın başı küçükken ezilir	4			
Yol ile giden yorulmaz			1	
Yuvarlanan taş, yosun tutmaz	1		2	1
Zorla güzellik olmaz		1		1

EK 4. Deyimler Listesi

DEYİMLER	5. SINIF	6. SINIF	7. SINIF	8. SINIF
A'dan Z'ye (kadar)			1	
<i>Aba altında değnek göstermek</i>		2	2	2
Aba gibi		1		
Abayı sermek		1	1	
Abayı yakmak	5	17	12	6
Abuk sabuk konuşmak				1
Aceleye gelmek			1	2
Acısını bağına basmak	1			
Acısını çıkarmak	1			
Aç kurt gibi	1			
Açlıktan nefesi kokmak			1	
Açlıktan ölmek	1			
Adam gibi	2		3	
Adam yerine koymak	2			
Adamdan saymak				1
Adı batmak			2	
Adı geçmek	1			
Adım atmak	1			
Adını ağzına almamak	2			2
Ağır ol!			2	
Ağırdan almak			1	
Ağız açmak			1	
Ağız birliği etmek				1
Ağzı açık kalmak	3	3	2	8
Ağzı kulaklarına varmak	15	9	24	21
Ağzı sulanmak	1			1
Ağzı var dili yok	1			
Ağzı yanmak	1		1	
Ağzına geleni söylemek				2
Ağzının içine girmek				2
Ağzında bakla ıslanmamak	1		2	
Ağzından baklayı çıkarmak	3	2		
Ağzından bal damlamak(akmak)	6	5	15	4
Ağzından çıkanı kulağı duymamak (işitmemek)			1	1
Ağzından girip burnundan çıkmak				1
Ağzını bıçak açmamak	9			2
Ağzını hayra aç		1		3
Ağzını toplamak				1
Ağzının suyu akmak			1	
Ahı tutmak	1			

DEYİMLER	5. SINIF	6. SINIF	7. SINIF	8. SINIF
Akıl almak	1			
Akıl erdirememek		1		
Akıllı ol				1
Akıntıya kürek çekmek			1	
Aklı bir (beş) karış yukarıda (havada) olmak		1	1	2
Aklı almamak	1	1		
Aklı çıkmak				2
Aklı durmak	1			
Aklı kalmak		1		
Aklı karışmak			1	
Aklı sıra	1			
Aklına esmek	1			
Aklından geçmek			4	
<i>Aklını almak</i>				1
Aklını başına almak				1
Aklını başından almak				1
Aklını çalmak		1		
Aklını çelmek				1
Aklını kaçırmak			1	
Aklını peynir ekmekle yemek				1
Aklınla bin yaşa	1			
Aldırış etmemek	2			
Allah yarattı dememek		1		
Altından çapanoğlu çıkmak			1	
Alttan almak			2	
Altüst etmek	1			
Anasını ağlatmak	1			
Anasının gözü	1			
Ant içmek	1			
Aralarını bozmak	1			
Araları açılmak	1			
Aralarından kara kedi geçmek	1			
Arapsaçına dönmek	1			
Arı gibi sokmak	1			
Arka arkaya vermek	1			
Arkası olmamak	1			
Arkasından konuşmak			1	
Armut gibi		1		
Armut piş, ağzıma düş	1			1
Aslan kesilmek			1	
Ateş bacayı sarmak	1			
Ateş basmak		1		

DEYİMLER	5. SINIF	6. SINIF	7. SINIF	8. SINIF
Ateş gibi		2		
<i>Ateş pahası</i>				1
Ateş püskürmek	9	2	1	11
Ateş saçmak		1		1
Atı alan Üsküdar'ı geçti				8
Atma Recep din kardeşiyiz	2	1		
Avazı çıktığı kadar (bağırarak)			1	
Avucunu yalamak	4		2	
Avucunun içine almak				1
Avuç açmak			1	
Ayağı yerden kesilmek			5	
Ayağına (ayaklarına) kara su inmek	27		5	3
Ayağına dolanmak				2
Ayağına düşmek			1	
Ayağına gelmek				1
Ayağını çekmek			1	
Ayağını denk almak			1	
Ayağını kesmek			1	
Ayak bağı olmak			1	1
Ayak diremek	1			2
Ayak uydurmak		1		
Ayakaltında dolaşmak				1
Ayakları geri geri gitmek	1			
Ayıkla pirincin taşını		4	2	
Ayvayı yemek			1	1
Az buz olmamak				1
Azınlıkta kalmak	1			
Bağrına basmak		5		
Bal dök yala	3		3	
Baltayı taşa vurmak	1	2	2	
Bardağı taşıran damla		2		
Basıp gitmek				1
Baskın çıkmak		1		
Baskın vermek		1		
Baş aşağı gitmek		1		
Baş belası olmak			2	
Baş edememek			2	
Baş etmek	1			
Baş göstermek				1
Baş koymak (bir yola)	1			
Baş vermek	2			
Başa çıkmak			2	
Baş göz etmek				

DEYİMLER	5. SINIF	6. SINIF	7. SINIF	8. SINIF
<i>Başı dumanlı</i>			4	
Başı göğse ermek			1	1
<i>Başı kalabalık olmak</i>			1	
Başına çıkarmak				1
Başına çorap örmek	4		2	1
Başına dert açmak			3	
Başına dolamak			3	
Başına talih kuşu konmak			1	
Başına vurmak	2			
Başından savmak				1
Başını ezmek				1
Başını kaldıramamak			1	
Başını kaşıyacak vakit olmamak			1	
Başının etini yemek			2	1
Baştan çıkarmak	1			
Bayram değil seyran değil, eniştem beni niye öptü		1		
Bayram etmek	2			
Benliği yoğurmak				1
Benzi atmak	5		2	
Benzi solmak	1			
Bereket versin	1			1
Beyninden vurulmuşa dönmek	1			
Beynine girmek				1
Bıyık altından gülmek		1	1	
Bildiğini okumak	1		1	
Bin dereden su getirmek	1			
Bin pişman olmak	1			
Bini bir paraya				1
Bir arpa boyu+	1			
Bir ayağı çukurda olmak				3
<i>Bir çırpıda</i>				1
Bir çuval inciri berbat etmek				2
Bir deri bir kemik kalmak	1			1
Bir eli yağda bir eli balda	4			
Bir kalem geçmek			2	
Bir kaşık suda boğmak				2
Bir pula satmak				1
Bir taşla iki kuş vurmak		1		
Bir yaşına daha girmek				1
Birbirini yemek	1			
Boğazına indirmek			1	

DEYİMLER	5. SINIF	6. SINIF	7. SINIF	8. SINIF
... yemek				1
...unda boncuk bulmak				1
Borç bini aşmak				1
Boş gözlerle bakmak		7		
Boyun eğmek		1		1
Burnu büyümek				1
<i>Burnu havada olmak</i>	10	7	5	8
Burnu Kafdağı'nda		2		3
Burnu sürtülmek		1		1
Burnunda tütme	12	7	5	3
Burnundan gelmek			1	
Burnundan getirmek		2		
Burnundan kıl aldırmmak		1		
Burnundan solumak	5	4	3	14
Burnunu sokmak	1			1
Burnunu sürtmek	5			
Burnunun dikine gitmek	1	7	5	1
Burnunun direği kırılmak	2	2	1	2
Burun buruna gelmek		17		
Burun kıvrmmak		5	4	1
Bülbül gibi şakımmak	3			
Büyük söylemek		1		
Büyümüş de küçülmüş			1	
Cadı kazanı gibi kaynamak			2	
<i>Cadı kazanına çevirmek</i>			3	
Caka satmak		2		
Can atmak				3
Can kulağıyla dinlemek	1	1	1	
Can sıkmak				1
Canı acımmak	2			
Canı çıkmak	2		1	1
Canı sıkılmak	1			2
Canı yanmak				1
Canına kıymak				1
Canına minnet				1
Canına susamak		1		
Canına tak etmek		1		
Canından bezmek		1		
Canını dişine takmak	1			
Cascavlak kalmak	1			
Cılk etmek	1			
Cılkı çıkmak	1			
Ciğeri sızlamak	1			
Ciğerini delmek		1		
Cin çarpmak				3

DEYİMLER	5. SINIF	6. SINIF	7. SINIF	8. SINIF
Çalıp çırpma	1			
Çam devirmek				1
Çat kapı				1
Çene çalmak	1			
Çenesi düşmek	4	3		3
Çiçek olmak	1			1
Çürük tahtaya basmak	1	1		
Dağda büyümüş	1			
Dağları devirmek			1	
Daha neler				1
Dal budak salmak	1			
Daldan dala konmak	1			
Dama taşı gibi oynatmak		1		
Damarına basmak	1			3
Damarına işlemek			2	
Dediğine gelmek	1			
Değme gitsin	1			
Deliye dönmek				3
Dem vurmak				1
Denizde kum onda para				1
Derdine derman olmak	1			
Dereyi görmeden paçaları sıvamak			1	
Ders almak	1			
Deve kuşu gibi başını kuma sokmak				1
Deveye hendek atlatmak			1	
Dış kapının dış mandalı	1			
Dil dökmek			6	7
Dil uzatmak				2
Dilden dile dolaşmak				3
Dili çözülmek		2		
Dili varmamak	1			
Dilinde tüy bitmek	6		5	3
Dilini tutmak			1	
Dilini yutmak	1			3
Dillerde dolaşmak			3	
Dış bilemek				1
Dış geçirememek				2
Dış gıcırdatmak			2	
Dışinden tırnağından artırmak	1			
Dışını sıkmak		1		
Dizginleri ele almak				1
Dokuz doğurmak			1	

DEYİMLER	5. SINIF	6. SINIF	7. SINIF	8. SINIF
Dört ayak üstüne düşmek			3	4
Dört dönmek		2		
Dört gözle beklemek			3	3
Dudak bükmek	1			
Dut gibi olmak	2			
Düdük gibi	2			
Düğüm vurmak	2			
Dümen çevirmek	1			
Dümen kullanmak	2			
Dümeni kırmak	2	1		
Dünya başına yıkılmak	3		4	
Dünya gözü le görmek	1			1
Dünyayı haram etmek		1		
Dünyayı zehir etmek	1			
Düşünüp taşınmak		1		
Eceline susamak			1	
Ekmeğini taştan çıkarmak			2	1
El arı düşman gayreti			1	
El atmak				1
El koymak				1
El vermek		1		
<i>Elden düşme</i>		1		
Elden gelmemek		5		
Ele almak			1	
<i>Ele güne karşı</i>			1	
<i>Eli açık olmak</i>				1
Eli ayağı bağlı olmak	1			
Eli darda olmak	1			
<i>Eli kulağında</i>			2	1
<i>Eli sıkı olmak</i>	1			1
Eli yatmak	1			
Elinde kalmak		7		
Elini çabuk tutmak	1		1	
Ere gitmek			1	
Eski çamlar bardak oldu		2		
Eski hamam eski tas				1
Eşegi sağlam kazığa bağlamak				1
Eşek sudan gelinceye kadar dövmek				1
Etekleri tutuşmak	18	2	10	13
Etekleri zil çalmak	87	35	115	100
Etrafında dört dönmek	1			
Evli evine köylü köyüne			1	
Fark olunmak	1			

DEYİMLER	5. SINIF	6. SINIF	7. SINIF	8. SINIF
Fesat karıştırmak	1			
Fiskos etmek		2		
Fit vermek	2			
Foyası meydana (ortaya) çıkmak			5	
Gavur orucu gibi uzamak			1	
Gelin almak			1	
Gına gelmek				1
Gırtlğından kesmek	1			
Göğsü kabarmak		1		1
Göğüs germek		1		
Göklere çıkarmak				1
Gönlüne girmek	3			
Gönül vermek			1	1
Görmezden gelmek		1		
Göz açtırmamak				1
Göz almak (kamaştırmak)	2		3	
Göz atmak	2	10	1	11
Göz boyamak	2	15	28	44
Göz değmek				2
Göz dikmek		6	8	6
Göz doldurmak				2
Göz gezdirmek		19	17	3
Göz göze gelmek	4	6	2	4
Göz gözü görmemek		1		
Göz hapsine almak			1	
<i>Göz kararı</i>			2	
Göz koymak	1		4	1
Göz kulak olmak	2	3	1	1
Göz ardı etmek	2	1	1	
Gözdağı vermek	1	4	30	2
Gözden çıkarmak	3	1		4
Gözden düşmek	41	67	61	56
Gözden geçirmek		1		1
Gözden kaçırmak			1	
Göze almak				1
Göze batmak	10	38	16	20
Göze çarpmak		4		1
Göze gelmek	4	2	2	
Göze girmek	59	43	61	71
Gözleri dolmak	4		2	
Gözleri dönmek	1		3	1
Gözlerini faltaşı gibi açmak	1			
Gözleri kan çanağına dönmek		1		2

DEYİMLER	5. SINIF	6. SINIF	7. SINIF	8. SINIF
Gözlerinin içi gülmek			3	
Gözleri parlamak		1		
Gözleri yuvalarından fırlamak	1			
Gözü açık olmak	3			
Gözü açılmak			1	
Gözü arkada kalmak		3	1	
Gözü doymak	1	1	1	
Gözü dönmek	7	2	9	3
Gözü görmemek	1			
Gözü ısırmak	5	2		
Gözü ilişmek		4		
Gözü kaçmak			1	
Gözü kalmak		3	8	
Gözü kara çıkmak	1			
Gözü kararmak			3	
Gözü kaymak	1	2	1	
Gözü kesmek				1
<i>Gözü pek</i>	12		2	
Gözü tutmak	1			
Gözü yolda kalmak	6		8	
Gözü yükseklerde olmak	2		15	3
Gözüm çıksın		7	2	2
Gözünde büyümek			7	
Gözünde büyütme		1		
Gözünde tutmek	5	3	5	3
Gözünün içine bakmak		1		1
Gözüne kestirmek		2		1
Gözüne sokmak			2	
Gözünü (gözlerini) dört açmak	5	2	8	2
Gözünü açmak		3	2	
Gözünü ayırmamak				4
Gözünü karartmak	2			
Gururuna dokunmak	1			
Gün görmek	1			
Güneş açmak			2	
Haber göndermek			1	
Haddi hesabı yok				1
<i>Hafif tertip</i>				1
Hakkını yemek			1	
Hapı yutmak		1		2
Hatırı kalmak		1		
Havaya girmek		4		1
Havalara uçmak		10	4	6

DEYİMLER	5. SINIF	6. SINIF	7. SINIF	8. SINIF
Havanda su dövmek			1	
Hayatını yaşamak				1
Hazırdan yemek				1
Hem suçlu hem güçlü	3			
Hık demiş burnundan düşmüş			1	
Irgat pazarına döndürmek	1			
İç geçirmek				4
İçi geçmek				1
İçi içine sığmamak		1	1	3
İçi kan ağlamak	1			
İçine kapanmak				1
İçine kurt düşmek		1		
İğne atsan yere düşmez	2		1	1
İğne ile kuyu kazmak			1	
İki ayağını bir pabuca sokmak			2	
İki dirhem bir çekirdek			1	
İki eli yakasında olmak			4	
İki gözü iki çeşme			1	
İki yakası bir araya gelmemek	2			
İnce eleyip sık dokumak	2		1	1
İpe un serpmek	8		5	6
İsmi var cismi yok				2
İşine koyulmak	2			
İte ot, ata et vermek		1		
İyi gün dostu olmak			1	
Kabak başına patlamak			2	
Kafa kafaya vermek	1	2	1	
Kafa patlatmak				3
Kafa ütölemek			5	
Kafa yormak		1		
Kafadan atmak			1	
Kafası bozulmak			1	
Kafası kazan (gibi) olmak			3	
Kafası karışmak				1
Kafası şişmek				1
Kafasını uçurmak		1		
Kafayı yemek				3
Kahrından ölmek			1	
Kalp (kalbini) kırmak	2	1	5	4
Kalemi olmak			1	
Kan revan içinde				1
Kan ter içinde	2		1	5

DEYİMLER	5. SINIF	6. SINIF	7. SINIF	8. SINIF
<i>Kara gün dostu</i>			1	
<i>Karnı burnunda olmak</i>		1		1
Karnı tok, sırtı pek olmak	1			
Karnı zil çalmak	30	15	34	7
Kaş göz etmek			2	
Kaş yapayım derken göz çıkarmak				1
Kaşla göz arasında			1	
Kaşları çatılmak			1	
Kendi kuyusunu kendi kazmak				1
Kendinden geçmek		6		1
Kendini beğenmek			1	
Kendini dev aynasında görmek				3
Kendini kaybetmek				1
Kıçüstü oturmak			1	
Kıl olmak			2	
Kılı kırk yarmak	1	1	8	1
Kılına hata gelmemek				1
Kılını kıpırdatmamak			1	
Kına yakmak			2	
Kırıp sarmak				1
Kıssadan hisse almak				1
Kim kime dum duma				2
Kin beslemek				1
Kir götürmek				1
Kirişi kırmak				1
<i>Kirli çıkı</i>				1
Kolları sıvamak				1
Kollarını açmak				2
Kolu kanadı kırılmak	1			2
Koluna girmek	1			
Kozunu paylaşmak	1			
Kök salmak				2
Kürünü kırmak	1			
Kösteği kırmak	1			
Köşeyi dönmek	1			
Kulağına gitmek			2	
Kulağına inanmamak	1	3		
Kulağına küpe olmak	6	2	14	10
Kulağını açmak				1
Kulağının zarı patlamak	1			
Kulak asmamak		1	1	4
Kulak kabartmak	13	4	29	26

DEYİMLER	5. SINIF	6. SINIF	7. SINIF	8. SINIF
Kulak kesilmek	1	6	3	7
Kulak misafiri olmak	13	12	29	19
Kulak vermek	1	4	19	1
Kulak ardı etmek				1
Kulakları çınlasın	11	2	4	4
Kurt gibi	2			2
Kurtlarını dökmek		1	2	
Küçük dilini yutmak				5
Küplere binmek	40	17	78	48
Laf etmek			1	1
Lafı ağzında gevelemek			1	
Leb demeden leblebiyi anlamak		2		2
Maymun gözünü açtı		1		
Mekik dokumak				5
Meteliğe kurşun atmak	1			
Mum gibi	1			
Nar gibi				1
Nazar değmek		1		
Ne haddine				1
Ne kokar ne bulaşır				1
Ne mal olduğunu bilmek				2
Ne od var ne ocak				1
<i>Ne ölüye ağlar ne diriye güler</i>				1
Ne yaptığını bilmemek				3
Nefes nefese kalmak				3
Nerede akşam orada sabah				2
Nutku tutulmak				2
O duvar senin bu duvar benim				1
Ocağına düşmek				1
Ocağı sönmek	2			
Omuz silkmek			1	
Oyuna gelmek			1	
Ödü kopmak (patlamak)	2	3	4	2
Ölme eşeğim, ölme			1	
Pabucu dama atılmak				7
Paçası tutuşmak			4	
Para basmak				1
Para saymak		2		
Parmağında oynatmak			2	
Parmağının ucuyla çevirmek				1
Parmak ısırarak		1		
Pey sürmek				1

DEYİMLER	5. SINIF	6. SINIF	7. SINIF	8. SINIF
Pılıyı pırtıyı toplamak				1
Pırlanta gibi			1	
Pireyi deve yapmak			2	1
Posta koymak			1	
Pot kırmak			6	2
Renkten renge girmek	1			
Sabrı taşmak	2	1		
Saçını süpürge etmek	30	1	15	
Saman altından su yürütmek	2	4	4	6
<i>Samanlıkta iğne aramak</i>			1	
<i>Sır küpü</i>			2	1
Sırtı yere gelmemek	1			
Sinir küpü (olmak)			1	1
Sinir küpüne dönmek			2	
Soğukkanlı olmak	1			
Sorma gitsin				1
Soyup soğana çevirmek			1	
Söz açmak				1
Söz geçirmek		1		
Söz kesmek			1	
Sözü ağzına tıkmak				2
Sözü ağzında bırakmak				2
Sözü edilmek			1	
Su gibi bilmek			1	
Surat asmak	1			
Suspus olmak				4
Suya sabuna dokunmamak				3
Suyunca gitmek				1
Şapa oturmak				1
Şaşırp kalmak				1
Şaşkına dönmek				1
<i>Şom ağızlı olmak</i>		1		
Tadı damağında kalmak			1	
Tam adamını bulmak	1			
Tarihe geçmek		2		
Taş atmak			1	
Taş kesilmek				5
Tek elden	4			
Teleme peyniri gibi			1	
Tepeden tırnağa süzmek				2
Tepesi aşağı gitmek				1
Tepesi atmak	2		2	1
Tersi dönmek	2			
Teselli bulmak	1			
Top atmak		2		

DEYİMLER	5. SINIF	6. SINIF	7. SINIF	8. SINIF
Toprağa bakmak	2			
Tozu dumana katmak				3
Turp gibi	1			
Tuttuğunu koparmak		1		
<i>Tütünü doğru çıkmak</i>				1
Uçan kuşa borcu olmak			1	
Un ufak olmak			1	
Uykuya dalmak		1		
<i>Uzaktan merhaba demek</i>				1
<i>Uzun hikâye</i>			1	
Üzerine çullanmak	1			
Vadiye dökülmek		1		
Vakit kazanmak	1			
Yağmasa da gürlmek		1		
Yaka paça götürmek			1	
Yan gözle bakmak		1		
<i>Yanağında güller açmak</i>			1	
Yaraya merhem olmak			1	
<i>Yaraya tuz basmak</i>			2	
Yatağa düşmek	1			
Ye kürküm ye			1	
Yedi kat yerin dibine geçmek				1
Yemin billah etmek			1	
Yer vermek			1	
Yere bakan yürek yakan			1	
Yere yığılmak				1
Yerin dibine girmek			1	1
Yerin kulağı var			1	1
Yerinde duramamak		1		1
Yerine geçmek			1	
Yola gelmek		1	1	
Yola koyulmak				2
Yolunu kesmek			4	
Yukardan aşağı süzmek	1			
Yük altına girmek			1	
Yük olmak			3	
Yüksekten atmak			2	
Yüreği ağzına gelmek	1	2	3	1
Yüreği yanmak				1
Yüreğine inmek		6	1	
Yüreğini ateş almak			1	
Yüreğini pek tutmak	4			
Yüz bulmak				1
Yüz karası olmak		1		

DEYİMLER	5. SINIF	6. SINIF	7. SINIF	8. SINIF
Yüz vermemek				1
Yüzü sirke satmak		1		
Yüzü gülmek				1
Zart zurt etmek			1	
Zehir gibi				1
Zil takıp oynamak			2	
Zincir vurmak			1	
Zindan etmek			1	
Zindan kesilmek			1	
Ziyafet çekmek			1	
Zurnanın zırt dediği yer	1			
Zülfüyâre dokunmak			1	

EK 5. Bilmeceler Listesi

BİLMECELER	5. SINIF	6. SINIF	7. SINIF	8. SINIF
En çok adası olan il hangisidir? (Adana)		2		
Bir çiftçi tarlasına ilk önce ne atar? (adım atar)		1		
Yaman bir adam hangi ilde dolaşır? (Adıyaman)		1		
Armudun iyisini yiyene ne denir? (afiyet olsun)			1	
Yazın giyinir, kışın soyunur (ağaç)				2
Ben söylerken kapanır O söylerken açılır (ağız)	1			
Altı mermer üstü mermer, İçinde bülbül öter. (ağız)				3
Bir oda içinde kırmızı bir halı, Otuz iki sandalye sıralı. (ağız)			2	
En çok doktora giden il hangisidir? (Ağrı)			1	
En çok ilaç kullanan ilimiz hangisidir? (Ağrı)			2	
En çok acı çeken dağ hangisidir? (Ağrı Dağı)	1		1	
Sinek aynaya bakmış ne demiş? (a ikizim!)		1		
Ele alınıp tutulmaz, bakkallarda satılmaz. (akıl)	1			
Herkeste vardır, ama kullanmasını bilene. (akıl)		1		1
Kırmızı giyen adama ne denir? (albay)				3
A ile başlar N ile biter, durmadan hırsızı çalmaya iter (altın)		1		
Dama çıkan file ne denir? (aman dikkat et düşme!)		1		
Biri fakir, biri zengin iki ev yanmış ambulans ilk önce hangisini söndürür? (ambulans değil itfaiye)	1			
Sütü içilir, eti yenmez (anne)			1	
Hangi tene krem sürülmez? (antene)		1	3	

BİLMECELER	5. SINIF	6. SINIF	7. SINIF	8. SINIF
Araplar neden parayı sever? (“Arap”ın tersi para olduğu için)			1	2
Ormanların kralı, boynu atkılı (aslan)				1
Akşam yer yemi, sabah gezer gemisi (at)	1			
Canlı kovalar, cansız yakalar (at arabası)				1
Yarı canlı, yarı cansız (at arabası)				1
Yer yer doymaz (ateş)				1
Geceleri yanıp söner (ateş böceği)				1
Bir papağanı kafese koymuşlar. Papağan ne demiş? (avukatımı istiyorum.)			1	
“O” derken “C” olur. “C” derken “O” olur (ay)				3
Çıt demeden çalıya düşer (ay)			1	
Küçücük mezar, dünyayı gezer (ayakkabı)		1		
Hangi bağ yenmez? (ayakkabı bağı)			2	
Hangi bağda üzüm yetişmez? (ayakkabı bağında)	5	5		1
En aydınlık şehrimiz hangisidir? (Aydın)				1
İki kişi bir dondurmayı yerse ne olur? (ayıp olur)				1
Bir oda içinde, bir oda daha (ayna)		1		
Ev onun içinde, o da onun içinde (ayna)			1	
Bilmece bildirmece resim yapar gündüz gece (ayna)			1	
Ben ona bakarım, o bana bakar (ayna)	1	1		
İçi dar, herkesi kaplar (ayna)				1
En hızlı resmi kim yansıtır? (ayna)	2			
Sıcak evin direği, tıp tıp eder yüreği (baba)		1		

BİLMECELER	5. SINIF	6. SINIF	7. SINIF	8. SINIF
Suda yüzer gemi değil, Pulları var gelin değil (balık)		1		
Kanadı var kuş değil, Kuyruğu var at değil (balık)	5			1
Elde kayar sabun değil, Denizde yüzer insan değil (balık)	1			
Karada bayılır, suda yayılır (balık)		2		
Balıkların sevmediği il hangisidir? (Balıkesir)				1
Hangi on uçar? (balon)			1	5
Hangi on tatlıdır? (balon)	1			
Ben giderim o gider, Önümde tık tık eder (baston)				1
Kral taca ne demiş? (başımın üstünde yerin var)			5	
Ufacık elleri, minicik gözleri Allah'ın istediği, ailelerin gözbebeği (bebek)				1
Sürahi bardağa ne demiş? (beni doldurma)			3	1
Defter kaleme ne demiş? (beni gıdıklama)		1		
Elma bıçağa ne demiş? (beni soyma, utanırım)			7	2
Tren hangi istasyonda durmaz? (benzin istasyonunda)		2	3	
On altının yarısı kaçtır? (beş altın)	1		3	
Akıllıya sormuşlar düşünmüş de bilmiş, Akılsıza sormuşlar dinlemiş de gülmüş (bilmece)				1
Hangi ilde bin göl vardır? (Bingöl'de)		1	1	
Tesbihle bir kadının farkı nedir? (biri çekilir, diğeri çekilmez)				2
İki kişi pastayı nasıl itiraz etmeden paylaşır? (biri keser biri seçer)		1		

BİLMECELER	5. SINIF	6. SINIF	7. SINIF	8. SINIF
Doktor ile avukat arasındaki fark nedir? (biri önce soyar sonra dinler; diğeri önce dinler, sonra soyar)			1	
İnsanda bir tane Türkiye’de iki tane (boğaz)			3	1
Fillerin en sevdiği et hangisidir? (bonfile)		1		
Temel yolda yürürken başına bir kâğıt düşmüş. Temel kâğıdı alıp okuyunca bayılmış. Kâğıtta ne yazıyormuş? (bu bir tuğladır)		1		
Renkten renge girer, Kendini kamufle eder (bukalemun)				1
Şekere benzer tadı yok, Gökte uçar kanadı yok (bulut)		2		
Musluk neden akar? (burnunu çekemediği için)				1
Bilmece bildirmece, dil üstünde kaydırmaca (buz)	2			
İncedir beli, deler göğü, susmaz dili (cami)	2			
Kolu var, eli yok, Karnı var içi yok. (ceket)		1		
Bir karınca filin geldiğini görünce ağacın arkasına saklanmış. Niçin? (çelme takmak için)		1		
Dal üstünde/Ağaç üstünde kilitli sandık (ceviz)	1	2	3	12
Kale kaleye sığmaz (ceviz)				1
İçi katık, dışı kütük (ceviz)			1	
İçini açtım beyin, Haydi bakalım yiye! (ceviz)		2		
Tarlada yeşil, bakkalda siyah, evde kırmızı (çay)				1
Dere gibi akar, aslan gibi kükrer (çeşme)			1	
Bir zenci kutuplara giderse ne olur? (çikolatalı dondurma)				5

BİLMECELER	5. SINIF	6. SINIF	7. SINIF	8. SINIF
Bir baba çocuğu doğduğu günden itibaren her doğum gününde çocuğun kumbarasına 1 TL para atıyor çocuk 12 yaşına geldiğinde kumbarayı açıp paranın ne kadar olduğuna baktığında 3 TL para görüyor. Neden? (çocuk 29 Şubat'ta doğmuştur)			1	1
Baba oğluna: "Bu kitabı oku. Eğer okursan sana 100 lira vereceğim." der. Çocuk kitabı alır "okudum" der; ama okumaz. Babası sen bu kitabı okumadın der. Babası hiçbir soru sormadan çocuğun okumadığını nereden anlamıştır? (çünkü babası parayı kitabın son sayfasına koymuştur)			1	
Uzaylılar neden Beko kullanmaz? (çünkü Beko bir dünya markasıdır)			1	
Kedi tavana çıkmış. Tavan yere düşmüş, kedi ölmemiş. Niçin? (çünkü kedi ta Van'da imiş)	1			
Zürafalar neden sıcak süt içmez? (çünkü midelerine inene kadar soğur)			1	
Uçak düşmüş kimse ölmemiş. Niçin? (çünkü uçak Pamukbank'ın üstüne düşmüş)		1		
Uzaktan sesi hoş gelir Yakına gelir boş gelir (davul)			1	
Dışı var, içi yok. Ses çıkarır dili yok. (davul)			1	
Dışı var, içi yok. Dayak yer suçu yok. (davul)			3	
Yer yer doymaz (değirmen)	1			
Denizaltının bir küçüğü/altı nedir? (deniz beş)	2	1		
Yatağı vardır, ama uyumaz (dere yatağı)			4	
Bir elmanın/tavuğun yarısı neye benzer (diğer yarısına)	2		2	
Yılanla kirpi tokalaşırsa ne olur (dikenli tel olur)	1			

BİLMECELER	5. SINIF	6. SINIF	7. SINIF	8. SINIF
Biz biz idik biz idik, Otuz iki kız idik. Ezildik büzüldük İki duvara/Bir mağaraya dizildik. (diş)	6		1	9
Biz biz idik otuz iki taş idik (diş)				1
Otuz iki tane beyaz sıra dağ (diş)				7
Bir tabutta otuz iki yoldaş (diş)				1
Bir temizlikçim var, otuz iki kişinin temizliğini yapar (diş fırçası)			1	
Hangi macun yenmez? (diş macunu)		1	1	2
Bakırı ile ünlü ilimiz (Diyarbakır)		1		
Kısa boylu kırmızı donlu (domates)				5
Bilmece bildirmece dil üstünde kaydırmaca (dondurma)	42	23	40	44
Altı kara kedinin kaç ayağı vardır? (dört)	1			
Anneye değmez, babaya değer, Teyzeye değmez, amcaya değer, Değere değmez, değmeze değer. (dudak)		1		
Araba duvara çarparsa ne olur? (durur)				2
Dört fil arabaya binmiş. Arabayı kim sürmüş? (ehliyeti olan fil)				1
Dört ayaklı bir kulaklı (ekmek tahtası)			4	1
En eski şehir (Eskişehir)	1			
Bir ev yanmış ama içindeki paralar yanmamış. Neden? (ev yan-mış)	1			
Karınca zencilerin koluna düşmüş ve ne demiş? (eyvah karakola düştüm)		1		
Bağırdı, çağırdı (ezan)			3	

BİLMECELER	5. SINIF	6. SINIF	7. SINIF	8. SINIF
1 tane fil varmış üstünde de 100 tane karınca varmış fil silkinmiş ve filin üstünde 1 tane karınca kalmış aşağıdakiler yukardakine ne der? (ezzz onuu)		1		
Uzun uzun otlar, içi dolu kurtlar. (fasulye)			1	
Ağzı açık alamet, içi kızıl kıyamet (fırın)	1			
Hangi yıldız gece gündüz görülür? (film yıldızı)		1		
Düşünen file ne denir? (filozof)	1	1	1	
Hangi kale tarihi kale değildir? (futbol kalesi)	1			
Bir lastik yuvarlak, Yirmi iki manyak, Üç dangalak, Bir yığın avanak (futbol)				1
Duvar duvara ne demiş? (gel şu köşede buluşalım)		1		
Dumanı tüter, isterse gider Balık değildir, denizde yüzer (gemi)	1	1		
Hangi kuşak bele bağlanmaz (gökkuşağı)			2	
Gökte gördüm bir köprü Rengi var yedi türlü (gökkuşağı)		1		
Mavi atlas, iğne batmaz, makas kesmez, terzi biçmez/dikmez (gökyüzü)				4
Mavi çarşaf (gökyüzü)				1
Ben giderim o gider arkamdan/arkam sıra/ yanımda tin tin eder (gölge)	5	5	7	5
Ben giderim o gider, Ben gelirim o gelir, Ben dururum o durur (gölge)	1		2	1
Ben giderim o gider, Ben kaçarım o kaçır (gölge)		1		

BİLMECELER	5. SINIF	6. SINIF	7. SINIF	8. SINIF
Nereye gidersem o da gelir, Bil bakalım bu nedir? (gölge)				1
Fil kadar büyük Tüy kadar hafif (gölge)	1			
Ben nereye o oraya (gölge)		1		
Yürür yürür izletmez Hızlı gitse ses etmez (gölge)	1			
Her zaman bizledir Güneş onu gösterir (gölge)				1
Her zaman senle gelen şey nedir? (gölge)		2		
İki pencerem var, etten duvar (göz)	1			
En küçük bebek hangisidir?/Dünyanın en küçük bebeği nedir? (gözbebeği)	8			3
Gözcüler en çok hangi yemeği sever? (gözleme)				1
Ben bakarım o bakar Gözlerim hep ona bakar (gözlük)				1
Bir adam arabasını güle güle kullanıyormuş. Neden? (güle güle kullan dedikleri için)				1
Camı kırmadan içeriye giren şey nedir? (güneş)	7	1		
Gündüz olur çıkar, gece olur batar (güneş)				1
En temiz böcek hangisidir? (hamam böceği)	2	1	3	1
Musluk neden damlar? (hasta olduğu için)			1	
Açarsam dünya olur, Yakarsam kül olur (harita)			3	1
Denizi var, suyu yok; Dumanı var, ağacı yok; Dağı var, taşı yok. (harita)		1		
Kuruttuğunuz halde ıslanan şey nedir? (havlu)				1

BİLMECELER	5. SINIF	6. SINIF	7. SINIF	8. SINIF
Kral yaşlanınca ne yapar? (havlusunu alıp kurulanır)		1		1
Başı yerde turuncu Saçları yeşil (havuç)		1	2	
Yer altında kırmızı/turuncu minare (havuç)	2	2	7	5
Uzun boylu, turuncu donlu (havuç)				1
Ud çalana ne denir? (hırsız)				1
Kafası tarak, kuyruğu orak (horoz)		1		
Horoz bir ayda kaç yumurta yapar? (horoz yumurtlamaz)			2	
Limon suya düşerse ne olur? (ıslanır)			1	
Güneş batmadan önce ne yapar? (ışıkları kapatır)				1
Soba sürahiye ne demiş (içim yanıyor)			1	
Saatlerden neden korkulur? (içinde akrep olduğu için)	2	1		
Benim bir kızım var, tek gözü var (iğne)			1	
Bir köprüden iki kişi parası vererek üç kişi nasıl geçer? (iki kişiden biri hamileyse üç kişi geçer)			2	
İçi su dolu üç bardağı yan yana diziyorsunuz, aynı hizaya içleri boş üç bardak koyuyorsunuz, yani bardakların sırası şöyle oluyor: Dolu, dolu, dolu, boş, boş, boş. Yalnız bir bardağı yerinden oynatarak öyle bir değişiklik yapın ki bardaklar dolu, boş, dolu, boş, dolu, boş şeklinde sıralansın. (iki numara beş numaraya boşaltılacak)		1		
Keçi yavrusu bir yaşını doldurunca ne olur? (iki yaşına basar)	1			
En sevdiğimiz ağrı hangisidir? (ilk göz ağrısı)		1		
IV. Murat niçin intihar etmiş? (ilk üçe giremediği için)			13	
Doğduğunda dört, büyüdüğünde iki, yaşlandığında üç ayaklı olan canlı nedir? (insan)	1		5	

BİLMECELER	5. SINIF	6. SINIF	7. SINIF	8. SINIF
Yamyamlar uçağa ne der? (insan konservesi)				4
Herkeste olan şey nedir? (isim)				1
Sana da lazım, bana da lazım, Kazım'a/ona da lazım (isim)		1	6	
Eskiden kadınlar nerede yaşırdı? (Kadıköy'de)		1		
Yedi delikli tokmak, Bunu bilmeyen ahmak (kafa)				2
Hangi kralın tacı büyüktür? (kafası büyük olanın)				1
Hangi tasta su içilmez? (kafatasından)	8			6
Hangi tasa su konulmaz? (kafatasına)			2	
Aslanın kafası neden büyüktür? (kafesten kaçmaması için)		1		
Dağdan düşse ölmez, Suya düşse ölür (kâğıt)				1
Bir adam yolda yürürken başına kâğıt düşmüş. Kâğıdı okumuş ve ölmüş, neden? (kâğıtta 1/10 ton yazıyormuş)	1		1	
Yaz derim yazar, Çiz derim çizer, Resim yapmayı çok sever (kalem)		1		
Bir adamın başına kalem atmışlar ölmüş. Neden? (kalem, kurşun kalemmiş)		1		
Seninle gelir farkında olmazsın Hop hop eder farkında olmazsın (kalp)			1	
Ben giderim o gider, Göğsümde tık tık eder? (kalp)	1			
Tık tık atar, vücuda yarar (kalp)		3		1
Tık tak eder, saat değil. Bil bakalım bu nedir? (kalp)				1

BİLMECELER	5. SINIF	6. SINIF	7. SINIF	8. SINIF
Bir gün file yolda giderken araba çarpmış. Fili hastaneye kaldırmışlar. Arkadaşı sinek de yanında gitmiş. Niçin? (kan vermek için)				1
Kolu var ayağı yok, dikdörtgeni var karesi yok/Dikdörtgeni var karesi yok, kolu var ayağı yok) (kapı)				2
Hırsız neyi çalmaz? (kapıyı)				2
Benim bir kızım var, Gelenin gidenin elini öper (kapı kulpu)				1
Uzaktan baktım bir taş, Yanına gittim dört ayak bir baş. (kaplumbağa)	2		1	
Kimler evini kiraya veremez? (kaplumbağa)			1	
Kabuğu kendi evi, Korkunca girer içeri (kaplumbağa)		1		
Her yeri kaplar, Denizi kaplamaz. (kar)	1			
Gökte uçar, kanadı yok Şekere benzer, tadı yok (kar)			1	
Zenci cahile ne denir? (kara cahil)		1		
Hangi kolla yazı yazılmaz? (karakol)	1			
En güzel kokan fil hangisidir? (karanfil)	4		1	
Filin çok sevdiği çiçek hangisidir? (karanfil)	1		1	
Hangi tahta kırılmaz? (karatahta)				1
Terlemeyen adama ne denir? (kardan adam)	1			
Canı var kanı yok, yolda gezer izi yok (karınca)	1	4		
Mantosu yeşil, entarisi kırmızı, Bil bakalım bu kimin kızı? (karpuz)				1
Bir kızım var, kırmızı giysili, yeşil mantolu, siyah düğmeli. (karpuz)				1

BİLMECELER	5. SINIF	6. SINIF	7. SINIF	8. SINIF
Yeşil mantolu, kırmızı entarili/gömlekli, siyah düğmeli (karpuz)			3	6
Dışı yeşil, ot değil içi kırmızı çilek değil (karpuz)			1	
Dışı yeşil, içi kırmızı ve düğmeli olan şey nedir? (karpuz)	2		3	
En çok arabası olan ilimiz hangisidir? (Kars)			2	
En çok kazak nerede satılır?/En çok kazağı olan ülke hangisidir? (Kazakistan)	1		1	
Hangi kedi miyavlamaz? (kedi balığı)	1			
El arabası kimi taşımaz? (kendini)	2			
Nesli tükenmiş ama soyunu devam ettiren hayvan hangisidir? (katır)		1		
Yer üstünde kaydırmaca (kaykay)			4	
Ne yenmez? (kazık)		1		
Denizde kimin saçı ıslanmaz? (Keloğlan)				2
İtfaiyecilerin pantolonları niçin düşmez? (kemer taktıkları için)			1	
Nasrettin Hoca daireler çiziyormuş. Bunu gören komşuları: “Hoca hoca ne yapıyorsun?” demiş. Hoca ne cevap vermiş? (kendi çapımda eğleniyorum, demiş)		1		
Horozlar neden sürekli bağırlar? (kendilerini çalar saat sandıkları için)		1		
Akşam baktım yeşil, Sabah baktım kızıl. (kına)				3
En çok hangi il yapıştırıcı kullanır? (Kırıkkale)	1			
Ayakkabı boyacısının en büyük müşterisi kimdir? (kırkayak)	1			
En çok ayakkabısı olan kimdir? (kırkayak)			1	
Kutuda bin asker (kibrit)			1	

BİLMECELER	5. SINIF	6. SINIF	7. SINIF	8. SINIF
Kiri en az olan meyve hangisidir? (kiraz)		1	1	
Ağaç değil yaprağı var, Güneş değil ışık saçar (kitap)		2		
Dışı kahverengi, içi yeşil, siyah boncuklu (kivi)		1		1
Kadınların en çok korktuğu il hangisidir? (Kocaeli)	4			
Adamın başına kola dökülmüş, ne demiş? (kolaysa başına gelsin)		1		1
Senle gelir, senle gider Kolunda tık tık eder (kol saati)			2	
Ben giderim o gider, Kolumda tık tık eder (kol saati)		1	2	1
Hangi kalemle yazı yazılmaz? (kontrol kalemi)	1		1	
Üstten ot biçerim, Alttan süt içerim. (koyun)	1			
Pazardan aldım kapkara, Eve geldim kıpkırmızı. (kömür)			1	
Ayakları su içer, Üstünden gelen geçer. (köprü)			1	
Yarım/iki kaşık, duvara yapışık (kulak)	3			
Bir elma diskoya gitmiş, neden? (kurtlarını dökmek için)	3	1	7	1
Kat kat döşek, bunu bilmeyen eşek (lahana)				1
Hangi macunla diş fırçalanmaz? (lahmacun)	4		2	
Hangi macun duvara sürülmez? (lahmacun)				3
Hangi macun yenir? (lahmacun)	2		4	1
Bilmece bildirmece, bel üstünde kaydırmaca (lif)	1			
Küçükçük fıçıcık, içi dolu turşucuk (limon)	12	24		6
Limonun yarısı kaçtır? (limbeş)		1		1

BİLMECELER	5. SINIF	6. SINIF	7. SINIF	8. SINIF
Minicik küçücük, içi dolu turşucuk (limon tuzu)			1	
Ayağı var yürümez, Yemek yedirir, ama kendisi yemez. (masa)			1	
Ayağı var yürümez, yüzü var gülmez. (masa)		1		
Bir şirin ile bir inek evlenirse ne olur? (mavi peynir)				5
İstanbul'da süt pişti kokusu buraya düştü. (mektup)				1
Yol kenarında kilitli sandık (mezar)			3	
Pazardan aldım bir tane eve gittim bin tane (mısır)	1			
Tavuklar en çok hangi ülkeyi sever? (Mısır)	1		1	8
Hanım içerde saç dışarda (mısır)			1	
Damlaya damlaya ne olur? (muslukçular zengin olur)				1
Çarşıdan/Pazardan aldım bir tane eve gittim bin tane (nar)	47	48	78	66
Fini fini fincan, İçi dolu mercan (nar)				1
Ufacık sandık, İçi dolu boncuk (nar)				1
Denizin ortasında ne var? (“n” harfi)		3		1
Hangi cüzdanda para bulunmaz? (nüfus cüzdanında)			3	
Biz okula niçin gideriz? (okul bize gelmediği için)		1		
Hangi soğan yenmez? (omurilik soğanı)	3		3	
Tren gelir hoş gelir, ondan sonra ne gelir? (on bir)		1		
Ordular en çok hangi ilde bulunur? (Ordu)		1		
Bir otobüse on kişi biner. O kişilerin birer tane çocuğu var. On çanta, onun içinde dört kedi var. Otobüsün kaç ayağı vardır? (otobüsün ayağı olmaz)			1	

BİLMECELER	5. SINIF	6. SINIF	7. SINIF	8. SINIF
Bir gemide kırk kişi varmış. Fatih Sultan Mehmet inmiş. Gemide kaç kişi kalmış? (otuz yedi)				1
Bir adam 10. Kattan düşmüş neden ölmemiş? (öldürmeyen Allah öldürmez)				3
İtfaiyeciler neden kırmızı kemer takar? (pantolonları düşmesin diye)	1	4	1	
Bilmece bildirmece, cep içinde kaydırmaca (para)			3	
Bilmece bildirmece, ayakaltında kaydırmaca (paten)	2			
Ağzı var, dili yok (pet şişe)		1		
Yer altında sakallı dede (pırasa)			6	
Hangi kalem uçar? (pilot kalem)				2
Hangi kalem yere düşmez? (pilot kalem)				1
Sarıdır sallanır, dalında ballanır (portakal)		1		
Kapalı bir kutudur içinde insanlar vardır (radyo)				1
Sesi var canı yok, Konuşur ağzı yok (radyo)		1		
Kırıldığında en çok sevinilen şey nedir?/ İnsan ne kırıncı sevinir? (rekor)	7			
Az gittim, uz gittim; dere tepe düz gittim. (rüya)			2	
Çin çinli hamam, kubbesi tamam Ben gelin aldım, babası imam (saat)				1
Aynı soruyu sordüğümüz halde her seferinde farklı cevap aldığımız soru nedir? Günde sana defalarca aynı soruyu soruyorum. Sen de bana farklı cevaplar veriyorsun. Bu soru nedir? (saat kaç)		3	4	2
Bilmece bildirmece, el üstünde kaydırmaca (sabun)	34	22	48	45
Hangi karnede “0” olmaz? (sağlık karnesi)				4

BİLMECELER	5. SINIF	6. SINIF	7. SINIF	8. SINIF
Kadınlar bilir tadını, Erkekler bilir adını (sakız)		2		
Hangi yolda yürünmez? (samanyolu)	2			
Kızın biri kitap okurken ölmüş. Niçin? (satırbaşına geldiği için)			3	
Kapıdan içeriye hay ettim, bir elmayı kırk kişiye pay ettim. (selam)		1		
Sürahi bardağa ne demiş? (sen olmasan içimi kime boşaltırım)	3	1		1
Bilmece bildirmece saç üstünde kaydırmaca (şampuan)	1			
Dört adam denize girmiş, neden birinin saçı ıslanmamış? (saçı olmadığı için)	1			
Sağ ayağımızla neye vuramayız? (sağ ayağımıza)	1			
Baş aşağı kaba çam (sakal)	1			
Ağaca çıkar insan değil, Yazı yazar imam değil. (salyangoz)				1
Kaktüse çarpan kirpi ne demiş? (sen misin anne?)	1			
Sürahi bardağa ne demiş? (sen olmasan içimi kime boşaltırım)	3	1		1
Tepeden indim, dereye sindim (ses)				1
Sekizin yarısı kaçtır? (sıfır)				1
Temel neden sevdiği kızın kapısının önünde bir kova suyu başından aşağıya doğru dökmüş? (sırılsıklam âşık olduğu için)		1		
Yenilen sigara hangisidir? (sigara böreği)				1
Bir oğlum var, Kat kat gömleği var. (soğan)				5
Yüz asker köprüden geçiyormuş, sondaki asker durup kalmış. Neden? (sona kalan dona kalırmış)			1	
Makas kesmez, terzi kesmez (su)	1			

BİLMECELER	5. SINIF	6. SINIF	7. SINIF	8. SINIF
İpsiz ve mandalsız ne asılır? (surat)	2			
Çat orda çat burada, Çat kapı arkasında. (süpürge)				2
Kapı arkasında çalışkan kızım (süpürge)				1
Saçı otuz, başı topuz. (süpürge)				1
Hangi toz süpürülmez? (süt tozu)		1		
İnek kuyruğunu neden sallar? (sütüne sinek düşmesin diye)			1	
Meyvelerin şefi hangisidir? (şeftali)	1	1		1
Kralın önüne oturmaya kim cesaret edebilir? (şoförü)				1
Dişi var, ağzı yok (tarak)	2	1		2
Mendil kulaklı (tavşan)	1			
Arşın(yırtık) ayaklı, burma bıyıklı (tavşan)			2	2
Kedi en çok nerde bulunur? (Tekirdağ)	1			
Zili var, kapısı yok (Telefon)			1	
Kutu içinde insanlar (televizyon)	1			
Bir ağacı oymuşlar İçine dünyayı koymuşlar (televizyon)			1	
TEM otoyoluna muz düşerse ne olur? (temmuz olur)		1	2	2
Doksan dokuzdur yüz değil, yuvarlaktır düz değil (tesbih)		1		
Kızların en çok korktuğu il hangisidir? (Tokat)	3			
En ağır balık hangisidir? (ton balığı)			2	
Bir ton, bir ton daha ne eder? (ton ton)			5	
Dışı var, içi yok. Tekme/Dayak yer suçu yok. (top)	4			3

BİLMECELER	5. SINIF	6. SINIF	7. SINIF	8. SINIF
Tütün ilk defa nereye ekildi? (toprağa)	1			
Hangi pil patlar? (torpil)			3	
Hangi kazanın kaymakamı yoktur? (trafik kazasının)	1			
Kocaman kamyonu tek eli ile kim durdurabilir? (trafik polisi)	1		1	
Sıra sıra odalar, birbirini kovalar (tren)		3	1	5
Yer altında gizli minare (turp)			1	
Bir araba/bisiklet ne zaman uçak kadar hızlı gider? (uçığa bindiğinde)		1	2	
Kanadı yok uçar, Ayağı yok yere iner (uçurtma)	2			
Uzaylılar niçin üşümez? (UFO'ları olduğu için)	4			
Bir adamın başı küçücük bir taşla yarılr. Niçin? (ummadık taş baş yarar)			1	
Domates ne zaman kızarır? (utanınca)				1
Çarşıdan alınmaz, mendile konulmaz, Ondan tatlı şey olmaz. (uyku)		1	1	
Bir adam varmış, yatağa yattığında yatak kırılıyormuş. Niçin? (uykusu ağır olduğu için)		1		
Lastik neden esner? (uykusu geldiği için)	4			
Vahşi hayvana nasıl bakılır? (uzaktan)	2			
Yılanın yediğı karınca hangi türküyü söyler? (uzun ince bir yoldayım)				1
Yazın en çok kim hava atar? (vantilatör)	10	1		
Hangi gül kokmaz? (virgül)			1	
Bilgisayar acıkınca yer? (virüs)				2
Büyük baca, küçük bacaya ne demiş? (yanımda sigara içme)				1

BİLMECELER	5. SINIF	6. SINIF	7. SINIF	8. SINIF
Yeni doğan zenci bir bebeğin dişleri hangi renktir? (yeni doğan bebeklerin dişi olmaz)			1	
Kral ölünce oğlu ne olur? (yetim)				1
Yer altında yağlı kayış (yılan)		2	2	1
Uçar ama kanadı yok, Kütlesi var kaynağı yok (yıldız)			1	
Bin bir çiçek, bir lale (yıldızlar ve ay)			1	
Küp şeker toz şekere ne demiş? (yine bugün dağılmışsın)			3	1
Piştirirsen aş olur, Pişirmezsene kuş olur (yumurta)		2		
Dışı beyaz içi sarı (yumurta)		1		1
Havaya attım beyaz, yere düştü sarı (yumurta)				1
Küçük minare, içinde bir küçük lale (yumurta)			4	
Hiç hareket etmeden hem aşağı inen hem yukarı çıkan şey nedir? (yürüyen merdiven)	4			
Toz şeker küp şekere ne demiş? (zevkten dört köşe olmuşsun)			3	1
Dışı pamuk, içi küçük taş (zeytin)	1			
İçi kara, dışı kara (zeytin)			1	
Hırsız eve girerse neyi çalmaz/Eve giren hırsız neyi çalmaz? (zili)	10	1	6	4
Boyu uzundur, sırık gibi Damdan bize bakar gibi (zürafa)				1

EK 6. Tekerlemeler Listesi

TEKERLEMELER	5. SINIF	6. SINIF	7. SINIF	8. SINIF
Abdurrahman efendi efendi Damdand düştü geberdi geberdi Allah rahmet eylesin eylesin, Mezarında muz yesin muz yesin Eğer muzı biterse biterse Maymunlardan istesin istesin Maymunlar da vermezse Bize telefon etsin etsin	1			1
Açıldı sandık Döküldü fındık Sen bu oyundan çık!		1		
Aç kapıyı bezirgânbaşı, bezirgânbaşı. Kapı hakkı ne verirsin, ne verirsin. Arkamdaki yadigar olsun, yadigar olsun... Bir sıçan, iki sıçan, üçüncüsünde kapan			1	
<i>Adem madene gitmiş. Adem madende badem yemiş. Madem Adem madende badem yemiş, niye bize getirmemiş.</i>	1	2	1	3
Adın ne? -Keloğlan Derdin ne? -Evlenmek Evlensene -Param yok Çalışsana -Gücüm yok O zaman sana kız mız yok!		1		
Adıyaman Lisesi Lisesi Gömleğimin lekesi lekesi -Adınız ne? -Mualla -Ah ne ala, ne ala! -Yaşınız? -On sekiz Tam bana göresiniz.	1			
A grubundan olanlar Çıksın bay ve bayanlar Merdivenden kayanlar/düşüp de bayılanlar Otuz iki dişini birden kıranlar	1	2	1	4
Ah ne süslü kelebek Üstü mavi, al benek Aman tutsam şunu ben Hemen uçup gitmeden	1			

TEKERLEMELER	5. SINIF	6. SINIF	7. SINIF	8. SINIF
<i>Al bu takatukaları takatukacıya takatukalatmaya götüür. Takatukacı takatukaları takatukalamazsa (takatukalamam derse) takatukacıdan takatukaları (takatukalatmadan) al da gel.</i>	1	3	8	14
Aldım verdim Ben seni yendim Üç kaşık sütünü İçmeye geldim 1-2-3				1
Allah birdir bir 10- 9- 8- 7- 6- 5- 4- 3- 2-1 Sen çık!		1		
Allah'ın dediği olacaktır Kim derse o çıkacaktır!		1		1
Allah'tan başlıyorum (şeytanı taşıyorum) Kim çıkacak bilmiyorum Ona kadar sayıyorum 1-2- 3- 4- 5- 6- 7- 8- 9- 10	1			3
Allah'tan başlıyorum, Kim çıkacak bilmiyorum Hoş pis, hoş pis Kimin ağzı çok pis	1			
Altı kere altı otuz altı Dedemin sakalı yolda kaldı Sakalını aldı dereye attı Dedem sakalsız kaldı	1	1	2	
A mella, yugatella, yuva yuva Andır mandır matmazella Bir kuru kafa Koydum rafa Raftan aldım Tepsiye koydum Yemesi de tatlı Maymun suratlı		3		
Arabaya binelim, Hep birlikte gezelim	2			
<i>Bağırsak kurtları bağırsak da bağırmamak da yaşar</i>				1
Balkondan atla, Maydanozu topla, Kız ben sana ne dedim Ağzını topla! Kızın adı neşe Saat geldi beşe Beşten beşe Abim gitti işe 1, 2, 3, 4, 5		4		3

TEKERLEMELER	5. SINIF	6. SINIF	7. SINIF	8. SINIF
Biber bir			1	
Biber iki				
Biber üç				
Biber dört				
Biber beş				
Biber altı				
Biber yedi				
Biber sekiz				
Biber dokuz				
Biber on				
<i>Bir berber bir berbere, bre berber beri gel diye bar bar bağırması.</i>	3		2	9
<i>Bir berber bir berbere gel beraber bir berber dükkânı açalım demiş</i>	12	15	39	57
<i>Bir berber bir berbere, bre berber gel beraber Berberistan'da bir berber dükkânı açalım demiş</i>		4	3	1
Bir kedi varmış yüze kadar sayarmış sıfırını atmış on kalmış. 1-2-3-4-5-6-7-8-9-10	3	3		2
Bir kedi varmış ona kadar sayarmış. 1-2-3-4-5-6-7-8-9-10		1		1
Bir cam		3	2	
İki cam				
Üç cam				
Dört cam				
Beş cam				
Altı cam				
Yedi cam				
Sekiz cam				
Dokuz cam				
On cam				
Bu da benim amcam!				
Bir, iki, üç, dört, beş, altı, yedi, Bunu sana kim dedi? Diyen dedi on yedi, Yağlı böreği kim yedi?	1			
Bir varmış, bir yokmuş. Evvel zaman içinde kalbur zaman içinde develer tellal iken pireler berber iken, ben anamın beşiğini tıngır mıngır salları iken...				1
Bisiklete bindim	14	9	18	10
Karınıcaı ezdim				
Affedersin karınca				
Seni maymun zannettim				
Dim dim dim				

TEKERLEMELER	5. SINIF	6. SINIF	7. SINIF	8. SINIF
Bizim evin arkası Dondurma fabrikası Annem babam başbakan Varmı bana yan bakan? Ali bana yan baktı Beş gün hapiste kaldı Beş beş beş numara, On on on numara, Gir çuvala Salla salla Vur duvara			1	
<i>Bu bahçe başka bahçe</i> <i>Şu bahçe başka bahçe</i> <i>O bahçe başka bahçe</i>			1	
<i>Bu duvarı badanalamalı mı</i> <i>badanalamamalı mı</i>			3	
<i>Bu ekşi eski ekşi</i>		1		
<i>Bu köşe şu köşe o köşe</i>				1
<i>Bu pikap, şu pikap, o pikap.</i>	2	1	3	3
Çatlak patlak üstü yuvarlak Kremalı börek sütlü çörek Çek dostum çek Arabani yoldan çek Çek çek amca burnu kanca Al sana bir tabanca Tabancada kaç kurşun var On kurşun var 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10	2			
Çiko çiko la la Çiko çiko ta ta Çiko la çiko ta Çi,ko,la,ta		2		
Çilekli muzlu panda Bana da bana da ısmarla İsmarlamazsan küserim Mektubumu keserim			3	1
<i>Dal sarkar kartal kalkar, kartal kalkar dal</i> <i>sarkar/Kartal kalkar dal sarkar, dal sarkar</i> <i>kartal kalkar</i>	3	25	19	34
<i>Değirmene girdi köpek</i> <i>Değirmenci vurdu kötek</i> <i>Hem kepek yedi köpek</i> <i>Hem kötek yedi köpek</i>			2	2
Dolapta pekmez Yala yala bitmez Ayşecik cik cik cik Fatmacık cik cik Sen bu oyundan çık (pis çocuk)	15	14	19	8

TEKERLEMELER	5. SINIF	6. SINIF	7. SINIF	8. SINIF
Dünyamız yusuvarlak Ay ondan parlak Et yiyerek süt içerek Göster bana bir mor renk		1		
Ebe ebe gel bize Uzaktan vur elimize Eğer vuramazsan Ebesin ebe!			1	
Elma attım denize Saat geldi sekize Ze ze ze Kim çok geveze		1		
Elma attım denize, Ben vuruldum Filiz'e, Filiz Akın evi yakın, Onu seven Cüneyt Arkın Kın kın kın, kına gecesi Si si si, simitçi Çi çi çi çiğköfte Te te te televizyon Yon yon yon, Yonca Evcimik Mik mik mik miki fare Re re re reklamlar, Lar lar lar bize bakan aptallar!			1	
Eteğimin pilesi, Saçlarımın jölesi, Tırnağımın ojesi, Ay, çok mersi çok mersi Ben seni saat onda, Köşe başı Çin lokantasında bekliyorum Gelmezsen gidiyorum.	1			
Evli evine Köylü köyüne Evi olmayan Sıçan deliğine	1		2	
<i>Falcı falcının falına fasta fisto demiş</i>		1		
Fındık fıstık Kadife yastık Vallahi yenge Ben yapmadım Horoz yaptı Alçık balçık Saydım sen çık!				1

TEKERLEMELER	5. SINIF	6. SINIF	7. SINIF	8. SINIF
Fış fış kayıkçı Kayıkçının küreği Hop, hop eder yüreği Akşama fincan böreği Böreği kediler yerse Annem beni döverse Ağlarım bende eee eee	7		1	3
<i>Gözlerim gözlerini gözetlerken gözlerinin gözlerimi gözetlediğini gördüm</i>	2			
<i>Hakkı, Hakkı'nın hakkını yemiş, Hakkı Hakkı'dan hakkını istemiş, Hakkı, Hakkı'nın hakkını vermeyince, Hakkı da Hakkı'nın hakkından gelmiş.</i>	4	1	12	8
<i>İbiş ile Memiş mahkemeye gitmiş, (mahkemede) mahkemeleşmişler mi, mahkemeleşmemişler mi?</i>	1		2	
İncilerim döküldü Toplayamadım Küçük hanım geldi Saklayamadım İkircik mikircik Kız saçların kıvırcık Sen bu oyundan çık	1			
<i>İt iti itti, bit iti itti İt biti itti Bit gitti , it gitti İtti, bitti, gitti.</i>	1			
Karga karga “gak” dedi, “Çık şu dala bak” dedi Çıktım baktım o dala Bu karga ne budala Karga fındık getirdi Fare yedi bitirdi Onu tuttu bir kedi Miyav dedi av dedi	2	3	7	10
Kelebekler, kelebekler Yarın bize gelecekler Sütlü kahve içecekler, Oturup oturup gidecekler	5	3	9	1
<i>Kırk küp, kırkının da kulpu kırık küp</i>		6	1	3
Kralın kızı kavanozu kırdı Kral da kızının kafasını kırdı Kraliçe geldi krala kızdı Kralda kırk gün kırk gece hapiste yattı 10 20 30 40	1		1	

TEKERLEMELER	5. SINIF	6. SINIF	7. SINIF	8. SINIF
Kutu kutu pense Elmamı yerse Arkadaşım ... Arkasını dönse		3	2	11
Kedi kedi evine, Evindeki inine, Dayın gelmiş köyüne, Suyunu ister peş peşe, Vermezsen küser, En iyisi ver kurtul bitsin!			1	
Kuzu kuzu me Bin tepeme Haydi gidelim Ayşe teyzeme	1	1	4	
Kuzu kuzu mee Bin tepeme Haydi gidelim Hacı dedeme Hacı dedem hasta Mendili bohça Kendisi hoca	3			
Laleli bir yerin dibine gir/içeriye gir Laleli iki ormandaki tilki Laleli üç atlaması güç/okuması güç Laleli dört eteğini ört Laleli beş mezarımı eş/beş kardeş Laleli altı altınımı çaldı Laleli yedi elmamı yedi/yemeğimi yedi Laleli sekiz seke seke gitti/seksek olup gitti Laleli dokuz doktor olup gitti Laleli on kırmızı don/çilli çilli bom			2	5
Leylek leylek havada, Yumurtası tavada, Gel bizim hayata, Hayat kapısı kitli, Leyleğin başı bitli.		1		
Limo limo la la Limo limo ta ta Limona limota Limonata		2		
<i>Mehmet'in mercan tesbihini imam elemeli mi imam ellememeli mi</i>	1			
Mini mini birler, çalışkan ikiler, Tembel üçler, mutludur dörtler, Kapı dışarı beşler, altılar altınımı çaldılar, Yediler yemeğimi yediler, Sekizler seksenimi sildiler		1	1	1

TEKERLEMELER	5. SINIF	6. SINIF	7. SINIF	8. SINIF
Mustafa Mıstık, Arabaya kıstık, Üç mum yaktık, Seyrine baktık.	5	6		1
Mutfakta neler oluyor Fasulye bakla bakla kızarmıyor Bana bakıyor Hayırdır inşallah hey! Çatlak patlak yus yuvarlak Kremalı börek sütlü çörek Çek dostum çek Arabani yoldan çek Çekçek amca burnu kanca Al sana bir tabanca Tabancada kaç kurşun var On kurşun var 1-2-3-4-5-6-7-8-9-10		1		
-Komşu, komşu! Hu, hu! -Oğlun geldi mi? -Geldi -Ne getirdi? -İnci, boncuk -Kime, kime? -Sana, bana. -Başka kime? -Kara kediye -Kara kedi nerede? -Ağaca çıktı -Ağaç nerede? -Balta kesti -Balta nerede? -Suya düştü -Su nerede? -İnek içti -İnek nerede? -Dağa kaçtı -Dağ nerede? -Yandı, bitti kül oldu		1	1	
Ooo..... İğne battı, Canımı yaktı, Tombul kuş Arabaya koş. Arabanın tekeri, İstanbul'un şekeri. Hop Hop altın top, Bundan başka oyun yok!	1	11	3	4

TEKERLEMELER	5. SINIF	6. SINIF	7. SINIF	8. SINIF
Ooo lili lili Papatya dilli, Ana dilli Baba dilli Kız senin adın kaç harfli	2		1	3
On, yirmi, otuz, kırk, elli, Altmış, yetmiş, seksen, doksan, yüz Dere tepe düz Ördek suda yüz Koca karı kalk Lambaları yak Üç göbek at Keyfine bak	1			
<i>O pikap, şu pikap, bu pikap</i>				1
Ooo piti piti Kremanın/karemela sepeti Terazi lastik jimnastik Biz size geldik bitlendik Hamama gittik temizlendik Dik dik dik Son dersimiz matematik	8	4	1	2
Otuz otuz altmış Bir gemi batmış İçindeki şişko Üç göbek atmış 1- 2- 3	3			1
Papa patlıcan, Patlasın senin kocan Bi bi biberler ATV’de haberler Elimi kestim kan çıktı Karpuzu kestim bal çıktı Kız senin kocan kel çıktı			1	1
Portakalı soydum, Başucuma koydum. Ben bir yalan uydurdum, Duma duma dum Kırmızı mum/Öğretmeni kandırdım	22	25	20	16
Portakalı soydum Başucuma koydum Ben bir yalan uydurdum Duma Duma Dum Kırmızı mum Dolapta pekmez Yala yala bitmez Ayşecik Cık Cık Cık Fatmacık Cık Cık Cık Sen bu oyundan çık!	15	20	7	6

TEKERLEMELER	5. SINIF	6. SINIF	7. SINIF	8. SINIF
Sar sar sar makarayı Çöz çöz çöz makarayı Bir şöyle bir böyle Aslan geliyor Kaplan geliyor TIP! (Kolları bağla şıp)	4		1	
Sarı çiçeğim ben öleceğim Cuma akşamı can vereceğim Örtün üstümü sinek konmasın Uçan böcekler benden korkmasın Şştşşt bakar mısın? Sigaramı yakar mısın? Evli misin bekâr mısın? Benimle yemeğe çıkar mısın? Şştşşt bakarım Sigaranı yakarım Evli değil bekârım Seninle de yemeğe çıkarım		1		
Siz bizim Çekoslavyalılaştırdıklarımızdan mısınız yoksa çekoslavyalılaştıramadıklarımızdan mısınız?			2	4
Şemsi Paşa Pasajı 'nda sesi büzüşesiceler			1	1
Şinasi bu senin son şansın				2
Şu köşe yaz köşesi, Şu köşe kış köşesi, Ortada su şişesi	4	3	31	24
Şu su şişesi			2	
Şu yoğurdu sarımsaklasak da mı saklasak Sarımsaklamasak da mı saklasak	11	24	36	47
Tek tek tekerleme Üstü kaymak şekerleme Dereye düşme çok soğuk Söyle bana çarçabuk!	1		5	1
Tık tık kim o? Ben kapıcı İbo Ne istersin para Git çöplükte ara		1		
Üç kere a a a Üç kere be be be Üç kere a üç kere be Alfabe				
Üç tunç tas has hoşaf		1	7	3

TEKERLEMELER	5. SINIF	6. SINIF	7. SINIF	8. SINIF
Üşüdüm üşüdüm	1		1	2
Daldan elma düşürdüm				
Elmamı yediler				
Bana cüce dediler				
Cücelikten çıktım				
Ablama gittim				
Ablam pilav pişirdi				
İçine sıçan/fare düşürdü				
Ah bu sıçanı/fareyi ne yapmalı				
Minareden atmalı				
Minarede bir kuş var				
Kanadında gümüş var				
Eniştemin cebinde				
Türlü türlü yemiş var				
Yağ satarım, bal satarım	1	2	2	
Ustam ölmüş, ben satarım				
Ustamın kürkü sarıdır				
Satsam on beş liradır				
Zam bak zum bak				
Dön arkana iyi bak!				

EK 7. Mâniler Listesi

MÂNİLER	5. SINIF	6. SINIF	7. SINIF	8. SINIF
Al elmamı soyayım Başucuma koyayım Anam ben gurbetteyim Sana nasıl doyayım				1
Al şalım mavi şalım Dağları dolaşalım Bu dağlar alçaklanmaz Biz nasıl kavuşalım		1		
Altın yüzük yaptırdım Parmağıma dar benim Şu Zile'nin içinde Selvi boylu yâr benim	1			
Arabanın dili var Arkasında zili var ... 'in cebinde ... 'nin fotoğrafı var	1			
Arabanın dili var Arkasında zili var Erkeklerin cebinde Kızların mendili var	1			
Asmada üzüm kaldı Yemedim gözüm kaldı Ağla gözlerim ağla Gurbette kuzum (kızım) kaldı		2		1
Asmalarda üzüm var Üzüm sende gözüm var Ağla gözlerim ağla Gurbet elde kuzum var		1		
Asmalar koruk oldu Bu konak bizim oldu ALLAH'A Şükür olsun Enişte bizim oldu		1		
Âşık olmuş yalan mı Bir kalp böyle atar mı Döner sorar herkese Gerçek mi bu rüya mı				2
Ay doğar elek gibi Gün doğar melek gibi Biz bir gelin aldık Dondurma bebek gibi				1
Aya baktım ay beyaz Kıza baktım kız beyaz Cebe baktım para az Bu kız bana yaramaz				1

MÂNİLER	5. SINIF	6. SINIF	7. SINIF	8. SINIF
Bahçelerde dondurma Oğlan beni kandırma Yaşım daha on sekiz Bana yüzük taktırma				2
Bahçelerde maydanoz Deste deste yoldunuz Siz akılsız oğlanlar Şimdi mi adam oldunuz			1	
Bahçelerde pırasa Yaprağına kar yağsa Kızlar hep yalnız kalsa Oğlanlara yalvarsa			1	
Bahçelerde pirpirim Yaprağı dilim dilim Biz Ayşe'yi everdik Fatma'ya Allah kerim				1
Ben bir karabiberim Yuvarlanıp giderim Çok nazlanma kaynana Oğlunu alıp giderim				2
Bizim evin arkası Kiremit fabrikası Erkeklerin kafası Konturpilak tahtası			1	
Bizim köyün kızları Sürmelidir gözleri Gözlerine bakarken Kaçırdım öküzleri			1	
Bostanlarda fasulye Anam gitti gezmeye Ben anamdan öğrendim İnce boncuk çizmeye /dizmeye	2			1
Çakmak çakmağa geldik Kına yakmaya geldik ... teyze ağlama Kızın almaya geldik		2		1
Çatıdaki kediler Miyav miyav dediler Daha çok yazacaktım Kalemimi yediler			3	
Çayda çanak kırılmış Kız oğlana vurulmuş Oğlan almam dedikçe Kız boynuna sarılmış			1	

MÂNİLER	5. SINIF	6. SINIF	7. SINIF	8. SINIF
Çaydanlıkta çayım var Utanacak neyim var ... köyün içinde/Adıyaman içinde Güliden güzel yârim var				5
Çıkam dağlar başına Bakayım yollara ben Bir güne katlanmazdım Katlandım yıllara ben		2		
Çiçeğin dalı kaldı Dalın çatalı kaldı Canımın aynasında Onun hayali kaldı		1		
Damda dombey danası Verin çalgıcı parası Bizim ... gelin olmuş Ağlasın garip anası				1
Denizde alabalık Yüreğim ona yanık İsterim ki konuşayım Mahalle kalabalık	1			
Dolmuş geliyor dolmuş Dolmuşun rengi solmuş Hele bakın’a Ne çabuk damat olmuş				1
Dozer geliyor dozer Çekilin yoldan ezer Bir baktım’e Petek Dinçöz’den güzel		1		
Dozer geliyor dozer Dozer yolları ezer Benim sevdiğim şu kız Ezelden beri güzel				1
Garibim yoktur arkam Kanadım yok ki kalkam Çıktım dağlar başına Vatana doğru bakam		1		
Kamyonum teker teker Altınşehir’e kum çeker Altınşehir’in kızları için yağ çeker		1		
Kara kara gözlerin Yere değsin dizlerin Akşam bize gel de Yumruk görsün gözlerin			1	

MÂNİLER	5. SINIF	6. SINIF	7. SINIF	8. SINIF
Kara kara kazanlar Kara yazı yazarlar Cennet yüzü görmesin Aramızı bozanlar			1	
Karanfil kurutmadım Yar seni unutmadım Hatırını saydım da Üstüne yar tutmadım				1
Karanfilim mor açtı Dalını kıramadım Çoktan beri görmedim Halini soramadım		1		
Karanfilin filizi Kim bilir halimizi Hafif bir rüzgâr esti Ayırdı ikimizi				1
Kaya dibi kar imiş Yağmur yağmış erimiş Otuz iki meyvenin En tatlısı yar imiş	1			
İndim çeşme başına Sabun koydum taşına Sevda nedir bilmezdim O da geldi başıma				1
Köprü altından geçtim Bir fincan kahve içtim Kaynanamı görünce Nişanlımdan vazgeçtim				3
Kum birikmiş derede Vefasız yâr nerede Geçersin belki dedim Bekledim pencerede	1			
Leblebi koydum tasa El vurdum basa basa Benim yârim çok güzel Birazcık boydan kısa	1			
Mâni mâni mânisi Bizim gelin hangisi Orta boylu gül fidan Adıyaman'ın bir tanesi/Gelinlerin bir tanesi	3		1	5
Mâni benim ezberim Kan ağlıyor gözlerim Ben o yârin yolunu Ölene dek gözlerim	2			

MÂNİLER	5. SINIF	6. SINIF	7. SINIF	8. SINIF
Masa üstünde bıçak	4	1	10	1
Abim beni vuracak				
Vurma abi vurma				
O/Şu kız senin olacak				
Masa üstünde pekmez			1	
Bu pekmez bize yetmez				
Adıyaman'ın kızları				
Taksisiz gelin gitmez				
Masa üstünde pekmez			1	4
Bu pekmez bize yetmez				
Damadın aldığı para				
Gelinin süsüne yetmez				
Maydanoz deste deste	2			4
Gel beni babamdan iste/Oğlan gel beni iste				
Eğer babam vermezse				
Son sözü benden iste				
Merdiven basak basak				1
Yukarı çıkmak yasak				
Validen haber gelmiş				
Kızlara koca yasak				
Minder attım çimene/Çimene bak çimene	8	5	5	8
Çimenin çiçeğine				
Yedi/Yetmiş kız kurban olsun				
Abimin/damadın perçemine				
Minder attım çimene/Çimene bak çimene	1	1	3	
Çimenin çiçeğine				
Yedi/Yetmiş erkek kurban olsun				
... 'nin/Gelinin perçemine				
Pencereden bak bana				3
Fındık fıstık at bana				
Fındık fıstık istemem				
Altın yüzük tak bana				
Davulun içi pekmez		1		
Çalarım fakat ötmez.				
Bir bahşış vermezseniz				
Davulcu burdan gitmez				
Saçları parlak sarı				1
Onun kalbi yaralı				
Seninle unutacak				
Bütün sıkıntıları				
Sandığımın kilidi				1
Üstünü toz бүрүdü				
Alacaksan al çabuk				
Çeyizlerim çürүdü				

MÂNİLER	5. SINIF	6. SINIF	7. SINIF	8. SINIF
Sarı taksi geliyor	3		16	1
Ablam gelin oluyor				
Ağlama abla ağlama				
Sıra bana geliyor				
Sepet sepet yumurta	1	8	18	12
Sakın beni unutma				
Unutursan küserim				
Mektubumu keserim				
Siyah/ Sarı saçlı örmezler	1		3	
Seni bana vermezler				
Gel bu gece kaçalım				
Karanlıkta görmezler				
Yavrum da yorulur mu		1		
Çavuşu darılır mı				
Acep benim kollarım				
Yavruma sarılır mı				
Yerde buldum on kuruş				1
On kuruşun dibi boş				
... 'lere kız verin				
Onların oğlu hoş				
Yük üstünde üzüm var		1		
Üzüm sende gözüm var				
Acep anam der mi ki				
Gurbet elde kızım var				
Yüzünde çifte benler				1
Hayran oldu görenler				
Bilmem nasıl vazgeçer				
Sana gönül verenler				